

LELKIPÁSZTOR

• EVANGÉLIKUS TEOLÓGIAI SZAKFOLYÓIRAT •

Hivatás – Kísérés – Megújulás

8–9

**PERCZE SÁNDOR - VARGA
GYÖNGYI**

Lelkész-lelkigyakorlat. A lelkészek továbbképzési programjában megvalósuló spirituális, hivatásgondozó programok

**JOHANN GYULA - KORÁNYI
ANDRÁS - PÁNGYÁNSZY
ÁGNES**

„Elküldte őket maga előtt kettesével...” Az Evangélikus Hittudományi Egyetem mentorlelkészi és hivatásgondozási szakirányú képzésének bemutatása

**NAGY KRISZTINA -
PÁNGYÁNSZY ÁGNES -
SERES-BUSI ETELKA**

A mentorálás transzformatív ereje a hittanárok és a lelkészek pályafejlődésének támogatásában. Elméleti keretek, gyakorlati kihívások és az egyházi kontextus

**SERES-BUSI ETELKA - NAGY
KRISZTINA - BALOGNÉ
VINCZE KATALIN**

A mentorálási folyamat belső dinamikája. Dilemmák megjelenése a hittanár mentorjelöltek portfólióiban

Kedves Olvasó!

E lapszámunk fókuszában az evangélikus lelkészek és hit-tanárok szakmai fejlődését, identitásának formálódását és hivatásgondozását támogató programok, képzések és mentorfolyamatok állnak. A tanulmányok szerzői különféle nézőpontokból tárják fel az egyházi szolgálatban dolgozók ön-reflexióra, megújulásra és közösségi tanulásra épülő útjait, dilemmáit és lehetőségeit.

Varga Gyöngyi és Percze Sándor tanulmánya azt mutatja be, hogyan szolgálják a lelkigyakorlatok az evangélikus lelkészek személyes és spirituális fejlődését. A szerzők a bibliai alapokra épülő, védett reflexiós tér jelentőségét hangsúlyozzák, ahol az elhivatás, a személyes történet és a cselekvés új megvilágításba kerülhet.

Johann Gyula, Pángyánszky Ágnes és Korányi András dolgozatában egy új képzés célját, tematikáját és módszereit ismerhetjük meg. A szerzők a mentorálás és hivatásgondozás gyakorlati, spirituális és szakmai aspektusainak bemutatásán túl kitérnek a résztvevők visszajelzéseire, hangsúlyozva a közösségi tanulás és a szolgálati identitás megerősödésének fontosságát.

Nagy Krisztina, Pángyánszky Ágnes és Seres-Busi Etelka írása a mentorálás elméleti és gyakorlati oldalát világyítja meg. Különösen nagy hangsúlyt kapnak a mentorálást befolyásoló szervezeti szintek, a mentor-mentorált kapcsolat dinamikái és a tudatos, etikus, folyamatosan megújuló mentorálás igénye.

Seres-Busi Etelka, Nagy Krisztina és Balogné Vincze Katalin tanulmányukban a mentorálási kapcsolatban rejlő dilemmákat, kihívásokat és ezek feldolgozásának jelentőségét vizsgálja. A narratív tartalomelemzés eredményei abba engednek betekintést, milyen főbb dilemmacsoportok jelennek meg, és hogyan segítheti a szakmai fejlődést a tudatos reflexió és közös feldolgozás.

Az igehirdetési előkészítők a *Szentháromság ünnepe utáni tizenegyedikről a tizenkilencedik vasárnapig* segítik az igehirdető készülését.

Örömteli olvasást kíván

a szerkesztő

Augusztus–szeptemberi számunk szerzői

Balogné Vincze Katalin tudományos munkatárs – Budapest

Csepregi Zoltán lelkész, egyetemi tanár – Budapest

Fabiny Tamás püspök, egyetemi tanár – Budapest

Fábri György habilitált egyetemi docens – Budapest

Gabnai Sándor lelkész – Balatonfüred

Gombkötő Beáta lelkész, doktorandusz – Budapest

Gregersen-Labossa György intézményi lelkész – Budapest

Győri Gábor Dávid lelkész, doktorandusz – Budapest

Hajdúch-Szmola Patrik igazgató lelkész – Kecskemét

Johann Gyula lelkész, mesteroktató – Budapest

Korányi András lelkész, egyetemi tanár, rektor – Budapest

Kovács Barbara lelkész – Kecskemét

Kutyey Dániel Sámuel lelkész – Tótkomlós

Lázárné Tóth Szilvia lelkész – Lébény

Malik Péter Károly lelkész – Nyírtelek

Mesterházy Zsuzsanna lelkész – Győr

Molnár Lilla lelkész, egyetemi adjunktus – Budapest

Nagy Krisztina egyetemi adjunktus – Budapest

Pángyánszky Ágnes lelkész, tanszékvezető egyetemi docens – Budapest

Percze Sándor lelkész, adjunktus – Budapest

Pintér Melinda kiadói koordinátor – Budapest

P. Nagy Krisztina lelkész – Fancsal

Réz-Nagy Zoltán lelkész – Budapest

Seben Glória lelkész, pszichológus, tanársegéd – Aszód

Seres-Busi Etelka egyetemi docens – Budapest

Sinkó Gábor Vilmos lelkész – Bokod

Szigethy Szilárd lelkész – Medgyesegyháza

Szikra Benedek lelkész, püspöki titkár – Budapest

Varga Gyöngyi tanszékvezető egyetemi docens – Budapest

A Lelkipásztorban publikált tartalmakra a Creative Commons BY-NC-ND 4.0 licenc feltételei érvényesek.

Lelkipásztor – Evangélikus teológiai szakfolyóirat

Megjelenik havonta

Főszerkesztő: Orosz Gábor Viktor

Rovatszerkesztő: Szakács Tamás

ÖJS szerkesztő: Jasper-Makay Emese

A szerkesztőbizottság tagjai

Angyal-Cseke Csaba

Csáky-Pallavicini Zsófia

Fabiny Tamás

Johann Gyula

Kodácsy-Simon Eszter

Kondor Péter

Korányi András

Kőszeghy Miklós

László Virgil

Pángyánszky Ágnes

Percze Sándor

Szabó B. András

Varga Gyöngyi

Szerkesztőség

1141 Budapest, Rózsavölgyi köz 3.

Tel.: 469-1050, e-mail: gabor.orosz@lutheran.hu

Felelős szerkesztő: Petri Gábor

Olvasószerkesztő: Miklósné Székács Judit

Műszaki szerkesztő: Török Andrea

Borítótér: János Nikolett

Kiadja a Magyarországi Evangélikus Egyház Luther Kiadója

www.lutherkiado.hu

1085 Budapest, Üllői út 24. Tel./fax: 317-5478, e-mail: kiado@lutheran.hu

Felelős kiadó: Antal Bálint

Előfizetési díj egy évre: 18 300 Ft; fél évre: 9150 Ft. Egy szám ára: 1750 Ft.

Külföldi előfizetések: szomszédos országokban (postaköltséggel együtt)

évi 18 300 Ft (68 €), egyéb külföldi országokban 21 100 Ft (78 €).

Nyomdai kivitelezés

Virtuóz Nyomdaipari Kft.

Felelős vezető: a kft. ügyvezetője

ISSN 0133-2821 (nyomtatott)

ISSN 2786-2585 (online)

2 133 282 125 081

Kitől kapunk segítséget mindeddig?

ApCsel 26,22

■ SINKÓ GÁBOR VILMOS

Gyerekkoromban nem szerettem idegen nyelveket tanulni, pontosabban egy idegen nyelvet, a németet, amely kötelező volt. Nem értettem meg az egészet. Nemcsak a szavak tanulásával gyűlt meg a bajom, hanem a nyelv struktúrájával is. Később meg kellett ismerkednem egy másik nyelvvel, az angollal. Ezt viszont nem a legjobb tanárok tanították nekem, ezért már csak azért sem tanultam.

Amikor első egyetememre mentem, akkor találkoztam a harmadik nyelvvel, a latinnal. Az egyik első latinórán a tanár úr felrajzolt a táblára egy „idővonalat”. Addig nem is tudtam, hogy van ilyen dolog. Az idővonal a múltban kezdődött, aztán egy pontban a jelen és utána a jövő. Segédvonalak is voltak. Az egyikhez odaírta, hogy praesens perfectum. Aztán megmagyarázta, hogy ez fejezi ki azt a cselekvést, amely a múltban kezdődött, és éppen most fejeződik be. Mindeddig tart.

Ott esett le a tantusz. Ezért a latin volt az első nyelv, amelyet megszerettem, és ezért aztán komolyabban kezdtem tanulni. Lehet, hogy holt nyelv, lehet, hogy nem tudok vele levelezőpartneret szerezni vagy külföldi céggel kommunikálni vagy bármi ilyesmit, de mégis adott valamit, amit az eddigiek nem. Mindeddig nem kaptam meg ezt a fajta segítséget, amit az idővonal jelentett. Mindeddig nem segített meg engem semmiféle tanár úr.

A segítség akkor válik az embernek fontossá, amikor nem kapja meg. Erre rengeteg példát lehet találni az életben. Egyszer még szintén egyetemista koromban egy magányos koldust megszólítottam. Nem volt semmi különösebb oka, csak – miközben bedobtam a kalapjába pár forintot – kérdeztem tőle valamit. Nem emlékszem, hogy mit, talán útbaigazítást. A válasz helyett először csak annyit mondott meghatódva: „A héten még senki nem szólított meg.” Látszott rajta, hogy ez neki nagyon sokat jelent. Mintha személyes dolgot kérdeztem volna: Hogy van? Mi történt vele? Bár nem erről volt szó, ő mégis úgy érezte, hogy kapott valamit, amit mindeddig hiába várt.

Az a segítség, amire vágyik az ember, sokkal fontosabb lehet a számára, mint bármi egyéb, amit kap. De amikor valami úgymond alaptól megvan, azt megszokjuk, és nem is gondolunk bele, hogy milyen rossz lenne nélküle. Az embereknek elvárásaik vannak. Magamon is észreveszem, hogy mennyire természetesnek veszek mindent, amit az Istentől kaptam. Pál azonban nem így fogalmaz. Amikor Agrippa király és Fesztusz előtt tesz bizonyosságot, akkor nem a hiányról, hanem a megtapasztalt múltból beszél. „*De mivel Isten mind a mai napig megsegített, itt állok, és bizonyosságot teszek kicsiknek és nagyoknak, és semmit sem mondok azon kívül, amit Mózes és a próféták megjövendöltek.*”

Pál példakép lehet a számunkra hozzáállásával. Amit ő kifejez a bizonyágtételében, azt lehetne a magunk életére is vonatkoztatni. Végiggondolva a magam életét, én is kaptam olyan segítséget, amit nem köszöntem meg vagy nem gondoltam át. És én is adtam olyan segítséget, amit nekem nem kö-

szöntek meg. Ezért lehet nekem és talán mindenki másnak is tanulságos Pál hozzáállása. Pál apostol példájából kiindulva érdemes végiggondolni az életünket. A fő kérdések ezek lehetnek: Hogy kerültem én ide? Milyen segítséget kaptam meg az Istentől? Milyen segítséget adott ő az embereken keresztül, milyen segítséget adott a magam intelligenciáján, rátermettségén keresztül? Másképpen fogalmazva: milyen talentumokat kaptam tőle?

Hogyan kerültem ide, ebbe a gyülekezetbe, ebbe a helyzetbe? Mert minden, amit teszünk, ebből a segítségből táplálkozik. Ha nem lett volna isteni közbeavatkozások sora az életünk, akkor nem lennénk ott, ahol vagyunk. A pillangóeffektus nevű elmélet szerint ha egy pillangó megrezegteti a szárnyát, az a világ másik végén akár vihart is generálhat. Ha az életünkben bármi másképpen alakul, akkor nem ott lennénk, ahol vagyunk.

Ha ez így van, akkor az életünk története nagyon kiszolgáltatott az időben. Akkor az ember *prae-sens perfectum* helyzete nagyon bizonytalanná válik. Kell lenni valakinek mögöttem, aki úgy rendezi a pillangók szárnycsapásait, hogy az életutam rendben menjen. És ez mindenkire igaz.

Pál, amikor Damaszkusz felé menet leesett a magas lóról, lényegében szolgálatba állt. Szolgálata, hivatása lett, Isten ígését kellett a pogányok közé vinnie. Ő, mint lényegében minden lelkész, *verbi divini minister*, Isten ígésének a szolgája lett. Amikor a ma lelkésze szolgál, ugyanez lehet igaz rá nézve is. Szolgálunk. De nem az embereket szolgáljuk ki, nem az éppen aktuális világnézetet, nem a társadalmi elvárásokat, nem a népszerű tömegízlést stb. A lelkész Isten ígését szolgálja. Isten ígését az embereknek. Ezt közvetíti a társadalomnak, ezzel értékeli a különféle világnézeteket vagy trendeket. Ami lényeges, az Isten ígéje.

Pál ebben kapott segítséget. Bizonyosságtétele alapján az éppen aktuális jelenig, vagyis Agrippa királynál elmondott beszédéig. Kérdés, hogy ez a segítség tényleg befejezett-e. Természetesen nem. És nemcsak azért, mert az eredeti görög szövegben a segítségre találva szava aoristos particípiumban van, hanem azért sem, mert az események itt nem állnak meg. A tanács Pál meghallgatása után úgy döntött, hogy szabadon lehetne bocsátani őt, ha nem fellebbezett volna a császárhoz. A felmentés mint isteni segítség továbbra is Pál mellett volt. De van valami, ami fontosabb lehet a mi szempontunkból: a páli ígehirdetés hatása az emberek lelkére.

Két példát látunk. Az egyik Fesztusze, aki alig várja ki azt, hogy Pál befejezze a mondanivalóját, máris felkiált: „*Bolond vagy te, Pál!*” A másik Agrippa válasza: „*Majdnem ráveszel engem is, hogy keresztvénné legyek!*” Két reakció, két hozzáállás. Az egyik már azelőtt döntött, hogy meghallgatott volna bármit, talán ezért a nagy sietség a válasszal. Fesztusz kizárólag azt kereste, hogy mibe tud belekötni. Ismerős lehet ez a helyzet sok lelkésznek, találkozunk ilyen emberekkel. Nem gondolnak át semmit, hanem egyből rövid reakcióval hitelteleníteni próbálnak. Tudunk ilyenekről, a közösségi média kommentszekciója ezzel van tele. A másik, aki elgondolkodik. Maga a király, aki mint ítélőbíró ebben a helyzetben oda kell, hogy figyeljen a vádlott szavára. Hála Istennek, ez is ismerős lehet. Az a valaki, aki megvár az istentisztelet után, és beszélgetni akar még egy kicsit. Akinek lelkét megérintette az ígehirdetés. Neki szolgáltatott ki mindazt, amit a kezdetektől fogva, Mózesen és a prófétákon át megjövendölt az Isten.

Ha ilyenekkel találkozunk, az azt jelenti, hogy minket is mind ez ideig megsegített az Isten!

Lelkész-lelkigyakorlat

A lelkészek továbbképzési programjában megvalósuló spirituális, hivatásgondozó programok

■ PERCZE SÁNDOR

Evangelikus Hittudományi Egyetem
adjunktus
E-mail: sandor.percze@lutheran.hu

■ VARGA GYÖNGYI

Evangelikus Hittudományi Egyetem
tanszékvezető egyetemi docens
E-mail: barakagyongy@gmail.com

DOI: 10.61894/LP.2025.100.8-9.1

- ▶ Az evangélikus lelkészeknek szervezett lelkigyakorlatok során a résztvevőket olyan impulzusok érik, amelyek révén személyes élettörténetük, elhivatásuk, cselekedeteik, gondolkodásmódjuk és érzésviláguk egyszerre kerül egy nagyon sajátos, spirituális reflexiós fókuszba. A lelkigyakorlatokhoz ezért olyan védett, multidimenzionális térre van szükség, ahol minden: az épített környezet, a természetközelség a lelki, érzelmi és spirituális megéléseket és ezek feldolgozását támogatja. Mivel az evangélikus lelkiségi hagyományban Isten ígéje áll a középpontban, ezért a lelkigyakorlatok is mélyen benne gyökereznek a bibliai üzenetben, az élő evangéliumban.

Kulcsszavak: lelkigyakorlatok / hivatástámogatás / személyes reflexió / multidimenziós tér / Isten ígéje / élő evangélium

Lelkész-lelkigyakorlat: a „beimádkozott hely” ajándéka

A Magyarországi Evangélikus Egyház egyik lelkésztovábbképzési ága a Lelkészakadémia, amely 2004-től szolgálja az evangélikus lelkészek szakmai fejlődését és hivatástámogatását. A Lelkészakadémia éves kurzuskínálatában 2013-tól hirdettünk meg lelkészek számára lelkigyakorlatokat. Először néhány évig Majkpusztán, a kamalduli rend¹ egykori cellaházaiból kialakított műemlék szálláshelyen, majd pedig Bakonybélben, a Szent Maurícius bencés monostorban² kapott helyet a négy-öt napos kurzus. A helyszínválasztásnál az volt a fő szempont, hogy olyan „nem mindennapi”, csendes elvonulásra alkalmas helyet keressünk, ahol az imádság terei, a spirituális hagyományok ereje segítheti a lelkész kollégákat személyes lelki útjuk bejárásában és intenzívebb megélésében.

¹ Alapvetően a remeteélet hagyományait ápoló, hallgató rend, amelyet 980 körül Szent Romuald alapított az itáliai Arezzo közelében. Tagjait világos öltözetük miatt fehér bencéseknek is nevezték. Magyarországon öt kolostor működött, melyeket 1782-ben II. József oszlatott fel. Vö. PUSKELY 1990, 54. o.

² <https://bakonybel-monostor.hu/>.

Nyilván felvetődik a kérdés, hogy evangélikus egyházunk konferencia-központjaiban erre nem nyílna-e lehetőség. Az a tapasztalatunk, hogy a lelkigyakorlat „műfajához” hozzátartozik a csend és a lelassulás lehetősége: az, hogy a résztvevők átélhessék a „beimádkozott tér” élményét, a természet közelségét. Mivel a lelkigyakorlatok célja, hogy a lélek felkészüljön és alkalmassá váljon az isteni jelenlét felfedezésére és megélésére (LOYOLAI, 63. o.), a helyszín kiválasztásánál alapvető szempont a hétköznapi élettértől, rutinoktól és feladatoktól való távolságvétel egy minél zavartalanabb környezetben. „A hagyományos evangélikus spiritualitást ugyanis az a veszély fenyegeti, hogy valamilyen pusztá akcionizmustól hajtva vakká válik önmaga és mások irányába. Amikor a lelkigyakorlatozó egy időre tudatosan megszakítja a hétköznapi munkát, szabad tér keletkezik valami új felfedezésére. Bátorság támad a régi elengedésére, új lehetőségek felfedezésére, ismeretlen utakra való rá lépésre.” (ZIMMERLING 2003, 280. o.)

A protestáns konferencia-központok architektúrája hagyományosan a *kognitív-intellektuális továbbképzést* hivatott támogatni (általában tágasabb előadótérrel és lényegesen szűkösebb, csak az éjszakázásra koncentráló privát szobákkal). A lelkigyakorlatok ezzel szemben a résztvevőt „egész lényében” (uo.) szólítják meg. Ennek során olyan intenzív impulzusok érik, melyekben személyes élettörténete, cselekedetei, gondolkodásmódja és érzésvilága egyszerre kerülnek egy nagyon sajátos, spirituális reflexiós fókuszba. A lelkigyakorlatok ebből a szempontból *mentális-érzelmi és spirituális továbbképzést* nyújtanak. Megvalósításukhoz ezért olyan védett, multidimenzionális térre van szükség, ahol minden a lelki, érzelmi és spirituális megéléseket és ezek feldolgozását támogatja. Ehhez alapvetően szükséges a csend és a természet közelsége. Ezek a szempontok mind teljesülnek a bakonybéli bencés monostor vendégházának falai között és az arborétum meg a közeli erdők természeti környezetében. Itt otthon vagyunk már. A szerzetesekkel majdnem másfél évtizedes múlt-ra tekint vissza a baráti kapcsolatunk. A lelkészakadémiai kurzusokon kívül több találkozási felületünk van egymással: ökumenikus konferenciák, ökumenikus istentiszteletek, az évente megrendezett nyári ökumenikus zarándoklat, illetve az Evangélikus Hittudományi Egyetem hallgatóinak szervezett bakonybéli hivatástisztázó hétvégék alkalmai.

A bencés spiritualításban – tapasztalataink szerint – az evangélikus lelkészek is fontos értékeket fedezhetnek föl. Mivel alapvetően a zoltárok imádkozása köré épül a közösség lelki élete a napi négy imaóra (zsoltozsma) révén, ez a gyakorlat nem idegen az evangélikus „igeközpontúságtól”, a reformátori elvektől, hiszen az evangéliumolvasással összekapcsolódó zoltározás a Szentírás igei üzenetét helyezi a középpontba. A bencés spiritualitás ilyen módon a „szakadás előtti” közös alaphoz vezet vissza bennünket (BAÁN 2018). A lelkigyakorlat ideje alatt lehetőségünk nyílik bekapcsolódni az imaórákba, így naponta egy-két zsoltosmán tudunk közösen részt venni a programunk keretén belül. A reggel 6.30-kor kezdődő laudes (reggeli imaóra) fakultatív, ám az a tapasztalatunk, hogy kollégáink közül többen szívesen kezdik a napot a bencés testvérekkel együtt.

A közös imádság alkalmai mellett igyekszünk teret biztosítani arra is, hogy egy-egy szerzetes testvérrel kötetlen keretek között, például a vacsoraasztal mellett beszélgessünk hivatásról, elköteleződésről, a szerzetesi élet sajátosságairól, lelki tapasztalatokról, teológiai kérdésekről. Ezek a beszélgetések is nagyban hozzájárulnak a horizonttágításhoz, az ökumenikus keresztény közösség átéléséhez (VÁSÁRHELYI 2013). A bakonybéli szerzetesközösség eleve ökumenikus, hiszen jó pár éve már, hogy csatlakozott a közösséghez Pápáról egy volt református vallásánár: Toókos Péter, aki az örökfogadalma letétele után János testvérként a protestáns keresztény értékeket is képviseli a közösségben. A vele folytatott „asztali beszélgetések” során annak élményével gazdagodhattunk, hogy a spiritualitás összeköt: az őszinte istenkeresés útján nincsenek igazán felekezeti kérdések...

Igények, álmok, útkeresések – és a realitás...

Nagy örömünkre szolgál, hogy 2024-től már két lelkigyakorlatos kurzus is szerepel a Lelkészakadémia éves kurzuskínálatában. Ez a lelkészek körében a csendben és az igében való elmélyülés, Isten előtti megállás iránti fokozott igényt, a személyes hit megerősítésének komoly vágyát jelzi számunkra. A lelkészársainkkal folytatott beszélgetésekben, illetve a lelkigyakorlatos kurzusok végén, a közös csoportos visszajelzésekben, kiértékelésben mindig előjön a kérdés, hogy hogyan kaphatnának nagyobb teret a lelkész-lelkigyakorlatok az egyházi életünkben, és azok a kollégák, akiknek erre nagyobb igényük van, miként tudnának gyakrabban élni ennek lehetőségével szervezett egyházi keretek között.

Öröndetes, hogy a LÉM (lelkészi életpályamodell) keretén belül számos lehetőség érhető el, illetve biztosított az evangélikus lelkészek számára, amely segíti őket a hivatásuk kihívásai között szakmai és önismereti³ fejlődésükben. Ugyanakkor egy ideje már azt érzékeljük, hogy a hivatásszemélyiség megerősítését szolgáló képzések, tréningek, szupervíziós alkalmak mellett mintha a személyes elvonulás, az egyéni és csoportos lelkigyakorlatok lehetősége lényegében a Lelkészakadémia választható kurzusai közé szorult volna be. Hacsak a lelkész-kollégák proaktív módon nem keresnek maguknak önállóan (főként) katolikus szervezésű lelkigyakorlatokat.

Mivel a lelkészi karból sok kolléga elvégezte már a SOTE mentálhigiénés vagy lelkigondozói szakirányú továbbképzését,⁴ ezért egyházunk lelkészeinek van már kellő rálátása, tapasztalata a képzés úgynevezett „intenzív hetei” nyomán például a jezsuita lelkigyakorlatokon tanulható, végezhető szemlélődő imádságról, a „hétköznapi lelkigyakorlatáról”, illetve más imamódokkal, imagyakorlatokkal kapcsolatban. Ugyanakkor a református egyházban már meghonosodott, eredetileg katolikus gyökerű Cursillo⁵ alkalmain is több evangélikus lelkész vett már részt. Ezek a mély, sokszor katartikus spirituális tapasztalatok arra indítják a lelkészeket, hogy folytassák a megkezdett utat, és keresék a további lehetőségeket.

Mivel egyelőre nem látszik, hogy egyházunkban megvalósulhat-e egy lelkigyakorlatos ház, „csendház” terve, amely lelkészek, egyházi alkalmazottak, illetve gyülekezeti tagok és érdeklődők számára szervezne lelkigyakorlatokat, és otthont adna azoknak, akik hosszabb-rövidebb időre szeretnének Isten előtt elcsendesedni, ezért tulajdonképpen két egyházi munkaág „fogadta be” a lelkigyakorlatos kezdeményezéseket. A Lelkészakadémia keretében kapott helyet a lelkész-lelkigyakorlat, a laikusoknak (eddig főként pedagógusoknak) szóló lelkigyakorlatok pedig az MEE Gyülekezeti és Missziói Osztály szervezésében valósulhatnak meg. Ez évente egyelőre egy négy-öt napos kurzust jelent a Gyümi programtervében.

A lelkész-lelkigyakorlatok: ige, csend, lassúság, közösség...

A lelkész-lelkigyakorlatok tartalmi struktúrája, tematikus íve évek alatt csiszolódott, formálódott. Kezdetektől igyekeztünk ezt a kurzusok résztvevőinek visszajelzései alapján a lelkészek valós igényeihez, belső szükségleteihez igazítani. Az a tapasztalatunk, hogy egy négy-öt napos csoportos lelkigyakorlat segíthet újra megtalálni a fókuszot a lelkészi szolgálat mindennapjainak sodrában. Pár nap kiszakadás

³ A spiritualitás önismereti dimenziójához vö. ROSTÁNÉ–JOHANN 2025.

⁴ <https://semmelweis.hu/mental/>

⁵ <https://refcursillo.hu/>.

a megszokottból, lelassulás, természetközelség, a személyes csend, az imádság, meditáció alkalmai, a közös beszélgetések, tapasztalatmegosztások igazi lelki erőforrást jelenthetnek, és kiégyesprevenációs hatással bírnak. Ám mindenekelőtt az a cél, hogy a figyelmünk és minden törekvésünk Isten embe-reinek legfontosabb dolgára: az élet Istenével való összekapcsolódás természetes, örömteli tapasztala-tára irányuljon.

Napjainkban a lelkészi szolgálat egyre szerteágazóbb, sokféle feladatot, tevékenységi kört ölel föl. A hagyományos lelkésképben még az igehirdetés, a tanítás, az evangelizáció, valamint a pasztorá-ció (látogatás, lelki beszélgetés, kísérés) kapott nagy hangsúlyt; napjainkra a gyülekezeti lelkész egy személyben gazdasági szakember, menedzser, szervezetfejlesztő, pályázatíró, forrásfeltáró, hittanár, coach és életmód-tanácsadó, szociális munkás, aki melleleg még ért az ingatlanfelújításhoz, építke-zéshez, kivitelezéshez és a kivitelezés ellenőrzéséhez is. Ezeket a feladatokat úgy kell ellátnia, hogy mellettük a klasszikus szolgálati területeken is a maximumot kell adnia (PETERSON 2019; 2022).

Mindez olyan testi-lelki igénybevételt jelent, amely komoly egészségügyi kockázatokkal jár. Ma-gyarországon 2022-ben JÁRAY Márton végzett felmérést az evangélikus lelkészi kar lelki és fizikális egészségi állapotáról, melyben száznegyvennyolc lelkész (a megkérdezettek fele) válaszolt a feltett kér-désekre. 66,2% érzett permanens fáradtságot és energiahányt, több mint 40% panaszkodott rendsze-res fej-, illetve derék- vagy hátfájásra, és 33,8% szignalizált alvási problémákat. Az elégedettségükkel kapcsolatos kérdésekre adott válaszaikból az derül ki, hogy lelki életüket egy tízes skálán mérve csu-pán 6,67-re értékelték, teológiai fejlődésüket pedig 6,44-re.⁶

Mindezeket figyelembe véve úgy tűnik, a lelkészi szolgálatra is érvényes az, amit Ehrenfried SCHULZ az 1990-es években a teológia tudományának művelésével kapcsolatosan megállapított: „A teológiát spirituális sorvadás betegíti.” (SCHULZ 1990, 266. o.) A lelkészek lelkigyakorlataikon elhangzott val-lomásaikban azt juttatják kifejezésre, hogy szolgálatuk gyakran erejük feletti végzésében épp isten-kapcsolatuk gyengül, illetve halványul. A meditációk és imádságok sokuk számára egy eddig még nem tapasztalt, de régóta vágyott elevenségbe vezetik őket Istennel való kapcsolatukban. A lelkigy-aakorlatok során átélik és felfedezik annak felszabadító örömet, hogy lelkészi identitásuk nem jelent-heti gyülekezetük sokféle igényének kiszolgálását, életük több egyházi funkcionáriusi létnél, valójá-ban Krisztus követése Isten jelenlétének eleven megélésében (PERCZE 2025, 186–190. o.).

A csoportos lelkigyakorlat egyik előnye és egyben fontos hozadéka, hogy a személyes hitmegéltést a csoportfolyamat támogatja. A résztvevők a lelkigyakorlat kezdetén arra szerződnek egymással, hogy a bizalom és az őszinteség terében mindenki számára megadják a tiszteletet, a meghallgatás, egymás mellé állás, valamint az ítélet- és értékelésmentes figyelem támogatását. Igazán felszabadító, hogy az egyénenként bejárt belső út során feltörő kérdéseket, dilemmákat, küzdelmes tapasztalatokat meg-lehet osztani egymással: senki sem marad magára a nehéz, egzisztenciális témáival. A lelki közösség biztonságos keretet nyújt ehhez.

A lelkigyakorlat kezdetén a bejelentkező kör és a szerződéskötés után az első egyéni feladat egy bő óras sét a monostor arborétumában. A legelső lelki impulzus ilyen módon a ritmusváltást segí-ti: ez lényegében átzsilipezés egy másik működési módba, legalábbis közelítés a standby-állapothoz (készenléti üzemmód). Tisztában vagyunk azzal, hogy a lelkészi szolgálat mindennapi kihívásai kö-zött éppen a napi fél óra aktív csend és az időnkénti lelassulás lehetne testi, lelki erőforrássá, ám ezek

⁶ Még nem publikált és validált adatok, Járay Márton szíves közlése alapján. A számokról érdemes tudni, hogy a segítő foglalkozá-súak jellemzően „főlé pontoznak”, azaz jobb/magasabb értéket adnak meg, mint ami tényleges állapotoknak megfelel.

valódi hiánycikkek a gyülekezetek szolgálatában álló kollégák életében. Egy lelkészek számára szervezett lelkigyakorlat fontos célja ezért, hogy felmutassa ennek a lassulásnak és csendnek az értékét. A belső csend megtalálásával és megtartásával kapcsolatban egyébként az utóbbi években magyar nyelven is szép számmal jelent meg lelkiségi irodalom (lásd például: MUSTÓ 2014; LAIRD 2015; KOVÁCS 2015; GRÜN 2016; ROHR 2016; FREEMAN 2019). Bízunk abban, hogy a csendgyakorlatok, sétameditációk, szemlélődés és igeolvasás során átélt tapasztalatokból lelkészársaink motivációt merítenek ahhoz, hogy beépítsék egyik-másik gyakorlatot mindennapi életük keretei közé.

Mivel az evangélikus lelkiségi hagyományban Isten igéje áll a középpontban, ezért a lelkigyakorlatok is mélyen benne gyökereznek a bibliai üzenetben, az élő evangéliumban (viva vox evangelii). Luther Márton imádsággyakorlatát követve fontosnak tartjuk, hogy mindig Isten igéjéből induljunk ki, és mindig oda is térjünk vissza, hiszen ez az éltető forrása és egyben megtartó medre istenkérésünknek. Gyakran veszünk elő és közösen ízlelgetünk egy-egy markáns gondolatot, lelki útmutatást magától Luthertől.⁷

Minden lelkigyakorlatnak egy-egy zsoltárvers adja a mottóját, amelyet a reggeli és esti áhítatokhoz választott ó- és újszövetségi textusok bontanak ki, járnak körül. Emellett minden nap két-három, egyenként félórás igemeditáció is közel viheti a résztvevőket a Szentírás eleven, transzformatív üzenetéhez. A Loyolai Ignác nyomán elsősorban a jezsuita szerzetesközösségekben gyakorolt, ám mára már széles körben, így nem csupán katolikus közösségekben ismert imádságforma szervesen illeszkedik az evangélikus lelkigyakorlatunk keretei közé.

Ezek a lelkigyakorlatok tapasztalataink szerint olyan igazi, forrásközei élményekhez mutathatják az utat lelkészársainknak, ahonnan létbátorságot meríthetnek a jelen bizonytalanságai, sodródásai közepette, és segítenek nekik napról napra „fölfelé élő” embernek maradni.

Pastoral Retreat

Spiritual and Vocational Training Programs Implemented in the Pastors' Postgraduate Education Program

- **During the spiritual retreats for lutheran pastors, participants are exposed to impulses that bring their personal life stories, vocation, actions, thinking and feelings into a very specific spiritual reflective focus. Spiritual retreats therefore require a protected, multi-dimensional space where everything: the built environment, the nature, supports the mental, emotional and spiritual experience and its processing. Since the lutheran spiritual tradition is centred on the Word of God, the spiritual exercises are also deeply rooted in the biblical message, the living Gospel.**

Keywords: spiritual retreats / support for vocation / personal reflexion / multi-dimensional space / Word of God / living Gospel

⁷ Az imádkozó Lutherrel kapcsolatban nagyon jó áttekintést ad: REUSS 2023.

Felhasznált és ajánlott irodalom

- BAÁN Izsák 2018. *Csendhez szokott szív. Tíz szó a benedeki hagyományból*. Szent Maurícius Monostor, Bakonybél; L'Harmattan, Budapest.
- BAÁN Izsák 2006. *Evagriosz Pontikosz a gondolatokról*. Szent Maurícius Monostor, Bakonybél; L'Harmattan, Budapest.
- EVAGRIOSZ Pontikosz 2014. *A szerzetes (A praktikosz)*. Szerk. Gabriel Bunge. Bencés Kiadó, Pannonhalma.
- FREEMAN, Laurence: *Belső fény. A tiszta imádságként végzett meditáció*. Szent Maurícius Monostor, Bakonybél; L'Harmattan, Budapest, 2019.
- GRÜN, Anselm 2016. *Csendből bontakozó élet*. Korda Kiadó, Kecskemét.
- JÁLICS Ferenc SJ 2014. *Szemlélődő lelkigyakorlat. Bevezetés a szemlélődő életmódba és a Jézus-imába*. Jezsuita Kiadó, Budapest.
- KOVÁCS Endre 2015. *Ti azért így imádkoztatok! A keresés, a kérés és a szemlélődés útján*. Harmat, Budapest.
- LAIRD, Martin OSA 2015. *Napsütötte hiány. Csend, tudatosság és szemlélődés*. Sarutlan Kármelita Nővérek, Magyarországi.
- LELOUP, Jean-Yves 2014. *A Hészükhaszta imamód. Az Áthosz-hegyi Szerafim atya tanítása szerint*. Korda Kiadó, Kecskemét.
- LOUF, André 2010. *A többi kegyelem – A spirituális kísérés*. Bencés Kiadó, Pannonhalma.
- LOYOLAI Szent Ignác é. n. *Lelkigyakorlatok. Jézus Társasága Magyarországi Rendtartománya*, Budapest.
- LUTHER Márton 1997. *Így imádkozzál! Egyszerű útmutató az imádkozásra*. Magyarországi Luther Szövetség, Budapest. (Magyar Luther Füzetek 6.)
- LUTHER Márton 2011. *Bibliafordítás, vigasztalás, imádság*. Szerk. Csepregi Zoltán. Luther Kiadó, Budapest. (Luther válogatott művei 5.)
- MUSTÓ Péter SJ 2014. *Csendben születik az élet. A belső ima tapasztalatairól*. Jézus Társasága Magyarországi Rendtartománya, Budapest.
- NOUWEN, Henri J. M. 2011. *A sebzett gyógyító. Lelkiszolgálat korunk társadalmában*. Ursus Libris, Budapest.
- PERCZE Sándor 2025. „Földi angyalok és mennyei emberek.” Tünődések spiritualitásról, lelkesi identitásról és a szerzetesi életéről. *Lelkipásztor*, 100. évf. 4. sz. 183–192. o. <https://doi.org/10.61894/LP.2025.100.4.1>
- PETERSON, Eugene H. 2019. *A lelkesi szolgálat három sarokpontja*. Harmat, Budapest.
- PETERSON, Eugene H. 2022. *A lelkesi szolgálat művészete*. Harmat, Budapest.
- PUSKELY Mária 1990. *Szerzetesek. A megszentelt élet 99 intézménye*. Zrínyi Nyomda Kiadója, h. n.
- REUSS, András 2023. Az imádkozó Luther. *Credo*, 29. évf. 1. sz. 4–15. o.
- ROHR, Richard 2019. *Az egyetemes Krisztus. Egy elfeledett valóság átalakító ereje*. Ursus Libris, Budapest.
- ROHR, Richard 2014. *Halhatatlan gyémánt. Igaz Énünk keresése*. Ursus Libris, Budapest.
- ROHR, Richard 2016. *Minden egybetartozik. A kontemplatív ima ajándéka*. Ursus Libris, Budapest.
- ROHR, Richard 2013. *Most. Tanuljunk meg látni a misztikusok szemével!* Ursus Libris, Budapest.
- ROHR, Richard 2010. *Rejtett dolgok. A Szentírás mint spiritualitás*. Ursus Libris, Budapest.
- ROSTÁNÉ Riez Andrea – JOHANN Gyula 2025. Spirituális önismeret. Ahol az ég és a föld összeér. *Lelkipásztor*, 100. évf. 5. sz. 260–269. o. <https://doi.org/10.61894/LP.2025.100.5.3>
- SCHULZ, Ehrenfried 1990. Gebet und Meditation als Wege zur pastoralen Identität. In: Isidor Baumgartner (szerk.): *Handbuch der Pastoralpsychologie*. Verlag Friedrich Pustet, Regensburg. 265–284. o.
- VÁSÁRHELYI Anzelm 2013. *Isten házában, közösségben. Bencés monostor ezer éve Bakonybélben*. Szent Maurícius Monostor, Bakonybél.
- WIKSTRÖM, Owe 2013. *A kápráztató sötétség*. Luther Kiadó, Budapest.
- ZIMMERLING, Peter 2003. *Evangelische Spiritualität. Wurzeln und Zugänge*. Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen.

„Elküldte őket maga előtt kettesével...”

Az Evangélikus Hittudományi Egyetem mentorlelkészi és hivatásgondozási szakirányú képzésének bemutatása

■ JOHANN GYULA

Evangélikus Hittudományi Egyetem Diakóniai Képzési Központ
lelkész, mentálhigiénés szakember, mesteroktató
E-mail: gyula.johann@lutheran.hu

■ KORÁNYI ANDRÁS

Evangélikus Hittudományi Egyetem
lelkész, rektor, egyetemi tanár
E-mail: andras.koranyi@lutheran.hu

■ PÁNGYÁNSZKY ÁGNES

Evangélikus Hittudományi Egyetem
lelkész, rektorhelyettes, tanszékvezető egyetemi docens
E-mail: agnes.pangyanszky@lutheran.hu

DOL: 10.61894/LP.2025.100.8-9.2

- **A tanulmány bemutatja az Evangélikus Hittudományi Egyetem újonnan indított Mentorlelkész és hivatásgondozás szakirányú továbbképzésének célját, tematikus és módszertani kérdéseit és hallgatói visszajelzések alapján érzékelhető hatását. A képzés a mentorálás és hivatásgondozás gyakorlati, spirituális és szakmai aspektusain keresztül kínál támogatást lelkészek számára, hangsúlyozva a kísérés, az önreflexió és az elhívástudat megújításának fontosságát. A résztvevők kiemelik a tanultak alkalmazhatóságát a lelkészi szolgálatban, a közösségi tanulás jelentőségét, valamint a szolgálati identitás megerősödését.**

Kulcsszavak: mentorálás / hivatásgondozás / lelkészi identitás / önreflexió / teológiai továbbképzés

Bevezető

Az Evangélikus Hittudományi Egyetem a 2024–2025-ös tanévtől elindította Mentorlelkész és hivatásgondozás elnevezésű szakirányú továbbképzését. A képzés alapításának és indításának igényét az az egyre érzékelhetőbb kihívás motiválta, hogy a lelkész szolgálata végzése során ne csupán „egyoldalúan” kommunikáljon, hanem folyamatos interakciókon keresztül kapcsolódjon egyénekhez és csoportokhoz. A lelkészeknek és a lelkészi szolgálatra készülőknek is szükségük van olyan folyamatos kísérő kapcsolatra és támogatásra, ahol a jelen lévő Istennel és az őket meghallgató, velük beszélgető kísérővel reflektálhatnak kérdéseikre és dilemmáikra, beszélhetnek a szolgálattal kapcsolatos érzéseikről és istenkapcsolatukról, és elfogadó, megértő közegben dolgozhatják fel mindazt, amit magukban hordoznak, vagy ami terheli őket (JOHANN 2023, 142. o.).

A tanulmányunk reflektálni kíván a képzés indításának motivációira, a mentorálási és hivatásgondozási kérdésekre és az ezekkel kapcsolatos szakmai kihívásokra, majd megvizsgálja azokat a subjektív visszajelzéseket is, amelyeket az indítás évében a képzést először elvégző hallgatók fogalmaztak meg egy képzéserőtelkesítő kérdőív alapján.

A mentorlelkési szolgálat kihívásai és módszertana

A lelkési hivatás gyakorlásának egyik leggazdagabb területe ma a mentorálási feladatkör, ami körünkben a lelkigondozásban és a közösségépítésben megmutatkozó személyesség iránti igény következtében nemcsak megváltozott és értő felkészültséget követel, de jelentősen meghaladta a lelkigondozáshoz kapcsolódó hagyományos megközelítés elemeit is. A mentorálási feladatok a gyakorlatban egyfelől összekapcsolódtak társtudományok – pszichológia, pedagógia, vezetéstudomány stb. – szak tudást értő ismereteivel, másfelől a korábbinál gazdagabb jártasságot kívánnak meg az egyházi gyakorlatra évezredek távlatban jellemző pásztorolási kompetenciákban is. A felkészültség a gyakorlatban tehát egyszerre jelenik meg általánosan megmutatkozó alapkövetelményként és a mindennapos szolgálatot közvetlenül támogató, megerősítő hozzáadott erőforrásként.

A lelkészek gyakorlati mentori megerősítése ma a gyülekezetek, az egyházi testületek és a lelkési hivatásbeli utánpótlás vonalán is sürgető (KORÁNYI–PÁNGYÁNSZKY 2021). A gyülekezetpásztorolási feladatokban, a munkatársi szolgálatokra szóló motiválásban, a presbitériumokkal való együttműködésben, a közegyházi testületi kultúra és hatékonyság növelésében, a lelkési szolgálatban állók mentori támogatási rendszerében és a teológiai hallgatók gyülekezeti gyakorlatainak megvalósításában ezek a kompetenciák tudatosan megismert, hitben reflektált és biztos kézzel megvalósított felkészültségért kiáltanak.

A felkészülés első lépése a mentori helyzetek felismerése, beazonosítása. Ennek kiindulási pontja annak a felmérése, hogy a lelkész az egyházi szolgálatához kapcsolódóan milyen folyamatok és kapcsolatok részese mint mentor és mentorált. Akár aktív, akár passzív módon megélve, ez az alaphelyzet: a hálózatoság következtében az egyházi közösségben (is) eleve részesei vagyunk egyfajta mentorálási hálózatoságnak. Ezeknek a szerepeknek a megélésében és megvalósításában a tudatos kezelés jelenti az eredőpontját a frusztráló és ösztönös sodródás vagy a motivált és kulturált megvalósítás felé továbbvezető útvalasztásnak. Ráadásul a hazai társadalmi és közösségi kultúrában ennek a mentorálási hálózatoságnak az elfogadottsága hagyományosan alacsony, s az elmúlt évtizedek belső egyházi felmérései is azt támasztották alá, hogy a lelkési szolgálatban állóktól a pásztorolásnak a távolságtartóbb formáit várják és fogadják el – praktikusán „veszik igénybe” – a közösség tagjai. Ennek mintegy a túloldalán kellett változást elindítani a lelkési életpályamodell keretei között is abban, hogy maguknak a lelkészeknek legyen rendszerszintű kötődésük a segítő támogatás elfogadásában (KLESSMANN 2012, 336. o.). Elképzelhetetlen ennek a szakterületnek a növekvő igényeket is megválaszoló és felkészült megerősödése anélkül, hogy ezekkel a tényszerű személyes adottságokkal mint kiindulási körülményekkel számot vessünk.

A lelkési szakmai tevékenységben előforduló gyakorlati mentorálási feladatokkal mindenekelőtt a gyülekezeti és az intézményi keretek között találkozhatunk. Ezt szem előtt tartva a második lépés a szolgálati területek keretei között megvalósítható mentori munka tervezésének, megvalósításának és fejlesztésének az áttekintése gyakorlati tapasztalattal és teológiai végzettséggel rendelkező terepszakemberek segítségével.

A gyülekezeti környezetben elsősorban a hatodéves teológiai hallgatók – gyakorlatiasan nézve végzős gyakornokok – helyzetére tesszük a hangsúlyt. Ebben lényeges elem, hogy a mentor személyében éppúgy érintett az egyéves folyamatban, mint az egész gyülekezeti közösség, amely vállalja a végzős hallgatók fogadását. A hangsúly ezért a mentori folyamat szereplői közötti kapcsolat minden irányában tervezést és ismételt lekövetést igényel: a hallgató, a gyülekezeti közösség, valamint a kereteket kézben tartó lelkész között. Ehhez elengedhetetlen a teljes időszakra vetített képzési terv: a gyülekezeti közös-

ség életének mely területeire kívánja fektetni a hangsúlyt a lelkész és a gyülekezet? Hogyan hangolja ezt össze a gyakornok hallgató személyes erősségeivel és fejlesztendő készségeivel? Hogyan osztja fel a teljes tanév menetében a tematikus hangsúlyokat? Milyen eredményeket, milyen kompetenciák fejlesztését tartja szakmailag indokoltnak és az adott közösségben megvalósíthatónak? Tudatosan törekedni kell arra is, hogy a mentorálási program ne csupán az elvégzendő, konkrét feladatokra legyen tekintettel, hanem a visszacsatolás, a megbeszélés, a szakmai és személyes reflexió állandó lehetőségére is. Mindebben egyszerre jelenthet előnyt és kihívást, hogy a mai – hazai és nemzetközi – szakmai fejlesztési kutatások aktuális anyaga mellett a keresztény egyházon és teológián belüli évezredes lelki és közösségi tapasztalatra is építeni kell, melynek forrásszövegeivel célzottan is meg kell ismerkedni.

A mentorálás speciális környezete az intézményi keretek között működő egyházi közösségek világa. Az egyházi szolgálat tekintetében akár diakóniai, akár oktató-nevelő intézményről van szó – az óvodától a felsőoktatásig –, az intézményi struktúrából, működési szabályokból, általános jogszabályi kötelezettségekből és munkaadói-munkavállalói viszonyokból eredő struktúrákra tekintettel kell lenni. A meghatározó keretszabályok között elengedhetetlen a terepismeret adottságainak a tudatosítása (pl. hogyan szokott működni egy gondozási intézmény vagy iskola?), ugyanakkor itt is elengedhetetlen egy mentorálásra fókuszáló terv kialakítása, melyben sokkal kevésbé meghatározó a gyülekezeti tagságra és aktivitásra jellemző önkéntes jelleg vagy akár csak a mélyebb egyházi elkötelezettség fennállása. Az intézményi keretek között az „üzemeltetés, fenntartás, formálás” hármas valóságában sem adható fel a valódi lelkészi mentori célkitűzések tervezése, megvalósítása és folyamatos reflektálása; ellenkező esetben értelmetlennek válik az egyház jelenlétének létjogosultsága – és ezzel a lelkészi jelenlét értelmességé – az intézményben (SERES-BUSI 2024, 217–218. o.).

Az egyéves szakmai továbbképzés összegzéséhez hozzátartozik az így átgondolt és megtárgyalt tananyagra vonatkozó szakmai és hivatásbeli reflexió, hiszen a mentor – s különösen is igaz ez a mentor-lelkészre – elsősorban saját személyiségével vesz részt, „dolgozik” ezen a területen is (JOHANN 2024, 231. o.). Ebben is érvényes az apostoli – tehát az egyházi jellegre és tartalomra vonatkozó – kötelezettség: „Aki tehát azt gondolja, hogy áll, vigyázzon, hogy el ne essék!” (1Kor 10,12)

A hivatásgondozás „taníthatósága”, hozadéka a lelkészek számára

Evangelikus egyházunkban a „hivatásgondozás” kifejezés talán még egy kicsit idegenül hangzik, bár katolikus testvéreink szóhasználatából sokan ismerjük. A hivatásnak arról az útvjáról van szó, amelyet az Örökkévalótól kap az ember, ami Isten „álma” a konkrét egyén életéről (NAGY 2024, 11–12. o.). Mindenki, aki tudatosan Krisztus tanítványaként látja magát, úgy gondolja, hogy Isten kegyelmes hívása volt az, ami elindította ezen az úton, és az úton járva értette meg, hogy ez a hozzá lehajló kegyelem egyben küldés is, küldetés a számára. Csupa mozgás, dinamika, meg-megállás, elindulás, hátrálás, majd előretörés... Ez a *hívás és küldés* együttesen van jelen a hivatásban, a lelkészi hivatásban is.¹ Mivel folyamatos késztetést, „csontjainkba rekesztett tüzet” jelent, ezért állandó figyelmet, támogatást, gondozást igényel (vö. SIBA 2018, 82–90. o.).

¹ Ferenc pápa: Hívás: kegyelem és küldetés, Ferenc pápa üzenete a hivatások 60. világnapjára, 2023. *Magyar Kurír – Katolikus hírportál*, 2023. április 29. <https://www.magyarkurir.hu/ferenc-papa/hivatas-kegyelem-es-kuldetes-szentatya-ferenc-papa-uzenete-hivatasok-60-vilagnapjara>. Megtekintés: 2025. június 3.

Az *elhívás* unikális, egyedi, nagyon intim megérintettség, ahol a profánt megérinti a jelen való Szent, amelyben az ember Isten érintése nyomán egy olyan összetett hálózatba, kontextusba kerül, ami teljesen más, mint az addig megélt és megszokott világa. Ez a kapcsolódása az élő Istenhez hivatása útjának örökös alapelemévé válik. Olyan mindennapi „szeretkapcsolat” ez, amelyben megéli, hogy szeretve van, és ezzel az ajándékba kapott szeretettel tekinthet önmagára és a világra (SZABÓ 2000, 27. o.).

A lelkészek lelki kísérése (lelkivezetés) kapcsán azt tapasztalom, hogy – mintegy normatív krízisként – a lelkési életút során alapkérdésként merül fel, hogy vajon Isten álmát élem-e önmagammal kapcsolatban, vagy éppen átvettem már a kezdeményezést, és ugyan az Úrra hivatkozva, de a magam „projektjét” építgetem (PETERSON 2022, 143–147. o.). Ez a dilemma szükségképp megjelenik a hivatásban járók életében, hiszen újra és újra megerősítésre vár az az Úrral való személyes kapcsolat, amely egzisztenciális hatással van a lelkészre. Ebben a helyzetben elengedhetetlen fontosságú, hogy „legyen egy emberünk”, aki értőn meghallgat, aki nemcsak a maga példáját ismételgeti, hanem rácsodálkozik a kísérés során Isten végtelen kreativitására és sokszínűségére, és ezzel a nagyfokú érzékenységgel tud elakadt lelkésztársa mellé odakuporodni az oltár zsámolyára.

A képzés során hangsúly kerül az egyéni istenkapcsolatra. Az évszázadok jelentős lelki tanítóiinak gondolatai mellett imagyakorlatok, közös megosztások, beszélgetések jellemzik ezt a folyamatot (SARAH 2023, 135. o.). Különösen is megérintő végigtekinteni az ordináció előtti és utáni „kegyelmi történetünket”, a közös utunkat Istennel. Ezekben a nagyon intim témákban – kettesével, kiscsoportban dolgozunk ilyenkor – ismét abban az „önfeledt” tanítványi helyzetben lehetünk, mint amikor az első szeretet tüze megérintett minket. A belső szoba intimitásában megélhetjük a kegyelmi ajándékaink sokféleségét és életet adó dinamizmusát. Régi lelkésztársakból egyszerre az „itt és mostban” az Úrra rácsodálkozó tanítványok válnak. Isten az életünkön, a szolgálatunkon, a testvéreinken keresztül szól hozzánk.

A hivatás tartalmára gondolva az elhívással együttműködő másik fő alkotóeleme a küldés, az *Úrtól kapott küldetés*. A Szentírás tanúsága szerint a Krisztussal járó ember nem teheti meg, hogy ne hirdesse az evangéliumot: *„Jaj nekem ugyanis, ha nem hirdetem az evangéliumot!”* (1Kor 9,16) Az élő istenkapcsolat találkozásaiiban válnak életté számunkra azok a tapasztalatok, amelyeket lelkészként megélünk. Egy beszélgetés a temetésre készülve, egy ifis legfontosabb életkérdését meghallgatva (ami akkor és ott valóban a legeslegfontosabb) vagy éppen szolgálatról szolgálatra rohanva egy pillantás a rád váró családdra, gyerekeidre... Nem lehet csak magunkban gyűjtögetni ezeket a lélek- és kompetenciaerősítő és -gyengítő helyzeteket. Dolgozni kell velük, mert pillanatok alatt utolérnek a túlélést biztosító automatizmusok, a prédikációs sematizmusok, a még „éppen elég” megoldások. Ezek azok a hittapasztalatok, amelyekben élővé válik a kegyelem. Ezekről tanúskodunk a hivatásunk útját járva: *„Mert megjelent az élet, mi pedig láttuk, és bizonyosságot teszünk róla, és hirdetjük nektek is az örök életet, amely az Atyánál volt, és megjelent nekünk. Amit tehát láttunk és hallottunk, azt hirdetjük nektek is, hogy nektek is közösségetek legyen velünk: a mi közösségünk pedig közösség az Atyával és az ő Fiával, Jézus Krisztussal.”* (1Jn 1,2–3)

Naponta megújuló élettapasztalatokról van szó, amelyek éltetnek minket a tanítványi utunkon, és hitelesítik mások számára életünket, szavainkat a hivatásunkban (CHAPMAN–MIKOLA 2023, 20–22. o.). A küldetés útja tehát már nem egy intim, „zárt” területre korlátozódik, hanem egy olyan dinamikus, egyre megújuló, kinyíló folyamat, amelyre a mélyülő istenkapcsolat és a szolgálati tapasztalatok gazdagodása a jellemző. Időnként erre a sokféle hatásra tudatosan szükségessé reflektálnunk, hi-

szen e tudatosító folyamat hiányában sok olyan isteni ajándéktól esünk el, amelyet kifejezetten a számunkra (és rajtunk keresztül sokak számára) készített. Ki lehet ebben a segítségünkre, ki válhat ezen az úton a mi emberünk? Jézusnak erre is van válasza, amit talán nem nagyon hallottunk meg (az egyházunkban folyó lelkészi szolgálati utat tekintve ezt határozottan tudom mondani) (vö. JOSUITIS 2017, 27–46. o.). Az Úr a tanítványokat kettesével küldi el a hivatás útjára: *„Ezek után az Úr szolgálatba állított másokat is, hetvenkét tanítványt, és elküldte őket maga előtt kettesével minden városba és helységbe, ahova menni készült.”* (Lk 10,1) Előhírnökként küldi őket, akik készítik az ő megérkezésének útját, tanúskodva mindenkinek Isten Jézusban hozzánk lehajló irgalmáról.

A tanúságtevő tartalom nagyon koncentrált és egyben fókuszált. Elengedhetetlen része a Jézusról szóló gondolatoknak, tetteknek, és így a hivatásában járó életének is alapmotívumává válik. A hivatását élő számára a küldetés soha nem lesz sematikus, nem lesznek jellemzők rá jól megszokott automatizmusok, előre megválasztott kérdések, hiszen nap mint nap az Örökkévaló jelenlétében élve döbben rá arra az isteni gazdagságra-mélyiségre, melynek morzsái fenntartják az élet sokszínűsége irányát (ROSTÁNÉ RIEZ – JOHANN 2025, 268. o.).

A képzésünk első csoportjában különleges tapasztalattá lett a csoport számára, hogy minden tabu és „korlátozottság” nélkül beleláthattunk egymás tapasztalataiba. Rádöbbenhettünk számos, velünk is szinte hasonlóképpen megtörtént helyzetre, esetre, és hallhattuk, hogyan tudott az érintettségével dolgozni a társunk. Ami neki fájt, nekem is fájt, ami felemelte, engem is felemelt, valóban sok jó motivációt adhattunk egymásnak. Revelatív élményünké vált, hogy lelkészekként félszavakból értjük egymást. Meg kell tanulnunk ennek a lelkészi, tanítványi, hivatás-küldetésbeli kapcsolódásnak az előnyeivel jól élni. A gyakorlati, praxiskísérő szemináriumokon ennek az egymás mellé telepedő, egymásra kiemelten figyelő, a másikat a fókuszban tartó, hivatásában kísérő folyamatnak a jellemzői-re koncentráltunk, és kísértük egymást valóságosan is, már túl a tananyagon...

Hallgatói elégedettségmérés

A képzés első tanévének végén a hallgatók között elégedettségmérést végeztünk. A kérdőív célja volt, hogy betekintést nyerjünk azokba a szubjektív tapasztalatokba, amelyeket a hallgatók a képzés tematikájában, közösségi tanulásában és az oktatás megvalósulásával kapcsolatban egyenként és csoportként is megéltek.

A képzés ajánlásának szubjektív szempontjai

A hallgatók a képzés kommunikációjának megerősítésére először is megfogalmazták azokat a szempontokat, amelyek alapján ezt a képzést ajánlanák lelkésztársaiknak. Az ajánlások alapján a válaszokból három nagy terület rajzolódott ki: a lelkészi hivatás reflexiója, a szakmai fejlődés igénye és a közösségi élmény megtapasztalása.

1. Szolgálatukra tekintve fontos szempont az önreflexió fejlesztése és személyes hitéletükben hivatástudatuk erősítése. Ahogyan egyikük fogalmazott: „Számomra sok áldást hozott, ahogy áttekin tettem a mögöttem lévő több mint két évtized szolgálatát.”

2. A szakmai fejlődés igényét látták megvalósulni a korábban megszerzett tudás frissítésének lehe-

tőségében: „Segít leporolni a több évtizeddel korábban megszerzett lelkeszi oklevélről a port.” Emellett a lelkeszi és mentori kompetenciákban való erősödés lehetőségét is értékelték. A csoportlétszám lehetővé tette, hogy a tanulás ne maradjon önálló és elszigetelt feladat, hanem tudtak élni a tanuló-közösséggé válás lehetőségével.

3. Mindezek mellett fogalmazódott meg pozitívként, hogy a csoport egyben lelki közösséggé is formálódott, hiszen a képzés struktúrája alapján intenzív időt tudtak a csoport tagjai egymással együtt eltölteni. Egy résztvevő így írta le ezt az élményt: „Egy olyan lelkeszi csapat alakult ki, ahol együtt tudtunk tanulni az oktatóktól és egymástól is.”

Motiváció a jelentkezésre

A képzésre való jelentkezés motivációi egyszerre tartalmazták a jelentkezés szakmai és személyes indíttatású szempontjait. A szakmai kérdések közül kiemelkedik a mentori kompetenciák fejlesztése, a hivatásgondozás professzionális gyakorlatának megismerése, és egy hallgató fontos motivációként fogalmazta meg, hogy számára az esperesi hivatás gyakorlásához, különösen is a lelkeszekkel folytatott reflexiós beszélgetések vezetéséhez is lényeges a mentori és hivatásgondozói szempontok megismerése és elmélyítése.

A személyes motivációik között szerepelt az eddig végzett lelkeszi munka rendszerezésének lehetősége. „A szolgálatban szerzett több évtizedes tapasztalattal segítségére lehetek egy-két lelkesz-jelöltnek” – írta az egyik válaszadó. Többen említették motivációként a kíváncsiságot is, ami arra irányult, hogy mit jelenthet számukra egy újszerű, szakirányú továbbképzés a lelkeszi életpálya során. „Többszöri hirdetés sarkallt...”, „Nem is igazán tudtam, miért is vágok bele. Talán azért, hogy tudjam folytatni...”

A képzés leghasznosabbnak vélt tantárgyai

A hallgatók a képzés tantárgyaitak értékelésekor integratív módon reflektáltak a tanultakra, és hasonló arányban említették hasznosnak az első félév elméletibb tárgyait a második félév gyakorlat-orientáltabb tanegységeivel. A gyakorlati tárgyak említésekor fontos szempont volt, hogy „bele tudtuk rakni a saját tapasztalatainkat”, ahogyan az egyik hallgató fogalmazott. A személyesség szerepe és a kritika hangja is megjelent, de inkább a tárgyak relevanciája, mintsem az oktatók értékelése szempontjából. A képzést lezáró szakdolgozat mint külön motiváció jelent meg, amely megerősíti a tantárgyak relevanciájának egymásra épülését és az integratív látásmódot.

A képzés mint a lelkeszi szolgálatot megerősítő lehetőség

A lelkipálcázási kompetencia fejlesztése iránti igény a Magyarországi Evangélikus Egyház lelkeszei-nél hangsúlyosan jelentkezik, ezért jelentős számban képezik magukat lelkeszek mentálhigiénés, lelkipálcázási képzéseken. A mentorlelkész és hivatásgondozó szakirányú továbbképzés is célul tűzte ki, hogy a képzés keretein belül hangsúlyt fektessen a lelkipálcázási kompetencia mélyítésére és erő-

sítésére. Ezt a törekvést visszajelezték a képzésben részt vevő hallgatók, és nagy többséggel jelölték meg ezt a területet, mint amelynek szakmai segítéséhez és a motivációjuk erősítéséhez a képzés hozzá tudott járulni.

A mentori és hivatásgondozási kompetenciák is szerepet kaptak a válaszokban. A hivatásgondozás területe a lelkészek egymás közötti odafigyelő és gondoskodó szeretetének új területe, ezt az egyik válaszadó így fogalmazta meg a mentorálással összehasonlítva: „Mind a kettőt szeretem, de kicsit erősebb elhívást érzek a hivatásgondozás felé.”

Emellett megjelenik a képzésnek az a hozadéka is, hogy a szolgálat szervezésének strukturálásában, a szolgáltatásokra való készülési folyamatok és a pedagógiai feladatok tudatosságában is a hallgatók segítségére volt a képzés. Egy válaszban azt a reflektivitásfejlesztési eredményt is megfogalmazta egy hallgató, hogy a képzés segített „kívülről megvizsgálni” önmagát.

A képzés rejtett értékeinek feltárása

A hallgatók számára a képzés elvégzésének legnagyobb hozadéka a szolgálatukra adott szakmai reflexió kerete volt. Egy hallgató úgy látja, hogy „a hétköznapiakban erre nincs idő, pedig nagyon fontos”. A gyakran ösztönösen végzett gyülekezeti lelkészi szolgálatot segíti egy olyan képzési lehetőség, amely „mögé egy alapos szakmai háttér is került”. Az új szaktudományos ismeretekkel való megismerkedés, a „komoly és fegyelmezett szakmai munka” a tanulóközösségi keretben mégis „könnyed formában” valósulhatott meg.

Így a kialakult tanulóközösség szerepe, annak személyessége, az önismeretben való fejlődés és a képzésben nem csupán ismeretanyag szintjén, hanem a lelkigondozói attitűd személyes megélése kapcsán is segített a képzés a hallgatóknak a lelkészi szolgálatuk megújulásában, a hivatásukban való megerősödésben.

A mentorlelkészi és hivatásgondozási területek aránya a képzésben

A képzési programra most már teljességében rátekinteni tudó lelkészek számára a képzés két fókuszterülete vagy egyensúlyban van egymással, vagy a mentorlelkészi fókusz felé tolódik el. Ez utóbbi meglátást nem csupán a tanegységek strukturálása okozza (első félévben több az elméleti tárgy, míg a második félévben inkább a gyakorlati megközelítések hangsúlyosak), hanem összefügg azzal az útkereséssel is, amely a Magyarországi Evangélikus Egyház lelkészi közösségében a lelkészi hivatásra adott reflexiót is jellemzi. Bár az elmúlt években már sokkal több szó esik a lelkészek mentális állapotáról, a kiegész problémájáról, a hivatásban bekövetkezett elakadásokról, mégis a hivatásgondozás mint az egymás felé megnyilvánuló szeretet és törődés koncepciója további tudatosításra és a megvalósítás konkretizálására vár.

Ezt az igényt fogalmazza meg az a hallgató is, aki kifejezetten érdeklődik a lelkészi hivatásgondozás kérdésének további mélyítése iránt. Így fogalmaz: „A lelkészi hivatásgondozásról szívesen hallanék többet. Azért is, mert ez az egy különösen kényes terület, amely nagy empátiát, lelki érzékenységet követel, hiszen ritkán fordul elő, hogy egy lelkész elismeri, hogy megrekedt az élete, szolgálata, és segítségre van szüksége. Éppen ezért ezt csak nagyon érzékenyen, szeretettel lehet előhozni egy

beszélgetésben.” A lelkészek egymás közötti hivatásgondozó beszélgetéseinek formális és informális megvalósulását is segítheti ez a képzés. Ezáltal tovább erősítheti a hivatásgondozásról való együtt gondolkodást, és gazdagíthatja a hivatásgondozás lelkészek kezébe adható gyakorlati eszköztárát.

A képzéssel kapcsolatos kritikai meglátások

Az Evangélikus Hittudományi Egyetem számára fontos cél hallgatóink kritikai jellegű véleményének megismerése, képzéseink fejlesztése és minőségbiztosítása. A frissen indult mentorlelkész és hivatásgondozó szakirányú továbbképzés kapcsán oktatásszervezési, finanszírozási és tartalmi javaslatokkal éltek hallgatók. Az oktatásszervezés kapcsán az információáramlást, a követelményrendszer és keretrendszer mihamarabbi fixálását és a vizsgakövetelmények egyértelmű kommunikációját látják fejlesztendő területekként. A finanszírozás kérdése is foglalkoztatta hallgatóinkat. Kérésként fogalmazódott meg az egyházvezetés felé, hogy az egyházban kamatoztatott tudás támogatási szintje tükrözze a fenntartó érdekeit is. A tartalmi kérdések kapcsán javasolja egyik hallgatónk, hogy a mentorálás biblikus megalapozása hangsúlyosabban jelenjen meg a képzés során.

Hallgatóink kiemelték még azokat a dilemmákat is, amelyeket a képzés elvárásai és a lelkészi munkájuk és családi életük közötti feszültség okozott, és azt is, hogy a képzés követelményrendszerének megfelelő kommunikációja segíteni tudná őket a hatékony időbeosztás tervezésében.

A képzésben az első évfolyam hallgatóinak tapasztalatai segítséget nyújtanak ahhoz, hogy a mentorlelkész és hivatásgondozó szakirányú továbbképzés hosszú távon is hatékony szakmai és hivatás-erősítő támogatást tudjon nyújtani a mentorálást és hivatásgondozást végző lelkészek számára.

Záró gondolatok

A vallásosság 21. századra megváltozott környezetében a teológus- és lelkésztoábbképzés számára kihívás, milyen tartalmi és módszertani hangsúlyokkal készülhet fel egy hallgató vagy egy lelkész a lelkészi szolgálat végzésére. A Mentorlelkész és hivatásgondozás szakirányú továbbképzés azt az elkötelezettséget erősíti, amellyel az isteni szeretetről, gondoskodásról és közösségről szóló tanúságtétel nagyobb tudatossággal és felkészültséggel tud megvalósulni lelkészi szolgálatra készülő, már gyakorló lelkészek és rajtuk keresztül az egyház minden tagja között.

“He sent them two by two ahead of him . . .”

Introducing the Mentoring Pastor and Vocation Care Specialist Training Program of the Lutheran Theological University

- **The study presents the aims, thematic and methodological questions, and perceived impact – based on participant feedback – of the newly launched Mentoring Pastor and Vocational Care postgraduate training program at the Lutheran Theological University. The program offers support for pastors through practical, spiritual, and professional aspects of mentor-**

ing and vocational care, emphasizing the importance of accompaniment, self-reflection, and the renewal of vocational calling. Participants highlight the applicability of the training to pastoral ministry, the value of learning within a community, and the strengthening of pastoral identity.

Keywords: mentoring / vocational care / pastoral identity / self-reflection / theological postgraduate education

Felhasznált irodalom

- CHAPMAN, Tasha – MIKOLA Borbála 2023. Reziliencia a szolgálatban: amit a lelkipászoroktól tanultunk hét-évnnyi kutatás során. *Sárospataki Füzetek*, 27. évf. 1. sz. 17–33. o.
- JOHANN Gyula 2023. A lelkészeket is konfirmálják? A konfrontációk és konszenzusok útjának jellemzői. In: *Teológia és hűség. Az Evangélikus Hittudományi Egyetem oktatóinak tanulmánykötete*. Szerk. Bácskai Károly – Pángyánszky Ágnes – Szűcs Kinga – Varga Gyöngyi. Evangélikus Hittudományi Egyetem – Luther Kiadó, Budapest. 136–149. o.
- JOHANN Gyula 2024. „...a reám bízottakat híven pászorolom...” Felkészülés a lelkigondozói szerepre – a segítő beszélgetés. In: *Teológia és tanulás – A változás lehetősége. Az Evangélikus Hittudományi Egyetem oktatóinak és doktoranduszainak tanulmánykötete*. Szerk. Balogné Vincze Katalin – Kodácsy-Simon Eszter – Seres-Busi Etelka. Evangélikus Hittudományi Egyetem – L'Harmattan Kiadó – Luther Kiadó, Budapest. (Teológia és... 1.) 224–236. o. <https://doi.org/10.56037/978-963-380-281-6.17>
- JOSUTTIS, Manfred 2017. *A lelkész más. A jelenkori pasztorális teológia néhány szempontja*. Ford. Péntek András. Exit Kiadó, Kolozsvár.
- KLESSMANN, Michael: *Das Pfarramt. Einführung in Grundfragen der Pastoraltheologie*. Neukirchener Theologie, Göttingen, 2012.
- NAGY Bálint 2024. *Legyél te is Jézus társa! Jezsuita kézikönyv a hivatásgondozáshoz*. Jezsuita Kiadó, Budapest.
- PETERSON, Eugene H. 2022. *A lelkipásztori hivatás művészete*. Ford. Borsos-Pintér Nóra. Harmat Kiadó, Budapest.
- ROSTÁNÉ RIEZ Andrea – JOHANN Gyula 2025. Spirituális önismeret. Ahol az ég és a föld összeér. *Lelkipásztor*, 100. évf. 5. sz. 260–269. o. <https://doi.org/10.61894/LP.2025.100.5.3>
- SARAH, Robert 2023. *Mindörökké*. Ford. Barsi Balázs OFM. Szent István Társulat, Budapest.
- SERES-BUSI Etelka 2024. Reflektív technikák a mentorálási folyamatban – a mentori kapcsolat támogatása érdekében. In: *Teológia és tanulás – A változás lehetősége. Az Evangélikus Hittudományi Egyetem oktatóinak és doktoranduszainak tanulmánykötete*. Szerk. Balogné Vincze Katalin – Kodácsy-Simon Eszter – Seres-Busi Etelka. Evangélikus Hittudományi Egyetem – L'Harmattan Kiadó – Luther Kiadó, Budapest. (Teológia és... 1.) 210–223. o. <https://doi.org/10.56037/978-963-380-281-6.16>
- SIBA Balázs 2018. *Pasztorálteológia. A református lelkészi hivatás vizsgálata interjúk tükrében*. Károli Gáspár Református Egyetem – L'Harmattan Kiadó, Budapest.
- SZABÓ Lajos 2000. Quo vadis, teológiai képzés? In: Szabó Lajos (szerk.): *Mérlegen a lelkész*. Teológiai Irodalmi Egyesület, Budapest. (Gyülekezetpedagógiai füzetek 2.) 24–29. o.
- KORÁNYI András – PÁNGYÁNSZKY Ágnes 2021. Az evangélikus lelkészi szolgálat és a lelkészképzés útkeresése. Adottságok, lehetőségek, kihívások. *Lelkipásztor*, 96. évf. 1. sz. 2–7. o.

A mentorálás transzformatív ereje a hittanárok és a lelkészek pályafejlődésének támogatásában

Elméleti keretek, gyakorlati kihívások és az egyházi kontextus

■ NAGY KRISZTINA

Evangélikus Hittudományi Egyetem Diakóniai Képzési Központ
adjunktus

E-mail: honthegy.nagy.krisztina@lutheran.hu

■ PÁNGYÁNSZKY ÁGNES

Evangélikus Hittudományi Egyetem

lelkész, rektorhelyettes, tanszékvezető egyetemi docens

E-mail: agnes.pangyanszky@lutheran.hu

■ SERES-BUSI ETELKA

Evangélikus Hittudományi Egyetem

docens

E-mail: busi.etelka@gmail.com

DOI: 10.61894/LP.2025.100.8-9.4

► A mentorálás kulcsfontosságú szerepet játszik a hittanárok és lelkészek pályafejlődésének támogatásában, különösen a változó oktatási és egyházi környezetben. Jelen tanulmány elméleti keretet kíván nyújtani a mentorálás transzformatív erejének megértéséhez, miközben feltárja a gyakorlati kihívásokat ebben a specifikus közegben. A cikk áttekinti a mentorálás történeti aspektusait, kortárs értelmezéseit, kiemelve annak szerepét a karrierfejlesztésben, a szakmai identitás formálásában és a pszichoszociális támogatásban, mindezt a konstruktivista és szituatív tanuláselméletek mentén értelmezve. A tanulmány hangsúlyozza a mentorálást befolyásoló többszintű szervezeti kontextus (intézményi mikrokörnyezet, egyházi és felsőoktatási struktúrák, alapértékek, rejtett tantervi hatások) jelentőségét. Részletesen tárgyalja a mentorálás sajátosságait a pedagógusképzésben (indukció, a mentorpedagógus szerepei és motivációi) és a lelkészképzésben (teológiai dimenziók, a „mentorgyülekezet” mint tanulóközösség, Ma-son stratégiai területei). A kifejtés érinti a mentor–mentorált kapcsolatok dinamikáját, a diszfunkciók lehetőségét, a mentorált proaktivitásának fontosságát. A tanulmány következtetése szerint a hatékony és etikus mentorálás tudatos tervezést, folyamatos önreflexiót, a mentorok alapos felkészítését és a specifikus egyházi kontextus körülményeitől függő figyelembevételét igényli.

Kulcsszavak: mentorálás / hittanári/lelkési pályafejlődés / egyházi kontextus / szakmai identitás / mentor–mentorált kapcsolat

A mentorálás szerepe a változó oktatási és egyházi környezetben. A téma aktualitása

A felsőoktatásban és a munkaerőpiacon végbemenő változások, valamint a hallgatói populáció sokszínűsége egyre inkább előtérbe helyezik a személyre szabott tanulás és a kompetenciaalapú képzés iránti igényt. A mentorálás mint oktatási gyakorlat ezen igények kielégítésére kínál hatékony megoldást, mivel olyan tanuláselméletekre (facilitatív, transzformatív, konstruktív) épül, amelyek ciklikus, diákközpontú megközelítéseket és reflektív tanulási tapasztalatokat helyeznek előtérbe egy biztonság-

gos, támogató légkörben. Jelentős erőforrás-igényessége ellenére a mentorálás kulcsfontosságú szerepet játszik a hallgatók pályakonstrukciójában, pályaképének alakulásában, ezért folyamatos vizsgálata, fejlesztése és kutatása elengedhetetlen.

A lelkési szolgálatba indulás mentori kísérésének igénye a Magyarországi Evangélikus Egyház változó kontextusában egyre erősebbé válik.¹ A mentorálás pedagógiai megközelítése megerősíti ezt a szakmai igényt, amellyel a 21. század első negyedében az egyházban megvalósuló lelkészképzés és a lelkészek szakmai fejlődése és hivatásgondozása is gazdagodott. A hittanárók életpályamodelljében szintén fontos szerepet játszik a mentorálás, és az Evangélikus Hittudományi Egyetemen kínált mentorpedagógus- és mentorlelkészképzés ezekre a gyakorlati igényekre és a hivatásgondozás új kihívásaira reagál, és igyekszik támogatni mind a pályakezdő, mind a már szolgálatban álló lelkészek és hittanárók szakmai és személyes kiteljesedését, valamint az egyház megújuló szolgálatát.

A támogató kapcsolat „evolúciója”

A mentorálás történeti aspektusai

Az a sajátos kapcsolat, amelyre a mentorálás kifejezést használjuk, ősi, talán azt is mondhatjuk, hogy a tanulás támogatásának egyik legrégebb formája, melynek neve Mentórra, Odüsszeusz fiának, Thélemakhosznak a mentorára utal. Hasonló kapcsolatokra találhatunk utalásokat a különböző vallások köréből származó írásokban, így például a Bibliában és a rabbinikus hagyományban is. A középkori inaskodás gyakorlatában és más olyan területeken szintén központi szerepet játszott, ahol a tudás elsajátítása és továbbadása személyes kapcsolat keretében valósult meg. Ez a modell az iskolák létrejöttét követően is fennmaradt, de különleges jelentőségre a 20. század utolsó harmadától kezdve tett szert.

A mentorálás, amely egyaránt tekinthető tevékenységnek, módszernek és eszköznek, egyszerre szolgálja a mentoráltak, a vezetők és a szervezet fejlődését, érdekeit. A módszer szükségességére, sikerére és jelentőségére utal, hogy gyakorlata kifejezetten gyorsan terjedt el az egész világon a legkülönbözőbb szakmai területeken és szervezeti keretek között az utóbbi negyven-ötven évben, és ma már számos nemzeti és nemzetközi szervezet (lásd például az IMA-t és az EMCC-t)² foglalkozik a mentorálás kérdéskörével. Nuis, Segers és Beusaert százhat tanulmányt tekintettek át, a mentorálás definícióit, jellemzőit, tartalomelemzés segítségével és történeti vetületben is egyaránt vizsgálták (NUIS–SEGERS–BEUSAERT 2023). Arra hívják fel a figyelmet, hogyan változtak a hangsúlyok a mentorálással kapcsolatban, s milyen utakon jutottunk el a hetvenes évek munkahelyi környezeteiben zajló kutatásaitól (amikor a mentort még tanácsot adó és hatalmi pozícióban lévő, gondoskodó személyként azonosították) a lemorzsolódás csökkentését és közösségi szolgálatot célzó értelmezésén keresztül ahhoz a helyzethez, amikor már az oktatási programok szerves részeként jelenik meg a felsőoktatási tanulásban.

¹ 2025 tavaszán indult az Evangélikus Hittudományi Egyetem Gyakorlati Tanszékén kutatás arról, mi az evangélikus lelkészek szubjektív tapasztalata és reflexiója a segédlelkési és a beosztott lelkési évek indulásáról a kísérés és a mentorálás átélésében. A folyamatban lévő kutatás részeredményei szerint a lelkési szolgálat kezdetén tapasztalt felettesi vagy mentori kíséréssel kapcsolatban a kérdőívet eddig kitöltő lelkészek visszajelzése alátámasztják ennek létjogosultságát és igényét. A szakmai kísérés fontosságát 4,68 átlaggal értékelték a válaszadók (1–5 skála: nem fontos – nagyon fontos, N = 31).

² IMA: International Mentoring Association (<https://www.mentoringassociation.org>); EMCC: European Mentoring and Coaching Centre (<https://www.emccglobal.org>).

A mentorálás értelmezései

Elterjedtsége ellenére a mentorálásnak nincs egységes definíciója, azonban a különböző meghatározások számos közös elemet tartalmaznak. Hagyományosan egy tapasztaltabb szakember (mentor) és egy kevésbé tapasztalt kolléga (mentorált) közötti, a karrierfejlesztést és személyes fejlődést egyaránt támogató kapcsolatként írják le, mely átfogó erőfeszítés az önállóság és a felelősségvállalás attitűdjeinek fejlesztésében is. A European Mentoring and Coaching Centre (EMCC) meghatározása szerint: „A mentorálás [olyan] tanulási kapcsolat, amely magában foglalja a készségek, az ismeretek és a szakértelm megosztását a mentor és a mentorált között fejlesztő beszélgetések, tapasztalatmegosztás és szerepmodellezés révén. A kapcsolat sokféle kontextust lefedhet, továbbá befogadó, kétirányú partnerség a kölcsönös tanulás érdekében, amely értékeli a különbségeket.” (EMCC 2025) Napjainkra a hagyományos definíciók újraértelmezése vált szükségessé, mivel a mentorálás módszertana jelentősen kibővült, új lehetőségeket teremtve a változó tanulási és munkakörnyezetekben (MULLEN–KLIMAITIS 2019). Ennek értelmében a személyes-szakmai kapcsolaton túl a szervezeti, a kulturális és a globális kontextus figyelembevétele is elengedhetetlenné vált. A mentorálás így mély, méltányos tanulásként³ értelmezhető, amely „társadalmi transzformatív értékkel bír” (uo.).

A mentorálás egyik központi célja a karrierút előmozdítása és a szakmai identitás fejlesztése. Egy szisztematikus irodalomelemzés (hetvenhárom cikk áttekintésével, NABI et al. 2024) alapján a karrierút navigációjának támogatása, a kapcsolódó döntéshozatali képességek fejlesztése, a releváns ismeretek megszerzése, valamint a pszichológiai, szociális és érzelmi támogatás nyújtása kerül előtérbe. A pszichoszociális támogatás pozitívan mozditja előre a pályaválasztással kapcsolatos mutatókat, mint pl. a karrieroptimizmust és az önhatékonytápot. A példakép (*role model*) meglete szintén fontos tényező (CRISP–CRUZ 2009).

Garvey szerint a mentorálás kulcskompetenciái: a figyelem, a kérdéstechnika, a kihívások megfogalmazása és a megerősítő kísérés. A mentorálás legtöbbször átmeneti, liminális helyzetben valósul meg, egy szolgálat vagy munka kezdetén, egy új pozícióban vagy egy új élethelyzetben. Ezek az átmeneti helyzetek az álmok, a célkitűzések, a fejlődés utáni vágyakozás, a kreativitás hangsúlyos időszakai, amelyek igénylik a mentorált és mentor közös „álmát”, a proaktivitás együttes megvalósulását (GARVEY 2010, 344. o.).

A legtöbb kutatás közvetlen pozitív kapcsolatot azonosít a mentorálás és a karrierfejlesztési eredmények között. Ugyanakkor a mentorálásra vonatkozó adatok nem mindig egyértelműen pozitívak (NABI et al. 2024). Ezt a mentorálási programok hatékonyságának mérési nehézségei is okozhatják (NUIS–SEGRS–BEAUSAERT 2023), illetve befolyásolhatják kontextuális tényezők, pl. a mentorálási formák különbségei, a hallgatói csoportok sajátosságai (LUNSFORD et al. 2017; NABI–WALMSLEY–AKHTAR 2021), a mentorálási tartalom típusa, valamint az, hogy a mentor szerepfelfogásában a karrierfókusz vagy a pszichoszociális funkció dominál-e.⁴

³ A mentorálással kapcsolatban ez jelentheti a mentoráltak számára személyre szabott, szükségletalapú támogatás nyújtását, az eltérő háttérük, korábbi tapasztalataik, esetleges hátrányaik mentén, azonosítva szociokulturális, gazdasági, nyelvi, tanulási nehézségekre vonatkozó hátrányaikat és minimalizálva azokat, miközben a megfelelő támogatás mellett az az elv érvényesül, hogy mindenki képes magas szintű eredményt elérni.

⁴ A szakmai fejlődés támogatásának a mentoráláson kívül természetesen számos más módja is van, pl. a tanácsadás, a tréning, a coaching és a szupervízió. Ezekben a támogatási formákban közös, hogy kliens-/tanuló- és tanulás-/fejlődésközpontúak, és a szervezeti nézőpontot is képviselik; továbbá mindegyik forma hozadéka lehet a véleménynyilvánítás lehetősége, a közösségi hálózat építése, a konstruktív és őszinte visszajelzés, valamint a szakmai inspiráció (lásd KURÁTH–BÁNYAI 2024). Emellett azonban akár jelentős különbségek is lehetnek a módszerek és eszközök alkalmazásában, az idői keretek meghatározásában, a célrendszer összetettségében és a folyamat résztvevőinek szerepértelmezésében (SIMON 2001, 15. o.; GARVEY 2010, 344. o.; HUSSEY–CAMPBELL–MEIER 2020).

A tudás konstrukciója és a szituatív tanulás

Az iskolai képzés nem képes minden, a munkavégzés során felmerülő egyedi helyzetre, feladatra, valamint a szervezetek specifikus kultúrájára és tudásigényére felkészíteni a munkavállalókat. Ez különösen igaz az olyan komplex, hosszadalmas felkészülést igénylő hivatásokra, ahol a megfelelő kompetenciákkal rendelkező jelöltek megtalálása és megtartása kritikus fontosságú. Éppen ezért a szervezeten belüli, munkahelyi szituatív tanulásnak kiemelt szerepe van a hatékony tudástranszferben és a gyakorlati kompetenciák elsajátításában (BAKACSI 2015).

Tanulmányunkban a mentorálás keretében folyó tanulást a konstruktivista, szociokonstruktivista tanulásméletek keretei között (NAHALKA 2002), alapvetően munkahelyi szituatív tanulásként értelmezzük (LAVE–WENGER 1991), mely kulturálisan a rendszer és a szervezet szintjén beágyazottan (OECD 2009; LÉNÁRD et al. 2020) megy végbe.

E tanulási folyamatban kiemelt szerepet játszanak a formális, informális és nem formális tanulási aktusok (RAPOS et al. 2020), a reflektivitás (SZIVÁK 2014), a mentoráltak és a mentorok közös, aktív (WOOD–STANULIS 2009) és legalább részben önszabályozó tanulása (RAPOS et al. 2020).

A mentorálás szervezeti kontextusa

Rejtett és látható kontextuális rétegek

A mentorálás dinamikáját a kereteit biztosító szervezeti közeg markánsan befolyásolja. Elmondhatjuk, hogy sajátos, többszintű, tripla kontextuális keretről van szó, melynek egymásra épülő rétegei együttesen hordozzák, formálják és közvetítik azt a komplex, sokszor rejtett elemeket is tartalmazó elvárásrendszert, amely a mentorálási folyamatot alapvetően hatja át és orientálja.

Az első réteget ebben a közvetlen intézményi mikrokörnyezet jelenti. A mentorálási folyamat egy adott gyülekezetben vagy iskolában zajlik, amely a napi interakciók és a konkrét tevékenységek közvetlen színterét biztosítja. Itt öltönek testet a mentorálási módszerek, itt zajlanak a találkozók, és itt érzékelhetők leginkább a személyes kapcsolatok dinamikái. Közvetetten, mégis erőteljesen hat az átfogóbb egyházi szervezet egésze, illetve a képzést biztosító felsőoktatási intézmény a rendelkezésre álló erőforrásokkal, a képzési programokkal a mentorok kiválasztásának kritériumaival vagy akár a mentorálás általános szervezeti kultúra jellemzőin keresztül. A legtágabban pedig az egyház, illetve a felsőoktatási intézmény által képviselt alapértékek, teológiai irányelvek, pedagógiai elvek és etikai normák ölelik körül a mentorálást, s fejtik ki hatásukat a szervezeti kultúrába mélyen beágyazódott alapértékeken keresztül (pl. a szervezet által közvetített nyitottság-zártság, hierarchiák, „hagyományozódó” működésmódok), így határozva meg a mentorálás átfogó célkitűzéseit és kívánatos eredményeit (legyen szó a szakmai kompetenciák elmélyítéséről, a hitéleti vagy lelki fejlődés támogatásáról, a közösségi integráció elősegítéséről, illetve az intézményi identitással való azonosulás erősítéséről). Ezen a szinten explicit elvárások is megfogalmazódnak, ugyanakkor jelentős hatást gyakorolnak a kevésbé nyilvánvaló, ún. „rejtett tantervi” elemek, íratlan szabályok, ki nem mondott elvárások is (KODÁCSY–SIMON–SERES–BUSI 2024).

Szervezeti kontextus és személyes kihívások

A mentorálásban részt vevők sokféle egyéni igénnyel és elvárással érkeznek, és a mentorálási gyakorlatok is rendkívül változatosak lehetnek. Ez a sokszínűség, párosulva a rejtett tantervi hatásokkal, jelentős kihívást jelent a mentorálási folyamatok egységes minőségbiztosítása szempontjából. A nehézséget tovább fokozhatja, hogy a mentorálás személyes és bizalmi jellegéből adódóan a túlzott formalizálás vagy a merev szabályozás kontraproduktív lehet, miközben az intézményi felelősség megköveteli a hatékonyság és az etikus működés bizonyos szintű garantálását.

A szervezeti kontextus mellett a résztvevők eltérő szükségletekkel és kihívásokkal lépnek be a mentorálási kapcsolatba, aktuális egyéni élettémáik, pszichoszociális vagy esetlegesen paranormatív kríziseik (pl. a kiegészítés veszélye, a pályaelhagyási szándék, a személyes veszteségek megélései) is jelentős erőforrást igényelnek a megküzdés során. A mentor szerepe a pályaalakulás, a pályakonstrukció kísérelésében eltérő lehet a különböző életkérdésekkel éppen aktuálisan dolgozó mentoráltakkal kapcsolatban. Ha fiatal felnőttkorú a mentorált, akkor lehet számára éppen az egyik legjelentősebb élettéma a szoros kapcsolatok építésének igénye, és az is lehet, hogy éppen konfúz szakmai szerepállapot jellemzi. Ebben az időszakban a partneri kommunikáció a leginkább előrevivő. Ha a mentorált a felnőttkor generatív időszakában jár (pl. „későbbi” elköteleződésű, elhívású vagy pálya-/hivatásválasztású hallgatók esetében), akkor a stagnálás elkerülése és tapasztalatainak érvényessége kerülhet középpontba.

Mivel mind a hittanárképzés, mind a lelkészképzés során nagyon személyes, az identitást mélyen érintő szerepek alakulnak, a mentorálás során a mentálhigiénés szemlélet, a rugalmas és empatikus jelenlét lényeges, ezért nem minden jó szakember lesz jó mentor is egyben. Fontos a megfelelő mentorok kiválasztása (szakmai tudás, emberi kvalitások, kommunikációs készségek alapján) és képzésük (a mentorálási, reflektivitáshoz kapcsolódó technikákkal, módszertani repertoárral vagy például andragógiai, didaktikai kompetenciák mentén stb.).

A következőkben a két nagy terület sajátosságainak fókuszált bemutatására térünk át.

A mentorálás értelmezése a pedagógusok korai pályafejlődésének támogatásában

A mentorálás a pedagógusképzésben

A pedagógusok korai pályafejlődésének mentori támogatása a mentorálás egy speciális területe. A közoktatási-tanárképzési mentorálás az USA-ban az 1980-as években jelent meg, és a következő évtizedekben elterjedt az egész világon – hazánkban 2009 után. Napjainkban a pedagógusok képzésében a mentorálás az indukció (bevezetés) speciális, egyben legelterjedtebb (és gyakran egyetlen) formája, „fő stratégiája” (NORMAN–FEIMAN–NEMSER 2005; European Commission 2010). Ezáltal tapasztalt (és gyakran képzett) tanárok mint mentorok szakmai, szakmaszocializációs és érzelmi/személyes támogatást nyújtanak a mentoráltaknak (akik legtöbbször pályafejlődésük korai szakaszában lévő pedagógusok: tanárhallgatók, -jelöltek vagy a tanárképzést már elvégzett pályakezdők, gyakorlók), annak érdekében, hogy elősegítsék szakmai tanulásukat, ezáltal tanári kompetenciáik fejlődését (NAGY 2020, 23. o.). Így gördülékenyebbé válik „a szakma kultúrájába, illetve a speciális helyi kontextus(ok)ba való beilleszkedés” is (HOBSON et al. 2009, 207. o.).

A pedagógushallgatók, -jelöltek és gyakorlók esetében az iskolai tanárképzők, a vezetőtaná-

rok és a mentorok feladatai eltérőek lehetnek a mentoráltak egyes csoportjainak szükségletei szerint. A mentorálás elsősorban a pedagógusok gyakorlati felkészítését, a valóságok okozta problémák kezelését és a korai pályaelhagyás elkerülését szolgálja. A szakmai indukció részeként a mentorálás hasznos eszköznek tekinthető ezeknek a problémáknak a megoldására, hisz a kutatási eredmények szerint pozitív hatást gyakorol a tanárok korai pályafejlődésére 1. az elköteleződés és a pályán maradás; 2. az osztálytermi gyakorlat; valamint 3. a tanulói eredményesség terén (INGERSOLL–STRONG 2011, 4. o.; European Commission 2010). A közoktatási-tanárképzési mentorálás esetében a mentorálási modellek fő célként koncentrálhatnak: az érzelmi (humanisztikus és terápiás megközelítések) vagy a szakmai támogatásra (ennek részeként a kompetenciák fejlődésére, a reflektivitásra stb.) (NAGY 2024). Ezek a mentorálás valós gyakorlatában szinte sohasem valósulnak meg „vegytisztán”, elemeiket gyakran szintetizálják.

A mentorpedagógus szerepei és motivációi

A tanárok gyakran akkor vállalnak mentorszerepet, amikor már kompetensnek érzik magukat saját tanári szerepükben (KUHN–HAGENAUER–GRÖSCHNER 2022). Ebben közrejátsszik, hogy összetett szerepkört töltenek be: tevékenységeik közé tartozik az érdekképviselés, a tanítás, a példamutatás, a tanácsadás. Feladatuk feltárni a mentorált szükségleteit (pl. az óraszervezés, a diákokkal/szülőkkel való bánásmód kapcsán), és elősegíteni, hogy a kezdő tanárt a kollégák szakemberként ismerjék el. A mentor segítheti a saját szakmai hálózatához való hozzáférést, és inspirálódhat a mentorált friss ötleteiből, támogatva azok megvalósítását is. A mentorpedagógusokkal szemben megfogalmazott elvárások között megjelenik, hogy el kell fogadniuk a mentoráltat a kompetenciáik aktuális fejlettségi szintjén (QURESHI–ÜNLÜ 2024).

A mentoroknak azonban gyakran mélyen gyökerező elképzeléseik vannak a tanulásra vonatkozóan, ami időnként ahhoz vezet, hogy direkter, irányítóbb kommunikációt alkalmaznak (akár saját megfogalmazott szerepfelfogásuktól eltérően) (COTHRAN et al. 2008). S bár a mentoroknak szóló irodalmak általában a mentorált önállóságának és problémamegoldásának fejlesztését hangsúlyozzák, mégis előfordul, hogy a mentorok kész válaszokat és megoldásokat kínálnak a saját stratégiák kidolgozására való ösztönzés helyett⁵ (COTHRAN 2008). Ennek gyakran „racionális” okai vannak: a „tudásátadás” jó érzése a mentorok részéről, valamint az „időmegtakarítás” igényének észlelése a mentorált felől. Még a mentor–mentorált pár tagjai közötti kisebb életkori és tapasztalati különbségek esetén is tapasztalták a mentor által alkalmazott direkter stílust, ami a mentort tudásforrásként, a mentoráltat befogadóként pozicionálja.

A mentortanárok mentorálási stílusa és motivációi kapcsán kutatások azt találták, hogy a mentor magasabb sikerelvárásai és az, hogy nagyobb társadalmi hasznosságúnak értékeli a mentori tevékenységet, közvetlenebbül vezet konstruktív tevékenységszervezéshez; míg a transzmisszív („átadó”, „közvetítő” jellegű) mentorálási stílus a mentorálásnak tulajdonított extrinzik személyes értékkel jár együtt (KUHN et al. 2024). Ezt befolyásolhatja a mentorok képzésben való részvétele (illetve ennek

⁵ Az Evangélikus Hittudományi Egyetemen a végzett gyakorlópedagógusok portfólióinak elemzése kapcsán ehhez képest eltérő, főképpen dilemmákat kiemelő, mélyen reflektív végiggondolásokat tartalmazó leírásokkal találkoztunk. Erről jelen lapszám következő tanulmányában olvashat bővebben.

elmaradása), saját hallgatói múltbeli tapasztalatai, illetve kontextuális tényezők is (pl. nincs elég idő reflektív beszélgetésekre vagy konstruktív módon alakuló beszélgetésekre az órák között, ami „idő-takarékos” megoldásokra készteti a mentorokat (függetlenül a mentorálásról való egyéb elképzelésüktől) (KUHN et al. 2024).

A mentorálás megvalósulása a lelkészképzés és a lelkési hivatás kísérésének kontextusában

A mentorálás teológiai és gyakorlati dimenziói a lelkési pályán

A Magyarországi Evangélikus Egyház gyakorlatában a 2000-es években kezdődött a lelkészjelöltek és lelkészek mentorálásának professzionális kísérése a lelkészképzésben a hatodéves gyakorlati év bevezetésével, majd ezt követte egyházi szinten a lelkési életpályamodell (LÉM) megszületése. Mindkét fejlesztés elősegítette a lelkészek tudatosabb és reflektáltabb hivatásgyakorlását. Ennek a szemléletbeli és módszertani szükségességét a korábban évszázadokon át működő principális–segédlelkész modell megváltozása indokolta. A principálisok és a segédlelkészek között korábban szolgálat közben zajló tapasztalatátadás mára egyre ritkábbá vált (SZABÓ 2001, 95. o.), így gyakori, hogy frissen végzett lelkészek püspöki kihelyezéssel önállóan kerülnek gyülekezetbe, ahol hivatalos felettesük az esperes, de a gyülekezeti lelkési feladatokat önállóan látják el.

Ebben a megváltozott egyházi környezetben a mentorálás gyakorlatának pedagógiai (BATES–BURBANK 2019, 32. o.) és vezetéseméleti megalapozottsága (GARVEY 2010, 343. o.) és a lelkési hivatás kihívásainak kritikus vizsgálata megerősítette a mentorálás jelentőségét az egyházi szolgálatban. A tradicionális principális–káplán együttműködés növekvő hiányérzetét pótolhatja az a mentorálási forma, amelyben nem marad egyedül sem a gyakorlati évét végző lelkészjelölt-hallgató, sem a lelkési szolgálatát beosztott lelkési státuszban megkezdő, ha maga mellett tudhat olyan lelkészt, aki mentorként kíséri pályája kezdetén.

A kontextuális mentorálás kultúrájának egyházi befogadásakor bibliai példák is segítenek megérteni a közös formálódás és tapasztalatátadás egyházi jelentőségét. Jézus és tanítványai együttműködése jól megfigyelhető abban a mozzanatban, amikor Jézus kiküldi hetvenkét tanítványát, hogy azok kettesével menjenek minden városba és helységbe (Lk 10,1). Ószövetségi példaként említhetjük Mózeset és az őt mentoráló Jetrót (2Móz 18,14–27), újszövetségi példaként pedig Pál és Barnabás (ApCsel 13,1–3), valamint Pál és Timóteus együttműködését (2Tim 2,1–13) (RÉZ-NAGY 2010, 25–26. o.).

„A Jézus nevében történő szolgálat többet követel annál, mint hogy magányos vállalkozás legyen.” Willimon kontextusba helyezi a bibliai tradíciót, és megerősíti azt az interperszonális igényt, ami a lelkési szolgálatot jellemzi (WILLIMON 2017, 48. o.). A mai lelkési szolgálat sokrétűsége – az igehirdetéstől a közösség-szervezésig – megköveteli, hogy a lelkész képes legyen hivatásában megújulni, eligazodni és megőrizni elköteleződését (SZABÓ 2001, 95. o.). Willimon nyomán a lelkési szolgálat interperszonális jellege is rámutat: a lelkész, aki hitéből, személyiségéből, életéből Istennek és ember-társainak ad, ne feledkezzen meg arról, hogy saját maga befogadóképességét és befogadókészségét is őrizze és ápolja.

A lelkész mint mentor a lelkési szolgálat széles spektrumában új meghatározást igénylő szerepkör. Garvey megállapítására támaszkodhatunk, aki a mentorálás bonyolult definiálása helyett a *geertz thick description* értelmező, többretegű leírás alkalmazását javasolja (GARVEY 2010, 344. o.). Ez a meg-

közelítés nagyobb teret enged annak a speciális kontextusnak, amelyben a lelkészjelöltek és a lelkészek közötti mentorálás megvalósulhat (HAMMOND 2016, 187. o.). Nem csupán egy adott egyházi közeg jellegzetességeire érdemes itt gondolnunk, hanem a lelkészi szolgálat teológiai értelmezésére is.

KOCHER, BYASSEE és HOWELL (2017) olyan „mentorokat” szólítottak meg, akik biográfikus megközelítésben reflektáltak a lelkészi mentorálás szolgálatára. A kötetükben olvasható vallomások mentorok és mentoráltak közötti mély kötődésekről, szeretetalapú visszajelzésekről szólnak, és barátsággá, mély lelkéssztestvéri kapcsolódássá váló mentori tapasztalatokról számolnak be.

A mentorgyülekezet mint tanulóközösség

A lelkészjelöltek mentorálása az egyházi mentorálás sajátos területe.⁶ A hatodéves gyakorlatban megvalósuló folyamatnak azonban nem csupán a mentor és a mentorált áll a fókuszában, hanem szoros kapcsolat alakul ki a mentorált és mentorgyülekezete között is. Bár az egyetemi rendszerben a lelkészjelöltek hallgatói státuszban vannak, gyülekezeti kontextusban, azaz a mentorgyülekezetben mégis szinte már lelkésként tekintenek rájuk, még ha csak szárnyaikat bontogatják is (MASON 2012, 2. o.). A gyakorlati év lehetőséget ad arra, hogy a lelkészi hivatás és életvezetés kérdéseiben ebben a „szárnybontogató” időszakban a lelkészjelölt életközeli tapasztalatokat szerezzen, megismerje a szolgálat mindennapjainak tartalmát és valóságát, és egy támogató gyülekezeti közösség tagjává váljon.

A gyülekezetben végzett tanulás célja, hogy kompetens lelkészek váljanak a gyakorlati évüket befejező és ordinációra jelentkező lelkészekből. Az egyháznak célkitűzése, hogy lelkészei az evangélium hirdetésében, a szentségek kiszolgáltatásában és a keresztyén közösség pásztorolásában kiválóak legyenek, így a gyülekezetben folyó tanulás célja, hogy a gyakorlati évüket befejező és ordinációra jelentkező lelkészek kompetenciáikat kiteljesíthessék. A mentorgyülekezet segíti és kíséri a mentoráltat abban, hogy lelkészjelöltből lelkésszé váljon, identitása formálódjon, tapasztalatot, gyakorlatot, önbizalmat szerezzen. Jelen van, bátorít, megerősít, hív, szinte „beleszereti” a mentoráltat a lelkészi hivatásba (MASON 2012, 14. o.).

MASON hat fő stratégiai területet jelöl meg a mentorgyülekezetté válás útján (2012):

1. *Tanuló gyülekezetté történő formálódás* • A gyülekezet nem csupán „befogadó”, hanem életével hozzájárul a hallgató jövőorientált tanuláshoz, a lelkészi szolgálatra való felkészüléséhez és reflektivitásának fejlődéséhez. A tanuló gyülekezet törekszik a stabilitás és a kreativitás közti dinamikus egyensúly megőrzésére, lelkileg egészséges közösség, lelkésze szereti hivatását, és elkötelezett a tanulás és a tanítás iránt.

2. *A mentorálási team kialakítása* • Ezt a teamet a mentorlelkész mellett a mentorálttal való együttműködésre nyitott tagok a gyülekezet vezetőivel, presbitereivel és szolgálattelvőivel együtt alkotják.

3. *A lelkészjelölttel kapcsolatos elvárások* • A következő attitűdök és kompetenciák iránymutatóak a mentorgyülekezet és a lelkészjelölt közös elvárásai kapcsán: 1. mélyen átélt, eleven hitélet; 2. lelki nyitottság és látásmód Isten csodáinak felfedezésére; 3. kontextuális liturgiai érzékenység; 4. kötő-

⁶ Az Evangélikus Hittudományi Egyetem gyakorlatában az öt év elméleti képzést követi az a hatodéves képzés, amelyben a hallgatók két félévnyi időben rezidens lelkészjelölti gyakorlaton vesznek részt egy mentorlelkész kísérésével és vezetésével (KORÁNYI-PÁNGYÁNSZKY 2021).

dési képesség; 5. társadalmi érzékenység az esetetek felé; 6. tanulásra nyitott lelkeség; 7. reziliencia, visszajelzés-elfogadási készség.

4. *Valós gyakorlat* • A szolgálat „szimulációja”, illetve gyakorlata valós gyülekezeti közösségben történik, amelyet meghatároz a reflektív gyakorlat folyamata: mind a megfigyeléshez, mind a részvételhez, mint az önálló feladatokhoz szorosan kapcsolódva.

5. *Természetes ritmus* • A gyakorlat programjának ütemezése a gyülekezeti élet természetes ritmusából fakad, és felöleli a lelkészi szolgálat alapkompenciáit (igehirdetés és istentisztelet-vezetés, tanítás, lelkigondozás, gyülekezetvezetés).

6. *Visszajelzés* • A gyakorlati programba épített visszajelző folyamatok, informális feedback, tanulási terv követése, 360 fokos értékelés, pozitív visszajelzési stratégiák vagy elakadásról adott visszajelzés következetes megvalósításával.

Metszetek a lelkész- és hittanári mentorálásban

A már korábban említett lelkészfelmérés,⁷ illetve a következő tanulmányban röviden elemzett mentorportfóliókban olvasható narratívák megerősítik a nemzetközi kutatások tapasztalatait a mentorálás hatékonyságára, illetve személyes reflexióinak néhány fókuszpontjára vonatkozóan. Nuis és társai szisztematikus elemzése szerint minden harmadik tanulmányban szó esik a mentor és a mentorált illeszkedési kérdéseiről, összehangolásuk kiemelt fontosságúnak tűnik a kutatások szerint (NUIS–SEGRS–BEAUSAERT 2023). Meghatározónak tűnik a hasonló háttér, a szak egyezése, a közös tanulmányi érdeklődés, de előkerül a nem vagy az időbeli elérhetőség is. Az informális verzióban a párba állítás kölcsönös megértés és tisztelet alapján történik, a formálisban pedig az egyes programok szervezik a mentoráltak igényeire és a mentorok kompetenciáira építve.

Sajnos diszfunkcionálisan működő mentor–mentorált kapcsolatok is előfordulhatnak (HUSSEY–CAMPBELL–MEIER 2020), s bár tudjuk, hogy gyakran a negatív tapasztalatok is segíthetnek a tanulásban és a fejlődésben, mégis a folyamat fájdalma, stresszterhelése hosszú időre megmaradó fekete pedagógiai nyomot hagy.⁸ Természetesen a történeteken változtatni nehezen lehet, de tovább dolgozni vele, esetlegesen félreértéseket tisztázni mindenképpen hasznos, és bizonyos esetekben tanulási lehetőséggé válhat. Éppen ezért nagyon fontos, hogy a résztvevők explicit módon meghatározzák a kapcsolattal szembeni elvárásaikat, és már a folyamat közben próbálják új alapokra helyezni a kapcsolatot, reflektálni a részvételt (SERES–BUSI 2024) és delegálni, ha erre szükség van.

Nagyon fontos azonban a különböző mentorálási folyamatokban nyomatékosítani, hogy a mentoráltak kezdeményezőkézsége, proaktivitása érdekes módon a saját elégedettségüket is növeli abban az értelemben, hogy előrejelzi a mentorálásban végbemenő kommunikáció hatékonyságát (QURESHI–ÜNLÜ 2024).

Azok a mentortanárok pedig, akik szakmai képzésen vettek részt, úgy tekintenek a mentorálásra, mint amiből ők is profitálnak. Úgy tűnik, a szakmai képzés tudatosítja a mentortanárokban azokat az előnyöket, amelyeket a mentorálás hozhat szakmai fejlődésük számára (KUHN et al. 2024).

⁷ E felmérés idevágó eredményeiről egy következő tanulmányban számolunk be részletesebben.

⁸ A tanármentorok portfólióinak elemzése és a lelkészek személyes visszaemlékezéseiből nyert adatok feldolgozása is ezt igazolja.

A mentorálás jövőbeli kutatási lehetőségei a lelkészi és hittanári szolgálatban

A fentiekben kísérletet tettünk arra, hogy a lelkészi és a hittanári hivatás egyébként is rendkívül összetett kontextusában rámutassunk a mentorálás dinamikusan fejlődő és gyakran dilemmákkal teli támogató folyamatának speciális kihívásaira. Számos további kérdés megvitatása (pl. a folyamat értéktelítettsége, az ezt közvetítő bonyolult kommunikációs jelenségek vagy a mentorált védelmének, szakmai kitettségének és láthatóságának tudatos kezelése) a területi korlátok miatt már nem lehetséges. Hasonlóan további árnyalt kifejtésre várnak olyan érzékeny területek a mentorálással kapcsolatban, mint a tekintély és a hatalmi dinamikák kérdése, a kulturálisan érzékeny kommunikációs készségek fejlesztése vagy a különböző gyülekezeti szubkultúrák és egyéni érzékenységek figyelembevétele is.

Különös figyelmet igényel a sérülékenyebb, alulreprzentált vagy az egyházi intézményrendszerben, illetve annak kapcsolati hálójában kevésbé járatos mentoráltak támogatása. Az ilyen helyzetben lévő lelkészek vagy hittanárok számára a hivatásuk pontos szerepdefiníciója, a közösségbe való beilleszkedése vagy a szakmai érvényesülés sokkal nagyobb kihívást jelenthet. A mentor feladata itt a méltányosság jegyében végzett aktív bevezetés, a kapcsolati tőkéhez való hozzáférés biztosítása és az esetleges előítéletekkel szembeni fellépés. Ez magában foglalja a mentorált egyedi szükségleteinek felismerését és az azokra adott adekvát válaszokat. Mindezek mellett kritikus kérdés a mentorfejlesztő programok eredményeinek fenntarthatósága is.

A fentiek mentén esetlegesen kibontakozó konstruktív konfliktusok a fejlődés fontos katalizátorai lehetnek, amennyiben a felek képesek ezeket nyíltan, tiszteletteljesen és a közös cél érdekében kezelni. S bár a mentorálásnak – mint minden emberi kapcsolatnak és fejlesztő folyamatnak – lehetnek buktatói és nem várt következményei, a hittanári és lelkészi pályán betöltött szerepe és értéke vitathatatlanul rendkívül jelentős. A hatékony és etikus mentorálás azonban tudatos tervezést, folyamatos önreflexiót, a mentorok alapos felkészítését és a specifikus egyházi kontextus körülmények figyelembevételét igényli. A jövőbeli kutatások és fejlesztések számára fontos irányt jelölhet ki ezen sajátosságok mélyebb feltárása és a jó gyakorlatok rendszerezett megosztása.

The Transformative Power of Mentoring in Supporting the Career Development of Religious Educators and Pastors

Theoretical Frameworks, Practical Challenges and the Church Context

- **Mentoring plays a crucial role in supporting the career development of pastors and religious education teachers, particularly on the background of the church and in Hungary's changing educational environment. This study aims to provide a theoretical framework for understanding the transformative power of mentoring, while exploring the practical challenges within this specific context. The paper reviews the historical aspects and contemporary interpretations of mentoring, highlighting its role in career development, professional identity formation, and psychosocial support, all interpreted through the lens of constructivist and situated learning theories. The study emphasizes the significance of the multi-layered organizational**

context influencing mentoring (institutional microenvironment, church and higher education structures, core values, hidden curriculum effects). It discusses in detail the specifics of mentoring in teacher education (induction, roles and motivations of mentor teachers) and in pastoral training (theological dimensions, the „mentor congregation” as a learning community, Mason’s strategic areas). The exposition touches upon the dynamics of mentor–mentee relationships, the possibility of dysfunctions, and the importance of mentee proactivity. The study concludes that effective mentoring requires conscious planning, continuous self-reflection, thorough preparation of mentors, and careful consideration of the specific church context.

Keywords: mentoring / career development of pastors and RE teachers / church context / professional identity / mentor–mentee relationships

Felhasznált irodalom

- BATES, Alisa J. – BURBANK, Mary B. 2019. *Agency in Teacher Supervision and Mentoring. Reinvigorating the Practice*. Routledge, New York. <https://doi.org/10.4324/9781315225494>
- BENCsik Andrea – JUHÁSZ Tímea 2016. A mentorálás mint a tudásátadás formája Magyarországon. *Gradus*, 3. évf. 1. sz. 179–184. o.
- COTHRAN, Donetta – MCCAUGHTRY, Nate – SMIGELL, Sara – GARN, A. – KULINNA, Pamela H. – MARTIN, Jeffrey J. – FAUST, Roberta 2008. Teachers’ Preferences on the Qualities and Roles of a Mentor Teacher. *Journal of Teaching in Physical Education*, 27.évf. 2. sz. 241–251. o. <https://doi.org/10.1123/jtpe.27.2.241>
- CRISP, Gloria – CRUZ, Irene 2009. Mentoring College Students: A Critical Review of the Literature Between 1990 and 2007. *Research in Higher Education*, 50. évf. 6. sz. 525–545. o. <https://doi.org/10.1007/s11162-009-9130-2>
- EMCC 2025. *European Mentoring and Coaching Centre*. <https://www.emccglobal.org>. (Megtekintés: 2025. június 3.)
- European Commission 2010. *Developing Coherent and System-wide Induction Programmes for Beginning Teachers. A Handbook for Policymakers. European Commission Staff Working Document SEC (2010)*. European Commission, [Brüsszel]. http://ec.europa.eu/education/policy/school/doc/handbook0410_en.pdf
- GARVEY, Bob 2010. Mentoring in a Coaching World. In: Elaine Cox – Tatiana Bachkirova – David Clutterbuck (szerk.): *The Complete Handbook of Coaching*. SAGE Publications, London. 341–354. o.
- HAMMOND, Theresa 2016. Q Methodology as an Evaluation Tool: Evaluating Coaching and Mentoring in the Pastoral Ministry. *International Journal of Evidence Based Coaching and Mentoring*, Special Issue 10. 185–201. o.
- HOBSON, Andrew J. – ASHBY, Patricia – MALDEREZ, Angi – TOMLINSON, Peter D. 2009. Mentoring Beginning Teachers: What We Know and What We Don’t. *Teaching and Teacher Education*, 25. évf. 1. sz. 207–216. o. <https://doi.org/10.1016/j.tate.2008.09.001>
- HUSSEY, Lisa – CAMPBELL-MEIER, Jennifer 2020. Are You Mentoring or Coaching? Definitions Matter. *Journal of Librarianship and Information Science*, 53. évf. 3. sz. <https://doi.org/10.1177/0961000620966651>
- IMA 2025. *International Mentoring Association*. <https://www.mentoringassociation.org>
- INGERSOLL, Richard M. – STRONG, Michael A. 2011. The Impact of Induction and Mentoring Programs for Beginning Teachers: A Critical Review of the Research. *Review of Educational Research*, 81. évf. 2. sz. 201–233. o. <https://doi.org/10.3102/0034654311403323>
- KOCHER, Craig T. – BYASSEE, Jason – HOWELL, James C. 2017. *Mentoring for Ministry. The Grace of Growing Pastors*. Cascade Books, Eugene, Oregon.

- KODÁCSY-SIMON, Eszter – SERES-BUSI, Etelka 2024. Church School Students' Narratives on Their Schools and the Hidden Curricular Effects. *Journal of Empirical Theology*, 36. évf. 2. sz. 296–311. o. <https://doi.org/10.1163/15709256-20231152>
- KORÁNYI András – PÁNGYÁNSZKY Ágnes 2021. Az evangélikus lelkési szolgálat és a lelkészképzés útkeresése. Adottságok, lehetőségek, kihívások. *Lelkipásztor*, 96. évf. 1. sz. 2–7. o.
- KUHN, Clara – HAGENAUER, Gerda – GRÖSCHNER, Alexander 2022. "Because you always learn something new yourself!" An expectancy-value-theory perspective on mentor teachers' initial motivations. *Teaching and Teacher Education*, 113. évf. 2. sz. 1–12. o. <https://dx.doi.org/10.1016/j.tate.2022.103659>
- KUHN, Clara – HAGENAUER, Gerda – GRÖSCHNER, Alexander – SCHILLER, Friedrich – BACH, Andreas 2024. Mentor Teachers' Motivations and Implications for Mentoring Style and Enthusiasm. *Teaching and Teacher Education*, 139. évf. 4. sz. <https://doi.org/10.1016/j.tate.2023.104441>
- KURÁTH Gabriella – BÁNYAI Edit (szerk.) 2024. *Vezetőfejlesztés a 21. században*. Akadémiai Kiadó, Budapest. <https://doi.org/10.1556/9789636640538>
- LAVE, Jean – WENGER, Etienne 1991. *Situated Learning: Legitimate Peripheral Participation*. Cambridge University Press, Cambridge. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511815355>
- LÉNÁRD Sándor – KOVÁCS Ivett – TÓTH-PJECZKA Katalin – URBÁN Krisztián 2020. A pedagógusok folyamatos szakmai fejlődését befolyásoló szervezeti tényezők. *Neveléstudomány*, 8. évf. 1. sz. 46–61. o. <https://dx.doi.org/10.21549/NTNY.28.2020.1.3>
- LUNSFORD, Laura Gail – CRISP, Gloria – DOLAN, Erin – WUETHERICK, Brad 2017. Mentoring in Higher Education. In: David Clutterbuck (szerk.): *The SAGE Handbook of Mentoring*. SAGE Publications, London – Thousand Oaks. 316–334. o. <https://doi.org/10.4135/9781526402011.n20>
- MASON, George 2012. *Preparing the Pastors We Need. Reclaiming the Congregation's Role in Training Clergy*. Rowan & Littlefield, Lanham, Maryland.
- MULLEN, Carol A. – KLIMAITIS, Cindy C. 2019. Defining Mentoring. A Literature Review of Issues, Types, and Applications. *Annals of the New York Academy of Sciences*, 196. évf. 1. sz. 19–35. o. <https://doi.org/10.1111/nyas.14176>
- NABI, Ghulam – WALMSLEY, Andreas – MIR, Mahmood – OSMAN, Sonny 2024. The Impact of Mentoring in Higher Education on Student Career Development. A Systematic Review and Research Agenda. *Studies in Higher Education*, 50. évf. 4. sz. 739–755. o. <https://doi.org/10.1080/03075079.2024.2354894>
- NABI, Ghulam – WALMSLEY, Andreas – AKHTAR, Imran 2021. Mentoring Functions and Entrepreneur Development in the Early Years of University. *Studies in Higher Education*, 46. évf. 6. sz. 1159–1174. o. <https://doi.org/10.1080/03075079.2019.1665009>
- NAGY Krisztina 2020. *A mentorok tanulását és folyamatos szakmai fejlődését meghatározó tényezők*. PhD-disszertáció. ELTE Neveléstudományi Doktori Iskola, Budapest. https://ppk.elte.hu/dstore/document/562/nagy_krisztina_disszertacio.pdf
- NAHALKA István 2002. *Hogyan alakul ki a tudás a gyerekekben? Konstruktivizmus és pedagógia*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest.
- NORMAN, Patricia J. – FEIMAN-NEMSER, Sharon 2005. Mind Activity in Teaching and Mentoring. *Teaching and Teacher Education*, 21. évf. 6. sz. 679–697. o. <https://dx.doi.org/10.1016/j.tate.2005.05.006>
- NUIS, Wendy – SEGERS, Mien R. – BEAUSAERT, Simon 2023. Conceptualizing Mentoring in Higher Education. A Systematic Literature Review. *Educational Research Review*, 41. évf. 11. sz. <https://doi.org/10.1016/j.edu-rev.2023.100565>
- OECD 2009. *Creating Effective Teaching and Learning Environments. First Results from TALIS*. OECD, [Párizs]. <https://www.oecd.org/education/school/43023606.pdf>
- QURESHI, Henna A. – ÜNLÜ, Züleyha 2024. Mentoring Communication in Higher Education. A Qualitative Exploration. *Higher Education Research & Development*, 44. évf. 3. sz. 1–16. o. <https://doi.org/10.1080/07294360.2024.2407080>

- RAPOS Nóra – BÜKKI Eszter – GAZDAG Emma – NAGY Krisztina – TÓKOS Katalin 2020. A pedagógusok folyamatos szakmai fejlődése és tanulása. Fogalmi változások. *Neveléstudomány*, 8. évf. 1. sz. 28–45. o. <https://doi.org/10.21549/NTNY.28.2020.1.2> Web: http://nevelestudomany.elte.hu/downloads/2020/nevelestudomany_2020_1_28-45.pdf.
- RÉZ-NAGY Zoltán 2010. A mentori hivatás önértelmezése. In: Szabó Lajos (szerk.): *A közösségépítő lelkész. Gyakorlati teológiai kézikönyv lelkészeknek és nem lelkészeknek*. Luther Kiadó, Budapest. 23–28. o.
- SERES-BUSI Etelka 2024. Reflektív technikák a mentorálási folyamatban – A mentori kapcsolat támogatása érdekében. In: Balogné Vincze Katalin – Kodácsy-Simon Eszter – Seres-Busi Etelka (szerk.): *Teológia és tanulás: a változás lehetősége. Az Evangélikus Hittudományi Egyetem oktatóinak és doktoranduszainak tanulmánykötete*. Evangélikus Hittudományi Egyetem – L'Harmattan Kiadó – Luther Kiadó, Budapest. 210–223. o. <https://doi.org/10.56037/978-963-380-281-6.16>
- SIMON, Henry A. 2001. *Mentoring. A Tool for Ministry*. Concordia Publishing House, St. Louis.
- SZABÓ Lajos 2001. A gyakorlati (6. éves) képzés gyakorlati teológiai megközelítésben. *Lelkipásztor*, 76. évf. 3. sz. 95–96. o.
- SZABÓ Lajos (szerk.) 2010. *A közösségépítő lelkész. Gyakorlati teológiai kézikönyv lelkészeknek és nem lelkészeknek*. Luther Kiadó, Budapest.
- SZIVÁK Judit 2014. *Reflektív elméletek, reflektív gyakorlatok*. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest.
- WOOD, Ann L. – STANULIS, Randi N. 2009. Quality Teacher Induction: “Fourth-wave” (1997–2006) Induction Programs. *The New Educator*, 5. évf. 1. sz. 1–23. o. <https://doi.org/10.1080/1547688X.2009.10399561>

A mentorálási folyamat belső dinamikája

Dilemmák megjelenése a hittanár mentorjelöltek portfólióiban

■ SERES-BUSI ETELKA

Evangelikus Hittudományi Egyetem
docens
E-mail: busi.etelka@gmail.com

■ NAGY KRISZTINA

Evangelikus Hittudományi Egyetem
adjunktus
E-mail: honthegyi.nagy.krisztina@lutheran.hu

■ BALOGNÉ VINCZE KATALIN

Evangelikus Hittudományi Egyetem
tudományos munkatárs
E-mail: katalin.vincze@lutheran.hu

DOI: 10.61894/LP.2025.100.8-9.3

- A mentorálás, bár alapvetően támogató kapcsolat, számos belső dilemmát és kihívást rejt mind a mentoráltak, mind a mentorok számára. Jelen tanulmány a hittanár mentorjelöltek portfólióiban megjelenő dilemmákra fókuszál, azzal a céllal, hogy feltárja a mentori szerepértelmezéssel, a döntéshozatali folyamatokkal kapcsolatos kérdéseiket, vívódásaikat. Az elméleti háttér a mentorpedagógusi kompetenciák fejlődését, valamint a dilemmák szociálpszichológiai háttérét és a döntési heurisztikák szerepét vizsgálja a mentorálási kontextusban. A kutatás az Evangelikus Hittudományi Egyetemen 2022 és 2024 között végzett hittanár mentorok portfólióinak anonimizált szövegeit vizsgálja narratív tartalomelemzéssel. Az eredmények rávilágítanak a mentorjelöltek által megfogalmazott főbb dilemmacsoportokra (pl. a direktív irányítás és a reflektív kísérés, illetve az értékelések kritikai és támogató hangsúlyai stb.), valamint a szakmai határok és a személyes bevonódás közötti egyensúly keresésére. Különös figyelmet kapnak a mentor saját szerepére, a mentoráltak sokféleségére és a mentorálási módszerekre vonatkozó reflexiók. A tanulmány arra a következtetésre jut, hogy a dilemmák felismerése és tudatos feldolgozása a mentorok saját fejlődési folyamatának fontos része, és a mentori közösségekben való megosztásuk hozzájárulhat a tanulóközösségek kialakulásához és a mentorképzés hatékonyságának növeléséhez. Az eredmények hasznos visszajelzést nyújthatnak a képzők számára a mentorhallgatók szakmai és identitásfejlődésének jobb megértéséhez és támogatásához.

Kulcsszavak: mentorálás / dilemmák / mentorpedagógus / portfólióelemzés / önreflexió / szakmai identitás / mentori kompetenciák

Problémafelvetés

A mentorálás támogatáson alapuló kapcsolat, amelyben több olyan helyzet áll(hat) elő, mely kihívásként, megküzdéssel járó feladatként azonosítható nemcsak a mentoráltak, hanem a mentorok számára is. Sőt számukra komoly kihívás lehet, hogy hogyan tudnak megfelelni a mentoráláshoz kap-

csolódó elvárásoknak, illetve annak, hogy a közös munkához alkalmas légkört megteremtsek. S bár ez közös munka és kölcsönös együttműködés eredményeként jön létre, az adott folyamatot illetően mégis gyakrabban fogalmazódik meg a mentor felelőssége, ami a mentorokban sok kérdést vethet fel. Ezeknek a dilemmáknak és bizonytalanságoknak a kihangsúlyozása időnként nehéz feladat lehet a mentorok számára, mivel szerepük jellegéből adódóan attól tarthatnak, hogy ezzel gyengességüket fejezik ki, és ez kompetenciáik hiányát közvetíti.

A mentorálási folyamat inherens velejárója a döntéshozatali kényszer, amely gyakran bizonytalanságok és dilemmák közepette valósul meg. A mentorok számára ez a helyzet tovább bonyolódik a saját, egyéni mentori stílus kialakításának komplex feladatával. A döntések meghozatala tehát folyamatos mérlegelés és reflektív folyamat eredménye, amelyet számos bizonytalansági faktor és etikai dilemma övez. A mentori professzió képviselőiben különös feszültséget teremthet az a gyakori társadalmi és szakmai elvárás, amely a mentort a szakterület magabiztos és elismert képviselőjeként pozicionálja.

Ezeket a dilemmákat azonban a mentori tanulási és a mentorálási folyamat természetes velejáróinak tekinthetjük. A dilemmák felvállalása és megfogalmazása ráadásul a mentorok tanulásában, a mentori identitásalakulásban fontos, sőt elengedhetetlen (ön)reflexiók alapot, a mentori közösség, a mentortársak számára pedig megerősítést jelent. A mentorképzés keretei között, majd azt követően a formálisan és informálisan működő mentori körökben a bizonytalanságokról, kérdésekről való közös gondolkodás az adott közösséget tanulóközösséggé is teheti, aminek számos pozitív hozadéka lehet.

Elméleti háttér

A mentorpedagógusi kompetenciák

Az, hogy a mentorrá válás előfeltétele a „magas szintű szaktárgyi, szakpedagógiai és pedagógiai-pszichológiai kompetencia, a hatékony tanári kommunikáció, és folyamatos fejlesztésük”, természetesnek tekintjük (MAJOR–SZABÓ–ANTALNÉ 2016, 50. o.). Különböző kutatások arról számolnak be, hogy tanárok általában akkor vállalják fel a mentori szerepet, ha az alapvető pedagóguskompetenciákkal kapcsolatban már felvértezettnek gondolják magukat (KUHN–HAGENAUER–GROSCHNER 2022).

Major Éva, Szabó Éva és Antalné Szabó Ágnes az EMCC (European Mentoring and Coaching Council) keretrendszerének a meghatározásait alapul véve készített egy szintezett leírást a kezdő és gyakorlott mentorokat jellemző speciális mentori kompetenciákról. Ebből is kiolvasható, hogy míg a kezdő mentor az alapvető mentori feladatok ellátására, a keretek kialakítására és a támogató kapcsolat megalapozására fókuszál, addig a gyakorlott mentor képességei jóval komplexebbek. Jellemző rá a mélyebb önreflexió, az elméleti tudás és a tapasztalatok szintézise, a rugalmas alkalmazkodás, a problémás helyzetek magabiztos kezelése, a tanárjelölt autonómiájának és kritikai gondolkodásának tudatos fejlesztése, valamint a mentorálási technikák kreatív és kritikus alkalmazása, illetve továbbfejlesztése. Ez a fejlődési út a direktívebb támogatástól a facilitatív, *empowering*¹ partnerség felé vezet.

Tovább elemezve ezt a leírást azt láthatjuk, hogy a gyakorlott mentorok döntései stratégiaileg meg-

¹ Az „empowering partnerség” olyan kölcsönös tiszteleten és bizalmon alapuló együttműködés a mentor és a mentorált között, amelynek célja a mentorált megerősítése, önállóságának fejlesztése. Ekkor a mentor úgy segíti a mentoráltat, hogy az megtapasztalhassa erőforrásait, és képes legyen önállóan cselekedni és dönteni.

alapozottabbak, és a mentorált autonómiáját jobban támogatják. Nemcsak a tartalomra és a módszerekre koncentrálnak, hanem az okok felfejtésére is, és képesek a folyamatokat mélyebben átlátni. Bizonytalanság esetén magasabb szintű önreflexióval, fejlettebb problémamegoldó képességekkel és az elmélet-gyakorlat szintézisével közelítenek a helyzethez. Míg a kezdő mentor számára a bizonytalanság gyakran szorongásforrás lehet, addig a gyakorlott mentor nagyobb valószínűséggel képes azt a fejlődés egyik lehetséges motorjaként vagy tudatosan menedzselendő kihívásként kezelni. A gyakorlott mentor bizonytalansága inkább a komplex helyzetek árnyaltabb megértésére irányuló igényből fakadhat, és kevésbé a saját kompetenciáinak alapvető megkérdőjelezéséből.

A dilemmák szociálpszichológiai háttere, a döntési heurisztikák

A mentorok dilemmáinak azonban éppen a mentori szerep sokrétű és szubjektív természetéből adódik egy további, jelentős forrása. A mentorok tisztában vannak azzal, hogy a mentori szerep nemcsak elméletileg, hanem a személyes értelmezések szintjén is sokféleképpen definiálódik. Tudatosítják, hogy a mentoráltak saját jelentései eltérőek lehetnek a mentorálással kapcsolatban, más aspektusait látják meg, és ebből fakadóan eltérő szükségleteik és elvárásaik vannak a folyamattal szemben. Ez a felismerés tovább növeli a mentorra nehezedő nyomást, hogy megtalálja az egyensúlyt a professzionális elvárások, a saját szakmai identitása és a mentorált egyéni igényei között.

A mentorálás gyakorlata során számos dilemma merül fel; ezek olyan nehezen eldönthető kérdések vagy konfliktushelyzetek, amelyekben nincs egyértelmű „jó” válasz, hanem értékek vagy prioritások ütköznek a róluk való, általában erőteljes érzelmi nyomatékú gondolkodás során. Ezek a dilemmák szólhatnak a mentorálási folyamat általános kérdéseiről, lehetnek etikai jellegűek, illetve a mentorálás folyamatával, tevékenységeivel, kommunikációjával kapcsolatosak.

EBY és munkatársai (2000) rámutatnak, hogy a mentoráltak kedvezőtlen élményei nem csupán a mentor–mentorált párosítás sikertelenségéből adódhatnak, hanem fakadhatnak az értékrendbeli különbségekből, a felek eltérő személyiségjegyeiből, a mentor távolságtartó vagy éppen manipulatív viselkedéséből, sőt akár a mentori szakértelem hiányából is, amely interperszonális alkalmatlanságot vagy módszertani felkészületlenséget tükrözhet. Ezek a potenciális nehézségek rávilágítanak arra, hogy a mentorok folyamatos „kalibrációs” folyamatokon mennek keresztül, amelyek magukban foglalják a szociális megismerést, a helyzetek árnyalt értékelését és a komplex döntéshozatalt. A mentorok dilemmái és bizonytalanságai éppen azért maradhatnak fenn vagy húzódnak el, mert igyekeznek a lehető legadaptívabban reagálni mentoráltjuk egyedi igényeire és a legmagasabb szintű támogatást nyújtani.

A komplex társas helyzetekben többnyire nem tudatos módon többféle döntéshozatali szabályt, heurisztikát² működtetünk (CZIBOR–BERECZKEI 2014). Ezeket a heurisztikákat (pl. társas csere, *tit for tat* stb.) gyakran ahhoz képest is változtatjuk és váltogatjuk, hogy mennyi információ van a résztvevőkről, illetve hogy ez az információ hogyan változik. A dilemmák megléte bizonyos helyzetekben sokkal inkább bizonyítéka a nagyobb szakértelemnek, hiszen a mérlegelő, többféle kiindulópontot lehetővé tevő hozzáállás éppen a lehorgonyzás (azaz egy téves, a döntési kiindulóponthoz való me-

² A heurisztika olyan redukciós eljárás, amely korábbi kognitív sémák alapján „segít megfelelő, bár sokszor nem tökéletes választ találni nehéz kérdésekre”. KAHNEMAN 2013, 116. o.

rev ragaszkodás) elkerülésében segít. A nézetek szerveződésének nyílt vagy zárt kognitív stílusa és az attitűdök érték kifejező vagy énvédő funkciói serkenthetik vagy gátolhatják a dilemmák megjelenését (CZIBOR–BERECZKEI 2014).

KAHNEMAN (2013) szerint az intuitív és a szakértői döntéshozatal között az a különbség, hogy ismétlődő helyzetben a korábbi tapasztalatok és látens tudattartalmak gyorsabb – és elfogadható – döntést eredményeznek. MÉRŐ (2008) szerint ezek az összefüggések specifikusak, elsősorban szituatív változóktól és a döntési szituációban lévő kognitív képességeitől, tapasztalataitól függenek. A mentorálási helyzetekben gyakran találkoznak a mentorok nyitott problémákkal, melyekre jellemző, hogy változó körülmények között merülnek fel, kreatív hozzáállást igényelnek. Egy félig strukturált probléma esetén a lehetséges helyes (illetve nem megfelelő) megoldások száma is megnő, valamint a helyzet szubjektív megítélése is erősen súlyozza a szituációt, így a dilemmák még könnyebben fennmaradhatnak. Ráadásul csak később derül ki, hogy optimális volt-e a döntés. Több mentorálási helyzetre jellemző, hogy a mérlegelési idő megnövekedése és a megoldások értékelését befolyásoló variábilis tényezők miatt a tapasztalatok meglelte ellenére is tovább élnek a helyzetekhez kapcsolódó dilemmák.

A kutatás bemutatása

A mentorálással számos kutatás foglalkozott, azonban a benne zajló folyamatok, különösen a döntési helyzeteket befolyásoló dilemmák megragadásával csak néhány.³ Ezeknek a dilemmáknak a pontos rekonstrukciója kihívást jelenthet, hiszen a kapcsolat a valós idejű interakciók során dinamikusan alakul.

A pedagógusok döntései mögött húzódó gondolkodási folyamatok feltárására több módszer létezik, ilyen például a támogatott felidézés. Ennek az egyébként izgalmas módszernek azonban megvannak a maga nehézségei és potenciális hátrányai. A pedagógusoknak lehetősége nyílna „a bizonytalan döntéseket kihagyni beszámolójukból”, továbbá jelentős idő telhet el az esemény és annak reflektív megbeszélése között, ami torzíthatja a felidézést (SZIVÁK–NAGY–GAZDAG 2019, 7. o.).

Jelen tanulmányunkban egy alternatív megközelítést alkalmazunk: azokat a mentorjelölti portfóliókban⁴ explicitté tett dilemmákat és belső vívódásokat elemezzük, amelyeket a képzésben részt vevők a képzőhely felé kommunikáltak. Ebben a kontextusban a mentorjelölteknek lehetőségük és idejük volt arra, hogy tudatosan döntsenek arról, mely kérdéseket vetik fel, és milyen mélységben osztják meg az azokról való gondolkodásukat. Ez a módszer betekintést enged a mentorrá válás folyamatának azon szubjektív tapasztalataiba és kihívásaiba, amelyek a formális értékelési kereteken belül, mégis védett térben fogalmazódnak meg.

³ Közülük egy éppen a heurisztikákhoz kapcsolódóan arra mutatott rá, hogy a mentorok gyakran benyomásalapú döntéseket hoznak, és nem feltétlenül értékelési stratégiák mentén járnak el. BURDEN–TOPPING–HALLORAN 2018.

⁴ A portfólió válogatott és reflektált dokumentumgyűjtemény, amely lehetővé teszi a fejlődés bemutatását és a tanulási út értékelését.

Eredmények

Jelen tanulmányunkban egy a hittanár mentorok szerepértelmezéseire fókuszáló kutatás alapozó, feltáró jellegű szakaszának eredményeit mutatjuk be. Első lépésben a dilemmákat vizsgáltuk narratív tartalomelemzéssel.⁵ A mintát az Evangélikus Hittudományi Egyetemen 2022 és 2024 közötti egymást követő három évben végzett hittanár mentorok portfóliói alkották.⁶

A mentorjelöltek⁷ portfóliói megannyi belső dilemmáról, vívódásról tanúskodnak. A megfogalmazott dilemmák gyakran a mentor saját értékeiből, tapasztalataiból és a mentorált egyedi helyzetéből fakadnak. Sokszor saját magukban élnek meg feszültséget azzal kapcsolatban, hogyan tudnak a leghatékonyabban segíteni, mikor és hogyan avatkozzanak be, hogyan adjanak visszajelzést anélkül, hogy megbántanák a mentoráltat vagy korlátoznák önállóságát.

A terjedelmi korlátok nem engedik, hogy minden egyes területet részleteiben ismertessünk, ehelyett néhány különösen érdekes problématerület bemutatására vállalkozunk a mentori szereppel kapcsolatban. Az egyes dilemmaterületeket egy-egy portfólióból származó idézettel érzékeltetjük, ún. vignette-ekhez⁸ hasonlóan alkalmazva őket.

A fő dilemmaszoportok a tartalomelemzés alapján

Dilemma	Belső kérdés	Tipikus következmény
Direktív irányítás ↔ reflektív, facilitáló kísérés	„Mennyi konkrét tanácsot adjak, hogy ne fojtsam el az önállóságot?”	Transzmisszív (gyors, de függőséget teremt) vs. konstruktív stílus (időigényes)
Értékelő ↔ támogató nyomaték	„Hogyan kritizáljak anélkül, hogy a kapcsolat sérülne?”	Burkolt eufemizmus → félreértés, vs. túl puha feedback → „fejlődéslassulás”
Altruizmus ↔ karrierhaszon	„Segítek, de építem-e közben a saját státuszomat?”	Önfeladás vs. ambivalens attitűd
Mélység, minőség ↔ idő- és energia-hatékonyság	„Van-e erőm mély kérdéseket föltenni egy rohanó nap végén?”	Kifáradás, kiégés, csökkenő mentori elégedettség vs. felszínesség
Szakmai határ ↔ személyes bevonódás	„Mennyire engedjek közel? Mikor lépjek hátra?”	Távolságtartó, hideg kapcsolat vs. túlzottan védelmező/paternalisztikus hozzáállás
Tekintély ↔ sebezhetőség	„Be merjem-e vallani, ha nem tudom a választ?”	Defenzív, irányító kommunikáció vs. hiteles modellként működő mentor

⁵ A szövegek elemzésekor adattriangulációt végeztünk, és a kódok kialakításában folyamatos egyeztetéssel dolgoztunk a validitás és a megbízhatóság követelményeinek teljesítése érdekében.

⁶ A portfóliók elemzéséhez a hallgatók engedélyét kértük, és ehhez mindannyian hozzájárultak. A személyiségi jogok tiszteletben tartása érdekében kizárólag anonim módon idézzük szövegrészleteiket. Az idézetek után feltüntetett számok közül az első a mentorjelölt véletlen számgenerálással kapott sorsszámát, a második pedig az idézett szöveg helyének oldalszámát jelenti.

⁷ A mentorjelöltek olyan hallgatók, akik gyakorlatvezető mentorpedagógus képzésben vesznek részt. Köztük többeknek van már gyakorlata a tanárjelöltek gyakorlatának vezetésében.

⁸ A vignette „az oktatáskutatásban már régebből ismert, helyzetelemzésre, párbeszéd kezdeményezésére alkalmas eszköz, melynek segítségével egy adott szituációt tanulmányozni lehet, párbeszédet lehet róla indítani, és így mélyebb betekintés során értelmezhetővé válik a vizsgált eset dinamikája”. THOMSON 2021.

A mentor saját szerepére vonatkozó dilemmái

A mentorrá válás új szerep felvételét jelenti, mely a korábbi tanári, hittanári szereptől jelentősen eltér (SWENNEN et al. 2010; NAGY 2020). A felnőttek tanulásának, pályakezdésének támogatásához nem elegendő a tanári kompetenciák birtoklása: a mentoroknak el kell köteleződniük a mentori hivatás mellett (M. NÁDASI 2010), és ennek érdekében szükségük van sajátos képzei, mentori tudás, készségek és képességek megszerzésére (KOTSCHY et al. 2016). Mindez a saját felkészültséggel, ágenciával kapcsolatos magabiztosság megrendüléséhez, elbizonytalanodáshoz vezethet (KÁLMÁN 2019; NAGY 2020). A mentori munkavégzés, a mentori szerepben való megerősödés egyben a nézőpontok és látásmódok, a szervezetben betöltött szerep és az identitás változásával is járhat (RAPOS et al. 2020).

Én mint mentortanárr?

A mentorhallgatók többsége portfóliója alapján – bár fontosnak tartja a mentori felkészülést, érzékeli a mentori szerep összetettségét és saját fejlődési szükségleteit – magabiztosnak tűnik. Többen számolnak be arról, hogy közel áll hozzájuk a támogató attitűd, személyiségvonásaik alapján alkalmasak a mentori szerepre, és örömet szerez nekik ennek gyakorlása. Például: „Örömet okoz, és megtiszteltetés a leendő hitoktatók segítése, támogatása a gyakorlat során [...], mert előszeretettel veszek részt segítő-támogató-fejlesztő folyamatban...” (5, 5). Ám ez nem mindig van így.

1. vignette. Én mint mentortanárr? – Biztos, hogy idevaló vagyok?

„Én mint mentortanárr? [...] Kezdeti lelkesedésemben jócskán megcsappanva, kétkedésekkel telve érkeztem [...] Csak kezdődjön el a nap, talán mégis itt van a helyem, majd meglátjuk.” [...] „Bár lassan kezdtem úgy érezni, itt van a helyem ezen a képzésen, a csoportos megosztás során ez kezdett elpárologni. Mezei kis hittanárnak éreztem magamat a többiek között, akik szerteágazó tudományos munkát végeznek, több évtizedes tanítási tapasztalatuk van, és már rengeteg tanárpalántát segítettek a növekedésben. Nekem van annyi erőm, van annyi tapasztalatom, van annyi tudásom, hogy másokat segítsék a kibontakozásban? Biztos, hogy idevaló vagyok?” (13, 3, 4, 5)

Amint az 1. vignette megmutatja, az új szerep felvétele mindenekelőtt felveti azt a kérdést, hogy a mentor motivált-e az új feladatkör betöltésére, illetve hogy ezek a motivációk milyen jellegűek. Komoly gátló tényező lehet, ha nem biztos abban, hogy képes arra, hogy – a vignette írójának szavaival élve – másokat segítsen a kibontakozásban. Már az első mondat kérdésként való megfogalmazása is erre utal (13, 3). Majd így folytatja kétségei kifejtését: „Kezdeti lelkesedésemben jócskán megcsappanva, kétkedésekkel telve érkeztem [...] Csak kezdődjön el a nap, talán mégis itt van a helyem, majd meglátjuk.” (13, 4) (Hasonlóan fogalmaznak más mentorok: „Félelem is van bennem” (2, 5); „nehéz azt elengedni, hogy nem tudok megfelelni az elvárásoknak, mindig lesz hiba, hiányosság abban, amit csinálok.” (17, 66) Ezek a mondatok tele vannak aggodalommal, de megjelenik bennük a reménykedés is. A mentorjelölt összehasonlította magát társaival, s ez csak fokozta az amúgy is meglévő bizonytalanságát: társait nagy tapasztalattal rendelkező pedagógusoknak, gyakorlott mentoroknak, tudományos munkát végző szakembereknek, míg magát „mezei kis hittanárnak” látja (13, 5). Szavai az önbizalom kérdéseit is érintik.

Kiket mentorálunk?

Amikor a mentorképzési portfóliók tükrében tekintünk rá az evangélikus hitoktatásban részt vevő hittanár szakos mentoráltak helyzetére, tudatában vagyunk a kutatás azon korlátjának, hogy a mentor nem feltétlenül látja és érti a „teljes képet”, azaz mentoráltja tanulási folyamatának egészét. Azonban észrevételei, a mentorált munkájával kapcsolatos dilemmái – ha sajátos „fénytörésben is”, de – kiemelnek fontos szempontokat, és természetes összefüggéseiben mutatnak rá a mentorált pályakezdő kollégák munkájára, kihívásaira és azokra adott válaszaikra. Mit tudunk meg a portfóliókból a hittanár szakos mentoráltakról: személyiségükről, helyzetükről, fontos élményeikről és reflektálásra hívó dilemmáikról, a munkájukat, fejlődésüket akadályozó és az azt támogató tényezőkből? Amellett, hogy az evangélikus hitoktatásban dolgozó mentorok maguk is egészen változatos körülmények között végzik szolgálatukat,⁹ a rájuk bízott mentoráltak is jellegzetes sokféleséget mutatnak szak¹⁰ és tagozat,¹¹ előképzettség¹² és életpálya¹³ végső soron generációs különbségek tekintetében.

2. vignette

„Sokat gondolkodtam azon, hogy a hat hallgató, akikkel eddig együtt dolgozhattam, mennyire különbözőek voltak. Nemcsak a személyiségük, életkoruk, képzettségük, szociokulturális háttérük, családi állapotuk terén, hanem abban is, hogy ki mennyi szakmai tapasztalattal a háta mögött érkezett hozzám. Így mindegyikükönél különböző volt a szerepem és a feladatom. Kinél inkább szakmai, másnál inkább érzelmi, és csak nagyon minimális mértékben pedig szakmaszocializációs jellegű teendőm volt. Természetesen mind a három aspektus jelen volt mindegyikükönél, de mindenkinél más és más volt a domináns.” (12, 5)

Szinte mindegyik mentor kiemeli, milyen sok időt és figyelmet fordít a mentorálttal való előzetes megismerkedésre. Remélik, így megelőzhetőek vagy adott esetben hamarabb kezelhetőek a súrlódások is, de egymás megismerésére (2, 32) és a „folyamatos kommunikációra” (5, 16) mintegy a közös munka megalapozásaként is tekintenek. Ilyenkor sajátos hittanos dilemmaként vetik fel az értékrendben (3, 12) és a kegyességben¹⁴ (14, 5–6) tapasztalható különbségeket. „Ismét két órát beszélgettünk, mely során a teológiai látásmódok újra erőteljesen megjelentek. [...] az ettől eltérő megközelítés egy kicsit szokatlan nekik, de nem zárkózott el teljesen. [...] nyitott volt és lelkes.” (12, 5) Több mentorjelölt is megfogalmazza mentoráltjával kapcsolatban, hogy a már megszerzett hitoktatói gyakorlat túlzottan határozottá teheti (6, 13; 14, 20), vagy éppen ellentétesen hathat: „Azzal, hogy gyakorlott hitokta-

⁹ Egyházi iskola kisebb vagy nagyobb létszámú csoportjaiban, állami vagy alapítványi iskolákban utazó hitoktatóként – jellemzően kisebb, olykor azonban nemcsak osztályfokorként összevont csoportokban heti egy órában. 8 (36): „Meg kell különböztetnem az állami iskola hit- és erkölcsstan óráit a keresztyény iskolák hittanóráitól. Nemcsak azért, mert feleannyi idő sincs az oktatásra, hanem azért is, mert az iskolák miliője teljesen más.”

¹⁰ Tanár, lelkész vagy lelkészi munkatárs szakosok.

¹¹ Nappali, esti vagy levelező tagozaton.

¹² Alapképzés vagy másoddiploma; pedagógusmúlt vagy más munkatapasztalat vagy ezek hiánya.

¹³ Kb. huszonegy-hatvanöt éves mentoráltak.

¹⁴ „A kegyesség a mai szóhasználatban az embernek Istennel szembeni vallásos magatartását, az iránta érzett tisztelet belső és külső megnyilvánulásainak összességét foglalja magában.” (VLADÁR 1995, 19. o.). „A protestáns egyházakban lévő mai kegyességi irányzatok sokszor felekezeti határtól függetlenül léteznek.” (THOMA 2009, 109. o.) A hívó kegyességének jellemzőit (és azt is, hogy őt elsődlegesen milyen kegyességi irányzatba sorolhatnák be) hitén túl a hitbeli élményei, tapasztalatai, istenképe, de személyiségének tudatos és tudattalan elemei és ezek kölcsönhatásai is meghatározzák (THOMA 2009).

tó, erősebb volt benne a bizonyítási vágy és a megfelelési kényszer. [...] A gyakorlat alatt és utána is többször beszéltünk, és próbáltuk oldani ezt a görcsöt. Végül ő is ugyanarra a következtetésre jutott, hogy túl nagy magával szemben az elvárás.” (6, 85).

Hogyan (ne) mentoráljunk?

A mentorhallgatók dolgozataikban gyakran írnak arról, hogy milyen mentorok szeretnének lenni, esetleg visszaemlékeznek saját mentori példaképeikre (lásd például: 11, 16). Az ideális mentort nagyjából a szakirodalomból ismert tulajdonságokkal ruházzák fel, és a „jó mentorálást” összetett tevékenységként ragadják meg. Komoly dilemmát jelent azonban szerepértelmezésükben a védelmezés és a „szabadon engedés” helyes arányának megtalálása.

3. vignette. Mit kellene tennem, hogyan segíthetném a felkészülésüket, órai tanításukat a legjobban? (18, 3)

„Tudom, fontosak a keretek, mégis furcsa, már-már ambivalens érzéseim vannak a kezdő kolléga és a köztem lévő viszony kapcsán. Mentoraként semmiképpen sem szeretnék a főnöke, de az anyukája sem lenni. [...] Néha elgondolkodom, valóban segítség-e az, ha már-már anyai szerepben vagyok jelen a mentorált mellett. Hol is húzódnak ennek a nevelési módnak a határai...” (9, 32)

Az idézet szerzője a mentorálttal kialakított támogató viszonyát a vezető–beosztott, illetve az anya–gyermek kapcsolathoz hasonlítja, ami a védelmezés igényét, egyben alá-fölé rendeltséget jelez. Pontosan érzékeli, hogy habár jó szándékból táplálkozik, a tanulást, a tapasztalatszerzést és a szakmai megerősödést akadályozó mentori hiba a mentorált túlzott védelmezése vagy ennek ellentéte. Erről elmélkedik önkritikusan egy másik mentor is: „Az engem meghatározó segítő-támogató attitűd kapcsán kérdés lehet az, hogy ez a hozzáállásom ne billenjen át a paternalisztikus attitűdbe, amely a mentorált önállóságát akadályozhatja. [...] Tudatosan kell figyelmet fordítanom azonban arra, hogy ne billenjen meg az egyensúly a »mélyvízbe dobás« irányába...” (5, 31) A mentorhallgatók tehát fontosnak tartják az egyensúly megtalálását és a határok meghúzását, a gyakorlatban ez mégis nehézséget jelent számukra.

A mentori szereppel kapcsolatos dilemmák és önreflexió irányulhat a mentorálásban felvetődő konkrét esetekre is, amikor a mentornak egy adott szituációban kell eldöntenie, hogy mit tegyen, mire jogosítja fel mentori pozíciója és pedagógiai tapasztalata, mennyire ragaszkodik „a saját elképzeléséhez”, mennyire engedjen teret a mentorálténak, megfogalmazza-e ellenvetéseit, kételyeit, vagy inkább a súrlódás elkerülését tartsa szem előtt (13, 24). Ezekben a helyzetekben a mentorok szerep- és tanulásfelfogása összeütközésbe is kerülhet azzal, ahogyan a gyakorlatban cselekszenek, cselekedtek. Az általános jellegű és konkrét dilemmák és döntések kölcsönösen hatnak egymásra, és alakítják a mentorok szerepértelmezését.

Hogyan lehet építő a kritika?

A mentorálás irodalmában és gyakorlatában két eltérő irányt azonosíthatunk az értékeléssel kapcsolatos felfogások tekintetében. Az egyik szerint a mentorálás olyan biztonságos, ítélkezésmentes tanulási környezet, amellyel összeegyeztethetetlen, ha a mentort értékelő szerepbe helyezik (European Commission 2010; STÉGER 2010). A másik – hazánkban is meghonosodott – irány a mentorok kiemelten fontos feladatának tekinti az értékelést (lásd például: KOTSCHY 2016). A jelzett probléma meg-, illetve

feloldása nagyon nehéz, hisz a visszajelzés (a korszerű tanuláselméletek és a kompetenciaalapú, képzési kimeneti követelményekben való gondolkodás alapvető eleme) nehezen képzelhető el az értékelés mozzanata nélkül (NAGY 2020), amely a mentorálásban elsősorban fejlesztő értékelést jelent, legfőbb célja, hogy rámutasson arra, amit a mentorált már elért, és arra, amiben még fejlődnie kell. Az értékelő szereppel szorosan összekapcsolódik a tanácsadói és a kritikus baráti szerep, melyek mindegyike komoly szakmai és mentori felkészültséget, jó kommunikációs készséget és a reflektivitás magas szintjét feltételezi, s nem egyeztethető össze könnyen a támogatás verbális megfogalmazásaival.

4. vignette. Ki vagyok én, hogy bárkit minősítsek, megítéljek? (12, 4)

„Számomra a legnehezebb feladat, hogy hogyan fejezzem ki másoknak nemtetszésem. Hogyan mondjam azt valakinek, hogy amit csinál, az nem jó, anélkül, hogy megbántsam? Kihez, mikor és hogyan szóljak, hogy az semmiképp ne legyen rosszindulatú, lenéző? Ki vagyok én ahhoz, hogy kollégákat kritizáljak? Ez lesz a legfontosabb tanulási folyamatom a közeljövőben.” (8, 6)

Hittanár mentorhallgatóink az értékelés tekintetében számos nehézséget jeleznek. Többen írnak arról, hogy számukra ez a legnehezebb feladat (lásd fent). Ezt a mentorok számos személyes okra vezetik vissza, melyek gyakran összekapcsolódnak: 1. a) Úgy látják, hogy a kritikus magatartás nem jellemző rájuk, nem szeretnek így viselkedni: „Nem szeretek a másik emberben hibát keresni, kritizálni” (18, 4); „Biztos, hogy ezt szeretem?” (13, 5); 1. b) esetleg a bátorság hiányával hozzák kapcsolatba: „Nem mindig merem őszintén és határozottan elmondani a véleményemet, túlságosan is konfliktuskerülő vagyok e téren” (16, 10–11). 2. A kritikus magatartást negatív jellemzőkkel (például rosszindulat, lenézés – például 8, 6), elutasított tevékenységekkel: szabályozás (13), állandó kontroll; a saját vélemény ráerőltése a mentoráltra (6), minősítés, megítélés (12) kapcsolják össze. 3. Tartanak attól is, hogy szavaik rossz hatással lehetnek a mentoráltakra („ne bizonytalanítsam el a hallgatót, ne vegyem el az önbizalmát” [16, 10–11]).¹⁵ 4. További problémát jelent, hogy a kritika gyakorlása ellenkezik mentori szerepfelfogásukkal: „Mikor a gyakorlatvezető mentorpedagógus képzésre jelentkeztem, elsősorban egy segítő, együtt gondolkodó szerep képe lebegett előttem” (12, 4), esetleg 5. mértéktartásukkal: „Ki vagyok én...?” (2, 8, 12)¹⁶ (Feltűnő, hogy az értékeléssel kapcsolatos aggodalmaikat gyakran kérdő mondatokban fejezik ki, lásd az előbbieket, továbbá: „Mit tennék, ha...?” [12, 4], „Hogyan mondjam...?” [8, 6]) 6. A mentorok mindannyian érzékelik az értékeléssel járó a felelősséget, de többen is úgy érzik, hogy nem elég felkészültek erre: „Vajon készen állok-e erre a felelős szerepre?” (13, 5), illetve saját gyengeségükként, hiányként, szükséges fejlődési irányként azonosítják az értékelési feladatokra való felkészülést („Gyengeségeim közé tartozik, [...] igyekszem ebben fejlődni” [18, 4]; „Ez lesz a legfontosabb tanulási folyamatom a közeljövőben” [8, 6]; „Ami elgondolkodtató számomra, és mindenképpen többet kell dolgoznom rajta, az a kritika megfogalmazása” [5, 13–4]).

Megkönnyíti a visszajelzői, értékelői szerep felvállalását a mentorok számára az, hogy ismerik az őszinteség, a hitelesség és a tanulás támogatásának jelentőségét a mentorálási folyamatban, azt gon-

¹⁵ Ezzel kapcsolatban tapasztalataik ellentétesek. Vannak, akik úgy látják, hogy a mentoráltak általában jól fogadják a visszajelzést (6), mások szerint ez nehézség lehet (12), és van, aki mindkettőt megtapasztalta (16).

¹⁶ Szinte fohászokodás a következő kijelentés: „Mit tennék, ha egy egyetemista gyakornokról vagy már egy ideje pályán lévő kollégáról úgy vélem, hogy teljesen alkalmatlan? [...] Adja Isten, hogy mentori munkám során ne legyen szükség drasztikus lépésekre a leendő vagy már meglévő kollégákkal kapcsolatban.” (12, 4)

dolják, hogy „a mentorált abból tanul, ha közösen megbeszéljük a felmerülő problémákat, nehézségeket” (18, 4); hogy „szükség van a hibákra való rámutatásra”, mert ez „továbbvezet” (13).

Mit tanul a mentor a mentorálttól?

5. vignette

„Elsősorban a más személyiségen keresztül átszűrött bibliai történetek, az ő feldolgozásuk sokszínűsége és az IKT eszközök magától értetődő használata volt számomra ezeknek a heteknek a hozadéka. Az énekeket azóta mi is kivetítjük. A kreatív módszerekből is lestem el tőlük.” (15, 19) „Úgy éreztem, van mit átadnom, megosztanom, és közben én is tanulok tőle. [...] Nem azt éreztem, hogy én mindent – is – tudok, hanem azt, hogy milyen jó együtt menni ezen az úton.” (2, 54)

Az örömteli reflexiók megszületését azonban kemény munka előzi meg. Sokszor mind a mentor, mind a mentorált idő- és energiahánnal küzd, ráadásként a generációs különbségekből is adódnak problémák: „Mivel hangüzenetként jön az információ, még az utazással töltött holtidőt se tudom erre használni, pedig általában akkor szoktam a levelezést intézni.” (17, 67) A generációs különbségben rejlő értékek is hangsúlyozódnak azonban, amikor egy mentor pozitív jellemzőként emeli ki, hogy „a tanárjelölt nagyon jól alkalmazza azt a képességét, amellyel rövid időn belül átlátja az adott feladat megvalósítását az összefüggések kontextusában” (5, 17). Előkerül az utazó hitoktatók alapvető tapasztalata magányos munkavégzésükről. Az erre való felkészítést és magányuk csökkentését öku-menikus, gyülekezeti vagy egyházmegyei hitoktatói kör szervezésével tartják lehetségesnek (12, 8). Ugyanakkor az adott iskolán belüli erősebb és kiterjedtebb kollegiális kapcsolatok, amelyek a mentori munkát is nagyban segítenék, sajnos csak ritkán adóttak (17, 61). A magánélet és a munka összehangolásával kapcsolatban viszont többnyire pozitív tapasztalatokról számolnak be portfólióikban, de a mentorálás során is. Van, aki úgy érzi, magánélete és hivatása kiegészíti egymást (6, 11), más így ír: „...milyen szerencsés helyzetben vagyunk, hogy olyan munkát végezhetünk, ahol a tanár és a magánember összhangban lehet egymással, nem kell kompromisszumot kötni, megalkudni, hanem a két szerep erősítheti egymást.” (3, 10)

Zárszó

A hittanár mentorpedagógusok identitásában megjelennek a sajátos teológiai jelentések is (tanítványként, keresztény testvérként is látják magukat). Tovább árnyalja társadalmi szerepvállalásukat, hogy sokféle iskolában meg kell találniuk a helyüket, és a gyülekezet életében is végeznek tanítási feladatokat. Mindezek mellett az egyházi szervezetben is zajlik az új szerephez kapcsolódó enkulturációs folyamatuk. Elfogadottságukat pedig meghatározza hitoktató voltuk és ahhoz való viszonyuk, valamint mások erre vonatkozó nézetei. Ugyanakkor, mint egyikük jelzi is: „...a mentor hatása nem áll meg a tanárjelölt, tanár személyénél, hanem rajta keresztül bizony azokra a gyerekekre, fiatalokra is hat, akiket ez a tanár tanít.” (2, 32)

A mentorok számos, különböző forrásból eredő kihívással néznek szembe, melyek kezelése rugalmasságot, empátiát, tudatosságot és folyamatos önreflexiót igényel részükről. Látható, hogy a mento-

rok belső dilemmái a mentorálás emberi és szakmai komplexitásából fakadnak, így minden dilemma mögött mind pszichoszociális, mind szakmai kérdéseket, jelenségeket is találhatunk. A dilemmákról való gondolkodás artikulálása arra utal, hogy a mentorok tudatosan keresik a legjobb megoldásokat, az egyensúlyt a különböző szempontok között, és az is egyértelműnek tűnik, hogy a dilemmák felismerése és a velük való munka a mentorok saját fejlődési folyamatának fontos része.

A mentorjelöltek dilemmáinak tanulmányozása hasznos visszajelzéssel és tanulságokkal szolgálhat a képzőknek is: láthatják, milyen nehézségeket élnek át a mentorhallgatók szakmai és identitás-fejlődésük során, szembesülhetnek saját képzői tevékenységük hozadékaival és hiányosságaival, továbbá az eredmények fényében hatékonyan, célzottan fejleszthetik a mentorképzést, alakíthatják és reflektálhatják saját képzői tevékenységüket.

Köszönetünket fejezzük ki volt hallgatóinknak, amiért hozzájárultak portfólióik kutatásához!

The Internal Dynamics of the Mentoring Process

The Emergence of Dilemmas in the Portfolios of Religious Education Mentor Candidates

- **Mentoring, while fundamentally a supportive relationship, presents numerous internal dilemmas and challenges for both mentees and mentors. This study focuses on the dilemmas appearing in the portfolios of religious education (RE) mentor candidates, aiming to explore their questions and internal conflicts regarding mentor role interpretation and decision-making processes. The theoretical background examines the development of mentor-teacher competencies, as well as the socio-psychological background of dilemmas and the role of decision-making heuristics in the mentoring context. The research employs narrative content analysis to examine anonymized texts from the portfolios of RE mentor candidates who completed their training at the Lutheran Theological University between 2022 and 2024. The results highlight the main dilemma clusters articulated by the mentor candidates (e.g., directive guidance versus reflective accompaniment, critical versus supportive emphases in evaluations, etc.), as well as their search for balance between professional boundaries and personal involvement. Particular attention is given to reflections on the mentor's own role, the diversity of mentees, and mentoring methods. The study concludes that the recognition and conscious processing of dilemmas is an important part of the mentors' own developmental process, and that sharing them within mentor communities can contribute to the formation of learning communities and enhance the effectiveness of mentor training. The findings can provide useful feedback for trainers to understand better and support of mentor students' professional and identity development.**

Keywords: mentoring / dilemmas / mentor-teacher / portfolio analysis / self-reflection / professional identity / mentoring competencies

Felhasznált irodalom

- BURDEN, Sarah – TOPPING, Anne E. – O'HALLORAN, Catherine 2018. Mentor judgements and decision-making in the assessment of student nurse competence in practice: A mixed-methods study. *Journal of Advanced Nursing*, 74. évf. 5. sz. 1078–1089. o. <https://doi.org/10.1111/jan.13508>
- CZIBOR Andrea – BERECKZEI Tamás 2014. Döntési heurisztikák társas dilemmahelyzetekben. In: Papp Barbara (szerk.): *Pszichológiai kutatások. A Nemzeti kiválóság program ösztöndíjasainak publikációi*. Pécsi Tudományegyetem Pszichológia Intézet, Pécs. 20–28. o.
- EBY, L. T. – MCMANUS, S. E. – SIMON, S. A. – RUSSELL, J. E. A. 2000. The protégé perspective regarding negative mentoring experiences: the development of a taxonomy. *Journal of Vocational Behavior*, 57. évf. 1. sz. 1–21. o. <https://doi.org/10.1006/jvbe.1999.1726>
- KAHNEMAN, Daniel 2013. *Gyors és lassú gondolkodás*. Ford. Bányász Réka – Garai Attila. HVG Kiadó, Budapest.
- KÁLMÁN Orsolya 2019. A felsőoktatás oktatóinak szakmai fejlődése: az oktatói identitás alakulása és a tanulás módjai. *Neveléstudomány*, 7. évf. 1. sz. 74–97. o. <https://doi.org/10.21549/NTNY.25.2019.1.6>
- KOTSCHY Beáta – SALLAI Éva – SZŐKE-MILINTE Enikő 2016. *Mentorok tevékenységének támogatása. Segédanyag a köznevelési intézményekben dolgozó pedagógusgyakornokok mentorainak*. Oktatási Hivatal, Budapest. https://www.oktatas.hu/pub_bin/dload/pem/mentori_segedlet.pdf
- KUHN, Clara – HAGENAUER, Gerda – GRÖSCHNER, Alexander 2022. “Because you always learn something new yourself!” An expectancy-value-theory perspective on mentor teachers’ initial motivations. *Teaching and Teacher Education*, 113. évf. 1–12. o. <https://doi.org/10.1016/j.tate.2022.103659>
- M. NÁDASI Mária 2010. *A közoktatási mentor szerepe a tanárképzésben*. 1. köt. *A mentorfelkészítés rendszere, próbája, a mentorképzés szakterületi előkészítése*. Szerk. M. Nádasi Mária. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest. 9–15. o.
- MAJOR Éva – SZABÓ Éva – ANTALNÉ SZABÓ Ágnes 2016. Mentori kompetenciák és óraelemzés. *Anyanyelv-pedagógia*, 9. évf. 1. sz. 50–60. o. <https://doi.org/10.21030/anyp.2016.1.4>
- MÉRŐ László 2008. *Észjárások – Remix – A racionális gondolkodás ereje és korlátai*. Tericum Kiadó, Budapest.
- NAGY Krisztina 2020. *A mentorok tanulását és folyamatos szakmai fejlődését meghatározó tényezők*. PhD-diszertáció. ELTE Neveléstudományi Doktori Iskola, Budapest.
- RAPOS Nóra – BÜKKI Eszter – GAZDAG Emma – NAGY Krisztina – TÓKOS Katalin 2020. A pedagógusok folyamatos szakmai fejlődése és tanulása. Fogalmi változások. *Neveléstudomány*, 8. évf. 1. sz. 28–45. o. <https://doi.org/10.21549/NTNY.28.2020.1.2>
- SWENNEN, Anja – JONES, Ken – VOLMAN, Monique 2010. Teacher educators: their identities, sub-identities and implications for professional development. *Professional Development in Education*, 36. évf. 1–2. sz. 131–148. o. <https://doi.org/10.1080/19415250903457893>
- SZIVÁK Judit – NAGY Krisztina – GAZDAG Emma 2019. A videófelvétellel támogatott felidézés alkalmazása a nemzetközi pedagóguskutatásokban (Szisztematikus irodalomfeldolgozás: a videófelvétellel támogatott felidézés módszertana). *Neveléstudomány*, 2019. 7. évf. 1. sz. 5–19. o. <https://doi.org/10.21549/NTNY.25.2019.1.1>
- THOMA László 2009. Problémamegoldási módszerek a különböző kegyességi formákban. *Sárospataki Füzetek*, 13. évf. 2. sz. 107–124. o.
- THOMSON, Stephanie – CORNELIUS, Sarah – KOPP, Erika – LAKERVELD, Jaap van 2021. Határátlépések a tanárképzésben. *Pedagógusképzés*, 20. évf. 48. sz. 76–97. o. <https://doi.org/10.37205/TEL-hun.2021.1.04>
- VLADÁR Gábor 1995. Kegyes, kegyesség [szócikk]. In: *Keresztény Bibliái Lexikon*. 2. köt. Szerk. Bartha Tibor. Kálvin Kiadó, Budapest. 19–20. o. Web: <https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/Lexikonok-keresztien-bibliai-lexikon-C97B2/k-C9FFD/kegyes-kegyesség-CA05C/>

Mit jelent a „misszió” és mit nem?

Egy erodálódó kifejezés bibliai mélysége

■ GYŐRI GÁBOR DÁVID

„Mennyire más lenne a bibliai tudomány, ha teljesen komolyan vennénk a Bibliát mint elejétől a végéig a misszióról szóló könyvet, amit misszionáriusok írtak misszionáriusoknak! Tekintve tartalmát és szándékát, hogyan is tanulmányozhatnánk bármilyen más módon?” (Andrew Kirk; idézi GOHEEN 2019, 67. o.)

Misszió – egy erodálódó kifejezés?

A cím megfogalmazása már magában hordozza a problémafelvetést is. Lehet-e, és ha igen, hogyan, egy olyan szakkifejezéshez biblikus mélységeket keresni, amely az egyháztörténet egy viszonylag kései pontján jelent meg? A misszió a latin *mitto, mittere*, azaz ’küldeni’ igéből származik, és először a jezsuiták kezdték el használni a kifejezést. A protestánsok ennek ellenére nagyon hamar átvették azt, és alkalmazták „saját evangéliumterjesztő tevékenységük leírására azon népek között, akik még nem hallották az örömhírt” (GOHEEN 2019, 13. o.).

A 19–20. század a misszió klasszikusnak nevezett időszaka volt, azonban a 20. század közepétől a misszió hagyományos értelmezése mindenképpen elégtelenné vált. Nagyjából az 1950-es évektől kezdett kibontakozni az az új korszak, melynek tulajdonképpen máig részesei vagyunk. Hazai viszonyainkat illetően nem szükséges részletezni, hogy a 20. század második fele nem az említett világfolyamatokba való bekapcsolódással telt. Mára azonban a 20–21. századi drámai és a világegyházat érintő változásokat illetően mindenképpen érvényesek és aktuálisak azok a megállapítások, amelyek ennek a formálódó új paradigmának az elemei.

Míg a 20. század során a misszióról való párbeszéd nagyrészt két különböző táborban zajlott az ökumenikus és az evangelikál mozgalom tagjai között, a század végén elkészült, máig meghatározó missziológiai alapmű Bosch *Paradigmaváltások a misszió teológiájában* című összefoglalása, mely alapállását tekintve igyekszik a két tábor között helyet találni. Michael Goheen kanadai missziológus Bosch munkájának továbbvivője. Magyarul is olvasható bevezetése témánk szempontjából a legjobb összefoglalást adja (GOHEEN 2019).

Missio Dei, missziói egyház

Az új missziói paradigma kibontakozásához a *missio Dei* eszméje adta a teológiai keretet, mely az 1951-es willingeni világmissziós konferencia után került előtérbe. Ennek lényege, hogy Isten nem egyszerűen küldi az egyházat a misszióba, hanem Isten maga benne van a misszió munkájában, amelyhez az egyháznak

csatlakoznia kell. A „missziói” jelző az ezredfordulótól vált népszerűvé a *Missional Church* című könyv nyomán.¹ Van Gelder és Zscheile egy egész kötetet szentelt annak a témának, hogy ez mennyi különböző, időnként egymásnak is ellentmondó jelentésárnyalatot hordozott. Ebben a misszióiságról folyó diskurzus négy széles, egymással részben átfedésben, időnként viszont ellentmondásban lévő „áramlatát” különböztetik meg.² A négy irányzat különbözőségei mellett igen fontosak a megállapítható közös pontjaik:

- *A posztkereszténység korszakában vagyunk.* Azaz nem működnek azok a reflexek és stratégiák, amelyek évezredekken át alapértelmezettnek voltak tekinthetők. Az egyház a perifériára került. Az emberek többsége nem rendelkezik az alapvető keresztény tanítások ismeretével, nem szokás gyülekezetbe járni, stb.
- *Az egyház kulturális fogságának felismerése a nyugati világban.* A korszellem (a felvilágosodás racionalizmusából következő materializmus, konzumerizmus, individualizmus, a közösségek válsága stb.) mind az egyház konzervatív, mind liberális ágára túlzottan mély hatással van. Ennek következtében „szükséges az evangéliumi üzenetet úgy kontextualizálni, hogy az egyszerre legyen érthető és provokatív.
- *Küldetésünk áldássá válni.* A keresztény ember nem egy lelki fogyasztó, aki csak saját szükségletei betöltését tartja szem előtt. A missziói gyülekezet ezért minden tagját felkészíti és bátorítja arra, hogy képes legyen *evangéliumi tanúságtételre*.
- Az egyháznak *kontrasztközösség* kell válnia a nyugati kultúrában. Ennek kapcsán azonban nagyon fontos két megjegyzés: egyrészt az ellenkultúra-gondolatnak része, hogy szeressük a várost és az ott élőket, akik felé szolgálunk. Másrészt, hogy ma már – felekezeteken átvélő jelleggel – nem egymáshoz képest kell meghatároznunk magunkat. „Sokkal világosabb helyzetet teremt, és célravezetőbb, ha egy gyülekezet inkább a szekuláris kultúra értékeihez képest tudja definiálni magát.” (KELLER 2019, 336. o.)

A Biblia missziói hermeneutikája

Az „erodálódást” talán éppen a túl szerteágazó értelmezési lehetőségek miatt is érezzük. Igaznak tűnik Stephen Neill szállóigészerű idézete: „Ha minden misszió, akkor semmi sem az.” Hogyan lehet az igazi jelentés megtalálásában segítségünkre a Szentírás? Michael Goheen önkritikus mondatai ismerősek lehetnek számunkra is: „Tudtuk, hogy mi a misszió, és elképzelni sem tudtunk mást, mint feltétlen elkötelezettséget az ügy iránt. Csupán bibliai alapra volt szükségünk, amely igazol minket. [...] amikor a Biblia misszióról szóló tanítását vizsgáltuk, a misszióról alkotott már meglévő értelmezésünk határozta meg, mit lássunk. Missziói gyakorlatunkat ezért nem vetettük össze a Bibliával, hogy annak rendeljük alá, hanem a bevált módszereket hitelesítette az isteni tekintély.” (GOHEEN 2019, 35–36. o.)

A bibliai alapok keresése során először elsősorban az Újszövetség és annak újfajta, missziói szempontú vizsgálata került fókuszba. Bosch azonban maga is vázolja az ezzel járó kihívásokat. „Ne lepődünk meg, ha az Újszövetségben egységes misszióképp helyett különböző »missziói teológiákat« találunk! [...] Valójában a misszióra nem is találhatunk egyetlen átfogó, általános kifejezést az Újszövetségben. Pesch nem kevesebb, mint kilencvenöt görög kifejezést sorol fel, amelyek a misszió újszövetségi felfogásának lényegi, de sokszor különböző aspektusaira vonatkoznak.” (BOSCH 2005, 14. o.) Az Újszövetség missziós tapasztalatait metaforák sokasága fejezi ki, amelyek alapján az újszövetségi misszióaspek-

¹ KELLER 2019, 323–336. oldalain összefoglalását találjuk azoknak a folyamatoknak, amelyek lezajlottak Bosch, Newbigin és mások részvételével ebben az időben a *missio Dei* kifejezés teológiai értelmének bontogatása közben.

² Összefoglaló ismertetésüket lásd KELLER 2019, 330–333. o.

tusok „jelentésmezejét” kísérhetjük megalkotni. Bosch maga is erre tesz kísérletet, majd három meghatározó újszövetségi paradigmával – Máté, Lukács és Pál – foglalkozik részletesebben (uo. 71–173. o.).

A „misszió bibliai mélységének” feltárásához Goheen könyvének első nagy része, melyben a bibliai és teológiai szempontokat taglalja, gazdag munícióval szolgál. Alapelvként írja: „Nem szabad, hogy a misszió alapjául elszigetelt bibliai szakaszokat keresgéljünk, sokkal inkább »a Szentírás központi üzenetére [kell alapozni a missziót]«. [...] Tehát ahelyett, hogy elszigetelt missziói szakaszokat idézgetnénk, a Szentírás egészét kell tanulmányoznunk.” (GOHEEN 2019, 36. o.) Ezt két értelemben is fontosnak tartja. A *megváltástörténeti egész* szempontjából „a missziót úgy kell látnunk, mint ami meghatározó a bibliai történet egészére nézve”. Az *irodalmi egész* pedig az egyes szövegek saját irodalmi szerkezete és helye szerint tekint a részekre.

A Biblia missziói hermeneutikájának értelmezéséhez fontos Goheen alábbi összefoglalása, melyben Christopher Wrightot és Richard Bauckhamot idézi: „A Biblia narratív feljegyzés Isten missziójáról, amelyet népében, illetve népe által végez a világért. Történetet beszél el, melyben a misszió a vörös fonál: Isten missziója, Izrael missziója, Krisztus missziója, a Lélek missziója, az egyház missziója. [...] Az írások, melyek ma a Bibliát alkotják, maguk is Isten végső missziójának termékei és tanúi. [...] A misszió nem pusztán egyike azon dolgoknak, amelyekről a Biblia történetesen beszél, talán kicsit sürgetőbben, mint másokról. A misszió [...] az, amiről minden szól.» Ezért a Biblia hűségese olvasása komolyan veszi a missziói hermeneutikát, [...] ami a »Biblia olvasásának olyan módja, amely számára a misszió a hermeneutikai kulcs. [...] Az ilyen missziói hermeneutika nem merül ki a misszió témájának a bibliai könyvekben való tanulmányozásában, hanem a Szentírás egészének olvasása a misszióknak mint a Biblia központi üzenetének és céljának jegyében.» (GOHEEN 2019, 37. o.)

Isten missziója: az egész világ helyreállítása

„Amíg a *missio Dei* hagyományos értelmezése a »küldésből« indul ki (az Atya küldi a Fiút, és együtt küldik mind a Lelket, mind az egyházat), Wright Isten missziójáról úgy beszél, mint amely Isten hosszú távú célja, hogy helyreállítsa az egész teremtést és az embereket minden nemzetből. A Biblia tehát Isten hosszú történelmi útjának történetét beszéli el, amely arra irányul, hogy megszabadítsa a világot a bűn romboló hatalmából” – írja GOHEEN (2019, 38. o.). Ez egyben attól a kísértéstől is megóv, hogy az Őszövetséget mint a küldés szempontjából irrelevánsnak tűnő szakaszt egyszerűen átugorjuk.

Goheen elemzésének kulcsszavai és történetei a kiválasztás (1Móz 12,1–3), a megváltás és a megszentelés (2Móz 19,3–6). Tulajdonképpen ezeken keresztül szemléli az Őszövetség egészét, és bemutatja, hogy illeszkedik ehhez szervesen Jézus szolgálata is.³

Teremtés és misszió: győzelem a káosz felett

Itt érdemes utalnunk rá, hogy az „import” teológiai anyagok mellett saját, nyelvi és kulturális háttérünkön is születnek kontextualizált munkák. Ennek egyik érdekes és az előző gondolatokhoz is igazodó példája CZÖVEK Tamás *Teremtés és misszió* című tanulmánya (2007), mely címéhez hűen a misszió

³ Terjedelmi korlátok nem teszik lehetővé gondolatmenetének részletesebb ismertetését, melyet a téma kidolgozásához viszont mindenképpen ajánlunk. Lásd GOHEEN 2019, 38–69. o.

szempontjából ritkán idézett szakaszokat teszi vizsgálata tárgyává. Felhívja a figyelmet arra, hogy a bibliai teremtéstörténetre a 19–20. században ráterhelődött az evolucionista-kreacionista vita. Pedig ezek a szakaszok jó példái az ószövetségi „kontextualizációnak”. Az üzenet, hogy Isten teremtménye szava győzelmet aratott a káosz felett, számos missziói következményt is rejt, mely az egyház számára segítséget jelenthet saját küldetése megtalálásához. Gondolatmenetét kiterjeszti az ószövetségi szakaszokon túl Jézus szolgálatára és Pál teológiájára is. Egyúttal reflektív kérdéseket vet fel saját missziói szolgálatunkra vonatkozóan is: Hogyan kapcsolódik az evangélizáció műfaja és a keresztyén istentisztelet Isten országának hirdetéséhez? Ha a Bibliát tekintjük mércének, mennyiben igazítjuk hozzá kultúraértelmezésünket, misszióinkat, evangélizációnkat? Hol a mi felelősségünk Isten missziójában? „Istennek a káoszt megszelídíteni hatnapos alkotómunkába került. Ám, hogy a földet ismét hatalmába ne kerítsék a káosz erői, Isten embert teremtett, akit sáfársággal bízott meg. A minket fenyegető káosz legyőzése Isten munkája. Ám a káosz erőinek féken tartásában nekünk is részünk van.” (CZÖVEK 2007, 118. o.)

A misszió teológiája és a missziói teológia

A misszióról alkotott elgondolásunk elmélyítéséhez a bibliai történet missziói értelmezése mellett szükséges a teológiai reflexió is. Fontos adalékokat találhatunk ehhez Goheennél, amiből most csak néhány gondolatot emelünk ki.⁴

1. Isten missziója és az egyház missziói természete. A 19 századi felfogás „misszió nélküli egyházakhoz, illetve olyan missziói szervezetekhez vezetett, melyek nem egyházak”. (GOHEEN 2019, 71. o.) Elengedhetetlen annak tudatosítása, hogy a misszió nem csak bizonyos tevékenységekről szól, és nem választható el az egyháztól, hanem lényegéhez tartozik. „Az egyháznak misszióinak kell lennie, és a misszióknak egyháznak kell lennie.” (GOHEEN 2019, 72. o.) Goheen kiemeli, hogy az egyház két módon utasíthatja el missziói természetének elfogadását. Egyrészt szakralizáció, azaz egyháziaskodás révén, amikor tulajdonképpen befelé fordul, és önmagával foglalkozik. Másrészt szekularizálódva, azaz amikor a keresztyén emberek tulajdonképpen beleolvadnak a korszaklévőbe, és átformálódnak a kultúra bálványimádó áramlatai által. Elmondható, hogy az egyház mindkét esetben kerül az összeütközést, a világgal való missziói találkozás botrányát és a szenvedést. Végül soron léte és célja szempontjából minket út engedetlenség és árulás – írja GOHEEN (2019, 77. o.).

2. Newbiginn felhívja a figyelmet, hogy fontos megkülönböztetnünk az egyház életében a *missziói dimenziót* és a *missziói szándékot*. Minthogy az egyház identitásának meghatározó része a misszió, ezért mindennek, amit az egyház tesz, van missziói dimenziója. Azonban vannak bizonyos tevékenységei, melyek kifejezetten missziói szándékúak, azaz direkt kilépést jelentenek saját életterületéről, hogy Krisztusról tanúskodjon a világ számára. „Valójában egyik a másik nélkül megbénítja az egyház misszióját. Az az egyház, amelyik nem evangélizál, és nem küld ki misszióba embereket olyanok közé, akik még nem hallották az evangéliumot, elárulja azt. Az az egyház, amelyik a missziót evangélizációs tevékenységekre redukálja, leszűkíti az evangélium hatóterületét, és egyúttal elszakad attól a kontextustól, amelyben a tanúskodó szavaknak helyük lenne.” (GOHEEN 2019, 80. o.)

A reflexióknak fordítva is meg kell történnie. Már BOSCH felhívja a figyelmet arra, hogy szükséges eljutnunk a misszió teológiájától a missziói teológiáig (2005, 451. o.). „Az egyház misszióra való

⁴ A misszióval kapcsolatos teológiai reflexiókat, illetve a teológiát érintő missziói reflexiókat lásd GOHEEN 2019, 70–107. o.

felkészítésének kell ösztönző módon formálnia és felvillanyoznia teológiai munkánkat annak sokszínűségében és egyediségében” – írja Darell Guder. „Az egyház missziójától elszakított teológia éppen a teológia természetét torzítja el” – fogalmazza meg GOHEEN (2019, 83. o.; lásd további hivatkozását is könyve lábjegyzetében).

Mi a misszió?

Goheen a 20. századi új megközelítéseket ismertetve rávilágít: az ökumenikus és az evanglikál hagyomány hivatalos dokumentumaiban sok közös vonást is találhatunk, melyek végső soron nagyjából így összegezhetők: „A misszió az, amikor az egész egyház, az egész evangéliumot az egész világon az egész embernek viszi.” (GOHEEN 2019, 25. o.)

Továbbgondolandó kérdések, témák

- Mennyiben változtat a misszióról alkotott felfogásunkon, ha nem csupán néhány kiragadott bibliai helyre építjük, hanem a Biblia egészének üzenetét vesszük alapul?
- Goheen és Czövek Tamás modelljeit megismerve mi az erőssége, mik az esetleges korlátjai ezeknek az elemzéseknek? Milyen alternatív módon tudnánk megragadni a Biblia központi üzenetét? Milyen következményeket hordozna mindez a misszióra nézve?
- Mit jelent, és milyen következményei vannak az egyházértelmezésünkre vonatkozóan annak a megállapításnak, hogy Isten népe nem csupán a megváltás haszonélvezője, hanem csatornája is kell, hogy legyen? Mely pontokon szükséges és lehetséges kritika alá vetni reformatori örökségünket is az egyházértelmezés terén?
- Milyen gyakorlati változásoknak kell történnie gyülekezetünkben, ha a Goheen által megfogalmazott missziódefiníciót magunkra nézve érvényesnek akarjuk tartani?

Felhasznált és ajánlott irodalom

- BARTHOLOMEW, Craig G. – GOHEEN, Michael W. 2022. *A nagy történet. Hogyan találjuk meg a küldetésünket a Biblia elbeszélésében?* Ford. Kóczián Viktória. Magyar Bibliatársulat, Budapest.
- BOSCH, David J. 2005. *Paradigmaváltások a misszió teológiájában.* Ford. Boros Attila. Harmat Kiadó – PMTI, Budapest.
- CZÖVEK Tamás 2007. *Teremtés és misszió. Isten győzelme a káosz felett.* Kálvin Kiadó, Budapest.
- GOHEEN, Michael W. 2019. *Keresztény misszió ma. Bevezetés.* Ford. Czövek Tamás. Kálvin Kiadó, Budapest.
- KELLER, Timothy 2019. *Gyülekezet a központban.* Ford. Győri Péter Benjámin. Harmat Kiadó – Kálvin Kiadó – Luther Kiadó, Budapest.
- NEUBIGIN, Lesslie 2006. *Evangélium a pluralista társadalomban.* Ford. Boros Attila. Harmat Kiadó, Budapest.
- STEINER József 2024. *A missziói elmélettől a gyakorlatig.* TCM – Harmat Kiadó.

A jövő reménysége

Zsidó–keresztény párbeszéd a 21. században

■ FABINY TAMÁS

■ SZIKRA BENEDEK

A keresztény egyház és a zsidóság kapcsolata bibliai, teológiai és történeti nézőpontból vizsgálva rendkívül összetett, ugyanakkor páratlan jelentőségű viszonyrendszer. E kapcsolatot egyszerre határozzák meg a közös gyökerek és az ezekből fakadó mély rokonság, valamint az évszázadok során kialakult eltérő értelmezések, feszültségek és nem egyszer tragikus következményekkel járó konfliktusok (LWF 2023, 39. o.). A kereszténység számára a zsidósághoz való viszony nem csupán múltbeli örökség, hanem élő és teológiailag is meghatározó kérdés maradt – olyan viszony, amelyben a hűség a kinyilatkoztatáshoz és a felelősség a történelmi múlt iránt egymást kiegészítő szempontok (uo. 53.; 70. o.).

A Lutheránus Világszövetség (LVSZ) e bonyolult örökség tudatában törekszik arra, hogy előmozdítsa a keresztény–zsidó párbeszédet, amely nem csupán protokolláris vagy erkölcsi, hanem mélyen teológiai kérdés. Ennek megfelelően az LVSZ elkötelezetten és kritikusan szemléli saját történelmi felelősségét, különösen azoknak az egyházi hagyományoknak és retorikáknak a tükrében, amelyek évszázadokon át hozzájárultak az antiszemitizmushoz és a zsidósággal szembeni meg nem értéshez (uo. 4. o.). Az önreflexió és a teológiai korrekció szándéka hatja át legújabb teológiai dokumentumát is, amely *Hope for the Future* (A jövő reménysége) címmel jelent meg 2023-ban.

Ez az irat – amely 2025-ben magyar fordításban is napvilágot lát *A jövő reménysége* címen – mérőkövető lehet az evangélikus közösségek számára a keresztény–zsidó viszony újragondolásában. A dokumentum célja, hogy segítse az egyházakat abban, hogy történelmi örökségüket ne elhallgatni próbálják, hanem a hitvallás és a megbékélés szellemében újraolvassák és új alapokra helyezték (uo. 9. o.). A „reménység” itt nem pusztán jövőre irányuló optimizmust, hanem teológiai hitmozzanatot jelent: annak reményét, hogy a múlt sebeiből – kellő bűnbánattal és megértéssel – új közösség, új dialógus születhet.

Az Országos Lelkesi Munkaközösség (OLMK) ebben a szellemben javasolta az irat teológiai anyagának országos, éves témává emelését. A cél az, hogy az egyházmegyei munkacsoportok *A jövő reménysége* című dokumentum alapján elmélyülten, kritikus önvizsgálattal, ugyanakkor előremutató nyitottsággal dolgozzanak a zsidósággal való kapcsolat újragondolásán. A teológiai párbeszédnek ez a formája nem csupán az intellektuális reflexió terepe, hanem a Krisztus-követés egyik konkrét megvalósulási formája is lehet – olyan út, amelyet egyszerre hat át a múlt tanúsága és a jövő reménysége.

Biblikus szempontok

A vallásközi párbeszéd teológiai megalapozásában elsőrendű jelentőséggel bírnak a biblikus szempontok. Ez nem csupán a protestáns hagyomány kulcsfontosságú alapelvéből, a *sola scriptura* tanításából következik, hanem abból az alapvető tényből is, hogy a zsidóság és a kereszténység szent iratainak jelentős része közös, és hitviláguk mélyén ugyanahhoz az egy Istenhez kötődnek.

A kereszténység és a zsidóság egymással párhuzamos, mégis egymásba fonódó történetében különleges szerepet játszik az a szövegkorpusz, amelyet a keresztény hagyomány Ószövetségnek, a zsidó vallás pedig Tanaknak nevez (uo. 37. o.). Ezek az íráskorok – a Tóra, a próféták, a zsoltárok és a bölcsességi könyvek – nem csupán történeti emlékek vagy vallási dokumentumok, hanem élő, tanító szövegek mindkét hagyományban, amelyek meghatározzák a közösségi istentiszteletek formáit, a teológiai reflexió irányait és a hitélet napi gyakorlatát (uo. 27. o.). A közös szentírási kánon tehát nem csupán kulturális örökség, hanem a párbeszéd egyik legmélyebb és legszilárdabb alapja.

Ez a közös fundamentum az egy Istenbe vetett hitből fakad – abból az Istenből, akit a zsidó és a keresztény hagyomány egyaránt Ábrahám, Izsák és Jákób Isteneként ismer és tisztel. Az ebbe az Istenbe vetett bizalom és hódolat mélyen meghatározza mindkét vallás etikai, spirituális és közösségi kereteit. Az olyan kulcsfontosságú parancsok, mint a Tízparancsolat vagy az aranyszabályként is ismert „szerszád felebarátodat, mint magadat” (3Móz 19,18; Mt 22,37–40), nem pusztán morális útmutatók, hanem a közös teológiai örökség sarokkövei. Ezek a parancsolatok nemcsak a személyes kegyesség és a közösségi élet alapelveit fogalmazzák meg, hanem lehetőséget nyitnak arra is, hogy a két hagyomány hívei párbeszédet folytassanak egymással a jó élet, az emberi méltóság és a transzcendenshez való viszony kérdéseiről (uo. 39–40. o.).

A bibliai közös pontok így nem csupán történeti érdekességek vagy szimbolikus hivatkozások, hanem élő kapcsolódási pontok – olyan teológiai érintkezési felületek, amelyek a párbeszédet nem csupán lehetővé, hanem szükségszerűvé is teszik. A Biblia mint közös szent szöveg nem pusztán múltbeli kapocs, hanem jelen idejű párbeszédalap is lehet – ha merünk élni vele.

A bibliai alapokon nyugvó párbeszéd egyik központi és teológiailag megkerülhetetlen témája Jézus zsidó identitása. Ennek hangsúlyozása nem csupán történeti ténymegállapítás, hanem mély teológiai felismerés is, amely segít új fényt vetni a kereszténység gyökereire, s egyúttal előmozdítja a zsidósággal való hiteles és tiszteletteljes kapcsolatot (uo. 40–42. o.).

Jézus – és a hozzá legközelebb állók, a tanítványai is – a zsidó hitvilág és vallási gyakorlat szerint élték mindennapjaikat. Az evangéliumok tanúságtétele alapján világosan kirajzolódik, hogy Jézus nem kívülről vagy fölérendelten viszonyult saját vallási hagyományához, hanem annak belső részeként vitatkozott, tanított, gyógyított és cselekedett. A farizeusokkal való szóváltásai sem valamiféle külső nézőpontból történtek, hanem a belső kritika jegyében, a zsidó hagyományon belülről fakadóan – ahogy az minden élő hagyományban természetes.

A történelmi és teológiai szálak összefonódása különösen érzékelhető az ógyház és a rabbinikus judaizmus korai fejlődésében. Mindkét irányzat a Kr. u. 70-ben lerombolt második jeruzsálemi templom után formálódott ki, és így azonos történeti és vallási gyökereken osztoznak (uo. 43. o.). A kereszténység és a rabbinikus judaizmus valójában két, egymással párhuzamosan fejlődő válasz a templom pusztulására – és ebben a közös válaszkeresésben a teológiai különbségek mellett figyelemre méltó kontinuitások is megmaradtak.

Jézus élete végéig zsidó maradt: vallásgyakorlata, életmódja, ünnepei, identitása mind a zsidó hagyományhoz kötötték (uo. 44. o.). Ugyanez elmondható Pál apostolról is, aki önmagát mindig úgy aposztrofálta, mint „héber a héberek közül”, és missziós tevékenysége sem irányult a zsidóság felszámolására, hanem sokkal inkább egy újfajta értelmezési horizont megnyitására Krisztusban (uo.). Fontos megérteni: Pál sosem szólította fel a zsidókat zsidóságuk feladására – ahogyan ő maga sem tagadta meg azt. Ez a felismerés különösen hangsúlyos a mai keresztény identitás önreflexiójában, amelynek el kell szakadnia mindenfajta teológiai vagy történeti szuperszesszionizmustól (helyettesítési/behelyettesítési teológiától), és újra kell gondolnia saját viszonyát a zsidósághoz.

A zsidó–keresztény közösségek közti összekötő szálakat tovább erősítik azok az ünnepek és erkölcsi alapértékek, amelyek közös gyökerekből táplálkoznak. Számos keresztény ünnep – például a húsvét (pészah) és a pünkösd (sávuót) – a zsidó liturgikus évből nőtt ki, s bár mára eltérő értelmezéseket és teológiai hangsúlyokat kaptak, eredetük közös. Ez nem pusztán történeti érdekesség, hanem liturgikus és teológiai híd is: a szabadulás, az új kezdet és a Lélek ajándéka mindkét hagyományban központi üdvtörténeti motívum (uo. 45. o.).

Ugyanígy osztozik a két vallás számos alapvető értékben: az igazságosság melletti elköteleződés, a *shalom* – a béke és teljesség – iránti vágy, az egyéni és közösségi felelősség hangsúlya, valamint az Isten akarátának keresése és teljesítése (uo. 45–46. o.). Ezek az erkölcsi és teológiai alapelvek nem csupán hidat képeznek a vallások között, hanem közös felelősséget is kijelölnek az emberiség, a teremtettség világ, sőt a transzcendens valóság iránt (uo. 47. o.).

A Jézus zsidó identitásáról szóló diskurzus tehát nem csupán történelmi rekonstrukció vagy teológiai finomítás, hanem a keresztény önértelmezés egyik legmélyebb feladata. E felismerés által válik lehetővé, hogy a kereszténység ne elszakadni akarjon a zsidóságtól, hanem kapcsolatba lépni vele – nem mint idegennel, hanem mint testvérrel, akivel közös az út az egy szent Isten felé (uo. 48. o.). Ez a biblikus és teológiai felismerés pedig nem csupán múltunk megértését, hanem jövőnk formálását is segíti – a remény és a megbékélés jegyében.

Teológiai szempontok

A keresztény és zsidó hit párbeszédében a teológiai szempontok közül mindenekelőtt azt a hitbéli különbséget kell megemlíteni, amely talán a legmélyebb elválasztó vonalként húzódik a két vallási hagyomány között: a zsidóság nem fogadja el Jézus Krisztust Messiásnak (uo. 39. o.). Ez a különbség azonban nem csupán elválaszt, hanem paradox módon össze is köt. Ugyanis kevés olyan vallásközi viszony van, amely ennyire közeli, közös forrásokból táplálkozna, mégis ilyen mély teológiai eltéréseket hordozna magában (uo. 40. o.).

A zsidóság és a kereszténység egyaránt a bibliai Izrael örököseinek tartja magát, ugyanazt az egy Istent imádja, és jelentős átfedés található szent irataikban is. E közös örökség révén a kapcsolat nemcsak teológiai, hanem spirituális és történeti szempontból is egyedülálló. A zsidók ugyan nem ismerik el Jézust Messiásként, mégis az ő története is az Ószövetség keretein belül kezdődik, és a zsidó vallási közegeben bontakozik ki. Ez a közelség és elutasítás egyszerre teszi a zsidó–keresztény viszonyt oly különleges és sokrétű teológiai kérdéssé – és sokak számára máig rejtélyé.

Külön teológiai hangsúlyt érdemel a zsidó nép kiválasztottságának kérdése. A zsidó identitás egyik alappillére az a meggyőződés, hogy a nép Isten által elkülönített, kiválasztott közösség, akivel Isten örök szövetséget kötött. A keresztény teológia is őrzi ennek a kiválasztottságnak az emlékét és tiszteletét, jóllehet hosszú évszázadokon át problematikus módon értelmezte újra. Pál apostol azonban világosan fogalmaz: „*Isten ajándékai és elhívása visszavonhatatlanok.*” (Róm 11,29) Ez a kijelentés nem pusztán retorikai gesztus, hanem teológiai axióma, amely világossá teszi, hogy Isten kapcsolata a zsidó néppel nem ideiglenes, nem feltételes, és semmiképp sem elvetendő (uo. 50. o.). Ez a felismerés nemcsak a zsidóság megbecsülésének teológiai alapját adja meg, hanem arra is emlékeztet, hogy a keresztény közösség nem válhat önhitt örökössé, ha nem látja be saját gyökereit és történeti beágyazottságát (uo. 51. o.).

A keresztény teológia sok évszázadon keresztül azonban más utat járt. A szuperszesszionizmus, vagyis a helyettesítési teológia évszázadokon át uralkodó nézete szerint az egyház átvette Izrael he-

lyét, és Isten elvetette a zsidó népet (uo. 50–51. o.). Ez a tanítás – amely számos zsidóellenes ideológia teológiai alapját is képezte – súlyos történelmi és spirituális károkat okozott (uo. 53. o.). A holokauszt utáni keresztény önreflexió egyik legfontosabb eredménye épp ennek a nézetnek a teológiai elutasítása lett. Az LVSZ, számos más keresztény egyházzal együtt, egyértelműen szakított a helyettesítés teológiájával, és elismerte, hogy a zsidó nép és a judaizmus élő kapcsolatban áll Istennel, és a kereszténység nem válthatja meg e kapcsolatot, nem értelmezheti azt önkényesen újra (uo. 54. o.).

A zsidóellenes gondolkodásmódok teológiai és történeti elutasítása a keresztény önreflexió és bűnbánat egyik elengedhetetlen része (uo. 24. o.). A modern keresztény teológia – különösen a második világháború és a holokauszt után – nem kerülheti meg annak az örökségnek a feldolgozását, amely évszázadokon keresztül táplálta az antijudaizmus különféle formáit (uo. 96–97. o.). E történeti és teológiai felelősség felismerése nemcsak morális kötelesség, hanem a hiteles keresztény tanúságtétel alapfeltétele.

E munka egyik markáns irányát képviseli Katharina von Kellenbach német-amerikai teológus, aki több tanulmányában és előadásában világosan megfogalmazta azokat az antijudaista toposzokat, amelyeket a keresztény hagyománynak egyértelműen el kell vetnie (uo. 95. o.). Kellenbach három alaptípust azonosít, amelyek különösen súlyos következményekkel jártak a keresztény–zsidó viszonyban:

A judaizmus mint a kereszténység antitézise

Ez a nézet azt állítja, hogy a judaizmus pusztán a kereszténység ellentétpárja – azaz a törvény és kegyelem, a harag és szeretet, a cselekedetek és hit dichotómiájában a judaizmus mindig a negatív pólusra kerül. Ez azonban nemcsak torzító, hanem hamis is. A kereszténység nem a judaizmus ellenében, hanem belőle született meg; nem alternatívája, hanem örököse. Ebből következik: a zsidó hagyomány nem a múlt elavult formája, hanem ma is élő vallás, amely Isten szövetségében áll.

A zsidóság mint kollektív bűnbak – különösen Jézus haláláért

Ez az egyik legveszélyesebb és legkárosabb toposz a keresztény történelemben. A zsidó nép „istenölökként” való megbélyegzése nemcsak súlyosan félreérti az evangéliumi szövegek történeti kontextusát, hanem közvetlenül hozzájárult a zsidó közösségek üldözéséhez, megalázásához és fizikai megsemmisítéséhez. A kortárs keresztény teológiának e vád teljes teológiai és morális tarthatatlanságát világossá kell tennie, és aktívan fel kell lépnie minden ilyen narratíva ellen. Jézus haláláért nem kollektív népcsoportok, hanem az emberi bűn általánossága felelős – éppen ez az evangélium örömhírének egyik mély értelme.

A judaizmus mint a kereszténység kizárólagos előzménye

Ez a szemlélet azt sugallja, hogy a judaizmus csupán „előjátéka” a kereszténységnek, amelynek történeti és teológiai jelentősége Jézus megjelenésével megszűnt. Ez a felfogás nem csupán leegyszerűsítő, hanem mélyen tiszteltlen is a zsidó vallási hagyomány autonómiájával és élő szellemi örökségével szemben. A kereszténység valóban a judaizmusból nőtt ki, de a zsidó vallás nem szűnt meg Jézus el-

jövetelek. Ellenkezőleg: a rabbinikus judaizmus Jézus korától napjainkig élő, fejlődő és virágzó hagyomány, amely saját útján jár, saját isteni elhívásának megfelelően.

A kereszténységnek tehát nem csupán elutasítania kell e toposzokat, hanem meg kell értenie azok működését, történeti következményeit, és új, a megbékélés és kölcsönös tisztelet nyelvén kell újrafogalmaznia saját identitását. A cél nem egyfajta teológiai relativizmus, hanem a bibliai igazság iránti hűség és a másik hitének megbecsülése közti egyensúly keresése.

A keresztény–zsidó párbeszéd teológiai tétje nem csupán történelmi jóvátétel vagy vallásközi diplomácia, hanem a keresztény önértelmezés egyik legmélyebb kérdése. A reménység, amelyre a párbeszéd épül, nem illuzórikus optimizmus, hanem bibliai és teológiai alapállás: hit abban, hogy Isten a történelem sebeiben is képes új kezdetet formálni. A *Hope for the Future* (A jövő reménysége) című dokumentum éppen ezt a reményt konkretizálja – kritikai önreflexióra, teológiai korrekcióra és felelős együttgondolkodásra hív. A feladat adott: a múlt bűneit nem elhallgatni, hanem megérteni; a különbségeket nem eltüntetni, hanem méltósággal kezelni; a közös hitbéli alapokon pedig új, megbékélt és hiteles kapcsolatot építeni.

Ajánlott irodalom

- BERGER, Alan L. 2014. *Post-Holocaust Jewish–Christian Dialogue*. Bloomsbury Publishing, London.
- CSEPREGI Zoltán 2004. *Zsidómisszió, vérvád, hebraisztika. Örven forrás a reformáció és a zsidóság kapcsolatának kérdéséhez*. Luther Kiadó, Budapest.
- DONNE, Anthony Le – BEHRENDT, Lawrence 2022. *Sacred Dissonance*. Hendrickson Publisher, Peabody.
- FABINY Tamás 1994. Elveszett és megtaláltatott? Jézus személye és tanítása – a zsidóság tükrében. *Lelkipásztor*, 69. évf. 3–6. sz. 82–85., 123–126., 163–167., 206–211. o.
- GOLDSCHMIDT, Hermann Levin 1975. *Weil wir Brüder sind. Biblische Besinnung für Juden und Christen*. Verlag Katholisches Bibelwerk, Stuttgart.
- HOFHEINZ, Marco 2010. *The Passionate God. Jürgen Moltmann's Trinitarian Theology as Contribution to the Jewish–Christian Dialogue in Germany*. Grin Verlag, Norderstedt.
- ISAAC, Jules 1968. *Jesus und Israel*. Hans Deutsch, Bécs–Zürich.
- KELLENBACH, Katharina von 1994. *Anti-Judaism in Feminist Religious Writings*. Oxford University Press, Oxford.
- LAPIDE, Pinchas 1985. *Er predigte in ihren Synagogen. Jüdische Evangelienauslegung*. Gütersloher Verlagshaus Mohn, Gütersloh.
- LEVERING, Matthew 2010. *Jewish–Christian Dialogue and the Life of Wisdom*. Continuum, London.
- LWF: *Hope for the Future*. The Lutheran World Federation, Geneva, 2023.
- NYÍRI Tamás 1990. Antiszemizmus és antijudaizmus. *Világosság*, 31. évf. 5. sz. 345–353. o.
- SCHWEITZER József 1987. Evangéliumi antijudaizmus, talmudi antikrisztianizmus. *Theológiai Szemle*, új folyam 30. évf. 3. sz. 154–158. o.
- TENKE Sándor (szerk.) 1993. *Zsidóság és katechézis. Irányvonalak arról, hogy hogyan tanítsunk a zsidóságról az egyházban és az iskolában*. Budapesti Református Teológiai Akadémia, Budapest.

Isten és a sátán párbeszéde Jób könyvében

■ MOLNÁR LILLA

Előjáróban

Jób könyvét az emberi létezés alapkérdései mozgatják. Ezek a kérdések a szenvedés, veszteség, igazságosság-igazságtalanság és Isten és ember kapcsolatának irányába ágaznak szét. Ezek a kérdések és irányok egy „kortalan” és „ártatlan” istenfélő ember történetében bontakoznak ki, aki elveszíti vagyonát, családját, majd egészségét is addig a mértékig, amíg éppen hogy életben marad. Ezt a folyamatot barátok kísérik, vagyis inkább a velük való párbeszéddek dolgozzák fel, majd Isten és Jób egymás felé fordulása zárja le és helyezi el a hangsúlyokat az olvasó számára.

Jakab könyve a hatástörténet egy szegmensét érinti, amikor Jób türelmességére, állhatatosságára hivatkozik (5,11), illetve arra, hogy ő ezzel a hozzáállással fogadta azt, ahogyan Isten a sorsát alakította. Jób állhatatossága és türelme erőteljesen árnyalódik magában a történetben, szenvedéseinek eszkálálódása során egyre emberibb módon bontakozik ki, ahogyan indulattal, zaklatottan kutatja szenvedésének értelmét. Ez az értelemkeresés jól tükrözi az ókori keleti bölcsességi gondolkodás kérdéseit: mik azok a cselekvési normák, amelyekhez az ember az életét kell, hogy szabja; milyen összefüggések vannak az ember sorsa (szenvedése vagy jóléte) és a cselekedetei közt; valamint az igazság és rend hogyan érvényesül az ember életében, egyáltalán érvényesül-e mindenki életében. Jób könyve ezeket a kérdéseket illusztrálja egy vázlatos emberi élettörténeten keresztül.

Műfaj

Jób könyve üzenetének megértéséhez fontos tekintetbe venni azt, hogy maga a történet egy jól szerkesztett és gondosan fogalmazott irodalmi alkotás. A bevezetést a szerkezetet tekintve az 1–2. fejezetben egy prologust, bevezetést, a 42. fejezet 7. versétől pedig egy lezárást, epilógust állapítanak meg. Ezek egyfajta drámai keretet képeznek a 3. fejezettől a 42,6-ig terjedő szakasz párbeszédes korpusza számára, amelyben Jób, négy társa és Isten maga szólalnak meg. A héber szövegben a prologus és epilógus prózában, míg a párbeszédet költői formában fogalmazták meg. Jób életének elemei a drámai keretben jelennek meg, míg a filozófiai kérdéseket a költői párbeszéddek dolgozzák fel.

Isten és a sátán

Az elemzések általában a költői párbeszédet emelik ki elsősorban, azonban fontos dialógust találunk már a prózai keretelbeszélésben is. A prologus először Jób személyét, erkölceit mutatja be (חַיִּים 'hibátlan', 'egész', יָשָׁר 'igaz', 'egyenes', יְהוָה אֱלֹהִים 'féli Istent', כָּר מָרַע 'kerüli a rosszat'), amellyel még gyermekeit is igyekszik lefedni. Az anyagi jó mód, a népes család ezen tulajdonságok következményeként az isteni kegy kifejeződéseként értendők.

A kiindulólé helyzet bemutatása után a földi, emberi szférából az isteni, mennyei udvartatásba érke-

zünk, ahol Istent, az istenfiakat (בְּנֵי הָאֱלֹהִים),¹ köztük a sátánt (הַשָּׂטָן) is látjuk. Hasonló mennyei társaság jelenik meg Isten körül az 1Kir 22,18–23 részben is, ahol Mikájehú látomásában, nem külön névvel illetve ugyan, de megjelenik az a figura, aki majd félrevezeti, rászedi a királyt. Ezek az igehelyek, más utalásokkal együtt, egyrészt Istent egy, az emberi világtól különböző „helyen” képzelik el, másrészt azt mutatják, hogy ott Isten nincs egyedül. Létezik tehát Isten, vannak az emberek, és úgy tűnik, még olyan entitások is, amelyek a kettő közti kategóriában helyezkednek el: az ún. „köztes lények”.² Ezek jelenléte leginkább az apokaliptika időszakában, a fogság vége, illetve az az utáni korban terjed el (újra). Ekkor formálódik a sátán karaktere is, aki itt (még) nem mint a gonoszság megtestesítője és Isten ellenpontja jelenik meg, hanem a mennyei udvartartásnak a tagja, akinek feladata, funkciója, hogy vádoljon, ellentmondjon vagy félrevezessen.³ A héber kifejezés határozott névelőt tartalmaz, amely nyelvtani szempontból egyértelműen csak köznevek elé tehető, ez indokolja a témával kapcsolatban a kisbetűs írásmódot.

Ez a vádló felveti azt a provokatív lehetőséget Isten számára, hogy Jób csak azért olyan istenfélő és feddhetetlen, mert mindene megvan, és Isten oltalma alatt áll (1,9) (vö. שָׂטָן בְּעֵדֵי 'körül van kerítve'), bezzeg, ha csapások érnék, megváltozna ez az alázatos hozzáállása. Isten belemegy a drámai játékba, és a „sátán kezébe adja” Jóbot, azzal a kitételrel, hogy mindenét elveheti, csak az életét nem.⁴ Ennek következményeképpen Jób elveszíti ugyan állatait, majd gyermekeit is, de állhatatossága megmarad (1,21b: „Az Úr adta, az Úr vette el, áldott legyen az Úr neve!”).⁵ A dráma második felvonásában, ismét a mennyei udvartartásban egy második, az előzőhöz hasonló, de tartalmában intenzívebb párbeszéd következik: Jób még mindig istenfélő, nem vétkezett, így a sátán tovább provokálja Adonájt, hogy megpróbálja Jóbot az egészségén keresztül is, mire az Úr ebben is partner lesz. Jób fekélyektől szenved, de – felesége korholása ellenére – továbbra is kitart amellett, hogy ha a jót szívesen veszi az ember Isten kezéből, a rosszat is el kell fogadnia.

A sátán ezen a ponton betöltötte funkcióját, és teljesen eltűnik a történetből, sem a dialógusokban, sem az epilógusban nem jelenik meg többet.

Lehetséges irányok

A prológu vizsgálatakor számos témát és irányvonalat különíthetünk el. Egy ezek közül fókuszálhat a párbeszéd szereplőire. Arról, hogy kicsoda Isten, nem tudunk eleget elmélkedni, a sátán figurája azonban talán kevésbé ismert terület. Ehhez kapcsolódóan kutatásra érdemes a köztes lények világa, összefüggésben a vallásfejlődés lépcsőfokaival, és az a folyamat, ahogyan a kisbetűs „vádlóból” a gonoszság és a bűn nagybetűs megtestesítője válik a keresztény teológiában. Ez természetesen már túlulílik a Tanak időbeli keretein, de még az Újszövetség világán és idején is.

Kapcsolódva ehhez, mégis egy másfajta természetű elemzéssel érdemes irodalmi szempontból közelíteni Isten és a sátán dialógusához, és így vizsgálni a párbeszéd felépítését, intenzitását és a szereplők funkcióját retorikai szempontból is.⁶ Ehhez természetesen hozzátartozik a tartalmi áttekintés, illetve azoknak a kérdéseknek az átgondolása, melyek ábrázolásához a szerző(k) a műfajt, a szerkezetet és a retorikát felhasználják.

¹ Hagyományok keveredésére utalhat, hogy az istennév ebben a kifejezésben *Elohim*, míg a párbeszédben végig *Adonáj*.

² Bővebben lásd KARASSZON 2004.

³ A sátán karakterének formálódásához lásd pl. PAGELS 1996.

⁴ A kifejezéshez (és egyéb bevezetéstani aspektusokhoz) lásd bővebben MOLNÁR 2023.

⁵ Vö. a prédikátor elmélkedésével a gazdagság hiábavalóságáról (Préd 1,14).

⁶ Lásd ehhez COOK 2014.

Izgalmas lehet a nyelvi kifejezőképesség is közelebbi olvasat alá venni. A héber kifejezések, szófordulatok, valamint azok fordítási lehetőségei árnyalhatják a képet a párbeszéddel kapcsolatban. Például a héber בָּרַךְ ige kettős jelentése (’áld; ’átkoz’), az oltalom kifejezése (1,9) vagy az „élet megkímélése” (1,12 vö. 2,6: אֶת־נַפְשׁוֹ שָׁמַר).

A párbeszéd tartalmát tekintve felvetődik a kérdés, hogy mennyiben értelmezhető az ember földi életpályájára a paradigmátörténet kiindulópontja, miszerint lehetséges *tökéletes, istenfélő* életet élni. Tisztában vagyunk vele, hogy ez kinek jobban, kinek kevésbé sikerül, vagy az életünk különböző periódusai mutathatnak eltérő tendenciákat, de a (költői) alapkérdés fennáll: maradhat-e az ember teljesen (tökéletesen) feddhetetlen és istenfélelmében állhatatos egy egész életen át? Dogmatikai szempontból, miszerint élhetünk-e büntetlen életet, még inkább retorikaivá válik a felvetés. Arra is rá kell kérdeznünk, hogy mennyiben értheti a lutheránus dogmatika a feddhetetlenség (mint igaznak létel) és bűn fogalmai alatt azt, amit az ószövetségi gondolkodás, ezen belül is a bölcsességi gondolkodás annak tart. Ezek összehasonlítása összetett, de izgalmas munkának mutatkozik.

Egyet hátrébb lépve feltehetjük a kérdést a jóbi keretelbeszélés nyomán, hogy tulajdonképpen ki cselekszik az ember életében, pontosabban ki rendelkezik az ember élete felett. Abban egyértelmű a jóbi szöveg, hogy a jót, mindazt, ami gazdagítja, élvezhetővé teszi az életünket, Istentől kapjuk, az azonban kérdés marad, hogy ki okozza a rosszat, a szenvedést. A sátán és Isten között a hierarchikus különbség mindvégig világos a keretelbeszélésben, a sátán csupán engedélyt kap a beavatkozásra. A kifejezőmód azonban kissé homályos: Isten a sátán kezébe adja Jóbot kétszer is. Az első csapássorozat „csak” megtörténik, és a második reflexió párbeszédéből tudjuk meg, hogy Isten magára vállalja a történeteket (2,3c: „...*bár felingereltél ellene, hogy ok nélkül tönkretegyem*”). A testi szenvedést a következőkben azonban már a sátán okozza (2,7: „*A Sátán eltávozott [...] és megverte Jóbot rosszindulatú fekélyekkel*.” Mindkét ige E/3. hímnemben szerepel.). Összefoglalva tehát: hogyan válhat el, illetve milyen viszonyban van egymással Isten cselekvése és a „vádló” cselekvése, ha ő ezen a ponton az isteni udvartartás része és nem az isteni ellenpont lázadója, a gonoszság megtestesítője?

A tágabb teológiai kérdésfelvetések közé tartozhat, ugyanakkor mégis a keretelbeszélés dialógusaiból következik a hit természetének és az igazságosságnak a kérdése. Mennyiben önazonos vagy valódi az ember állhatatossága, ha az annak következményeitől, jutalmától függ? A sátán feladata felvetni, hogy még a példaértékűen igaz Jób életében is mindez adok-kapok jellegű. Isten pedig megengedi a próbátételt, hogy bizonyítsa ennek ellenkezőjét. A későbbi párbeszéd korpuszát vizsgálva azonban összetettebb képet kapunk ezzel a bizonyítással kapcsolatban. Nem mondhatjuk, hogy Jób szótlanul tűri helyzetét, lázad értetlenségében, ugyanakkor ez a lázadás nem elfordítja, hanem párbeszédbe vonja Istennel.

Egy következő téma lehet Isten szuverenitása és annak kikutathatatlansága. Nem találunk magyarázatot arra, hogy Isten miért engedi mély és hosszadalmas szenvedések árán Jób próbátételét. A prólógus drámájában miért „éri meg” Istennek bizonyítani saját igazát bármilyen entitás provokálásával szemben? Ezek után pedig milyen következményei lehetnek a teológia számára a drámai fogadásnak? Isten valóban hazardírozik az ember életével? (Van-e esélyünk egyáltalán közelebb jutni a válaszhoz?)

Finom vonal választja el ezt a kérdésfelvetést az emberi szenvedés miértjének témájától. Hogyan értsük Isten igazságosságát a világban tapasztalható szenvedés fényében? Isten miért okozza, miért engedi vagy miért nem akadályozza meg azt? Létezik vajon ok nélküli szenvedés? Mennyiben kell keresnünk ok-okozati összefüggést cselekedeteink, morális döntéseink és nehézségeink között? A Prédikátor könyvében látjuk, hogy a hellenista filozófia hatása ezzel kapcsolatban árnyalja az ókori ke-

leti bölcsességi gondolkodást. Leegyszerűsítve, vannak, akik nem helyesen élnek (vagyis a normák szerint), és mégis jól megy a soruk, ugyanakkor a tisztességesek pedig szenvedhetnek.⁷

A hatástörténet tekintetében elindulhatunk továbbá a próbatétel és kísértés irányába is. Jób karaktere a posztbiblikus irodalomban is megjelenik (pl. *Jób testamentuma*),⁸ ahol konkrétan összekötik személyét és történetét az ősatyák korával azzal, hogy névtelen feleségeként Jákób lányát, Dinát nevezik meg. Jób története feltehetően egy ősi eredetű legendakör része. Ezékiel próféta úgy hivatkozik rá, mintha az ókori keleti folklór ismert figurájára lenne: Nőé, Dániel és Jób (Ez 14,14.20) igazságát emeli ki a próféta, amely jelentős ugyan, és elegendő önmaguk megmentéséhez, de Jeruzsálem gonoszságát már nem tudja ellensúlyozni. A legendakör „feddhetetlen” karaktere azonban alkalmas arra, hogy illusztrálja az ártatlan ember szenvedésének időtlen problémáját.

A keretelbeszélés isteni udvartartása Jób könyvében egyfajta mennyei tárgyalóteremként⁹ is funkcionál. Az itt zajló eseményeknek kozmikus következményei vannak. Ebből a szempontból tehát Jób szenvedésének mibenlétét nem a személyes életvitel, hit és erkölcs területén kell keresnünk. Nyomorúsága, veszteségei nem személyes büntetések, hanem egyfajta paradigma az emberiség számára. Az Isten és a sátán közötti alku pedig filozófiai keretként szolgál az emberi sorsról, a tisztességről és az isteni igazságságosságról való gondolkodáshoz. Arra hívja a mindenkori olvasót, hogy ne feltétlenül válaszokat keressen, hanem jó kérdéseket tegyen fel szenvedésről, Isten és ember, valamint a hit és a megértés kapcsolatáról.

Felhasznált és ajánlott irodalom

- ADORJÁNI Zoltán 2011. *Jób testamentuma. Bevezetés, fordítás, jegyzetek*. L'Harmattan, Budapest.
- CHRISTO, Gordon 2000. The Battle Between God and Satan in the Book of Job. *Journal of the Adventist Theological Society*, 11. évf. 1–2. sz.
- COOK, Stephen D. 2014. A Reading of Job as a Theatrical Work: Challenging a Retributive Deuteronomistic Theodicy. *The Sydney Society of Literature & Aesthetics*, 24. évf. 2. sz. 39–62. o.
- COOGAN, Michael D. 2014. *The Old Testament. A Historical and Literary Introduction to the Hebrew Scripture*. Oxford University Press, Oxford.
- DELITZSCH, Franz – KEIL, Karl Friedrich 1971. *Commentary on the Old Testament*. 4. köt. *Job*. Eerdmans, Grand Rapids.
- KARASSZON István 2004. Ni ange, ni bete. Gondolatok az angelológia és satanológia vallástörténetéhez. In: uő: *Az Ószövetség varázsa*. Új Mandátum Könyvkiadó, Budapest. (Kréné 3.) 37–53. o.
- MOLNÁR Lilla 2023. Csak az életét ne. Jegyzetek Jób könyvéhez. *Lelkipásztor*, 98. évf. 11. sz. 410–415. o.
- MUNTAG Andor 2003. *Jób könyve. Fordítás és magyarázat*. Luther Kiadó, Budapest. (Út a Könyvhöz.)
- PAGELS, Elaine 1996. *The Origin of Satan: How Christians Demonized Jews, Pagans, and Heretics*. Vintage, London.
- POPE, Marvin H. 1973. *Job: Introduction, Translation, and Notes*. Doubleday, New York. (The Anchor Bible.)
- RÓZSA Huba 2002. *Az Ószövetség keletkezése*. 2. köt. *Bevezetés az Ószövetség könyveinek irodalom- és hagyománytörténetébe*. Szent István Társulat, Budapest.
- ZSENGELLÉR József 2004. Jób könyve. In: Pecsuk Ottó (szerk.): *Bibliaismereti kézikönyv*. Kálvin Kiadó, Budapest.

⁷ A vagyon (szegénység és gazdagság) és az igazságságossá kapcsolata ebben a gondolatkörben részletesebb kifejtést igényelhet.

⁸ Ehhez lásd ADORJÁNI 2011.

⁹ Ez a motívum az ókori közel-keleti irodalom jogi hagyományait tükrözi.

Hogyan használjuk (jól) a mesterséges intelligenciát a gyakorlatban?

■ PINTÉR MELINDA

A technológiai korszakváltás hatása a gyülekezeti és lelkesi szolgálatra

Mi az a mesterséges intelligencia?

A mesterséges intelligencia (MI) egy technológiai és tudományos terület, amelynek célja, hogy olyan gépeket, programokat vagy rendszereket hozzon létre, amelyek képesek az emberi intelligenciához hasonló módon viselkedni. Ez azt jelenti, hogy ezek a rendszerek képesek tanulni a tapasztalataikból (gépi tanulás), alkalmazkodni új információkhoz, döntéseket hozni, problémákat megoldani, valamint érzékelni és értelmezni a környezetüket (például képfelismerés vagy beszédfelismerés révén). Az MI alapját algoritmusok, matematikai modellek és nagy mennyiségű adat képezik. Különbféle alkalmazási területei vannak: az okostelefonokban működő asszisztensektől a diagnosztikai orvosi rendszereken át egészen az önvezető autókig vagy az ipari robotokig.

A digitalizáció és az MI helyzete 2025-ben – nem jövő, hanem jelen

2025-ben a digitalizáció és az MI már nem elvont, jövőbe mutató fogalmak, hanem a mindennapi életünk szerves részei. Amit korábban futurisztikus technológiaként kezeltünk, az mára beépült a gazdaság, az oktatás, az egészségügy, a közgazdaság és a kultúra működésébe is.

A kihívások természetesen komolyak: etikai, jogi és társadalmi kérdéseket vet fel a gépi döntéshozatal, az adatok védelme vagy épp a munkaerőpiac átalakulása. De 2025-ben már nem arról beszélünk, hogy be fog-e lépni az életünkbe az MI és a digitalizáció – hanem arról, hogyan élünk együtt velük felelősségteljesen és tudatosan.

Az MI által felvetődő kérdések

Az MI társadalmi, etikai és gyakorlati kérdéseket vet fel, amelyeket a lelkeseknek is meg kell érteniük.

Az MI térnyerése nem csupán technológiai vagy gazdasági kérdés: mély társadalmi, etikai és spirituális kihívásokat is hoz magával. Az MI-hez kapcsolódó fejlesztések emberképet formálnak, döntési felelősséget vesznek át, és etikai dilemmákat teremtenek – vagyis pontosan olyan kérdéseket vetnek fel, amelyekre a teológiának és a lelkesi szolgálatnak is reflektálnia kell.

Társadalmi kérdések merülnek fel például akkor, amikor az MI kiszorít embereket a munkaerőpiacról, vagy amikor digitális szakadék keletkezik azok között, akik hozzáférnek a technológiai vívmányokhoz, és akik nem. A gyülekezetekben is találkozunk ezzel: egyre több idő ember szorul ki a digitális világból, míg a fiatalabb generációk már természetes módon kommunikálnak algoritmusokkal. Etikai kérdések közé tartozik például, hogy milyen döntéseket bízhatunk algoritmusokra. Elfogadható-e, hogy egy MI döntsön egy bűnöző feltételes szabdlábra helyezéséről, vagy hogy az arcfel-

ismerő rendszerek etnikai torzításokat hordoznak magukban? A lelkészeknek ebben a diskurzusban világos erkölcsi iránytűt kell tudniuk kínálni – és ehhez először érteniük kell a rendszer működését. Gyakorlati kérdések is felmerülnek: Használhat-e MI-t a lelkész igehirdetéshez? Helyettesíthet-e egy chatbot egyházon belüli kommunikációt? Érdemes-e bibliatanulmányozást vagy az imádságos életet digitális eszközökkel támogatni? Ezek a kérdések ma már nem elméletiek – sok gyülekezetben már alkalmaznak digitális eszközöket, de sok esetben reflexió nélkül.

Az MI tehát nemcsak eszköz, hanem világképformáló erő is. Lelkészeknek – mint közösségi vezetőknél, tanítóknál és spirituális kísérőknek – különösen fontos, hogy ne csupán technikai oldalról, hanem teológiai és emberképi szempontból is reflektáljanak rá. Ehhez pedig nyitottságra, tanulásra és párbeszédre van szükség.

A cél

A cél nem a technológiától való félelem vagy kritikátlan lelkesedés, hanem az értő, felelős, teológiai-lag is megalapozott használat.

Az MI és más digitális technológiák gyors fejlődése sokakban ambivalens érzéseket kelt: egyesek aggodalommal és bizalmatlansággal tekintenek rájuk, mások viszont határtalan lelkesedéssel és naiv optimizmussal fogadják őket. Az egyháznak és a lelkészeknek ebben a kettős légkörben kell megtalálniuk a helyes utat – egy olyan kiegyensúlyozott álláspontot, amely sem nem technofób, sem nem technofil.

Az elutasítás vagy félelem érthető reakció lehet: a technológia sokszor idegennek tűnik, gyorsabb ütemben változik, mint ahogy a társadalom követni tudná, és valóban felvet etikai, közösségi, sőt spirituális veszélyeket is. Félhetünk attól, hogy az emberi kapcsolatokat helyettesítik algoritmusok, hogy elvész a személyesség, vagy hogy egyes technológiák eltorzítják az emberképünket. Ugyanakkor a kritikátlan lelkesedés is veszélyes lehet. Ha a technológiát minden esetben semleges vagy „csodatevő” eszköznek tekintjük, könnyen figyelmen kívül hagyjuk a mögötte húzódó hatalmi, gazdasági vagy ideológiai szándékokat. Az MI például nem „csak” egy gép: adatainkból, szokásainkból és döntéseinkből tanul, és sokszor olyan döntéseket befolyásol, amelyeket korábban mi hoztunk volna meg.

Ezért a helyes hozzáállás a technológiával szembeni értő, felelős és teológiai-lag is megalapozott használat. Ez három dolgot jelent:

1. *Értő használat:* törekednünk kell arra, hogy megértsük, hogyan működnek ezek a rendszerek.
2. *Felelős használat:* minden technológia használata erkölcsi döntés is. Nemcsak az a kérdés, *mit tud* az MI, hanem az is: *mit szabad vele tennünk?* Hogyan szolgálhatja az ember méltóságát, a közösség javát, az igazságot és a szeretetet?
3. *Teológiai-lag megalapozott használat:* az egyház számára különösen fontos, hogy a technológiáról ne csupán társadalmi vagy morális szempontból gondolkodjon, hanem teológiai kérdéseket is feltegyen. Miben különbözik az ember az intelligens gépektől? Mit jelent az istenkép egy MI által uralt korban? Mi a szerepe a testnek, a közösségnek, az imádságnak és a személyességnek a digitalizált világban?

Az MI olyan eszköz, amely akkor válik valóban emberközelivé és hitelesen használhatóvá, ha értelmezni tudjuk – nemcsak technikailag, hanem erkölcsileg és hitbeli szempontból is. Ez a feladat pedig különösen azokra vár, akik mások lelki útját kísérik: a lelkészekre, teológusokra és gyülekezeti vezetőkre.

Mire és hogyan használható az MI a lelkeszi munkában?

Az MI nem „varázsszer” és nem is veszélyes „behatoló” a lelkeszi szolgálatba, hanem olyan eszköz, amely – megfelelő szemlélettel és határokkal – segítheti a hivatás gyakorlását. Ugyanakkor minden használati mód esetén felmerül a kérdés: hogyan őrizhető meg a hitelesség, az emberi kapcsolat és a spirituális mélység az MI támogatásával?

Az alábbi pontok ehhez kínálnak átgondolási szempontokat:

- *Segédeszköz és nem helyettesítő:* Az MI nem váltja ki a lelkeszt, és nem pótolja a személyes jelenlétet.
- *Időmegtakarítás és adminisztratív támogatás:* A lelkeszi munka jelentős részét teszik ki az adminisztratív és háttérfeladatok, amelyek ritkán tartoznak a „hivatás szívéhez”. Ilyen lehet a hírlevelek megszövegezése, jegyzőkönyvek összefoglalása, tematikus igehelyek keresése egy adott témához, programvázlatok vagy ismétlődő e-mailek írása.
- *Tartalomgenerálás – okosan és kritikusan:* Az MI segíthet prédikációvázlat, konfirmációs tananyag vagy ifjúsági alkalom ötletének előkészítésében. Ugyanakkor fontos, hogy ezek ne legyenek készen átvett szövegek: a tartalom hitelessége, személyessége és teológiai megalapozottsága továbbra is a lelkész felelőssége.
- *Oktatás és misszió – jelenlét a digitális térben is:* Különösen a fiatalabb generációk felé való nyitásban lehet hasznos az MI. Rövid, tömör teológiai magyarázatok, „kérdezz-felelek” típusú tartalmak, TikTok-videószerkezetek, vizuális anyagok vagy közérthető nyelvű magyarázatok készítése segíthet abban, hogy az evangélium elérje a digitális bennszülötteket is. Itt is érvényes: az MI segítségével beléphetünk az online térbe. Ugyanakkor nem szabad elfelejteni azt sem, hogy a diákok már aktívan, például beadandóknál, házi feladatoknál is használják az MI-t, és pár lépéssel jelenleg az oktatók előtt vannak.
- *Közösségszervezés – kapcsolódás és a kommunikáció támogatása:* A gyülekezeti élet sokféle szervezési feladatot jelent: eseményleírások, plakátszövegek, meghívók, regisztrációs kérdőívek, programismertető, közösségimédia-bejegyzések és hírlevelek. Ezek megfogalmazásában az MI gyors és hatékony segítséget nyújthat.

Etikai és teológiai szempontok, amelyek mentén jó gyakorlat alakítható ki

Az MI alkalmazása az egyházi szolgálatban nem csupán gyakorlati kérdés, hanem mélyebb etikai és teológiai alapállást is igényel.

Az alábbi szempontok segítenek abban, hogy tudatos, reflektált és az evangélium szellemiségéhez méltó módon használjuk ezt az új eszközt:

- *Emberkép és döntéshozatal:* Milyen képet közvetít az MI az emberről, Istenről, közösségről? Fontos kérdés, hogy az MI használata milyen emberképet közvetít: leegyszerűsít-e bennünket, vagy segíti az emberi mélység, komplexitás és spiritualitás megértését? Ugyanígy kérdés: hogyan jelenik meg benne az istenkép, a közösség értelmezése, az isteni vezetés valósága?
- *Valódiság és hitelesség:* Az MI képes olyan tartalmakat létrehozni, amelyek gyorsak, tetszetősek és technikailag helyesek – de nem biztos, hogy valódiak. Egy prédikáció, egy áhitat vagy egy ifjúsági tanítás akkor hiteles, ha az a lelkész személyes meggyőződéséből, hitéből, küzdelmeiből

ből és imádságából születik. Ha az MI túlságosan nagy szerepet kap, fennáll a veszélye annak, hogy elmosódik a határ a saját mondanivaló és az előregyártott formula között. A személyesen megélt történetek, a *storytelling* rendkívül fontos.

- *A szerzőség kérdése:* Ki a felelős a tartalomért, amelyet egy MI készít vagy segít előállítani? A szerzőség nemcsak jogi kérdés, hanem teológiai és etikai is: aki megszólal, az tanít, vezet, befolyásol – ezért elszámoltatható. A lelkeszi szolgálat nemcsak információk közvetítése, hanem lelki vezetés. Így minden tartalom mögött ott kell állnia a lelkesz, a tanító, a szerkesztő személyes mérlegelésének és döntésének: ezért vagyok felelős, ezt vállalom.
- *Transzparencia:* Be kell-e vallani, ha egy prédikációt az MI is segített megírni? Nem arról van szó, hogy minden egyes mondat mellé lábjegyzetben oda kell írni, melyiket javasolta az MI – de tisztességes és hiteles gyakorlat lehet, ha az egyházi tartalomkészítők, lelkeszek nyíltan beszélnek arról, hogyan használják ezeket az eszközöket. A transzparencia bizalmat épít, nem gyengíti azt.
- *Kísértések:* Az MI által generált tartalmak könnyen „készre kapott”, jól hangzó megoldásokat kínálnak. Ez kísértést jelenthet a felszínességre: a lelki és teológiai mélység helyett sablonos gondolatok, klisék, gyors válaszok jelennek meg. A hiteltelenség pedig akkor jelenik meg, ha a közösség felismeri: a tanítás vagy az igehirdetés nem hordoz személyes átélést.

Javaslat rész- és altémák kidolgozásához

Az alábbiak közül egy-egy előadásban egy vagy két téma feldolgozása reális:

1. MI és igehirdetés: eszköz vagy torzító közvetítő?
2. Etika és felelősség: mit bízunk algoritmusra, mit nem?
3. A lelkesz személyessége vs. gépi tartalom: hol húzódik a határ?
4. Hogyan tanítsuk a gyülekezeti tagokat MI-t használni – például bibliaórán, konfirmációs felkészítésben?
5. A jövő egyháza: digitális gyülekezet, MI által támogatott közösségi élet – utópia vagy veszély?
6. MI és spirituális kísérés – lehet-e lelki beszélgetőtárs egy algoritmus?
7. Teológia és technológia párbeszéde – hol születnek új kérdések?
8. Hogyan formálja az Istenről és emberről való gondolkodásunkat az MI?
9. Milyen teológiai reflexióra van szükség az MI korában?
10. MI a liturgiában és istentiszteleten – lehet-e helye, és ha igen, hogyan?
11. Képes lehet-e az MI segíteni egy istentisztelet előkészítésében, liturgiaalkotásban vagy akár vizuális anyagok generálásában?
12. A hiteles kommunikáció kérdése – hogyan szólalunk meg a digitális térben?
13. Hogyan marad az üzenet „evangélium” egy automatizált világban?
14. Lehet-e jó eszköz az MI hittanoktatásban, iskolai környezetben?
15. Miben áll az ember és a gép közötti lényegi különbség teológiai szempontból?

Záró gondolatok

Az MI korántsem csupán technikai vagy eszközhasználati kérdés. Spirituális dimenziója is van, hiszen megmutatja, hogyan gondolkodunk az emberről, Istenről, a közösségről és a saját szolgálatunkról. A döntéseink – akár tudatosak, akár ösztönösek – arról árulkodnak, hogy milyen emberképet hordozunk, hogyan értjük a hivatásunkat, és milyen felelősséget érzünk azokért, akiket ránk bízott Isten.

A lelkészek, gyülekezeti szolgálók és egyházi vezetők feladata nem az, hogy megállítsák a technológiai fejlődést, hanem hogy felismerjék: az MI is Isten teremtettségének egy új eszköze, amely felelős kezekben és tiszta szívvel használva az evangélium szolgálatába állítható. Ugyanakkor kötelességünk, hogy kritikus szemmel vizsgáljuk, mit adunk át a gépeknek, és mit kell emberként, hittel és érzékenységgel végeznünk.

A jövő egyháza nem a gépekre épül, hanem továbbra is élő, hitből táplálkozó közösségekre, ahol a technológia nem helyettesít, hanem segít – ahol az emberi szó, a vigasztalás, az imádság és az evangélium üzenete nem veszít az erejéből, hanem új utakat talál a megszólalásra. Az MI ehhez csak eszköz lehet.

Ajánlott irodalom

Magyar nyelvű

- BÉKEFI Bálint 2024. *A mesterséges intelligencia és a keresztény hit – Hol a helye az új technológiáknak a bibliai világnézetben?* Harmat Kiadó, Budapest.
- HAFENSCHER Károly 2023. De hol van a helye a Szentléleknek?! – A teológiát is izgatja a mesterséges intelligencia kérdése. *Evangelikus.hu*, 2023. március 2. <https://www.evangelikus.hu/hireink/teologia/de-hol-van-a-helye-a-szentleleknek-teologia-es-mesterseges-intelligencia>.
- STIFNER-KÖHÁTI Dorottya 2025. Isten mindenható, a coach segítő. Lénárt Viktor valóságos kapcsolatokról, edzésről és mesterséges intelligenciáról. *Evangelikus.hu*, 2025. április 30. <https://www.evangelikus.hu/hireink/interju/lenart-viktor-valosagos-kapcsolatokrol-edzesrol-es-mesterseges-intelligenciarol>.

Idegen nyelvű

- HERZFELD, Noreen 2002. *In Our Image: Artificial Intelligence and the Human Spirit*. Fortress Press, Minneapolis. <https://doi.org/10.1111/0591-2385.00430>
- LENNOX, John 2020. *2084: Artificial Intelligence and the Future of Humanity*. Zondervan, Grand Rapids. <https://doi.org/10.56315/PSCF12-20Lennox>
- WATERS, Brent 2014. *Christian Moral Theology in the Emerging Technoculture. From Posthuman Back to Human*. Ashgate, Farnham–Burlington. (Ashgate Science and Religion Series.)

Lelkész az influenzszerek korában

Miben legyen/lehet példakép a gyülekezet vezetője?

■ KOVÁCS BARBARA

■ HAJDUCH-SZMOLA PATRIK

Bevezetés

A Z generáció (1995–2009 között születettek) tagjainak 57%-a szeretne influenzszer lenni – olvashatjuk egy 2023-as amerikai kutatás adatait (MALINSKY 2024). Magyarországon ez az arány a felmérések szerint 40%,¹ ezért érdemes ezekre az adatokra odafigyelni, hiszen jó eséllyel a mi hittanosaink, ifiseink között is nem kis számban ülnek olyanok, akik már nem orvosként vagy ügyvédként, hanem tartalomkészítőként képzelik el magukat. Mit jelent ez az új „foglalkozás”, és miért olyan vonzó számukra? Első pillantásra talán úgy tűnhet, hogy mi sem áll tőlünk távolabb, mint az influenzszerek világa, de ha elmélyedünk a témában, akkor talán felfedezhetünk olyan kapcsolódási pontokat, amelyek a ránk bízott fiatalokhoz visznek majd közelebb, megértve az igényeiket és vágyaikat.

Kik azok az influenzszerek, és miért figyel rájuk mindenki?

A Cambridge Dictionary elsődleges meghatározása szerint influenzszer az a személy, aki mások viselkedését befolyásolja vagy megváltoztatja. A második meghatározás szerint pedig olyan, cégek által fizetett személy, aki a közösségi médiában promotálja és eladja a cég termékeit.²

Az első meghatározás szerinti véleményvezérek évszázadok óta léteznek közösségekben, akár a lelkeszeteket is tekinthetjük ilyen tekintélyszemélynek. Míg a második meghatározás szerinti influenzszerek az utóbbi évtizedben terjedtek el, és elsősorban a közösségi médián keresztül közvetítik a véleményüket, életmódjukat, tanácsaikat. Utóbbi foglalkozás amiatt alakult ki, hogy a fiatalabb korosztály elérésében már elengedhetetlen az állandó közösségimédia-jelenlét, és ehhez a piac hamar alkalmazkodott. Ezért részben a cégek keresik az influenzszerekkel való együttműködés lehetőségeit, részben pedig már ismert emberek adják el a nevüket, és teszik egy-egy termék, szolgáltatás vagy kezdeményezés mellé (GLIED 2022, 42. o.).

Csak az Instagramon több mint ötszázezer aktív influenzszer található, akiknek egyre nagyobb szerepük van a befolyásolás és meggyőzés jelenségében. A véleményvezérek gyorsan felismerték, hogy az ismertségüket nem csupán értékesítésre lehet használni, hanem az állásfoglalásuk hatással van követőik véleményére is, akik aztán tovább terjesztik a saját hálózataikban. A szájról szájra terjedő információk célja már nemcsak az értékesítés, hanem gyakran közéleti témák megvitatása és társadalmi diskurzus létrehozása is. Ma már nemcsak sztárok vagy hírességek, hanem átlagemberek

¹ <https://www.digitalhungary.hu/marketing/A-fiatalok-kozel-fele-influencer-akar-lenni/8412/>.

² <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/influencer>.

is képesek komoly követőbázist kiépíteni, és ők – az úgynevezett mikroinfluenzások – sokszor népszerűbbek is, mert az emberek úgy érzik, hogy ők „közülünk valók”. Ez egyfajta azonosulási folyamat is, ugyanis a hiteles, vonzó, szimpatikus influenzaszer vonásai, jellemzői, életvitele mintaként szolgál a követői számára. Nem mindegy azonban, hogy kivel azonosulunk. Különösen fontos, hogy az influenzaszer morális értékrendje helyes legyen, ugyanis véleménye tíz-, akár százazrek gondolkodását és viselkedését befolyásolhatja (uo. 43. o.).

Nem mindenki lesz azonban véleményvezér, aki megjelenik a közösségi médiában. Mi kell ahhoz, hogy egy személyre felfigyeljenek, és adjanak a véleményére? Marchis Andrea és Markos-Kujbus Éva tanulmányukban a befolyásolás alábbi szempontjait gyűjtötte össze:

„*Referens hatalom*: ha az egyén felnéz egy másik személy vagy csoport adottságaira, akkor az adott személy megpróbálja imitálni ezen attribútumokat, aminek eredményeképpen a csoport a fogyasztó preferenciái kialakításának útmutatójává válik. Tehát a fogyasztók önként változtatják meg a viselkedésüket, annak érdekében, hogy azonosuljanak, vagy eleget tegyenek a referens személynek vagy csoportnak.

Információs hatalom: amikor egy személy vagy csoport olyan tudással rendelkezik, amelyeket mások saját birtokukban szeretnének tudni. Az információs hatalommal rendelkező emberek képesek befolyásolni a fogyasztói véleményt, hiszen ezen vásárlók úgy tekintenek ezekre a releváns információkkal bíró személyekre, illetve csoportokra, mint az igazság hordozóira, akik ajánlásaiban teljes mértékben megbízhatnak.

Szakértői hatalom: az információs hatalommal némi átfedést mutat, azonban a szakértői hatalom alatt egy adott, specifikus területre vonatkozó konkrét ismeret birtoklását értjük.

A jutalom ereje: ha egy adott csoport birtokában van azon eszközöknek, amelyekkel biztosítani tudja a pozitív megerősítést, akkor az a csoport a jutalom erejével bír egy személlyel szemben, abban az esetben, ha az egyén számára a jutalom valamilyen értékkel bír.

Kényszerítő erő: a kényszerítő hatalom egy személy társadalmi vagy fizikai megfélemlítéssel történő befolyásolására utal. Általánosságban ezen eszközök rövid távon hatékonyak, azonban nem jellemző a hosszabb távú viselkedés- vagy attitűdváltozás.” (MARCHIS–MARKOS-KUJBUS 2019)

Ezek a tulajdonságok vagy eszközök az online térben biztosítják az influenzaszerek számára az emberek figyelmét, de talán tőlünk, lelkészektől sem állnak távol. Érdekes lehet beszélgetést kezdeményezni arról, hogy ezek közül a „hatalmak” közül melyikről érezzük úgy, hogy a birtokában vagyunk, és melyek azok, amelyeket talán régebben még a lelkésznek tulajdonítottak, de mára már elveszett, vagy a társadalom más szereplői rendelkeznek vele. Egyáltalán mennyire gondoljuk befolyásos személyiségnek a lelkészt, és szükséges-e, hogy az legyen? A címben feltett kérdés, hogy miben példakép a lelkész, feltehető úgy is, hogy egyáltalán példakép-e ma még a lelkész.

A lelkész szerepe és felelőssége

Nem is gondoltam volna a lelkészség első éveiben, hogy mennyire erősen fognak rám hatni az előzőekből fakadó vagy azokat érintő identitáskérdések. Jó, ha a kezdő lelkész felkészül arra, hogy éveken keresztül hordozza a kérdéseket, amelyek látszólag csak arról szólnak, hogy felveszem-e papi civilt, vagy ne, vagy pedig hordjon-e stólat, vagy sem. Ezeket a vívódásokat vétek azzal lesöpörni az asztalról, hogy adiaforon kérdések (egyébként bizonyos értelemben azok), mert akkor csak a felszínről ve-

szünk tudomást, és a felszínt azonosítjuk a teljes kérdéskörrel. Nem erről van szó, hanem arról, ami ezek mögött rejtőzik: kihez tartozom, mi felé vagyok elkötelezett. Akarok-e tetszeni, hogyan értelmezem a sikert, például a misszió sikerét?

Amikor a szerepünkön gondolkodunk, abban ott van a teljes gyerekkorunk, a kapott (vagy nem kapott) figyelem, az elfogadás. Benne vannak a lelkeszi pályára való elhívásunkra adott környezeti reakciók azóta is terjedő hullámai. Nehéz olyat mondani, ami nincs benne. Ezzel először a szentelésemet követő napon találkoztam, amikor nézegettem a kollégáktól kapott ajándékokat, könyveket. Nem is tudom már, hogy kitől kaptam Manfred Josuttis könyvét, melynek címe: *A lelkesz más*. Bárkitől is kaptam, hálás vagyok érte! Ezt kezdtem először olvasni, mert eddig azt gondoltam, hogy a lelkesz ugyanolyan. Kicsit más, de nem nagyon más, leginkább ugyanolyan. Egy a sok közül, egyetemes pap-ság, házasodik, gyereket nevel, stb. Lelkeszként egy teljes napot töltöttem ebben a hitben, majd azóta azon a tengelyen mozog az identitásom, amelynek egyik végén a „lelkesz más” található, a másik végén pedig az „ugyanolyan, mint mindenki más”. Ezt az ingát beindították, és azóta sem tud megnyugodni. Mert bizonyos helyzetekben a világtól való különbözőséget éljük meg, és annak van ereje, néha pedig a „közétek tartozom” kommunikációja a célravezető. A felelősségünk abban igen nagy, hogy egyik se forduljon szélsőségbe. Ez alatt azt értem, hogy ha a különbözőséget élem meg, akkor az ne csúszson távolságtartó sznobériába, liturgikus felsőbbbégzésbe, és még annyi mindenbe. A másik oldal is igaz: a „közétek tartozom” ne sodródjon a komolytalanság, a nevetségesség, a közönségesség területére. Itt és János püspök közelmúltban elmondott szavai igencsak szíven ütöttek, és mennyire örültem volna, ha ezt még hamarabb hallom valakitől! Hadd idézzem őt szó szerint: „Alig van magányosabb és nyomorultabb ember a világon a lelkesznél a szószéken. Két tűz közé szorulva. Fentről lökik, alulról visszaküldik. És ott áll az ember.”³ Mert a szószéken, ahol igazán lelkeszek vagyunk, ott beszorulunk a két világ közé. El ne higgyük, hogy istenek vagyunk, de el ne higgyük azt sem, hogy szavaink ugyanúgy esnek latba, mint amit az istentisztelet után mondunk! Nem isten, de nem is gyülekezeti tag. A lelkesz más. Ennek minden örömeivel, bánatával. Kevesen kapnak ilyen nagy ajándékot az Istentől, mint az erre a senki (és egyszerre mindenki) földjére szóló meghívót!

Ez egyfajta feszültséggel teli állapot, mondhatjuk úgy, hogy a szolgálat feszültsége, magasfeszültség. Aki ezt nem tapasztalja meg, ott az történhet, hogy valamelyik pólushoz túlságosan közel vert sátrat: vagy a szent dolgok mellett (éjjel-nappal papi civilt hord, és a piacon is paposan kér krumplit). Őt nem zavarják az emberek, mert olyan távol került tőlük. Vagy túlságosan az emberek között maradt (a Bibliáját csak a bibliaóra előtt veszi elő, vég nélkül csocsózik, majd elmegy sörözni a szigorúan 18+-os ifiseivel).

A lelkesz más. Így is, úgy is. Nem olyan, és nem ilyen. Pontosabban ilyen is, és olyan is. *A lelkesz abban más, hogy mindig más*. A stabil identitás nem a skálán való megállapodás öröme, hanem annak a kegyelme, hogy felismerem: most erre van szükség, máskor pedig arra. Képes vagyok ezek között átjárókat találni azért, hogy az üzenet eljusson oda, ahová kell. Zsidónak zsidó, görögnek görög. Ifisnek ifis (de nem túlságosan), haldoklónak Krisztusban már meghalt.

A következő fejezet szól arról, hogy milyen esélye van ennek kifejezésre a kommunikációja során. Szolgálja-e az üzenet továbbadását az, hogy a lelkesz a Facebookon is más? Egyáltalán, ott másnak kell lenni?

³ <https://youtu.be/5vDQOHZ2ums>.

Lelkészek vs. influenzaszerek – Mik az esélyeink?

„A médiában arra van szükség, hogy a kommunikáció ne a haraghoz és veszekedéshez vezető dühös indulatot táplálja, hanem segítsen az embereknek józanul gondolkodni, kritikusan és mindig tisztelttűdően szemlélni a valóságot, amelyben élnek. [...] Olyan egyházi kommunikációról álmodom, amely tudja, hogyan kell a Szentlélektől vezérelve, barátságosan, ugyanakkor prófétai módon megnyilvánulni, amely tudja, miként kell új formákat és utakat találni annak a csodálatos üzenetnek, amelynek hirdetését a harmadik évezredben is folytatni kell. Olyan kommunikációról, amely az Istennel és a felebaráttal, különösen a leginkább rászorulókkal való kapcsolatra összpontosít, és amely tudja, hogyan kell lángra lobbantani a hit tüzét egy önközpontú identitás hamujának őrzése helyett” – mondta Ferenc pápa 2024. október 31-én (ZACHAR 2023).

Ferenc pápa szavai azt is sugallják, hogy ma már nem kérdés, hogy egyházhoz tartozó emberként jelen kell-e lennünk a közösségi médiában, hanem inkább az a kérdés, hogyan. Hogyan kell megnyilvánulnunk, hogyan kell az evangéliumot hirdetni ezeken az új utakon keresztül, hogy a forma ne menjen a tartalom kárára, de közben mégis relevánsak tudjunk maradni? A lelkeseknek nagy szerepük van ezeknek a módoknak a megtalálásában, ha valamiben, akkor az értékteremtő kommunikációban influenzaszereknek kell lennünk.

Vitaindító kérdés lehet ebben a témában, hogy egy lelkesnek milyen mélységig kell jelen lennie például egy közösségi platformon. Ha az ifiseinknek van TikTok-csatornája, kell-e, hogy nekünk is legyen? Érthetjük-e az ő világukat anélkül, hogy jelen lennénk benne? A gyülekezeti események bemutatása közösségi oldalakon milyen formában lehet vonzó és milyen formában lesz már inkább kontraproduktív, hol van ebben a határ? Hogyan tudunk mély és inspiráló lelki tartalmat megosztani úgy, hogy egyfelől hűek legyünk a krisztusi értékekhez, másrészt viszont ne legyen riasztó az egyháziasságunk?

„A feladat tehát, hogy ebben a helyzetben is megmutassuk saját vezérlőcsillagunkat, ki tudjunk állni saját véleményünk mellett, amihez mély ismeretekre és elkötelezettségre van szükség” – írja Zachar Péter Krisztián (uo.).

Ebben a mondatban három fontos tényezőt emelek ki: az egyik, hogy nagyon pontosan kell tudnunk, hogy mi a mi vezérlőcsillagunk. Miért akarunk ott lenni a közösségi médiában? Mi pontosan a célunk vele? Addig, amíg ezt nem határozzuk meg, az a veszély fenyeget minket, hogy csak sodródunk az árral, és alkalmazkodunk a divathoz. Ha már tudjuk a célunkat, akkor meg kell fogalmaznunk a saját véleményünket, amit közölni szeretnénk. Hogyan lehet ma az evangélium üzenetét relevánsan megfogalmazni? Ez a kérdés nem csak az online, digitális térre vonatkozik, hanem az offline terekre is: ezt a kérdést kell megválaszolni a templomban, a hittanórán, az ifiórán is. Nem elég, ha az évtizedekkel ezelőtt megtanult válaszainkat ismételtgetjük, meg kell tudnunk fogalmazni, hogy ma mit gondolunk egyes bibliai és társadalmi kérdésekről. Ehhez pedig mély ismeretekre van szükség.

Lelkészként csak akkor tudunk hiteles „véleményvezérek” lenni, ha a saját véleményünket széles körű ismeretekre alapozzuk. A teológiai és a biblikus ismeretek mellett ennek ki kell terjednie a média ismeretére és a célközönségre is. Hogyan tudunk jelen lenni egy olyan világban, amelyről nem tudjuk, hogyan működik? Hogyan tudunk megszólítani embereket, ha nem tudjuk, hogy kik azok? Ehhez segítséget nyújthat, ha merünk kérdezni, például a környezetünkben lévő fiataloktól. Nem kell szégyellnünk megkérdezni őket, hogy szerintük egy-egy megnyilvánulás az online térben elfogadható vagy inkább kínos. Ők – jó esetben – adnak a mi szavunkra, de nekünk is adnunk kell az ő szavukra azokban a kérdésekben, amelyekben ők sokkal jártasabbak, mint mi. Megmutathatjuk nekik

az evangélikus egyház médiatartalmait, podcastokat, videókat, és megkérdezhetjük tőlük, hogy mi a véleményük ezekről a tartalmakról. Ezáltal nemcsak népszerűsítjük egyházunk médiatermékeit, hanem kialakulhat egy párbeszéd arról, hogy vajon a fiatalok milyennek látják ezeket a megjelenéseket.

Végül pedig egy személyes történet. A közelmúltban egy „Szólj be a papnak!” nevű rendezvényen vettem részt, ahol a bemelegítő kérdés részeként a moderátor megkérdezte a ChatGPT-t, hogy mi a mai fiatalok véleménye az egyes egyházakról, majd ezeket a leírásokat odaadta nekünk, lelkészeknek, hogy értékeljük. Az evangélikus egyházról azt írta a mesterséges intelligencia, hogy a fiatalok szerint láthatatlanok vagyunk, nem jelenünk meg sehol. Számomra ez nagyon tanulságos felvezetés volt, meg is kérdeztem az ott ülő gimnazistákat, hogy ők is így gondolják, tényleg láthatatlan az evangélikus egyház számukra? Nagyban bólogattak.

Elkezdhetnénk védeni magunkat, hogy mi nagyon is láthatóak vagyunk, talán inkább ők a vakok. Ehelyett én azt az utat választanám, hogy fogjuk fel ezt kihívásként: Hogyan válhatunk láthatóvá a fiatalok számára? Hogyan válhatunk úgy láthatóvá, hogy ne elrettentő példa legyünk, hanem olyan krisztusi „véleményvezérek” közössége, akik hiteles példát nyújtanak online és a való életben egyaránt?

Zárszó

A lelkész (nem) más. A lelkész (nem) ugyanolyan. Tudjuk-e magunkban közös nevezőre hozni a más-ság és a hasonlóság paradoxonát úgy, hogy Istent szolgáljuk, de közben megadjuk az embereknek és főleg a fiataloknak, amire ma igazán nagy szükségük van: egy biztos pontot, amelyben bízhatnak, és olyan értékrendet, amely nem változik percről percre, hanem támaszt és stabil alapot nyújt számukra egy hipergyorsan változó világban.

Ajánlott irodalom

- JOSUTTIS, Manfred 2017. *A lelkész más. A jelenkori pasztorális teológia néhány szempontja*. Ford. Péntek András. Exit Kiadó, Budapest.
- PETERSON, Eugene H. 2019. *A lelkeszi szolgálat három sarokpontja*. Ford. Czövek Tamás. Harmat, Budapest.
- PETERSON, Eugene H. 2011. *The Pastor. A Memoir*. HarperOne, New York.
- SZABÓ Lajos (szerk.) 2010. *A közösségépítő lelkész. Gyakorlati teológiai kézikönyv lelkészeknek és nem lelkészeknek*. Luther Kiadó, Budapest.

Felhasznált irodalom

- A fiatalok közel fele influencer akar lenni! *DigitalHungary*, 2019. április 21. <https://www.digitalhungary.hu/marketing/A-fiatalok-kozel-fele-influencer-akar-lenni/8412/>. (Megtekintés: 2023. február 22.)
- GLIED Viktor 2022. A bevonás új lehetőségei a 21. században: az influencerek. *Pólusok*, 3. évf. 2. sz. 32–57. o. <https://doi.org/10.15170/PSK.2022.03.02.02>
- Influencer [szócikk]. *Cambridge Dictionary*. <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/influencer>. (Megtekintés: 2025. május 29.)

- MALINSKY, Gili 2024. 57% of Gen Zers want to be influencers – but ‘it’s constant, Monday through Sunday,’ says creator. *NBC New York*, szeptember 14. <https://www.nbcnewyork.com/news/business/money-report/57-of-gen-zers-want-to-be-influencers-but-its-constant-monday-through-sunday-says-creator/5795576/>. (Megtekintés: 2025. május 29.)
- MARCHIS Andrea – MARKOS-KUJBUS Éva 2019. „Minden jó influencer...” – Avagy hogyan lehet hiteles egy Instagram-mikroinfluencer az ügynökségek és az influencerek szerint? In: Csordás Tamás – Varga Ákos (szerk.): *DMMD adapter. Tanulmányok a digitális marketing, média és design területéről*. Budapesti Corvinus Egyetem, Budapest. 19–33. o. Web: https://unipub.lib.uni-corvinus.hu/4844/1/DMMD_ADAPTER_2019_p19.pdf. (Letöltés: 2025. június 2.)
- ZACHAR Péter Krisztián 2023. A keresztyén értelmiség feladata és felelőssége a média területén. *Jel – Lelkiség, közélet, kultúra*, 2023. december 7. <https://www.jelujsag.hu/a-kereszteny-ertelmiseg-feladata-es-felelossege-a-media-teruleten>. (Megtekintés: 2025. június 2.)

A lelkipásztori beszélgetés gyakorlata

Kompetenciahatáraink és lehetőségeink (a különböző életkorú hívek között)

■ SEBEN GLÓRIA

Bevezetés

A lelkipásztori beszélgetés fogalma tágabb, mint a lelkipásztorkodás, de szűkebb annál, hogy a lelkipásztor összes beszélgetését ide soroljuk. A lelkipásztornak azok a beszélgetései tartoznak ide, amelyeket nem magánemberként, hanem kifejezetten lelkipásztori szerepében és minőségében folytat, és a másik fél is így tekint rá (ti. mint Isten emberére, lelki emberre). Ahhoz, hogy a lelkipásztori beszélgetés valóban pásztori legyen, szükséges, hogy a lelkipásztor számára ez ne csak egy külső szerep legyen, hanem belső, a Szentlélektől vezérelt indítatásból forduljon oda embertársaihoz, miközben motivációját tisztán tartja. Vizsgálja meg önmagát, hogy ne férközzön a motivációjába nyereségvágy, a saját dicsőség keresése vagy az emberi elvárásoknak megfelelés vágya, esetleg saját kielégítetlen kapcsolati és/vagy szexuális igényeinek kiélése. Ezért is fontos, hogy a lelkipásztor a szolgálatát nem elszigetelten végzi, hanem a többi lelkipásztor közösségében, az esperes és az egész egyház felhatalmazásával és transzparens módon. A lelkipásztori beszélgetések során egyszerre kell teljesülnie két – első látásra talán egymással feszültségben lévő – kritériumnak.

Először is a lelkipásztori titoktartásnak.¹ (A négy szemközti beszélgetések során a lelkiessel megosztott információk bizalmasan kezelendők, azt harmadik fél számára, különösen a gyülekezet teljes közössége számára nem teheti hozzáférhetővé az érintett engedélye nélkül, még név nélkül sem, tekintettel arra, hogy a legtöbb közösségben a beazonosíthatóság általában rendkívül könnyű.) A másik érvényesítendő szempont a transzparencia, ami viszont a lelkipásztor saját szolgálatára vonatkozik. Lelkipásztori beszélgetéseinek rövid tartalmát, az érintettek neveinek maszkolásával (ált. monogramok használata elegendő) és különösen a saját reakcióit, az ezekkel kapcsolatos reflexiókat jegyzi

¹ JOÓB 2019 a lelkipásztori titoktartás jogi, teológiai és pasztorális vonatkozásait járja körül.

föl a lelkipásztori naplóba. Jó, ha a lelkipásztor négy szemközti beszélgetéseinek tényéről nemcsak ő maga és az érintett tud, és fontos a határok betartása, különösen gyermekek és fiatalkorúak esetében.

A lelkipásztori beszélgetés fajtái

Kis beszélgetés („small talk”)

Nyilvános helyeken, utcán, köztereken, nem egyházi rendezvényen folytatott rövid, érdeklődő jellegű információcsere nem feltétlenül csak hívekkel. De idetartozik a templomkapuban a kézfogáskor néhány szóban elmondott „helyzetjelentés” is. Szerepe kettős: egyrészt a társadalmi érintkezésben elengedhetetlen apró jelzéseket adunk a másik embernek arról, hogy észrevettük őt, elismerjük szerepében (lásd Eric Berne elmélete²). Ez önmagában is pozitív visszajelzés, amelynek elmaradása, különösen vidéki kontextusban, konfliktust is gerjeszthet. Másrészt ilyenkor kaphatunk fontos jelzéseket arról, hogy valakinek a helyzete változik, esetleg további segítségre van szüksége.³

Látogatások⁴

Régebben nagy szerepe volt a gyülekezetépítésben a gyülekezethez tartozó családok otthonukban való rendszeres meglátogatásának. Ma ez a családi otthonok intimitása, határainak megváltozása miatt nehezebb. Másik nagy típus a rendkívüli látogatás, különösen beteg gyülekezeti tagok esetében. Ez alapvetően kétféle helyszínen is történhet: kórházban⁵ vagy otthon. A beteg személy lelkipásztorlása gyakran összekapcsolódik bűnvallással és úrvacsoravétellel, valamint a beteg személyért elmondott imádsággal a betegágy mellett éppúgy, mint a gyülekezet közösségében. Ezért is található a Pröhle-féle *Agendában*⁶ erre a helyzetre alkalmazható liturgikus útmutató.

Lelkigondozás, tanácskérés

Itt általában a tanácskérő keresi meg a lelkészt egy-egy életvezetési elakadással, tanácstalansággal, orientációs problémával. Ez a fajta beszélgetés meghatározott keretek között, lehetőleg a lelkészi hivatal egy erre alkalmas helyiségében, előre egyeztetett időpontban és kb. egyórás időtartamban történik. Lehetőleg ne a klasszikus hivatali órákban történjen, amikor mások érkezése megszakíthatja a beszél-

² Eric Berne szerint a kisgyermekkor lezárulásával „az ember megtanulja, hogyan érje be rejtettebb, akár jelképes gondozási formákkal is, egészen addig, hogy már az elismerés apró jele is elegendő a számára.” BERNE ezeket az apró társas jelzéseket nevezi *stroke*-oknak, a magyar fordítás szerint „simogatásoknak” (1984, 18–19. o.).

³ A lelkipásztori villámbeszélgetések jelentőségét SEFCSIK Zoltán is említi (2012, 193. o.).

⁴ Személyes látogatással kapcsolatos tapasztalatairól számol be SZÉLL Bulcsú és VARGA György az *Épüljetek! Evangélikus gyülekezet a gyakorlatban* című kötetben (2012).

⁵ A kórházi szolgálat annyiban speciális, hogy egyházunkban lehetőség van külön kórházlelkészi szolgálatra is. Ha a gyülekezeti tagjaink kórházba kerülnek, vegyük fel a kapcsolatot a kórházlelkésszel (ha van), és kérjük a segítségét, együttműködését a látogatásban.

⁶ A rövid eligazítás az esketés és a temetés témája között található a különböző kiadásokban.

getést. Lehetőség van arra is, hogy több alkalommal kerüljön sor a beszélgetésre, így egy lelkigondozói folyamatról beszélhetünk. A keretek biztosításához a lelkigondozó általában szóbeli megállapodást köt a klienssel, amelyben rögzítik, hogy milyen gyakran fognak találkozni (heti két alkalomtól havi egy alkalomig terjedhet ez a gyakoriság). Milyen témák fognak a beszélgetés fókuszában állni, hogyan és mennyiben tud segíteni a lelkigondozó? A lelkigondozónak biztosítania kell, hogy a kliens biztonságban érezze magát, ezért óvakodnia kell a határátlépésekről, a folyamatot és a benne megjelenő érzéseket reflektálnia kell. A lelkigondozó részéről fontos a rogersi hármasság: empátia (beleérzés a kliens érzésvilágába, nézőpontjának átmeneti felvétele), feltétel nélküli elfogadás (itt a személy elfogadásáról van szó, ami nem egyenlő azzal, hogy bármely tettet vagy mondását reflektálatlanul jóváhagyjuk) és kongruencia (vagyis a lelkigondozó törekedjen önmaga hiteles megjelenítésére, saját érzéseire is reflektáljon, azokat tiszteletteljes formában fejezze ki).⁷ A lelkigondozói folyamat egyik legfontosabb feladata az *empowerment*, vagyis a kliens felhatalmazása, a saját erőforrásai felfedezésében és mobilizálásában nyújtott támogatás és önálló megoldások megtalálására való inspirálás.

Kazuálékhoz kapcsolódó kísérés (keresztelői felkészítés/egyházkezelés, jegyesoktatás, temetési beszélgetés, gyász kísérés)

Ezek az alkalmak többnyire az életfordulókhoz, normatív krízisekhez kapcsolódnak. Ezekben a szituációkban egyaránt benne rejlik a sérülékenység és a fejlődés lehetősége. Nagyon jó, ha ezeknek az alkalmaknak is folyamatjellege lehet, ami már túlmutat a liturgikus vagy dogmatikai felkészítésen.

Gyónás

A gyónás az evangélikus gyakorlat mozaikcsaládjában a mostohagyerek szerepét kapta. Egyrészt gyülekezeteinkben a magángyónás háttérbe szorult a gyülekezeti, úrvacsorával összekapcsolódó közösségi gyónás mögött. Másrészt az az izgalmas evangélikus tanítás, amely a lelkész feladatkörén túl a hívő testvérek egymást feloldozó, vigasztaló beszélgetésében is lehetővé teszi a bűnvallást és Isten Krisztusban adott bocsánatának hirdetését (*consolatio fratrum*), szinte teljes egészében feledésbe merült (lásd BONHOEFFER 2024, 101–112. o.). Érdemes a gyónás, bűnvallás esetében különösen is megszívlelnünk Bonhoeffer figyelmeztetését: „Isten füleivel kell hallgatnunk, hogy Isten szavával szólhassunk.” (Uo. 89. o.)

Feddés, figyelmeztetés

Talán ez a lelkipásztori szolgálat legérzékenyebb területe, mivel itt találkozunk az emberi gyengeség – köztük a lelkipásztor saját bűne és gyengesége – az Isten akaratának hirdetésével kapcsolatos fölhatalmazással. Jó, ha szent félelem támad bennünk, a feddés és figyelmeztetés belső készítettségével óvatosan bánunk, az evangélium szavai által inspirált önvizsgálattal felvértezve magunkat. Bonhoeffer

⁷ E lelkigondozói attitűdök biblikus párhuzamaira hívja fel a figyelmet Stenger nyomán JOÓB 2010.

kiemeli, hogy a feddéshez képest elsőbbséget kell adnunk az elhordozásnak (uo. 91–100. o.). Mirosław Volf hangsúlyozza, hogy a megítélés és a kirekesztés nem azonos fogalmak.

A hitoktatás során felmerülő lelkipásztori beszélgetés

A hitoktatás speciális helyzeteiben, az iskolákban az egyfős és kiscsoportos hittanórákon gyakran kerülünk lelkigondozói helyzetbe. Ezen helyzetek sajátos kihívásait járja körül Csáky-Pallavicini Zsófia, aki egy rendkívüli megítélésű, gyermekvédelmi jelzést igénylő esetre nézve is eligazítást nyújt (CSÁKY-PALLAVICINI 2025, 193–215. o.).

Gyermeknevelési tanácsadás, konzultáció; házassági tanácsadás

Ezekbe a helyzetekbe a gyülekezeti családpasztoráció során számos alkalommal kerül a lelkipásztor. Fontos megkülönböztetni a hivatalos család- és párterápiától, amelyet erre felhatalmazott személy végezhet.

Lelkivezetés, lelki kísérés

A legfontosabb különbség a lelkigondozáshoz képest, hogy itt kifejezetten a kliens istenkapcsolata, spiritualitása, imaélete áll a beszélgetések fókuszában.

Szakterületek, kompetenciahatárok

A magyar felsőoktatásban számos képzés található, amely lelkészek számára is elérhető. Az Evangélikus Hittudományi Egyetem hirdet mentorlelkész és hivatásgondozó szakirányú továbbképzést, valamint mesterképzési szinten mentálhigiénés kapcsolat- és közösségépítő szakemberképzést. Említendő még a Semmelweis Egyetem Mentálhigiénés Intézet szakirányú továbbképzései, amelyek hitéleti végzettségre épülő lelkigondozó, illetve mentálhigiénés szakember képzést adnak.

Elképzelhető, hogy kapacitáshiány vagy kompetenciahiány miatt a hozzánk fordulókat delegálnunk kell, azaz tovább kell őket küldenünk egy – lehetőleg keresztény szemléletű – szakemberhez. Az alábbiakban ehhez sorolok fel vázlatosan néhány szempontot.

A kompetenciahatár elérkezésének jelei:

- a) A gyanújelek valamilyen pszichopatológiára utalnak. Itt a lelkipásztornak nem feladata a diagnózis felállítása, de segítheti a felismerést, ha tisztában van a diagnosztikai kritériumokkal, s az azokra utaló jeleket gyanújelekként észleli.
- b) A lelkigondozói folyamat sehova nem halad, a lelkipásztornak az az érzése, hogy a klienssel való kapcsolata „egy helyben toporog”. Nem tudják a kitűzött célokat megközelíteni.
- c) Határváltság. A kliens függeni kezd a lelkésztől, vagy át akarja lépni a kapcsolat határait, bensőséges baráti és/vagy szexuális kapcsolatot kezdeményez. Esetleg a lelkipásztor kezd el gyengéd érzelmeket táplálni a kliens iránt.

A delegálást megnehezíti, hogy különösen vidéken, kistelepülései régiókban nagyon nehéz szakemberhez kerülni. Jellemző az általános helyzetre, hogy regionálisan kevés a szakember, aki elérhető, annak betelt a naptára, és még utazni is kell. Másik nehézség az anyagi oldal: a szakemberek nagyon kis része érhető el ingyenesen, tb-támogatott módon vagy valamilyen pro bono rendszerben, így a rászoruló kliensek ellátatlanok maradnak. Az online kapcsolattartás már sok szakembernél lehetséges, ami a földrajzi távolság okozta problémák egy részét talán áthidalhatja.

A lelkigondozói, lelkipásztori munkát minden esetben az egyház által biztosított szupervíziós lehetőséggel élve végezzük! A pásztoroknak is szüksége van pásztorra. Egyházunk valósága azt mutatja, hogy a püspökök rendkívül sokrétű szolgálatuk miatt nem mindig tudnak ennek a kihívásnak megfelelni, viszont egyre több egyházmegyében az esperes vállalja magára az egyházmegyei lelkészek kísérését. Nagyon fontos, hogy a lelkész ne maradjon egyedül a saját krízisével, problémájával vagy azal, hogy a rá bízottak terheinek hordozása során túlterhelődött.

Életkorok és életkrízisek

Erikson megkülönbözteti a normatív és akcidentális kríziseket. Normatív krízis az, ami az életciklusváltásból (egyéni vagy családi) természetes módon következik (pl. pályaválasztási krízis serdülőknél), akcidentális krízisnek azt nevezzük, amikor az ember váratlanul találja magát egy megterhelő élethelyzetben (pl. a szülők válása esetén a gyermekek). A krízisek a lelkészt és családját sem kerülik el, ezért fontos tudatosítani, hogy a hozzánk fordulók, krízisben lévő embereknek vajon mennyiben tudunk segíteni, például ha olyasmivel fordulnak hozzánk, amiben mi is érintettek vagyunk (vagy voltunk, és még nem dolgoztuk fel teljesen). Ennek eldöntésében is segíthet a szupervízió.

A krízistől megkülönböztetjük a traumát, ami azt jelenti, hogy egy adott esemény feldolgozása meghaladja a személy erőforrásait és szokásos megküzdési módjait. Az, hogy mi számít traumának, alapvetően személyfüggő, viszont vannak olyan súlyos esetek, amelyek szinte biztosan ebbe a kategóriába tartoznak.

Az *Együtt a hit útján* című könyv részletesen tárgyalja az egyes életkorokra jellemző kríziseket Erikson modellje alapján, így most csak nagyon vázlatosan emelek ki néhány szempontot:

- a) Gyermekek. A gyermekek helyzetének egyik legfontosabb területe, hogy vajon a fejlődésüket optimálisan támogató környezetben tudnak-e felnőni. Ha nem ez történik, akkor beszélünk elhanyagolásról (fizikai, érzelmi, oktatási), illetve bántalmazásról (fizikai, érzelmi, illetve szexuális). Ezt elkövetheti a szülő vagy gondviselő vagy a gyerekkel valamilyen alá-fölé rendeltségben lévő más felnőtt (pl. tanár, edző, akár maga a lelkész is!). Fontos szempont, hogy ha a gyermek bántalmazásával, elhanyagolásával kapcsolatos információ birtokába jutunk, akkor jelzési kötelezettségünk van (lásd Csáky-Pallavicini Zsófia cikkét).
- b) Kamaszok. A tinédzser korosztály lélektani helyzete rendkívül ambivalens: egyszerre lehetnek sérülékenyek, befolyásolhatók (kortárs csoport vagy valamely felnőtt példakép által), ugyanakkor tekintély ellen lázadók. Ne feledjük azonban a zsoltár szavait: „*Mint a hős kezében a nyilak, olyanok a serdülő ifjak.*” (Zsolt 127,4) Ha sikerül a serdülők bizalmát megnyerni, hozzájuk kapcsolódni, akkor egy olyan világ részeseivé válhatunk, amelyet áthat Isten ereje.

A fiatal felnőttekre az individuális hitkeresés jellemző leginkább, igényelhetik a lelki vezetéskísérést ebben az időszakban. Fontos, hogy ne uraljuk le őket, hanem engedjünk teret a kérdéseiknek, keresésüknek, egyéni megállásaiknak.

A felnőttek, a középkorosztály a közösség legaktívabb tagjai lehetnek, sokszor ők húzzák az ígát életük több területén, emiatt gyakran nagyon leterheltek. Fontos nekik a közösség támogatása, a feladatok megosztása, az együttműködés. Ebben a korosztályban működhetnek legjobban a csoportos önismereti, lelkigondozói és támogató foglalkozások.

Az idősek számáraánya nő a társadalomban, mivel kitolódik az emberi életkor határa. Ez a korosztály számos kihívással néz szembe, például egészségügyi problémák, számvetés az élettel, a halál elfogadása. Legfájóbb lehet számukra a magány, mert a leszármazotti család sokszor távol van vagy egészen hiányzik. Gondoskodásra szorulnak, nemcsak fizikai, de érzelmi és spirituális értelemben is. Diakóniai intézményben vagy otthonukban, esetleg gyülekezeti alkalmakon nagy figyelmet kell fordítanunk rájuk.

Felhasznált és ajánlott irodalom

- BARNOWSKI-GEISER, Waltraut 2018. *Apa, anya, pia. Hogyan találhatják meg a szenvedélybeteg szülők felnőtt gyermekei mégis a boldogságot.* Ford. Sólyom László. Magyar Máltai Szeretetszolgálat, Budapest.
- BAUMGARTNER, Isidor 2023. *Pasztorálpszichológia. Párbeszéd (Dialógus) Alapítvány, Szentendre.*
- BERNE, Eric 1984. *Emberi játzmák.* Ford. Hankiss Ágnes. Háttér Kiadó, Budapest.
- BONHOEFFER, Dietrich 2024. *Közösségben.* Ford. Boros Attila. Harmat Kiadó – Luther Kiadó, Budapest.
- CSÁKY-PALLAVICINI Zsófia 2025. Lelkigondozói szemlélet, segítő jelenlét a hittanórán. In: Kodácsy-Simon Eszter – Siba Balázs (szerk.): *Hitből jövő. Valláspedagógiai kézikönyv.* Kálvin Kiadó – Luther Kiadó, Budapest. 193–215. o.
- ERIKSON, Erik H. 1999. *A teljes életciklus.* Animula Kiadó, Budapest.
- HÉZSER Gábor 1995. *A pásztori pszichológia gyakorlati kézikönyve.* Kálvin Kiadó, Budapest.
- HORVÁTH-SZABÓ Katalin 2024. *A házasság és a család belső világa.* Párbeszéd (Dialógus) Alapítvány, Szentendre.
- JÁLICS Ferenc SJ 2018. *Lelkivezetés az evangéliumban.* Jezsuita Kiadó, Budapest.
- JOÓB Máté 2010. A lelkigondozói készség fejlesztése. In: Szabó Lajos (szerk.): *A közösségépítő lelkész.* Luther Kiadó, Budapest. 98–108. o.
- JOÓB Máté 2019. Ami nem tartozik a nyilvánosságra. A lelkipásztori titoktartási kötelezettség jogi, teológiai és pasztorális megközelítése. In: Orosz Gábor Viktor (szerk.): *Teológia és nyilvánosság.* Luther Kiadó, Budapest. 181–194. o.
- KOTILA, Heikki (szerk.) 2019. *A lelkivezetés kézikönyve.* Ford. Bence Áron. Luther Kiadó, Budapest.
- NEMES Ödön SJ – PERCZEL FORINTOS Dóra 2018. *A lelkivezetés művészete.* Jézus Társaság Magyarországi Rendtartomány, Budapest.
- SEFCSIK Zoltán 2012. Négy szemközt a szomszédokkal. In: Szeverényi János (szerk.): *Épüljetek! Evangélikus gyülekezet a gyakorlatban.* Evangélikus Missziói Központ, Budapest. 193–196. o.
- SIBA Balázs – SZABÓNÉ LÁSZLÓ Lilla – PÁNGYÁNSZKY Ágnes (szerk.) 2019. *Együtt a hit útján. Gyülekezetpedagógiai kézikönyv.* Kálvin Kiadó, Budapest.
- SZABÓNÉ LÁSZLÓ Lilla 2021. Gyógyító jelenlét. Isten jelenlétének valósága a lelkigondozás, lelki kísérés, testvéri melléállás alkalmain. In: Siba Balázs – Szabóné László Lilla – Lányi Gábor (szerk.): *Lelki éhség. Protestáns spiritualitás a 21. században.* Kálvin Kiadó, Budapest. 231–248. o.
- SZÉLL Bulcsú 2012. Látogatás. In: Szeverényi János (szerk.): *Épüljetek! Evangélikus gyülekezet a gyakorlatban.* Evangélikus Missziói Központ, Budapest. 180–183. o.
- VARGA György 2012. Családlátogatás a lelkipásztori szolgálatban. In: Szeverényi János (szerk.): *Épüljetek! Evangélikus gyülekezet a gyakorlatban.* Evangélikus Missziói Központ, Budapest. 183–187. o.
- WEISS, Helmut 2011. *Lelkigondozás, szupervízió, pasztorálpszichológia.* Ford. Hieble-Novák Erika, Kocsev Márton, Pólya Katalin. Exit Kiadó, Kolozsvár.
- WIKSTRÖM, Owe 2013. *A káprázató sötétség. Szempontok a lelkivezetéshez.* Ford. Széchezy Orsolya. Luther Kiadó, Budapest.

Pietizmus régen és ma

■ CSEPREGI ZOLTÁN

Innovatív eszkatológia

A pietista mozgalom két újítással írta be magát a teológiatörténetbe: a pozitív eszkatológiával és a páli-ágostoni-lutheri megtérésfelfogás átértelmezésével.

A pietizmus felbukkanását mindig az ortodoxia válságával szokás magyarázni. Ami az ortodoxiában csődöt mondott, krízishez vezetett, az az eszkatológia: nem volt lelkesítő ereje. Ismeretes, hogy a reformáció magát a történelem végére helyezte, nem sokkal az utolsó nap elé, már túl Krisztus ezeréves uralmán. Az ortodoxia ezzel zsákutcába jutott, eszkatológiája képtelen volt választ adni az újabb és újabb kérdésekre. Ebben a történelmi helyzetben publikálja *Pia desideria* című művét Philipp Jacob Spener (1635–1705), akiről minden kézikönyv hangsúlyozza, hogy – gyakorlati megújulási programja mellett – az ortodox dogmatikát képviselte egyetlen pont kivételével, és éppen ez az egyetlen pont a pietista mozgalom sikerének kulcsa, nevezetesen a pozitív eszkatológia, a mobilizálni képes jövőkép.

A Spener által lefektetett teológiai alapokon építette fel August Hermann Francke (1663–1727) Hal-lében a pozitív eszkatológia gyakorlati alkalmazásának prototípusát, az ő szavaival Isten országának teremteményeskertjét, faiskoláját, szemináriumát. Francke látása szerint a boldog jövő is itt és most megteendő, konkrét tettekből épül. Univerzális csak akkor lehet, ha valahol a világban, például Németországban kicsírázik, hogy onnan gyűrűzzék szerte. Természetes, hogy Isten cselekszik, de ő is munkásain keresztül cselekszik; minden egyes sikerben, előrelépésben az élő és ható Isten mutatkozik meg, ezek – Francke szavaival – Isten lábnyomai a világban. Mindez feladatokra lefordítva: munkások képzése és küldése, nevelés és misszió, illetve az ezt szolgáló intézmények létrehozása. Francke felfogásában van természetesen valami prófétikus felsőbbrendűség, saját életútjának és életművének üdvtörténeti dramatizálása: ez magyarázza a hallei pietizmus kezdeti látványos sikereit, majd az alapító halálát követő kifulladását.

Ekkorra azonban már készen álltak kritikussai, Nicolaus Ludwig von Zinzendorf (1700–1760) és Johann Albrecht Bengel (1687–1752), hogy az optimista eszkatológiát megőrizve hántsák le a mozgalomról a túlzott egyházpolitikai ambíciókat: Zinzendorf, akinek laikus hívei őt földrészen folytattak eredményes külmissziót – ennek a globális hálózatnak köszönhetjük az 1729 óta évente kiadott *Losungot* (*Útmutató*) –, és Bengel, akinek tanítványai (a volgai németek) mindig keletre, egyre keletre vándoroltak, mert mesterük tanítását követve az Ararára várták a parusziát.

Megtérés a válaszüton

A pietizmus másik teológiatörténeti hozadéka az egyszeri, naphoz és órához köthető megtérés követelménye. Francke 1687-es megtérése lett a pietista megtéréserlmény prototípusává. Spenernek nem volt dátumhoz köthető megtéréserlménye, és ilyet másoktól sem kívánt meg. A kísértésről szóló régi lutheri tanítás nyomdokain haladt, amely szerint a bizonytalanság és a kétely hozzátartoznak a hithez, s azokat akként kell elviselni, hogy általuk Isten teszi próbára az embert. Kételyeit és kísértéseit tekintve Francke semmiben nem lépi túl a lutheri hagyományt. Ami az ő esetében új volt, az az, hogy ő a kételkedést nem

a hit, hanem a hitetlenség megnyilvánulásának tartotta. Spener ugyanebben az évben, 1687-ben azt a lelkipáter tanácsot adta, hogy a kísértéseket és a kételkedést úgy kell tekinteni, mint felhőket, amelyek csak átmenetileg takarják el az Isten felőli bizonyosságot. Spener határozottan ellene volt az olyan imádságnak, amely ebből a nyomorúságból való szabadításért könyörög, mondván, hogy nem lehet tudni, Istennek mi a szándéka az emberrel. Francke szakított Spenerrel és a lutheri kísértéstannal. Nyomatékosan különbséget tett a meg nem tértek kételyei és a kegyelmi állapotban élő keresztények kísértései között.

Az a körülmény, hogy megtérését követően Francke elfordult a páli teológia hagyományos ágostoni és lutheri magyarázatától, amelyhez Spener élete végéig ragaszkodott, s hogy Francke a páli tanítást nem a *simul iustus et peccator* lutheri értelmében magyarázta már, hanem úgy, hogy a keresztény élet ömberi és újjászületett állapotát két egymás után következő fázisként írja le, mutatja, hogy Francke megtérése a Szentírás új, a lutheri hagyománytól eltérő értelmezését hozta magával. Amikor a hallei pietizmus megkívánja a dátumhoz köthető megtérést, akkor ezzel nem lutheránus, hanem inkább puritán forrásból fakadó megtérési modellt követ. Nem követik viszont a hallei pietisták a református tradíciót abban a felfogásban, amely a keresztségben végbemenő újjászületés lutheri tételét elveti. E tekintetben Spenerhez hasonlóan a lutheri nézetet vallja Francke is.

A tudományosság élén

A pietizmus nemcsak a teológiatörténetet, hanem a tudománytörténetet is megtermékenyítette. A pietisták földrajzi felfedezőutakon vettek részt (pl. Kamcsatka és a Bering-szoros felfedezése), nagy botanikai és zoológiai gyűjteményeket hoztak létre (pl. a tengeritehenek rendjének leírása), orvostudományi felismerések (pl. homeopátia, Hoffmann-cseppek, klinikai orvoscépezés) és technikátörténeti újítások fűződnek hozzájuk (pl. a sztereotip nyomdászati eljárás). A nyelvtudomány a tamil nyelv első rendszeres leírását (nyelvtanát és szótárát), valamint számos amerikai indián nyelv szójegyzékét köszönheti a pietista misszióknak.

Francke pedagógiai elkötelezettsége mellett nem volt csoda, hogy a pietizmus az iskolázást és az oktatást is számos találmánnyal gazdagította: ezek közül többet ma kritikával szemlélünk, de kétségtelen, hogy saját korukban nagy horderejű reformoknak számítottak. A hallei újítások közé tartozik a gyakorlati-szemléltető módszer, a tanterv kibővítése természettudományos tárgyakkal, a haladási napló, a tanári értekezlet, és bármilyen meglepő, a frontális oktatás is. Korábban ugyanis a diákok úgy ültek le a tantermekben, ahogy és amire éppen tudtak, és személyesen Francke támasztotta először azt az igényt, hogy a tanár mindenki számára látható helyen álljon, még ha ennek kedvéért a termeket újra is kellett bútorozni.

De mindezek mellett a pietisták kitüntető figyelme elsősorban a Szentírásra, a bibliai kutatásokra irányult. Hallében jelent meg a héber Biblia első tudományos kiadása, a *Michaelis-Bibel* 1720-ban, és Bengel 1734-ben kiadott görög Újszövetségében alkalmazta először a róla elnevezett szövegkritikai elvet, mely máig tartóan minden tudományos szöveggondozás kiindulópontja. A pietista missziós központokban számos bibliafordításon dolgoztak, ezek közül egyértelműen a Szentírás tamil fordítása a legjelentősebb tudományos teljesítmény, de komoly munkát szenteltek más európai népnyelvi fordítások (pl. cseh, lengyel, észt, magyar) jobb tételére és terjesztésére is. Az egyetlen bibliafordítás, melyet érintetlenül hagyott ez a törekvés, Luther német Bibliája volt, amelyet a korban már szinte szentnek és megváltoztathatatlanak tekintettek.

Közösségi egyházkép

És mit adtak a gyülekezeti életnek a pietisták? – tehetjük fel joggal a *Brian életéből* szállóigévé lett kérdést. A rövid válasz így hangzik: konfirmációt és bibliaórát.

Spener frankfurti esperesként találkozott a konfirmáció szertartásával 1667-ben a hesseni Bonames községben. Megtetszett neki ez a már ekkor szubjektív (az önkéntes bizonyágtételt középpontba állító), pedagógiailag jól kiaknázható egyházi cselekmény, s a következő évtől bevezette a Frankfurthoz tartozó falusi gyülekezetekben. A konfirmáció ekkor az iskolai oktatáshoz kapcsolódott, vagy (mint pl. a 18. századi magyar falvakban is) éppen a konfirmációi oktatásból nőtt ki az evangélikus népiskola. A speneri konfirmáció lényege az önkéntes fogadalomtétel (a keresztség kiegészítésére vagy megismétlésére), a felkészítés inkább ébresztő, mint kateketikai jellegű, s az első úrvacsoravétel sem hangsúlyos elem. Új szempont a nagykorú egyháztagság kezdetének kiemelése. Ennek a pietizmus közösségi egyházképe áll a háttérben: az egyházba nem lehet beleszületni, csak önkéntes döntés alapján belépni. Magyarországon a speneri-hallei pietizmussal egyidejűleg jelent meg a konfirmáció szokása.

Közel egykorú ezzel a bibliaóra eredete. Spener 1670 augusztusában dolgozószobájába hívott egybe egy beszélgető csoportot, amely csakhamar megkapta a *Collegium pietatis* elnevezést, és rövidesen ismertté vált messze túl Frankfurt határain is. A frankfurti *Collegium pietatis*, az első pietista csoport vált azután a lutheránus pietizmus alapsejtjévé. Ez a gyülekezeti alkalom rohamosan elterjed Németországban, és majd Württembergben kapja a *Bibelstunde* (bibliaóra) elnevezést.

A beszélgetőkör létrehozásának gondolata nem Spenertől származik, sőt maga is gyakran utalt rá, hogy az elgondolás másoktól ered. Négy-öt férfi tudtára adta, hogy „megundorodott” és „megcsömörlött” a világi hiábavalóságoktól. Szerettek volna lehetőséget kapni a kegyes beszélgetésre, a kölcsönös épülésre, az egymás közti barátság elmélyítésére. Spener készséggel fogadta a gondolatot. Hogy a szektásság gyanúját eleve kivédjék, Spener feltételül szabta, hogy ő maga mindig jelen legyen az összejöveteleken, s miután néhány kollégájával is megbeszélte a dolgot, a saját házába hívta meg a társaságot, ahol ettől kezdve hente kétszer, vasárnap és szerda délutánonként jöttek össze. A kör, amely 1670-ben gyűlt össze először, eleinte értelmiségiekből tevődött össze. Spener azonban nyitva hagyta a csatlakozás lehetőségét, s a közösség csakhamar növekedésnek indult, nemsokára iparosok is csatlakoztak hozzá. Később asszonyokat is befogadtak maguk közé, ők azonban nem szólalhattak meg, csak hallgatóként vehettek részt az összejöveteleken, elkülönülve a férfiaktól. Az összejövetelek énekkel és imádsággal kezdődtek és fejeződtek be.

Kerülőúton

Ugyan a pietista újítások mintegy egy nemzedékkel később rendre megjelentek Magyarországon (1700-ra datálódik az első ezzel kapcsolatos dokumentum), a mozgalom máig ható vívmányai jelentős vargabetűkkel érkeztek el hozzánk. Az ún. északi háborúban (1700–1721) a teljes svéd hadsereg orosz fogságba esett, és ahogy annak rendje és módja, Szibériába került. A hadifoglyok között itt ébredés tört ki, Halleból kértek és kaptak hitméllyítő olvasmányokat. A békekötés után térhettek haza Svédországba és az akkor ahhoz tartozó Finnországba. Ez volt az északi pietizmus első nemzedéke, az ő otthoni missziójukból és könyvkiadási tevékenységükből sarjadtak ki a máig befolyásos északi ébredési mozgalmak. Mostanában (tavaly, idén és jövőre) ünnepeljük a századik évfordulóját a finn–magyar egyházi kapcsolatoknak, és ezeken a csatornákon közvetették főleg a finn (de részben úgyszintén a svéd és a dán) ke-

gyességi hagyományokat (énekeket, ébresztő irodalmat, missziós mintákat) Magyarországra. Az 1940-es évek ébredése, az Evangélikus evangélizáció és az egyházkerületi belmissziós lelkészek által szervezett alkalmak jelentős mértékben támaszkodtak az Észak-Európában kiteljesedett pietista teológiára.

Más pietista tartalmak pedig az észak-amerikai „Nagy ébredés” nevű mozgalom közvetítésével érték el Közép-Európát, ugyancsak a 20. század első felében. Ezeknek a hatásoknak elsősorban az úgynevezett egyesületi kereszténység volt a befogadója.

A protestáns szabadegyházak modellje Zinzendorf közössége volt, a herrnhuti *Unitas fratrum*, melyet például Poroszországban 1742-ben önálló felekezetként jegyeztek be, míg más tartományokban, például Szászországban továbbra is az evangélikus tartományi egyházon belül működött. Ezeket a mintákat követték a 19. századtól kezdve gombamódra szaporodó keresztény egyesületek: a helyi körülményekhez alkalmazkodva hol a protestáns felekezeteken belül, hol kívül szerveződtek: öntevékeny csoportokat vagy független szabadegyházakat hoztak létre. Ha a mai Magyarországon keressük a pietista teológia és reformeszmék megnyilvánulásait, ezeket éppúgy megtaláljuk a hagyományos felekezetek, például a Magyarországi Evangélikus Egyház gyülekezeteiben (itt bizonyos eloszlási mintázatokat követve), mint számos szabadkeresztény egyházban és egyesületben. Ezeket a csoportokat összeköti a közös énekanyag, a közös olvasmányok, kegyességi formák és műfajok (bizonyágtétel, imaközösség) és egyfajta praktikus bibliaértelmezés, mely a fent megnevezett pietista atyákra megy vissza.

Ajánlott irodalom

- BREUL, Wolfgang (szerk.) 2021. *Pietismus Handbuch*. Mohr Siebeck, Tübingen. <https://doi.org/10.1628/978-3-16-159652-0>
- CSEPREGI Zoltán 1996. A történelmi pietizmus és Luther. *Credo*, 2. évf. 1–2. sz. 15–18. o.
- CSEPREGI Zoltán 2000. *Magyar pietizmus 1700–1756. Tanulmány és forrásgyűjtemény a dunántúli pietizmus történetéhez*. TIE, Budapest. (Adattár XVI–XVIII. századi szellemi mozgalmaink történetéhez 36.)
- CSEPREGI Zoltán 2004. A magyarországi pietizmus jövőképe. *Lelkipásztor*, 79. évf. 11. sz. 402–405. o.
- CSEPREGI Zoltán 2025. *Magyarországi és erdélyi diákok a hallei Franckesche Stiftungen intézményrendszerében (1696–1787)*. SZTE BTK Kulturális Örökség és Humán Információtudományi Tanszék, Szeged – Tiszántúli Református Egyházkerület Levéltára, Debrecen. (Megjelenés alatt.)
- FONT ZSUZSA 2001. *Erdélyiek Halle és a radikális pietizmus vonzásában*. Szegedi Tudományegyetem, Szeged.
- PAYR Sándor 1898. Magyar pietisták a XVIII. században. In: Zoványi Jenő et al.: *Magyar protestáns egyháztörténeti monográfiák*. 1. köt. Hornyánszky, Budapest. 97–174. o. (A Magyar Protestáns Irodalmi Társaság kiadványai.)
- PAYR Sándor 1908. *A pietizmus paedagogikája. Spener, Francke és a magyar pietista nevelők: neveléstörténeti tanulmány*. Wigand, Pozsony. (Különlenyomat: *Theologiai Szaklap*, 1907–1908.)
- POHJANPÄÄ, Lauri 1993. *Bizonyágtévkök fellege. Egyháztörténeti arcképcsarnok*. Ford. Molnár Rudolf. EOM, Budapest.
- SPENER, Philipp Jakob 1993. *Pia desideria = Istenfélő kívánságok: Egy ébredés gyökerei*. Ford. Rejtő Mária. Primo Kiadó, Budapest.
- SZENT-IVÁNYI Béla 1936. *A pietizmus Magyarországon*. Egyetemi Nyomda, Budapest. (Különlenyomat: *Századok*, 1935.)
- TÓTH Gergely 2022. Egy hungarus értelmiségi pályafutásának tipikus és egyedi vonásai. Bél Mátyás elfeledett (ön-) életrajza. *Történelmi Szemle*, 64. évf. 3. sz. 417–445. o.
- TÓTH Gergely 2023. Vizsgálat ifj. Burius János és Bél Mátyás ellen a pietista tanok ügyében (1711). *Lymbus. Magyar-ságtudományi forrásközlemények*, 21. évf. 215–259. o.
- TÓTH Gergely 2024. „Társam a fáradozás”. Bél Mátyás küzdelmes életútja. *Honismeret*, 52. évf. 5. sz. 55–67. o.
- WALLMANN, Johannes 2000. *A pietizmus*. Ford. Szabó Csaba. Kálvin Kiadó, Budapest.

Homiletikai irányok

Prédikációink tartalmi és formai megújulása

■ PÁNGYÁNSZKY ÁGNES

Miért fontos ma az igehirdetésről beszélni?

A Magyarországi Evangélikus Egyházban végzett 2021-es kutatás szerint az evangélikusok az igehirdetést tartják az istentisztelet legfontosabb elemének.¹ Ezt követik az énekek, az istentiszteleti közösség, a liturgia és a csend. Az eredmények megerősítik, hogy az evangélikus identitás egyik tartóoszlopa ma is az igehirdetés. Egy másik kérdésre adott válaszok alapján a válaszadók 5-ből 4,4-re értékelték, mennyire hallgatják szívesen az evangélikus igehirdetést – ugyanakkor az istentiszteletek generációkon átívelő hatékonyságát csupán 3,04-re.

Ez a kettősség – az igehirdetés iránti megbecsülés és a generációs hatékonyság kérdése – serkenthet bennünket arra, hogy az igehirdetés megszólító erejét ma is releváns homiletikai feladatnak, sőt közös szakmai párbeszéd tárgyának tekintsük.

A mindig aktuális homiletikai párbeszédnek a megvalósulását segíti, ha nyitottan vizsgáljuk a homiletika tudományának legfrissebb kérdésfelvetéseit és az igehirdetésekkel kapcsolatos tartalmi és formai újításokat. Az igehirdetők köre is állandó tanulóközösség: egymástól tanulva, egymást segítve, nyitott attitűddel és építő kritikával működhetnek együtt, hogy homiletikai ismereteink frissek lehessenek, igehirdetői kompetenciánk pedig megújulni és fejlődni képes maradjon.

A homiletikai dialógust elősegítve az alábbiakban arra teszünk kísérletet, hogy viszonylag széles merítésben vizsgáljunk a teljesség igénye nélkül olyan homiletikai témákat és kérdésfelvetéseket, amelyek továbbgondolásra, reflexióra, párbeszédre érdemesek.

Az igehirdetés relevanciája

A németországi protestáns homiletikai szakirodalomból Kristin Merle *Miért prédikálunk ma? Homiletikai nyomkeresés* című tanulmányának mélyen elgondolkodtató, sőt provokatív kérdéseit vizsgáljuk először (MERLE 2022). Egy 2018-as, a *Zeit Online* magazinban megjelent írás kérdésfeltevéseiből indul ki: Vajon korunkban az igehirdetés nem elkötelezettebb-e saját hagyománya iránt, mint a választókeresők vagy hívő emberek iránt? Olyan kérdésekre és problémákra keressük-e a választ igehirdetéseinkben, amelyek tényleg valós kérdések és valós problémák? A provokatív kérdések mögött ugyanazt a relevanciaproblémát találjuk, mint ami forradalmasítani tudta az 1960-as években először az észak-amerikai, majd onnan kiindulva általában a homiletikát, és elvezetett az Új homiletika (New Homiletics) megszületéséhez (PÁNGYÁNSZKY 2017).

Merle és Deeg is hasonlóan vélekedik arról, hogy a homiletika számára ma is fontosak az alapve-

¹ A válaszok százalékos aránya 761 válaszadó alapján: igehirdetés (89%), énekek (66%), közösség (51%), liturgia (33%), csend (24%). Az evangélikus identitáskutatás részletes beszámolója a *Lelkipásztor* folyóirat 2025. júliusi lapszámában olvasható.

tő kérdésfelvetések: Miről szól az igehirdetés? Miért prédikáljunk? (MERLE 2022; DEEG 2023) Mi az igehirdető szándéka, milyen autonómiával rendelkezik az igehirdetés hallgatója? Milyen homiletikai módszerekkel, stílusokkal és formákkal hirdetik ma az igehirdetők Isten igéjét? Deeg rámutat, hogy az esztétikai, kreatív és innovatív formák mellett az argumentatív és meggyőző igehirdetési módszerek is meghatározóak a mai igehirdetési formákban.

Az igehirdetés tartalmi alapkérdései kapcsán Martin Nicol *Mehr Gott wagen* (Merjünk többet mondani Istenről) című könyvét hozza Deeg példának, amelyben Nicol számára az Istenről szóló beszéd bátorsága a központi kérdés. Hogyan tudjuk hatékonyabban „merni” Istent hirdetni az igehirdetésben? Nicol is vallja, hogy az istentisztelet és a prédikáció tekintetében jelentős átalakulás tanúi vagyunk, hiszen egy szekularizálódó társadalomban kell megküzdenünk az Istenről szóló beszéddel kapcsolatos értetlenséggel és közönnyel. Az igehirdetéseink és a vallásról alkotott kép akár már a gyülekezetekben is dilemmát, bizonytalanságot hozhat magával (NICOL 2019, 13. o.).

Istentisztelet, igehirdetés és spiritualitás

Merle Martin Nicol és Alexander Deeg nyomán kérdez rá az igehirdetésnek az istentiszteleten betöltött szerepére és helyére. Vajon mennyire terheli meg az igehirdetés az istentiszteletet, mennyiben járul hozzá, hogy az Istenhez közeledés spirituális tere (eine Spiritualität der Nahung) ne csupán a szóbeli közlésre, hanem a szimbólumok és rítusok által teremtődő hatásfolyamatokra is támaszkodhasson (MERLE 2022, 84. o.)? A kérdések mögött ott húzódik a kognitív folyamatokban otthonosabb evangélikus lelkiség számára a kihívás, hogyan kezelje a spiritualitás mai megélésének lehetőségeit istentiszteleti életében és az igehirdetésben.

Az egyház missziós növekedésének kihívása az igehirdetés nyomán

Merle Peter Cornehlra hivatkozva fejti ki, hogy az igehirdetés relevanciája az igehirdetők számára is kérdéssé válik akkor, ha nem érzik a minőségi készülés és a hallgatóság létszáma közötti, számukra is motiváló egyensúlyt (MERLE 2022, 84. o.). Az egyház 21. századi helyzete, különösen is Európában, érzékelhetően a csökkenés irányába mutat. Ennek a dilemmának az átgondolásából nem maradhat ki az igehirdetés, a homiletika kérdésfelvetése sem. Eléri-e az igehirdetésünk üzenete a templompadokban ülőket, vagy hogyan szólíthatná meg az istentiszteleti élettől távol maradókat? Hogyan küzdünk meg az igehirdetés teológiai értelmezése, az evangélikus-protestáns hagyomány és az érezhető érdeklődésvesztés közötti fájó dilemmával?

A homiletika szaktudományának jelenleg is változásban lévő korszakát hangsúlyozza Alexander Deeg is a német homiletika aktuális kérdéseit bemutató tanulmányában (DEEG 2023). Fő kérdése, hogy az igehirdetésnek valóban van-e hatása, vagy csak üres rítusként tekintünk rá. A német gyakorlat alapján is hangsúlyozza, hogy sokak szkeptikussága ellenére az igehirdetésre számítanak az emberek, fontos számukra, és lényeges szempontként említi azt is, hogy az igehirdetésre való készülés a lelkes személyes spiritualitásának is meghatározó eleme. Az egyháznak a létszámokból adódó kihívások mellett is meg kell találnia a hangját és az embereket elérő igehirdetési gyakorlatát.

Exegézis, teológia és homiletika

A teológiai képzés és a lelkeszi igehirdetői szolgálat szempontjából is van súlya annak a kérdésfelvetésnek, amiben DEEG a Biblia, az exegézis, a hermeneutika és a rendszeres teológia kapcsolatára kérdez rá (2023). Deeg szerint a németországi protestáns teológiai képzés során az exegézis és a homiletika kapcsolódására kevés hangsúly esik, pedig egy tudatosabb kapcsolat segíteni tudná az igehirdetőket is abban, hogy új és friss meglátások gazdagítsák igehirdetési készülésüket és igehirdetéseiket. Ebben az összefüggésben hazai teológiai képzésünk és igehirdetői gyakorlatunk számára is teológiai erősödést jelenthet az igehirdetésre történő készülés közben az a tudatosabb homiletikai „építkezés”, amely a bibliai szövegből az exegézisen, a teológiai reflexión, a homiletikai előkészületeken át jut el magához az igehirdetéshez.

Igehirdetés a digitális világban

A digitális kultúra hatása nem csupán a Covid-járvány óta változtatta meg egyházi és gyülekezeti kapcsolatunkat a média különböző lehetőségeivel és eszközeivel. A római Szentszék 2002-ben kiadott dokumentuma már felhívja a figyelmet arra, hogy „a média már nemcsak azt befolyásolja erősen, hogy az emberek miként gondolkodnak az életéről, hanem az emberi tapasztalat nagymértékben médiatappasztalat”². A mai hallgatóság nagy része a digitális világban nőtt fel, így a média logikája hatással van arra is, hogyan hallgatnak prédikációt.

A média és a digitalizáció – különösen a mesterséges intelligencia – változásokat hozott a kérdésfelvetések és választalások területén, megváltoztatta a kapcsolatokat az offline és az online, a fizikai és a virtuális világok egybemosódásán keresztül, új típusú kreativitási lehetőségeket és tereket hozott létre. Emellett átalakította az emberek közötti együttműködést is, érzékelhetőbb egyenrangúságot teremtett a kapcsolatokban.

Bár ma még a mesterséges intelligencia kérdésében a megismerési és tanulási fázisban vagyunk, azzal a dilemmával már most találkozunk, hogy bizonyos szinten a mesterséges intelligencia prédikálni is tud helyettünk. A fizikai találkozások, a közösségi lét, az emberi kreativitás és a Szentlélek munkájának értéke versenyhelyzetbe kerül, ha kapacitásunk és kompetenciánk Isten és ember előtti értékét nem őrizzuk és civilizációs komfortérzetünk növeléséért feladjuk.

Képzőerő és történet az igehirdetésben

„A képzőerő Isten és az emberiség találkozhelye, az a kamra menny és föld között, ahol a szent és a hétköznapi összekeveredik, és váratlan helyzetek születnek.” Barbara Brown Taylor gondolatai a megújuló igehirdetésekről az észak-amerikai homiletikai megújulás egyik leghangsúlyosabb tartalmi és formai kérdéséről vallanak (ELLIOTT 2000, 146. o.). Nem csupán arról van szó, hogy a kognitív és deduktív igehirdetésektől hogyan jutunk el az induktív, tapasztalásokról, érzésekről és élményekről szóló prédikáció felé, hanem sokkal inkább arról a teológiai meglátásról, hogy Isten országa eljövetelet, Isten cselekvését hogyan „látjuk bele” világunkba és életünkbe. Hogyan hozhatja közelebb az igehirdetés Isten üdvösséget hozó kegyelmét és szeretetét emberi egzisztenciális kérdéseinkhez, hogyan mobilizálja az igehallgatók számára Isten országának perspektíváját? (PÁNGYÁNSZKY 2021, 53. o.)

² <https://katolikus.hu/dokumentumtar/az-egyhas-es-az-internet>.

A képzelőerőn (imagination) alapuló igehirdetésekre teológiaiailag tartalmas és igényes, biblikus látásmódot követő példát kaphatunk Barbara BROWN TAYLOR *Másik úton hazafelé* című, magyar fordításban is megjelent prédikációs kötetében (2024). Taylor igehirdetéseiben bepillantást nyerhetünk a történetmesélés, a narratív igehirdetés „titkaiba” is. Az igehirdetéseiben elmesélt történetek jóval túlmutatnak az igehirdetésekből gyakran alkalmazott illusztrációkon, amelyeket egy-egy gondolat alátámasztására alkalmazunk. Taylor történetei valamilyen módon mindig személyes történetek, az élet közelségének történetei. Mondanivalójuk szervesen illeszkedik az igehirdetés gondolatmenetébe akár úgy, hogy egy történet az, amit elmesél, vagy úgy fűzi fel gondolatmenetére, hogy egyetlen ponton sem érezzük didaktikusan szerkesztettnek.

A homiletikai megújulás lehetőségei és feladata

Hafenscher Károly *Beszélő Isten* című könyvében nem csupán megállapításként közli, hogy „hatalmas nagy a kínálat a 21. század homiletikai piacán”, hanem könyvében végig is vezeti az olvasót az igehirdetés történeti és kontextuális kérdésein, irányzatain és kihívásain (HAFENSCHER 2022, 443. o.). Mindezek mellett rámutat arra a személyességre is, amely meghatározó az igehirdetőre nézve: az igehirdetésre nézve is sok minden elsajátítható, fejleszthető és tanulható, de az igehirdetési szolgálatra való elhívás és megerősítés az Isten kegyelmének és üdvözítő szeretetének az ajándéka.

A homiletika tudományának csak az elmúlt száz éve valóban sokféle változásról tanúskodik. Új teológiai látásmódok megszületése, az esélyegyenlőségi teológiák, a posztkoloniális teológiák, a kontextuális teológia, a nyilvános teológia mind hatással voltak és vannak arra, milyen tartalommal, milyen formákat alkalmazva prédikálunk. A homiletikai feladat ma már kevésbé az, hogy egy módszer mellett tegyük le a voksunkat, hanem sokkal inkább feladat és kihívás, milyen széles körben figyeljük a kontextuális homiletika témáit és kérdésfelvetéseit, illetve igehirdetőkként mi magunk hogyan tudunk hidat teremteni a ránk bízott bibliai üzenet és az ige hallgatói között.

A homiletikai párbeszéd sokirányú és nyitott – de célja változatlan: hidat képezni Isten és ember között. Gräb tömör megfogalmazása jól összegzi ezt a küldetést: „A prédikációnak üzenetet kell hordoznia. Ez a feladata és egyben az iránta támasztott elvárás, hogy a keresztyén hit fényében értelmezze az életet, olyan módon, amely egzisztenciálisan is átélhető. Ezáltal mutatja meg, mit jelent ma a keresztyénység.” (GRÄB 2013, 36. o.)

Beszélgetésindító kérdések

1. Mi motivál bennünket ma igehirdetőként? Milyen visszajelzések erősítik vagy kérdőjelezik meg szolgálatunkat?
2. Mit tapasztalunk a gyülekezeti tagjaink kérdéseiből – melyek a legégetőbbek számukra?
3. Hogyan tudunk relevánsak maradni az istentiszteleten, különösen a fiatalabb vagy ritkábban jelen lévő generációk számára?
4. Milyen szerepet kapnak a spiritualitás és a nonverbális elemek az igehirdetésben? Tudatosan élünk-e velük?
5. Hogyan épül egymásra az exegézis, a teológia és a homiletika a saját prédikációkészítésünk során?
6. A digitális világban hogyan maradhat élő és közösségformáló az igehirdetés?

7. Van-e helye a személyes történetnek, narratívának a szószéken? Ha igen, mikor és hogyan?
8. Mit jelent ma „hídnak lenni” Isten igéje és a hallgató között – és milyen kihívásokat rejt ez magában?

Felhasznált irodalom

- Az egyház és az internet.* Pápai Tanács a társadalmi kommunikáció eszközeiről. Magyar Katolikus Püspöki Konferencia. 2002. február 22. <https://katolikus.hu/dokumentumtar/az-egyhaz-es-az-internet>. (Megtekintés: 2025. június 15.)
- BROWN TAYLOR, Barbara 2024. *Másik úton hazafelé. Felszabadító igehirdetések az éven át.* Ford. Székács Judit. Luther Kiadó, Budapest.
- DEEG, Alexander 2023. Is There Still a Place for the Sermon? Some Observations in German-speaking Homiletical Books and Discussions. *Homiletic*, 48. évf. 1. sz. 65–67. o. <https://doi.org/10.15695/sitzgr48>
- ELLIOTT, Mark Barger 2000. *Creative Styles of Preaching.* Westminster John Knox Press, Louisville, Kentucky.
- GRÄB, Wilhelm 2013. *Predigtlehre. Ein homiletisches Plädoyer.* Evangelische Verlagsanstalt, Leipzig. <https://doi.org/10.13109/9783666624278>
- HAFENSCHER Károly 2022. *Beszélő Isten. Disciplina et ars praedicandi.* Magánkiadás, Budapest.
- MERLE, Kristin 2022. Warum heute predigen? Eine homiletische Spurensuche. In: Sonja Keller – Kristin Merle (szerk.): *Evangelisch predigen. Beiträge zur gegenwärtigen Praxis.* Evangelische Verlagsanstalt, Leipzig. 17–44. o. <https://doi.org/10.5771/9783374064359-83>
- NICOL, Martin 2019. *Mehr Gott wagen: Predigten und Reden zur Dramaturgischen Homiletik.* Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen. <https://doi.org/10.13109/9783666573163>
- PÁNGYÁNSZKY Ágnes 2007. A homiletika története az Amerikai Egyesült Államokban a 20. században. 1–2. rész. *Lelkipásztor*, 82. évf. 3. sz. 82–85. o.; 4. sz. 132–136. o.
- PÁNGYÁNSZKY Ágnes 2021. Képzeletalkotás és igehirdetés. *Credo*, 27. évf. 4. sz. 47–54. o.

Még mindig van különbség?

Férfiak és nők egyházi szerepeinek megítélése, alakulása, helyzete, kihívása és jövője Dorothee Sölle feminista teológiájának tükrében

■ GOMBKÖTŐ BEÁTA

A nők elnyomása a teológiában a legkirívóbb?

Van egy dolog, ami megkülönbözteti a keresztény nőket és férfiakat. Ez a dolog nagyban befolyásolja azt, hogy hogyan is viszonyulunk a vallásunkhoz, Istenünkhöz és saját női nemünkhöz. Kisgyerekként nem tűnt fel, hogy másmilyen az életem, mint az öcsémé csak azért, mert ő fiú. Ugyanúgy megtanultunk biciklizni, úszni, járnom kellett oktatási intézményekbe, ahol eleinte a köpenyhasználat miatt a ruhánkban sem volt sok különbség, ugyanolyan dolgozatokat írtunk, a tanárok egyformán szigorúak voltak velünk, ő zongorázott, én szaxofonoztam, a húgunk trombitált. Imádtunk legózni, villanyvas-

utazni, homokozni. Etettük az állatokat, segítettünk a disznóvágásban, kerti munkákban, meggyseedsben, locsolásban, rendrakásban. Ugyanúgy le kellett érettségiznünk, az egyetemeken vizsgáink voltak. A házépítés technikai részletei ugyanúgy érdekelték, mint őt, és gyerekként sok mindent elsajátítottunk építkezésünk tapasztalataiból. Mindkettőnket büntettek, ha úgy esett.

Eleinte nem kaptunk semmilyen vallásos nevelést, iskolás korunkban írtattak be minket hittanra, majd később együtt kereszteltek meg bennünket. Egyházi közegben hallottam először arról, hogy nőként más vagyok, másra lettem teremtve és rendelve, mint a férfiak, és a lelkészi elhívásomat is többen megkérdőjelezték a Biblia alapján. Annak ellenére, hogy az evangélikus egyházban 1972 óta ordinálnak nőket, ez a kérdés újra és újra előkerül a legkülönbözőbb helyeken és formákban. Nemi alapon ezt a kérdést sosem teszik fel férfiaknak. Nem tudom, érezzük-e ennek a mondatnak a súlyát. Azért, mert valaki férfi, sosem kérdőjelezi meg az egyházban betöltött szerepét és címét. Ez nagy különbség keresztény férfiak és nők között. Még mindig.

A nők elnyomása, megkülönböztetése a teológiában (teológiai tanulmányaim közben) vált nyilvánvalóvá és észrevehetően kirívóvá. A legnyilvánvalóbb példa erre az, hogy a katolikus, ortodox és egyes protestáns egyházakban nem engedik, hogy nőket pappá, lelkésszé szenteljenek. Még azokban a protestáns egyházakban is, ahol engedélyezett a női lelkészek szolgálata, eleinte nagyon korlátozottak voltak a lehetőségek, és van, ahol ez ma is így van. Ezért a megkülönböztetésért a patriarchális társadalom történelmi hátterén és az anyaság mindent megváltoztató tapasztalatán és felelősségén túl a teológia tudománya is nagyban felelős. Több keresztény felekezet még most is a Bibliára hivatkozik, amikor tiltja a nők lelkészi vagy komolyabb gyülekezeti szolgálatát, de az is előfordult már, hogy ökumenikus imahéten evangélikus kolléganőnket nem engedték prédikálni arra hivatkozva, hogy nőként ez neki nem megengedett. *„Az asszonyok hallgassanak a gyülekezetekben, mert nincs megengedve nekik, hogy beszéljenek, hanem engedelmeskedjenek, ahogyan a törvény is mondja.”* (1Kor 14,34)

Dorothee Söllel¹ szerint kifejezetten káros és a teológiára nézve is súlyos következményekkel jár, ha a lélek női oldalát elhallgatják és alárendelik. Ha elnyomunk és alárendelünk mindent, ami nőiesnek számít, az azok számára a legkárosabb, akik ezt gyakorolják, illetve végrehajtják. „Nem hiszem, hogy az emberiség 51%-át [teológiai]² némaságra lehetne ítélni anélkül, hogy a másik 49% ne szenvedne ennek káros hatásaitól. Meggyőződésem, hogy azok a férfiak, akik ezt a hatalmat gyakorolják, maguk is veszítenek, és bizonyos értelemben saját cselekedeteik pusztítják el őket.” (SÖLLE 1984, 83. o.) Amit a férfiak megakadályoztak és nem voltak hajlandók meghallgatni, az őket magukat károsította legjobban. „Ez a férfi önpusztítás többet ártott a teológiának, mint a szekuláris világ összes támadása együttvéve.” (Uo.) Például a testi fájdalomról és szenvedésről írt teológiai és filozófiai értekezések a nők különleges szülési fájdalmai és szenvedéstapasztalatai nélkül hiányosak. „Szeretném megjegyezni – de csak az elméleti gondolkodás szintjén –, hogy a férfiak tapasztalata és emléke a fájdalomról nem elegendő a fájdalom megértéséhez, de ahhoz sem, hogy a fájdalom emberi érzékelésének történetét megírják.” (SÖLLE 1999, 74. o.) Amikor a keresztény teológia a szenvedést és a fájdalmat próbálja értelmezni, nem szabad figyelmen kívül hagynia azt a tapasztalatot, amit a nők a szülés fájdalmában élnek át. De ez csak egy példa arra vonatkozóan, hogy mennyivel szegényebbek vagyunk a női narratíva nélkül.

¹ A Söllétől és Milestől származó idézeteket saját fordításban közlöm. – G. B.

² Saját betoldás. – G. B.

Mire való a nő?

Mire lettek teremtvé a nők? Az első teremtetéstörténetben Isten saját képmására teremti meg a nőt és a férfit, akiktől nem hódolatot, tiszteletet, áldozatot akar, hanem csak azt, hogy uralkodjanak és szaporodjanak. A szaporodásban és az uralkodásban a férfiak és a nők nincsenek megkülönböztetve, teremtsüktől fogva mindkét nemre vonatkozik Isten kérése, tehát a nő is uralkodik, és a férfi szaporodásban betöltött szerepe sem különbözik a nőétől.

„Akkor ezt mondta Isten: Alkossunk embert a képmásunkra, hozzánk hasonlóvá: uralkodjék a tenger halain, az ég madarain, a jóságokon, az összes vadállaton és az összes csúszómászon, ami a földön csúszik-mászik. Megteremtette Isten az embert a maga képmására, Isten képmására teremtette, férfivá és nővé teremtette őket. Azután megáldotta őket Isten, és ezt mondta nekik: Szaporodjatok, sokasodjatok, töltsétek be a földet, és hajtsátok uralmatok alá! Uralkodjatok a tenger halain, az ég madarain és a szárazföldön mozgó minden élőlényen!” (1Móz 1,26–28)

Isten képmásának lenni azt jelenti, hogy az ember uralkodik és szaporodik. „Mert az ember így válik még jobban képmásunkká.” (MILES 1996, 25. o.) Mert amikor az emberek szaporodnak, a teremtés aktusában válnak alkotójuk képmásaivá. A szaporodás képmásokat hoz létre, hiszen a gyerekek hasonlítanak a szüleikre. Miles szerint az ember teremtésének végső célja az volt, hogy előkészítse azt a betetőző aktust, amelyben Isten egy másik fajta teremtet hoz létre. Isten azért alkotta meg a világot, mert embert akart, és azért akart embert, mert képmást akart. Lehettek volna más indítékai is. Akarhatott volna magának feleséget, szolgálkat is (vö. uo. 28–33. o.). De ő képmást alkotott, amely képmásban a férfi és a nő egyenlő. Az, hogy a férfi uralkodik a nő felett, nem az isteni teremtés része, hanem 1Móz 3,16 szerint a bűneset következménye, egyfajta büntetés: „...ő pedig uralkodni fog rajtad.” Érdekes módon BONHOEFFER szerint ez helyes felállás, mivel egy 1943-as börtönlevelében azt írja, hogy a feleség méltósága abban áll, hogy önként alárendeli magát a férjének (2016, 33–34. o.).

A bűneset mégis további kérdéseket vet fel Évával és a nőkkel kapcsolatban. Sölle szerint a tudományos teológia hagyományos nyelve gyakran érzelemmentes és steril, kizárja az emberi tapasztalatok sokszínűségét és a kételyek termékeny erejét. Különösen problematikus, ahogyan ez a diskurzus a női kíváncsiságot kezeli. Éva és a bűnbeesés történetének férfiak által írt kommentárjai például Évát gyakran ostobának és bűnösnek bélyegzik, pusztán azért, mert kíváncsi volt, kérdezett, és beszélgetett a kígyóval (vö. SÖLLE 1984, 108–109. o.). Éva szeretett volna még többet tudni Istenről, szeretete volna, ha kinyílik a szeme, szeretett volna még okosabb lenni, ezért állt szóba a csúszómászóval. Emiatt a teológia nemcsak a nők intellektuális és szexuális kíváncsiságát minősítette bűnnek, hanem előfordult, hogy általában is elutasította a kérdezést és a kételkedést, amelyek a teológiai gondolkodás alapjai. Az a teológia, amely nem enged teret a kérdéseknek, a kételynek és az érzelmeknek, nem tudja megszólítani az emberek valóságos életét, hanem pusztá elvont, steril beszéddé válik. Ezzel szemben egy integratív, empatikus, kérdéseket feltevő teológiai nyelv nemcsak a női tapasztalatokat és kíváncsiságot rehabilitálja, hanem újra összekapcsolja a teológiát ahhoz az eleven valósághoz, amelyben az emberek élnek és keresik Istent. A kígyó igazat mondott Évának, hiszen sem ő, sem Ádám nem halt meg azon a napon, ahogy Isten előre kijelentette 1Móz 2,17-ben – „...mert azon a napon, amelyen eszel róla, halállal lakolsz” –, ellenben megnyílt a szemük, ahogy a kígyó ígérte. Ez felveti a kérdést, hogy a kígyó Isten ellenfele volt-e, aki keresztülhúzta Isten tervét, vagy éppen ellenkezőleg, titkos eszköze volt Isten akarátának. Miles elbeszélése alapján a kígyó nem tűnik igazi ellenségnek, inkább Isten „balekjá-

nak” látszik, aki bár igazat mondott, mégis elnyerte büntetését. Mindez arra utal, hogy a történet valódi konfliktusa magában Istenben van: a kígyó igazsága, az ember büntetése és Isten reakciójának kegyetlensége végső soron azt a kérdést veti fel, milyen is valójában az Isten képmására teremtetett ember és maga az Isten. Isten nemcsak képmást akart teremteni, hanem valakit, aki vele van. Egy társat. A „hol vagy?” kérdésben nemcsak harag van, hanem magány és vágyakozás is. Az ókori zsidó és keresztény istenképben Isten tökéletes, teljes, önmagában létező, de a „hol vagy?” kérdésben egy másik istenkép mutatkozik meg. Egy vágyakozó, sebezhető, hiányt érző Isten, aki valóban akarja az embert, vágyakozik iránta, és nem csak uralkodni akar felette. A bűneset után az ember rájött, hogy meztelen, vágyait szégyellve eltakarta magát, majd maga Isten öltöztette fel, és takarta el azt, ami miatt az ember szégyenkezik. Ha az ember, Isten képmása ilyen, akkor maga Isten milyen? (Vö. MILES 1996, 33–38. o.) Ő is vágyakozik, nem elégséges önmagának? Szeretne az emberrel lenni? Ezzel kapcsolatban csak találgathatunk, de egy biztos, hogy Éva története és kíváncsisága hosszú időn keresztül rányomta a bélyegét a nők egyházban, teológiában betöltött szerepére. Van-e ebből kiút? Kint vagyunk-e már ebből?

Honnan hová?

2022-ben volt az ötvenéves évfordulója annak, hogy Magyarországon először szenteltek nőket lelkész-szé. Ebből az alkalomból két fontos bibliai történeten keresztül mutattam be azt, hogy honnan hová jutottunk. 4Móz 27,1–11-ben olvashatunk Celofhád lányairól. A zsidó törvények szerint abban az időben a fiúk örökölték apjuk vagyonát, és ha az apa fiú örökös nélkül halt meg, a lányok nem örököltek. Ez történt Celofháddal is, aki fiú örökös nélkül halt meg, és a lányai vették a bátorságot, és a mélyen patriarchális gyökerű hagyományokkal rendelkező izraeli törzsi társadalomban odaálltak Mózes és Eleázár pap elé, a törzsek vezetői és az egész közösség elé a kijelentés sátra bejáratánál, és ezt mondták: *„Apánk meghalt a pusztában. De nem tartozott azokhoz, akik összefogtak az Úr ellen, azaz Kórah csoportjához, hanem a maga vétke miatt halt meg, fiai pedig nem voltak. Miért tűnjék el apánk neve a nemzetségéből, csak azért, mert nem volt fia? Adj nekünk birtokot apánk testvérei között!”* (4Móz 27,1–4)

Képzeliük el a jelenetet: az izraelita tábor törzseinek meghatározott helye van a táborban, középen pedig a törzsfők, valamint Mózes és Eleázár főpap. Mind-mind férfiak. Ezek a nők úgy mennek oda, hogy nem hívták őket. Odaálltak a magas rangú, hatalommal rendelkező férfiak elé. Bár a történetben úgy látszik, tudják, hova mennek, és azt is tudják, hogy mit akarnak, mégsem tudhatják, hogy ez az út ténylegesen hová vezet vagy milyen következményekkel jár. Megoldáshoz vagy büntetéshez? Tárogatják-e kérésüket? De ez az öt nő nem ijedt meg a férfiak tekintélyétől és hatalmától, és attól sem, hogy nekik az Úr törvénye szerint nem jár föld. Elszántan és világosan elmondták, hogy miért jöttek. Az örökségükért. Ebben a pillanatban Mózes és Eleázár pap rögtön hivatkozhattak volna a törvényre, előhúzhhatták volna a tarsolyukból a megfelelő mondatokat. „Nem, erről szó sem lehet, mert meg van írva itt és itt, vagy azért, mert az Úr pont tegnap így mondta és úgy rendelkezett!” Ismerős ez a hozzáállás, még most is szeretünk a törvényre, a Bibliára hivatkozni, és ha valakinek valami kérdése van, mi rögtön tudjuk a választ, és úgy tűnik, ha nekünk valami fekete-fehér, akkor másoknak is az kell legyen.

Mózes is tehetett volna így, de nem így tett. Nem mutogatott a törvényre, nem idézgetett belőle, nem rázta le ezeket a lányokat, hanem azt mondta nekik, hogy az Úr elé viszi az ügyüket. Azért hozza, mert a törvény tőle származik, az ő ajándéka, amely meghatározza a hétköznapi együttélés mindenre kiterjedő kereteit is. Érdekes módon ebben a történetben Isten körülbelül egy másodperc alatt

felülírja ezeket, meggondolja magát, és így szól: „*Igazuk van Celofhád leányainak. Adj nekik örökségül birtokot apjuk testvérei között: juttasd nekik apjuk örökségét! Izráel fiaihoz pedig így beszélj: Ha valaki úgy hal meg, hogy nincs fia, juttassák örökségét a leányának.*” (4Móz 27,7–11)

Ebben a történetben azt látjuk, hogy Isten egy csettintésnyi idő alatt megváltoztatja saját rendelkezéseit, és nemcsak egy kivételt tesz, hanem egész Izraelre kiterjeszti ezt a változtatást, tehát a lányok cselekedete nem maradt öncélú. Ehhez képest a Habsburg házban az 1700-as évek elejéig kellett várni a nőági öröklés elfogadásáig. Ami az embereknek több ezer év, Istennek egy pillanat. Arra pedig még többet kellett várni, hogy a Pál apostol által említett örökségünkről az evangélikus egyházban 1972-től a nők is ordinált lelkészként beszélhessenek. „*Krisztusban tehát nincs zsidó, sem görög, nincs szolga, sem szabad, nincs férfi, sem nő, mert ti mindnyájan egyek vagytok Krisztus Jézusban. Ha pedig Krisztuséi vagytok, akkor Ábrahám utódai vagytok, és ígéret szerint örökösök.*” (Gal 3,28)

Csodával határos módon ötven év alatt több lelkész nő lett egyházunkban, mint férfi. Ez az eredmény viszont nagyon törekeny és sérülékeny, és nem tudom, hány év kell majd ahhoz, hogy a női lelkészek ugyanolyan biztonságban érezhessék magukat, mint a férfiak, mert sosem tudhatjuk, mikor kik milyen teológiai hullám, világnézet, apologetika alapján veszik majd elő a női lelkészség ügyét, és mutogatnak férfiként valamilyen törvényre, amelyből azt olvassák ki, hogy ez nem lehetséges. Ezt a törekenységet támasztja alá az is, hogy sokszor még ma is kérdésként merül fel, hogy egy nő mit csinálhat ebben a világban és egyházban, és mit nem.

Krisztus a vérfolyásos asszony történetében megvilágosítja ezeket a „határokat”. Jézus korában egy vérfolyásos, tisztátalan asszonynak nem volt szabad megérintenie egy csodatanítót, egy mestert, az Isten fiának is nevezett férfit. A tanítványok is el akarják titkolni a kilétét. El is bújik az asszony, és remegve jön elő, amikor Jézus nem tágit, és az iránt érdeklődik, hogy ki érintette meg. Ez a nő tényleg félt, de Jézus elé lép, majd képes kiállni a tömeg elé, és elmesélni a történetét, Jézus megérintésének okát és csodás gyógyulását. „*Jézus pedig ezt mondta neki: Leányom, a hited megtartott téged, menj el békességgel!*” Egy nőnek meg lehet érintenie Jézust akkor is, ha vérfolyásos, egy nő színre léphet egy hatalmas tömeg elé, és elmondhatja, mi történt vele, milyen hatással volt rá Jézus, mit tett vele. Sőt! Valójában Jézus az, aki nem tágit attól, hogy megkeresse, megszólítsa és megmutassa az asszonyt a körülötte lévő tömegnek, majd pedig bátorításul ezt mondja: „*Leányom, a hited megtartott téged.*” (Mk 5,34) Ezen az alapon nem kérdés, hogy egy nő mit tehet, vagy mit kell tennie ebben az egyházban, hiszen mi is ugyanezt tesszük: elmeséljük, hogyan és miért kerültünk Jézus közelébe. Miért vonz minket, miért követjük őt, mit ad ő nekünk. Hitünk megtart minket bármiben! Mégis, mivel az egyházvezetésben csak férfiak vannak, ezért akármit is szeretnénk ebben az egyházban, akármit is kérünk, akármit is próbálunk elérni, még mindig férfiak elé kell járulnunk. Kizárásos alapon. És csak reménykedhetünk abban, mint Celofhád lányai, hogy meghallgatnak minket, hogy kapunk időpontot, hogy kapunk választ, hogy kapunk támogatást vagy valakit, aki – ha nekünk nem sikerül – közbenjár az érdekünkben, mint ahogy Mózes is közbenjár Istennél. Ez nem könnyű, mert akármit is szeretnénk, rajtuk múlik a hivatásunk, az életünk. Van, amikor sikerrel járunk, van, amikor nem. Érezzük, hogy történtek fontos változások, de valami még hiányzik.

Sokan feltették már a kérdést: „Jézus feminista volt-e?” Erre a kérdésre az a válasz, hogy bizonyos értelemben igen, hiszen Jézus nőkhöz való hozzáállása és a hierarchikus szabályok lebontásának szándéka egyértelműen jelen van a női szereplőket felvonultató Jézus-történetekben. „A feminizmus alatt a nők mozgalmának azt a részét értem, amely nemcsak a nők egyenjogúságáért, hanem egy másfajta kultúráért is küzd.” (SÖLLE 1984, 82. o.) Sok férfiban, annál is inkább a keresztény férfiakban félelmet kelt a feminista szó; félreértelmezik, vagy azt képzelik, hogy feminizmus alatt azt kell

érteni, hogy minden jobb lenne, ha a nők végre hatalomra kerülnének a világban, egyházban, családban, az élet minden területén.

„De szeretném hangsúlyozni, hogy ez önmagában nem elég, és a feminista álláspontnak túl kell mennie ezen. Ahogy az amerikai feministák mondani szokták, a lényeg nem az, hogy egy nő legyen a General Motors alelnöke. A lényeg az, hogy a General Motorst olyan radikálisan megváltoztassuk, hogy többé ne legyen szükség újabb elnökökre vagy alelnökökre. Olyan kultúrára van szükségünk, amelynek céljai és értékei különböznek a most hatalmon lévőktől. Ez nem egyszerűen egy nagy »Én is!« A feminizmus lényege új. Nem akarunk olyanok lenni, mint a férfiak, és nem akarjuk mindazt, ami az övék. Mi mást akarunk. Ez a feminizmus legmélyebb értelme ma, és ezt értem azon, amikor azt mondom, hogy a nők mozgalmának tudatos szegmense ezt a kulturális változást akarja.” (SÖLLE 1984, 88. o.)

Jelen pillanatban még ott tartunk, hogy „Én is!” – azaz a feministák egyelőre a férfitársadalom értékrendje alapján, a patriarchális hatalmi struktúrákon belül próbálják érvényre juttatni a női szempontokat. Még nem jutottunk el ahhoz a kultúrához, amelynek céljai és értékei különböznek az előzőektől vagy a most hatalmon lévőktől. Pedig ezt elsősorban az egyházakban lenne érdemes modellezni, kivitelezni és megmutatni.

Dorothee Sölle szerint a feminista teológia legfőbb célja, hogy felszabadítsa a nőket az alól a hierarchikus és patriarchális istenkép alól, amely Istent mindenk felett álló, uralkodó férfiként – Atyaként, Úrként, Királyként – ábrázolja. Sok nő számára az a kérdés, hogy „hiszel-e Istenben?”, valójában így hangzik: „»Hiszel-e abban az Istenben, aki igazolja mindazt, amit a férfiak tesznek, aki garantálja a férfiak uralmát és fennhatóságát, aki legitimálja az elnyomást és a patriarchális rendszert?« Ha így tesszük fel a kérdést, akkor sok nő válaszolna úgy, hogy »Nem, ebben az Istenben nem tudok hinni.«” (Uo. 101. o.) Ez az istenkép engedelmességet, alávetettséget és függőséget követel a nőktől, miközben a férfiak hatalmát és felsőbbrendűségét szentesíti. Sölle élesen bírálja, hogy ez a nyelv és szimbolika a vallásos élet középpontjába került, és így Isten sok nő számára nem a felszabadulás forrásává, hanem a patriarchális rend igazolójává és az elnyomás szimbólumává vált. Ezzel szemben Sölle egy olyan istenképet szeretne, amely nem hatalomról, uralomról vagy hierarchiáról szól, hanem az életről, a világgosságról, az élet lehetetéről, a szeretetről és az egységről. Olyan szimbólumokat keres Isten meghatározására, amelyek nem kényszerítenek engedelmességre, se családi kötelékekbe, hanem szabadságra hívnak. Úgy véli, hogy a nők valódi szabadsága csak akkor válhat valóra, ha megszabadulnak attól az istenképtől, amely a hatalmi struktúrákat isteni rendként rögzíti, és olyan nyelvet és szimbólumokat talál, amelyekben Isten nem uralkodóként vagy Atyaként, hanem éltető, szerető, összekapcsoló erőként jelenik meg (vö. SÖLLE 1984, 110. o.). A feminista teológia tulajdonképpen felszabadításteológia.

Felhasznált irodalom

- BONHOEFFER, Dietrich 2016. *Börtönlevelek*. Szerk. Eberhard Bethge. Ford. Boros Attila. Harmat Kiadó, Budapest.
- MILES, Jack 1996. *God. A Biography*. Vintage Books, New York.
- SÖLLE, Dorothee 1984. *The Strength of the Weak*. Ford. Robert Kimber – Rita Kimber. The Westminster Press, Philadelphia.
- SÖLLE, Dorothee 1999. *Against the Wind*. Ford. Barbara Rumscheidt – Martin H. Rumscheidt. Fortress Press, Minneapolis.

Prófétai hang és a társadalmi igazságtalanság

■ FÁBRI GYÖRGY

„Ti kihasználjátok a nincstelen, és gabonaadót szedtek tőle. [...] Tudom, hogy milyen sok a bűnösök, és vétkeitek mily nagyok: sanyargatjátok az igazat, elfogadjátok a megvesztegetést, elnyomjátok a szegényeket a kapuban.” (Ám 5,11–12)

Ha van biztosnak vélhető hagyománya a keresztény egyháznak, akkor a prófétai küldetés, prófétai hang mindenképpen az – mégis, mintha legalábbis feszengés mutatkozna, ha manapság szóba kerül. Pedig ótestamentumi könyvek, felemelő történetek és drámai bukások, tanítások és Jézus eljövetelének előkészítése, újszövetségi hivatkozások sora ad kapaszkodót és kínál útbaigazítást is hozzájuk. De mintha nem tudna mit kezdeni ezzel a mai egyházi gyakorlat, gyülekezetek és lelkészek s maga az egyházszervezet sem.

S nem elsősorban azért, mintha (Babitscsal szólva) „rühellé a prófétaaságot”, hanem magának a funkciónak, szerepkörnek, vállalásnak nem találja a helyét. Egyfelől társadalmi súlyának, hatóerejének elvesztését éli át az egyház, másfelől a szervezeti professzionalizálódás más kultúrát hordoz: intézményi menedzsmentünk, médiakampányaink, közösségi médiás önreprezentációnk, célcsoportok és kommunikációs stratégiák adják világi létezésünk jeleit.

Nagyon is helyénvaló ezt tennünk, azonban ennek a kor-szerű (sic!) egyházi és gyülekezeti működésnek ára van, mégpedig a műfaji megfelelés. Amihez képest ma nem csak avítasak a biblikus prófétaaság kommunikációs attribútumai, hanem inkább elidegenítőek a „nép” számára. Legjobb esetben is jótékony mosolygással kísérenénk, ha valaki a Bazilika lépcsőjén, a Genezáreti-tó (a Balaton?) partján, a főtéren, egy pártszékháznál vagy éppen egy médiacég fényreklámja alatt fejtegetné meg a boldogság titkait, szaggatná meg darócruháját. A közelgő végidők jóslása pedig inkább a popkulturális disztópiák világában dívik.

De mi értelme van akkor ma prófétai hangról beszélni? Erről fogalmazok meg néhány megfontolást az alábbiakban, a társadalomelmélet és a kommunikációfilozófia oldaláról, kiemelten tárgyalva a társadalmi igazságtalansághoz való viszonyulásokat.

Közelet és közegyház prófétai szemszögből

Prófétálni elsősorban kommunikációs aktust jelent a világ számára. A kommunikáció azonban nem valami külsődleges magához a tartalomhoz képest – ezt a társadalomfilozófiai belátást az eredetét pünkösdhöz, egy látványosan kommunikációs helyzethez kapcsoló egyházban nem szükséges hosszabban bizonygatni. Amint ezt DEWEY megfogalmazta: a közösség a kommunikáció által létezik (2015).

Az Ószövetség prófétái ilyen közösségképzők voltak, mint hírvivők, *nabi* (נָבִי), a nép és Jahve közötti közvetítők (vö. 2Móz 7,1; Jer 1,9), erőteljes kommunikációs eszközökkel (HESCHEL 1962). Akadtak köztük udvari emberek (Nátán) vagy a perifériáról jövők (Mikeás), így a próféták közéleti aktivitása nagyban különbözött, amint a hatalmi legitimitásuk is, Jeremiás ezt róttá fel a hamis prófétáknak (Jer 23,16–17). De a törvénszegő királyokkal meg-megújuló konfliktusoknál érdekesebb számunkra az Urától eltévelyedő nép ostromozása – vagyis a prófétaaság nem egyszerűen politikai kontesztálás volt, hanem akár a többségi akarattal szembeni fellépés is.

Jézus megváltói műve nyomán az egyház már egy másképpen megfogalmazott prófétai identitás-

ban formálódott. „A törvényt és a prófétákat Jánosig hirdették, azóta az Isten országának örömhírét hirdetik.” (Lk 16,16) Az evangélium középpontba állítása azonban nem jelentette a társadalmi igazságtalanságok feszültségeitől való elfordulást. Éppen Lukácsnak a szociális kérdés iránti érzékenysége bontotta ki Jézus ilyen elkötelezettségét.

Útmutatásnak is érezhetjük mindezt, de a mai egyházi-közeleti dilemmák gyökeresen eltérnek a korábbi évszázadokéitól (FABINY 2019). A jól ismert fejlemények (pluralizmus, demokrácia, szekularizálódás) nem csupán a hitelességet, a hamis próféták megkülönböztetését vitték más dimenziókba, de a prófétai karizmát is reflektívebbé tették. Viszont annak fényében, hogy Luther számára a prófétai szó elsődleges helye a Szentírás, feszültségpontot jelent a vita, hogy vajon a prófétai szó meg tud-e lenni bibliai hermeneutika nélkül. Ahogyan az a velejéig modern probléma is felsejlik az ószövetségi prófétai összecsapásokban, hogy miként különböztethető meg a valóban isteni indítatású megszólalás a politikai ideológia teológiai köntösbe öltöztetésétől. Mint ismeretes, az erre adott bonhoefferi válasz a Krisztus iránti engedelmességből fakadást tekint mércének, még akkor is, ha a világ ezt botránynak vagy lázadásnak látja (BONHOEFFER 2022)

A szavak tere

A modern kori szekularizációval kommunikációs versenyhelyzetbe kényszerülés sem új jelenség az egyházak számára. Hiszen az Ószövetség tanúsága szerint egy-egy prófétának el kellett fogadtatnia magát és különösen az Úr igéjét a néppel, uralkodóval, gyakran csak az egyik lehetséges autentikus megszólalóként. Manapság persze a konkurencia kívül van, az össztársadalmi elfogadottság folyamatosan csökken (HACKETT et al. 2025; FÁBRI 2023), sőt a saját terepükön is gyengébben teljesítenek az egyházak. Ugyanis a transzcendencia, akár valamifajta istenhit is széles körben jellemző, de ennél jóval szerényebb mértékű az egyházak elfogadottsága. Így a prófétai megszólalás befogadási horizontja is eleve szűkebb, ami csökkenti a pozitív visszajelzés esélyét.

A kommunikációs és hitelességi mozgásteret még inkább szűkíti a nyugati demokráciákban a politikai pártok totalizálódása (MAINWARING 1998). A korábban sokszínű, rétegzett és a különféle társadalmi érdekek és értékcsoportok artikulációjából formálódott közeletet a politikai pártok egyre inkább a maguk képére formálták, beleértve a médiát és az értelmiségi gondolkodást is. Ez az ideológiai monopolizálás közvetlenül kihat az egyházak prófétai megszólalási lehetőségeire, amelyek így bekeverülnek a pártpolitikai mezőbe, mégpedig kétszeresen is: a közönség és maguk az egyházak is „partizán” iniciatíváktól átítatott kontextusban beszélnek, illetve gondolkodnak.

Mindeközben nem csupán a társadalmi kommunikáció, de maga a társadalom is medializálódik. Ez egy „metafolyamat”, amelynek révén a mindennapi gyakorlat és a társadalmi viszonyok mindinkább a médiában való megjelenés és a médiaintézmények által alakulnak (LIVINGSTONE–LUNT 2014). Vagyis még az elementáris közvetlenségek (úgy is, mint egy imádkozó közösség vagy a falubeliek vagy a közös civil programokban lévők) is a médián keresztül határozódnak meg, onnan kapnak létrelevanciát.

Koreszme: a társadalmi igazságosság feloldódása

A szociális kérdés úgy jelenik meg ebben a folyamatban, hogy átalakult az általános ideológiai kerepezése, és az igazság mint egyszerre ismeretfilozófiai és társadalomelméleti (ezzel pedig mint politikai-társadalmi) kategória relativizálódott (relativizálták...).

A hetvenes évek rendkívüli hatású politikafilozófiai alapművében RAWLS még jelentős tényezőként tárgyalja a jövedelmi egyenlőtlenségek ügyét mint a társadalom szerveződésének egyik megoldandó alapkérdését (1971). De ekkorra már elindul az a folyamat, amely a szegénységet mindinkább másodlagos témává teszi a médiában (NEWMAN–DAVIES 2021). A szegénységről szóló híradások mennyiségének radikális csökkenése (BORDEN 2021) összetett társadalmi-gazdasági folyamatok eredménye és egyben lenyomata is (ROSE–BAUMGARTNER 2013).

Az áttematizálódás meghatározó motívuma volt, hogy a média- és közéleti viták világában erős pozíciókkal rendelkező baloldali értelmiségi-kulturális és politikai csoportok lényegében feladták a gazdasági pozíciójukban alávetettek ügyét. Az emancipatórikus lendület számára a marginalizált társadalmi csoportok jogegyenlősége, méltóságának elismerése vált központi jelentőségűvé, miközben a gazdasági deprimáltság leginkább az interszekcionalitás fogalmában jelent meg – vagyis észrevételezték, hogyha valaki nő, afroamerikai és szegény egyszerre. A dekolonializálás eredetileg nyers, a gyarmati népek alávetettségével szembeni fellépést kifejező jelentéstartalma kitágult egy átfogóbb, mindenféle vélt vagy valós mértékű és jellegű információs, interpretációs, esetleg intellektuális monopóliumnak a leginkább verbális vagy esztetizáló felszámolásába – még a bibliai hermeneutikában is (SUGIRTHARAJAH 2016).

Vagyis a társadalmi és kommunikációs fordulatnak az egyházak közéleti jelenlétére nézvést is óriási hatása lett. Nem pusztán a média irányából kapott közvetlen kérdések miatt, hanem e téren folyamatosan kerültek színvalláskényszerbe azzal, hogy működésükben az identitások, különösen a nemi identitás és a szexualitika motívuma egyre dominánsabbá vált. Így megszólalásaikban (és nyilván az ezeket megalapozó öntételezésükben) egyre inkább elhalványult a szociális probléma.

Mindezzel egyidőben zajlott a *teología de la liberación*, azaz a felszabadítás teológiája partvonalon kívülre szorítása, erőteljes vatikáni kritikája. Ebben a transzcendencia háttérbe szorulása mellett a szegények melletti kiállás teológiai fókuszba helyezése, az egyházi hierarchia hatalmi státuszának mint a fennálló rend támogatásának bírálata (s mindezzel a marxizálás) volt a leginkább hibául felrótt eltévelyedés (RATZINGER 1984). Vagyis a világegyház teológiai oldalról csatlakozott a szegénység és kiszolgáltatottság tematikájának degradálásához.

Ettől azonban az alaptény, vagyis a szegénység, a vagyoni és ebből fakadó esélykülönbségek, lecsorítottságok és kiszolgáltatottságok növekedése megmaradt. A jezsuita háttérű stratégiai gondolkodás Jorge Mario Bergoglio latin-amerikai bíboros pápává választásával kereste a választ (KAISER 2014). Jellemző ugyanakkor, hogy a média Ferenc működésében sem a szociális elköteleződést emelte ki, a róla folytatott viták homlokterében sem ez állt. Tanulságos azonban, hogy utódja már a névválasztásával is jelezte: nem áll meg az egyház át-, illetve visszapozicionálása. Nem a sajtó által Ferencnél túlhangsúlyozott gender- és egyéb identitástémákban, hanem a kiszolgáltatottak, kirekesztettek, a nyomorultak igazsága melletti kiállásban.

„Mi az igazság?”

Ehhez kell áttörni a divatosan „post-truth korként” emlegetett jelenség falán a nyilvánosságban. Amint arra fentebb utaltunk, ennek előzményei az ismeretelmélet, majd a tudományfilozófia keretein belül zajló viták voltak, amelyek az 1960-as években kaptak társadalmi érvényű hangsúlyokat. A posztmodern jelensége messzire túllépett a filozofok és művészetkritikusok körén, általános élménnyé s eköz-

ben világértelmezéssé vált. Mindennek jegyében bontakozott ki a (tudományos) realizmus ellenében a (szociál)konstruktivizmus döntően baloldali kötődésű ideológiai és (igényeiben) filozófiai trendje.

Ezzel a teológiának és a transzcendenciát, illetve valamilyen mértékű meghatározottságot tételező világfelfogásnak önmagában is gondja lehet. Igazi társadalmi súlyt azonban azzal kapott, Hegellel szólva, az „Ész cseleként”, hogy egy kifejezetten ideológiai ellenpontja, az *alt-right* elnevezésű irányzat teret nyert, majd az USA-beli választásokon diadalra jutott. A tények relativizálása, a tudományos bizonyítás értéktelennítése az igazságnak mint olyannak a státuszát rombolja, teszi többpólusúvá, tehát kevésbé használhatóvá.

Ennek az egyházi-vallási következménye pedig jól látható abban az abszurd fejleményben, hogy a biblikus elvárásokat betű szerinti fundamentumnak tekintő vallási irányzatok lettek lelkes támogatói egy bizonyítottan minden ízében immorális, a tényeket kedve szerint alakító, a Szentírással is üzletileg kufárkodó politikusnak (McCRUMMEN 2025). A társadalmi igazságosságot durván felülírják az ebből fakadó egyházi fellépések vagy azok elmaradása, például a migrációról szóló egyházi és politikusi nyilatkozatok vitájakor az USA-ban.

Az igazság létének kérdése tehát egyaránt kulcsfontosságú a prófétai fellépés legitimációjában és értelmezhetőségében. A teremtettség ehhez jó érveket kínál azzal, hogy vélhetően az igazságra való törekvés huzalozva van az emberi agyműködésben (MCINTYRE 2015). A prófétai fellépés ebben a vetületben azt a célt is szolgálja, hogy az igazságnak mint olyannak a létezése melletti tanúbizonyosság legyen a nihilista-relativista főárammal szemben.

Hány pogány közt?

Itt érkezünk vissza a prófétai megszólalás jelenkori ambivalenciáihoz. Ahogyan láttuk, korunk közéleti mozgásait a medializáció, a pártpolitika uralma és a nihilista-relativista főáram határozza meg. Ebben a közegben kellene megtalálnia a prófétai hangot keresztény egyházi oldalról, kisebbségi pozícióból.

Hogy mikor és miről kell megszólalniuk ilyen módon, az persze helyzetértékelés, judícium és a *status confessionis* meglétének a kérdése (BEDFORD-STROHM 2010). Arról, hogy a szegénység, a kiszolgáltatottság, a szociális különbségek mértéke tűrhetetlen a keresztény ember számára, lehet értelmes vitát folytatni – egyházit viszont csak akkor, ha az valóban teológiai alapú és érvelésű diskurzus. Ehhez kell két feltételnek teljesülnie: a mindenféle világi hatalomtól való lelki és gondolkodói függetlenségnek, valamint a saját nyelv megtalálásának.

A függetlenség, még pontosabban kifejezve egyházi autonómia origója a Krisztus-centrikus hitmegélés. Ami nem egyszeri állapot, hanem az egyház működésének folyamata diskurzusokon át. Ezek viszont csak akkor visznek el Jézushoz, ha nem a média vagy a külső igazodások nyelvén zajlanak. És itt egyáltalán nem csupán a politikai hatalmat birtoklókkal szembeni szilárdságról van szó. Legalább ennyire szükséges az ideológiai médiakomplexum közhelyei, akár „tematizálásai” ellenében is kifejleszteni és következetesen használni a saját nyelvet. Ezzel persze az egyház elveszít médiaérdeklődést/-szimpátiát, de megnyerheti az igazságot. Ennyiben tehát a prófétai egyház egyfajta ellenkultúra, a posztszekularizmus (HABERMAS 2008) jelensége.

Tehát a prófétai hang valójában nem más, mint az egyház saját hangja, ami hallható az igehirdetésben és a modern technika révén a gyülekezetek fizikai falain messze túl is. S ez hívja fel a figyelmünket a saját, gyülekezeti felelősségünkre: a teológiai igényességre és megszólító erő elvárására. Vagyis a prófétai mivolta magára.

Hivatkozott művek

- BEDFORD-STROHM, Heinrich 2010. Prophetic witness and public discourse in European societies. A German perspective. *HTS Theological Studies*, 66. évf. 1. sz. 1–6. o. Web: <https://hts.org.za/index.php/hts/article/view/784/911>. <https://doi.org/10.4102/hts.v66i1.784>
- BLENKINSOPP, Joseph 1996. *A History of Prophecy in Israel*. Westminster John Knox Press, Louisville.
- BONHOEFFER, Dietrich 2022. *Követés*. Ford. Böröcz Enikő. 3. kiad. Harmat Kiadó – Luther Kiadó, Budapest.
- FABINY Tamás 2019. Az egyházak szolgálata a mai Európában. *Lelkipásztor*, 94. évf. 3. sz. 82–86. o.
- FÁBRI György 2023. Számolás és számadás. Közelkép a népszámlálás vallásosságot mutató adatairól. *Evangelikus.hu*, 2023. október 5. <https://www.evangelikus.hu/hireink/fokusz/szamos-es-szamas-kozelkep-nep-szamlalas-vallasossagot-mutato-adatairol>.
- HABERMAS, Jürgen 2008. A “Post-Secular” Society – What Does That Mean? (Reset Dialogues on Civilizations in Istanbul Seminars, June 2–6, 2008.) *Reset Dialogues*, 2008. szeptember 16. <https://www.resetdoc.org/story/a-post-secular-society-what-does-that-mean/>.
- HACKETT, Conrad et al. 2025. How the Global Religious Landscape Changed From 2010 to 2020. *Pew Research Center*, 2025. június 9. <https://www.pewresearch.org/religion/2025/06/09/how-the-global-religious-landscape-changed-from-2010-to-2020/>.
- HESCHEL, Abraham J. 1962. *The Prophets*. Harper & Row, New York.
- KAISER, Robert Blair 2014. *Inside the Jesuits: How Pope Francis Is Changing the Church and the World*. Rowman and Littlefield, London. <https://doi.org/10.5771/9781442229020>
- LIVINGSTONE, Sonia – LUNT, Peter 2014. Mediatization: an Emerging Paradigm for Media and Communication Research? In: Knut Lundby (szerk.): *Mediatization of Communication*. De Gruyter – Mouton, Berlin–Boston. 703–724. o. https://doi.org/10.1515/9783110272215_703
- MAINWARING, Scott 1998. Party Systems in the Third Wave. *Journal of Democracy*, 9. évf. 3. sz. 67–81. o. <https://dx.doi.org/10.1353/jod.1998.0049>
- MCCRUMMEN, Stephanie 2025. The Army of God Comes out of the Shadows. *The Atlantic*, 168. évf. 2. sz. Web: <https://www.theatlantic.com/magazine/archive/2025/02/new-apostolic-reformation-christian-movement-trump/681092/>.
- MCINTYRE, Lee 2015. *Respecting Truth*. Routledge, New York – London.
- NEWMAN, L. – DAVIES, David R. 2021. A History of Media Coverage of Poverty in the United States since 1960 Melissa. In: S. L. Borden (szerk.): *The Routledge Companion to Media and Poverty*. Routledge, New York – London. <https://doi.org/10.4324/9780429291333>
- RATZINGER, Joseph Cardinal 1984. *Instruction on Certain Aspects of The „Theology of Liberation” Congregation for the Doctrine of the Faith*. Vatican.
- ROSE, Max – BAUMGARTNER, Frank R. 2013. Framing the Poor. Media Attention and United States Poverty Policy, 1960–2008. *Policy Studies Journal*, 41. évf. 1. sz. 22–53. <https://doi.org/10.1111/psj.12001>
- SUGIRTHARAJAH R. S. (szerk.) 2016. *Voices from the Margin: Interpreting the Bible in the Third World*. Orbis Books, Maryknoll – New York.

Szentháromság ünnepe után 11. vasárnap

► 2Sám 12,1–15a

„Te vagy az az ember!” – Amikor a kegyelem leleplez

A vasárnap jellege

Az előző vasárnap fordulatot jelentett a Szentháromság ünnepe utáni vasárnapok sorában, hiszen a soron következő vasárnapok üzenete elénk tárja a bennünk élő ó- és új ember egymásnak feszülését a mindennapi életben és ezeken keresztül az egyház fejlődését és isteni erőinek kibontakozását az élet legkülönbözőbb megnyilvánulásaiban. Jeruzsálem pusztulásának története megmutatja, milyen súlyos következményei vannak annak, ha elutasítjuk Isten kegyelmét. És éppen ez a tény az, amely mindannyiunkat szüntelen kegyelem-éhségre kell indítsion. Mostani vasárnapunk Nátán példázatán keresztül világít rá Isten embert megigazító kegyelmére. Az evangélium (Lk 18,9–14) és az epistola (1Kor 15,1–10) pedig elénk tárja annak az igaz lelkiületnek az ismérveit, amely a feltámadt Krisztus új életet teremtő kegyelméből fakad. Mert csakis Krisztus büntörlő halálában és feltámadásában van életünk: *sola gratia, sola fide, solus Christus!* (JÁNOSSY 2008, 50–51. o.; HAFENSCHER 2010)

Amit a textusról tudni kell

Nem fürdőzünk a Sámuel második könyvéről írott kommentárok tengerében, éppen ezért jelen exegetikai megközelítés alapját az az egyet-

len, az EHE Könyvtárában fellelhető kommentár adja, amely Georg Hentschel tollából származik.

Nátán próféta fellépése Dáviddal szemben etikai-teológiai fordulópontként értelmezhető az udvari történetírásban. Az elbeszélés szerint Nátán példázata révén Dávid – öntudatlanul – önmaga felett mond ítéletet, ezzel mintegy morálisan leleplezve saját bűnösségét. Nátán kritikája olyan hagyományból eredhet, amely a prófétát a királyi hatalom félelem nélküli bírálójaként ábrázolta. A példázat háttere Dávid viszonya Betsabéhez, Uriás feleségéhez, akit – miközben maga is több feleséggel bírt – házasságtöréssel és Uriás halála révén tett a magáévá. A történet hangsúlyozza, hogy a tettnek teológiai következménye van: noha Dávid nem halt meg idő előtt, ahogyan az 5Móz 22 alapján elvárható lett volna, a narratíva szerint ez bünbánatának és az isteni megbocsátásnak köszönhető. A kard általi büntetés azonban nem maradt el: családját erőszak és gyilkosság sújtotta.

A történet újabb rétegeiben megjelenik a „négy-szeres megtorlás” (2Móz 21,37) utalása és az, hogy az Úr Dávid saját házából támaszt ellene ellenséget. A későbbi szerkesztői munka már a bünbocsánat feltevéletét is korlátozza: a házasságtörésből született fiú halála elkerülhetetlenné válik. A szöveg finom nyelvi módosításai (pl. „megvetettél engem [az Urat]” helyett „az ellenségnek okot adtál a gyalázkodásra”) arra utalnak, hogy a hagyomány szerette volna mérsékel-

ni Dávid felelősségét. A hangsúly azonban egyre inkább Dávid viselkedésének pszichológiai mélységeire helyeződik: gyásza különös és a kortárs normáktól eltérő, mintha elfogadná az isteni akarat visszavonhatatlanságát. A gyermek halála utáni normalizálódás, Salamon születése és a Jedídjá névadás már egy új teológiai szakaszba vezetik az elbeszélést, amelyben a bűn, a bűnhődés és a megváltás összefonódik.

A perikópa megértése

A bűn felismerése mindig Isten kegyelmi munkája. Nátán példázata (2Sám 12) nem pusztán elítél, hanem lehetőséget nyit a megtérésre. Az alázatos szív az, amely Isten igazsága előtt megállhat – erre tanít Jézus példázata is bennünket (Lk 18), ahol a vámszedő hazamegy megigazultan, míg az önigazult farizeus nem. Pál tanúsága (1Kor 15) pedig megerősíti, hogy Isten a legmélyebbről is felemelhet, hiszen nem a múltunk, hanem a Krisztusban kapott új élet határoz meg bennünket. A kegyelem nem olcsó, hanem formálóerő. Aki alázattal fogadja – erről szól a heti igénk (1Pt 5,5) –, azon Isten munkálkodik. Az igehirdetés fókuszja ezért nem pusztán a bűn leleplezése, hanem a kegyelem felragyogtatása. Az, hogy Isten az igazság kimondása után sem fordul el az embertől, hanem új kezdetet kínál. A bűnbánat útja mindig nyitva áll, és mindig a kegyelem kapuján át vezet.

Igehirdetési vázlat

Isten nem ítélkezik, hanem tükröt tart elénk. Alapigénk Dávid király életének egyik legsötétebb időszakát tárja elénk. Egy olyan bűn sorozatát, amelyben a kívánság, a házasságtörés, a manipuláció, majd egy férfi halála fonódik össze, mindezt egy olyan ember részéről, akiről azt olvassuk: Isten szíve szerint való férfi. Isten azonban nem mennydörgéssel, hanem egy történettel fordul Dávidhoz. A próféta, Nátán látszólag egy másik emberről szóló példázatot mond el neki. Egy gazdag ember elra-

bolja a szegény ember egyetlen bérányát, és amikor Dávid felháborodik, igazságot követel, akkor hangzik el a megrendítő mondat: „*Te vagy az az ember!*”

Ez a mondat nem vádirat, hanem tükör. Isten nem pusztán leleplez, hanem segít szembenézni azzal, amit nem akarunk látni. Mert a bűn nemcsak cselekedet, hanem önámítás is: megmagyarázzuk, elrejtjük, relativizáljuk. Isten pedig nem másokhoz mér bennünket, hanem az ő szentségéhez. És amikor igazán szembenézünk önmagunkkal, a kegyelem nem megszégyenít, hanem megtisztít.

A bűn felismerése nem emberi, hanem kegyelmi tett. Dávid királyt nem a törvény ismerete vitte bűnbánatra, nem is a lelkiismerete. A bűnével való szembesülés Nátán szava által jön el hozzá. Ez a szembesülés nem pusztán erkölcsi ráébredés, hanem a lelki megtérés kezdete. Mert a bűn igazi felismerése nem önmagunktól fakad. Az ember természetes reakciója ugyanis a védekezés, a tagadás vagy a magyarázkodás. Dávid azonban nem magyaráz. Nem mentegeti magát. Csak ennyit mond: „*Vétkeztem az Úr ellen!*” Ez a mondat nem egyszerű beismerés, hanem a bűn mélyéről fakadó hitvallás. És ebben rejlik a kegyelem mélysége. Isten nemcsak megbocsát, hanem lehetőséget ad arra, hogy meglássuk a bűnt, amit addig talán semmi be voltunk. Ahol megszületik az őszinte bűnbánat, ott Isten már elkezdte helyreállító munkáját.

Isten kegyelme nem olcsó, de mindig elérhető

Mi történik Dávid bűnvallása után? Nátán nem azt mondja: „Látod, milyen méltatlan vagy!”, hanem ezt: „Az Úr is elvette bűnödöt, nem halsz meg.” Ez az a mondat, amely körül az evangélium egész tartalma forog: a bűn valóság, de a kegyelem is az. Nem a cselekedeteink, hanem Isten hűsége alapján. Isten kegyelme soha nem a bűn elfedése, hanem annak legyőzése. Ugyanakkor látnunk kell, a kegyelem nem olcsó. Dávidnak következményekkel kell szembenéznie – a bűn nyomot hagy az életén. De nem ez az utolsó szó. Isten nem veszi el tőle a királyi hivatást, nem utasítja

el végleg, hanem új utat nyit számára. Megszületik Salamon, aki az Úr kedveltje lesz. A kegyelem nem törli ki a múltat, de új jövőt ad. Ezért tudjuk, bármit tettünk, Krisztus keresztye nagyobb. A kegyelem nem olcsó, mert Jézus életébe került – de nekünk elérhető, szabadon, hittel elfogadható.

A bűnbánatból új kezdet születik

Dávid története nem zárul le a bűn felismerésével. Ahogy a Zsoltárokból is olvassuk: „*Tiszta szívet teremts bennem, ó Isten, és az erős lelket újítsd meg bennem!*” A bűnbánat nem a vég, hanem a kezdet. Új kapcsolat Isten és ember között. Dávid ezután nem tökéletes, de alázatos. A bűnbánatban a régi ember meghal, és helyet készít az újnak, Isten Lelkének. Amikor valaki szembenéz a bűnével, és elfogadja a kegyelmet, nemcsak felmentést kap, hanem új irányt is. A bűnbánat tehát nem pusztán érzelem, hanem életváltozás, amelyben Isten formál tovább bennünket.

Isten leleplez, hogy megmentsen

A keresztény hit nem erkölcsi rendszer, hanem evangélium: jó hír. És ez a jó hír nem azzal kezdődik, hogy „te jó vagy”, hanem azzal, hogy „te vagy az az ember”, akit Isten mégis szeret, akiért Jézus meghalt, akit Isten új életre hív. Nátán szava ezért evangéliumi, mert bár leleplez, de nem vádol. Az evangélium soha nem elnéző, de mindig kegyelmes. Pál apostol is erről tesz bizonyosságot: „*Isten kegyelméből vagyok, ami vagyok.*” A múlt nem határozza meg a jövőt, ha Isten kegyelme munkálkodik bennünk. És ez a kegyelem átförmál, új útra állít, szolgálatra indít. Mindenki számára, aki ma is őszintén kimondja: „Vétkeztem az Úr ellen”, megszólal az evangélium: „Az Úr elvette bűnödöt.” És ez az igazi szabadság: nem az, hogy nincs bűnünk, hanem az, hogy van Megváltónk.

További javaslatok az istentisztelethez

Zsoltár

Az 51. zsoltár Dávid bűnbánó imádsága. A prédikáció textusával párhuzamosan ez az ige mélyen megszólítja a gyülekezetet, előkészíti a bűnbánat és a

kegyelem témáját. Bevezető zsolttáráként akár közös, akár felelgető formában használható. Alkalmazható az igehirdetés előtt is egyfajta hangolódásként.

Imádság

Az igehirdetés után egy-két percnyi csend lehetőséget adhat arra, hogy a gyülekezet megélhesse a „te vagy az az ember” megszólítás személyes vonatkozását. Az igehirdetés után válogathatunk az Evangélius énekeskönyv imádságai közül, amelyeket közösen mondhatunk: *Bűnbánattal kiáltok* (683. o.), *Ne vétkeink szerrint* (702. o.); úrvacsorai alkalmon Luther imádságát mondhatjuk közösen: *Nem vagyok méltó* (705. o.)

Énekek

EÉ 456, 402, továbbá 370, 382, 423, 463

GYLK 626

ZÉ 38, 41, 45, 146, 147, 149

Illusztráció

VERS

Máthé Hunor: *Folt a szívemen*

Egy tenyérnyi folt van a szívem táján,
Sötétlik életem szürke ruháján.
Sugár hull rá a krisztusi szemből,
Attól ruhám kifehérl egyből.
Kellemes most a szívemen a folt,
Ránézett, Kié örökké lesz
És örökké volt...

TÖRTÉNET

A tükrös és a törés

Egy idős órásmester mesélte: „Egyszer egy fiatal ember hozott be egy régi zsebrót. Apjától örökölte, de már nem járt. Kívülről szépnek tűnt, de belül a finom fogaskerekek elmozdultak, némelyik elgörbült. Amikor szétszedtem, a fiú megrémült: »Miért törte szét teljesen? Én csak egy kis igazítást akartam!« Azt feleltem: »Hogy újra pontos legyen,

belülről kell kezdenünk. Nem lehet csak kívül javítani azt, ami mélyen sérült.» (Ismeretlen szerző)

Így van ez az emberi élettel is. Dávid is csak „egyes igazitást” akart, amikor elhallgatta bűnét, de Isten Nátán prófétán keresztül mélyre nyúlt – egészen a szívéig. A vámszedő is csak annyit mondott: „*Légy irgalmas nekem, bűnösnek!*” Nem szépített. Nem magyarázott. És Isten éppen ezért kezdetett valami újat benne.

A mi életünk is sokszor kívülről rendezettnek látszik, belül mégis javításra szorulna. Isten azonban nem azért nyúl mélyre, hogy összetörjön, hanem hogy helyreállítson. Nem csak javítani akar – újjá szeretne teremteni. És ez a kegyelem csodája: mindig elér bennünket, amikor igazán készen állunk megnyílni neki.

Felhasznált és ajánlott irodalom

JÁNOSSY Lajos 2008. *Az egyházi év útmutatása*. 2., jav. kiad. Fraternitás, Veszprém.

HAFENSCHER Károly 2010. *Liturgika – A keresztény istentisztelet protestáns megközelítésben, ökumenikus szellemben*. Luther Kiadó – Liszt Ferenc Zene-művészeti Egyetem Egyházzene Tanszék, Budapest.

HENTSCHEL, Georg 1994. 2. *Samuel. Kommentar zum Alten Testament mit der Einheitsübersetzung*. Echter Verlag, Würzburg.

NAGY Antalné KULCSÁR Erzsébet 1995. Sámuel második könyvének magyarázata. In: *A Szentírás magyarázata. Jubileumi kommentár*. Kálvin Kiadó, Budapest.

■ P. NAGY KRISZTINA

Szentháromság ünnepe után 12. vasárnap

► Ézs 29,17–24

„Mennyflix”-sorozat 1. szezon, 8/3. epizód

A vasárnap jellege

„Akiket Isten elhívott, azokat meg is igazitotta” – olvashatjuk az összefoglaló gondolatot a Szentháromság ünnepe utáni 10–17. vasárnapok felirataként. A sorozat első textusa Istennek a népe számára felkínált kiválasztását hangsúlyozta: „*népem lesztek*”. Azután a személyes kiválasztás példáját láttuk: Dávid királlyá emelését. A sorozat további alapigéi sorra veszik az emberi felsülés, hűtlenség állomásait. Ma, e sorozat harmadik epizódjában mintha csak spoilerezne: felvillantja a következő részek tartalmát. Ennek megvalósulása Isten mint rendíthetetlen rendező részéről eldöntött tény. A kérdés csak az, a szereplők hajlandók-e a forgatókönyv szerint cselekedni.

A jelen választás súlyára helyeződik a hangsúly. Milyen választólunk Isten ígéjére? Aki hűséges marad hozzá, azt ő megsegíti. Annak életében valóra válik Isten forgatókönyve, aki „jóra akarja fordítani népe sorsát”.

A mi gyülekezetünkben a templomszentelés

emlékünnepe lesz. Több helyen talán a tanévkezdés ünnepe. Másutt a hálaadás vasárnapja. Mind-egyik a korábbi és a mostani összehasonlítását kínálja: vetést és aratást, átadást és évfordulót, évzárást és tanévkezdést. A textusban is a régi és az új feszültsége olvasható. A jelen nehézségei, amelyekből Isten ki akarja segíteni népét. Terve szerint az új jó lesz, és örömteli.

E sorok írása idején az izraeli–iráni háború tizenkettedik napja van. Harmadfokú hősérgiasztás. Órákat késő és lerobbanó vonatok. Egyre hangosabb választási lejárato kampányháború. Tüntetések és felvonulások mellett és ellen felállított székértáborok. A 2022-es szörnyű aszálynál is drámaibb csapadékhiány a földeken. A szóbeli érettségik ideje.

Szinte minden képlékeny. Aki nem lát a jövőbe, az csak találgathatja, mivé lesz szeptember hetedikére az élet. A háborúk addigra befejeződnek-e? Lesz-e felvonulás – vagy nemzetközi botrány helyette? Lesz-e mit aratni? A diákoknak si-

kerül-e felvételt nyerniük? Szeptember hetedikére ezek már ismertté lesznek.

Hasonló helyzet volt Ézsaiás korában. Előre meghirdette azt, amit Isten készült tenni népével. Akkor még nem tudhatták, hogyan lesz a jövőben. Sokan bizonyára csak legyintettek rá és az Űrra.

Mi már tudhatjuk: az ígéret sok tekintetben már valóra vált. Jézus megnyitotta a vakok szemét és a süketek fülét – amint arra a lekciónk is emlékeztet (Mk 7,31–37). Maradéktalan beteljesülése a mennyei Jeruzsálemben válik valóra. „*A trónon ülő ezt mondta: Íme, újjáteremtek mindent. És így szólt: Írd meg, mert ezek az ígék megbízhatók és igazak!*” (Jel 21,5)

Isten terve jó! Békét, gyógyulást, igazságságot, bőséget, boldogságot akar népének adni. A rossz dolgok jóra fordulása nem tűnik reálisnak. Nem is emberek oldják meg.

Amit a textusról tudni érdemes

Ritka kivétellel van dolgunk a tekintetben, hogy a tudós teológusok szeretett megkérdőjelezése nem érinti textusunkat, vagyis „a 28–33. rész legnagyobb részét a próféta eredeti szavait tartalmazza” (SOGGIN 1999, 281. o.), habár épp e textusról a Káldi-Neovulgata magyarázata azt írja: „Egy későbbi próféta éneke a végső időkről.”

A Libánon említése egészen természetesnek hat mint az ország kedves, ismert része. Illés történetéből is ismert ez a terület: Szidón és Sarepta környéke, a Samáriától északra fekvő terület. Jézus korában már nem tartozott az országhatáron belüli területekhez. Észrevehetjük: az országhatárok változhatnak bár, de a gondviselő Isten változatlan!

A 20. vers második felében olvasható nifal igealak נִכְרְתָּ (‘kiirtják’) passzív vagy visszaható jelentéstartalmat hordoz. Tehát a cselekvő alany rejtett, vagyis maga Isten végzi azt el. Nem valamely ember, emberi erőszakszervezet áll bosszút: Isten maga cselekszik. Igazságot szolgáltat hamarosan (lásd a hamis bíró példázatát), népe segítségére siet (amint a koldus Lázárra is lett gondja a mennyben Istennek).

A 17. vers indító időhatározója – „*Kis idő még*” – türelmes, szelíd, jámbor várakozásra int. E kezdősor egészen hasonló ahhoz, amint Jézus a közeli jövőről beszél Jn 14,19 szerint: „*Még egy kis idő...*”

A 22. versben múlt és jövő egybekapcsolódása olvasható. Az Űr (a szent tetragram olvasható) maga fogja megsegíteni a jövőben népét, aki hajdanán Ábrahámot megsegítette. Jézus ünnepélyes „én vagyok” válasza az őt elfogni készülő katonáknak fülünkbe csenghet. Jézus személyében maga a Mindenható érkezett megváltásunkra.

Ábrahám és Jákób említése egészen személyesé teszi a prófétai megszólítást. A vér szerinti ősapákra emlékeztet. Amint őket is megszabadította, megsegítette megannyi bajban, úgy gondolhatunk vissza mi, mai igehallgatók saját nagyszüleinkre, dédszüleinkre, felmenőinkre, akik közül bizonyára többen megtapasztalták Isten gondviselését.

Itt a מְגַלֵּת (megváltotta) ige a ’visszavásárolta’ szinonimával is fordítható lenne.

A 23. vers szerinti utódok tiszteletadása összecseng a 22. zsoltár zárósoraival, amelyet Jézus a kereszten imádkozott. A kereszttől tövénben megszólaló százados szavaiban pedig mintha a 24. vers prófécija teljesedne be.

A textus újszövetségi párhuzamai: a gyógyítási történetek; a szegényeknek hirdetett evangélium; Fülöp küldetése az etióp kincstárnokhoz (ebből az ézsaiási igéből kiindulva bizonyosságot tehetünk Jézusról mi is); Jézus a názareti zsinagógában; „még egy kis idő” János evangéliumában; a százados Jézus kereszttje tövénben; „*Mintha szíven találták volna őket*” (ApCsel 2,37).

A perikópa megértése

Nem a legismertebb ézsaiási igeszakasz. A gyakran idézett Ézs 61,1–2 (Jézus názareti felolvasása) tartalma szerint egészen egybeesik az itt felsoroltakkal, ám különbözősége fontos felismerésekre vezethet.

A magyarázatos Biblia megjegyzése szerint e textus „nincs sem tárgyi, sem idői összefüggésben a 29.

és a 30. résszel” (809. o.). Ez akár felbátoríthat bennünket arra, hogy történelmi szituációtól függetlenül, saját helyzetünkre nézve is aktuális üzenetként olvassuk e textust. A tényleges elhelyezkedése ugyanakkor abban erősíthet meg, hogy Isten a legnehezebb időszakok ellenére is jót tervez népe számára.

Igehirdetési vázlat

Akárcsak egy nyolcrészes, jól megrendezett filmsorozat harmadik epizódja: egy ószövetségi textussorozat része a mai.

A szeptember első vasárnapján felhangzó ige után szintén kérdés lehet, mi lesz várható. A tanévkezdő diákok és tanárok talán kíváncsisággal, talán nehéz sóhajjal kezdik a tanévet. Szinte mindenki kérdéssel, várakozással tekint a jövőbe. Sokan – bizonyára jó okkal – aggodalommal teli szívvel kérdezik: „Mit hoz a holnap?”

Igénk utat mutat, és bátorítja azt, aki hittlel ráhagyatkozik.

„Aha!”

A nyolc versből álló felsorolás során a próféta számba veszi kora társadalmi helyzetét. Fájdalmas kórképet fest meg. Belső feszültségről beszél. Az előjárók, bírák, hatalmasak visszaélnék tisztükkal. A választott népen belüli romlás ez, nem kellenek hozzá a külföldi nagyhatalmak.

A felsorolás Isten jóra fordító munkáját jövendőli meg a jelen nehézségeinek, fájdalmainak a meggyógyításával. A negatív dolgok hallatán könnyen ráismerhetünk: napjainkban is egészen hasonló dolgok között élünk. Ám az ige nem az önsajnálóban akar meggyökereztetni minket, hanem a hívő léleknek bátorságot adni ahhoz, hogy biztos reménységgel tekintszen Isten szabadítására a közeljövőben.

„Hiszem, ha látom!”

Tamás kétsége ismétlődhet meg többek lelkében, amikor a boldog jövőről szolunk. Túl súlyosnak bizonyulhat számukra a jelen gondjainak megtapas-

talása. A szomorú jelen és a meghirdetett boldog jövő feszültsége ma is kétséget ébreszthet, akárcsak Ézsaiás korában. A kortörténeti hasonlóság felmutatása ezért is lehet e vasárnap különösen is hasznos.

A kortörténetben olvashatjuk (RÓZSA 2025, 392–393. o.), hogy Ézsaiás kora mind belpolitikai, mind erős külpolitikai feszültségek, háborúk, szövetségekötések és helyezkedések időszaka volt a már egyébként is kettészakadt ország-részek számára. Isten megszólító, eleven igéjét hallgathatjuk ma is úgy, mint aki minket is meg akar szólítani, helyes és reményteli irányba akar állítani feszültségekkel teli jelenünk idején. Akkor is óriási kísértést jelentett az, hogy a világuralomra törő nagyhatalmak szándékaihoz igazítsa döntéseit még a választott nép is. Ézsaiás próféta könyve épp arra hívja fel a figyelmet, hogy a népnek mindenekelőtt Istenével kell egyenesbe kerülnie. A vele való kapcsolatát kell helyrehoznia. S ha ez megtörténik, Istennek lesz gondja arra és ereje ahhoz, hogy bármiféle emberi hatalmasságokat tetszése szerint igazgasson. Nincs olyan erő és körülmény, amely neki ellenállhatna.

A valószínűségszámítás igaza és csődjé

Tapasztalataink és a felismert törvényszerűségek nyomán oly sok mindent megjósolhatunk. Amikor csak emberi síkon zajlanak a dolgok, rendre be is igazolódnak várakozásaink. Az esélyes győz, a gyengébb veszít. Ám ha Isten beleszól dolgaink alakulásába, egészen váratlan fordulatok történnek. Győz a gyengébb, és diadalmaskodik az esélytelen. A meddő fogan, a vak látóvá lesz, a béna talpra áll, a süket hall, az ellenség testvérré válik.

A realitás és Isten terve egészen más. Irreálisnak tűnik! Ahogy Saul megtérése, a filippi börtönőr bocsánatkérése is teljes képtelenségnek tűnt korábban. Egyedül Isten az, aki erre képes. Jézus korában azok a vakok kapták vissza látásukat Jézustól, akik hozzá mentek, benne bíztak. Nem tudunk róla, hogy meggyógyult volna bárki, aki rá fittyet hányt.

A valószínűségszámítás képletét csakis Isten képes megcáfolni. Aki engedi, hogy szemét

megérintse, ujját fülébe dugja, aki köntösét megmarkolja, aki hozzá siet, és szíve minden őszinteségével tőle kér segítséget, annak ő egészen váratlanul és kiszámíthatatlanul tudott és tud ma is segíteni.

Ma is igaz: sorsa jóra fordulását csak az remélheti, aki Jézus Krisztushoz fordul, hozzá tér. Most talán még cudarnak látjuk a helyzetet. Ám az ézsaiási próféciára hallgató megtapasztalja: kis idő, és jó lesz majd! Isten megsegít.

Alternatív igehirdetési vázlat

Mi vár ránk? Isten terve: jóra fordítani népe sorsát

- Örökölt sorsunk és saját múltunk
- Nyers jelenünk
- Áldott jövőendő

További javaslatok az istentisztelethez

Énekek

EÉ 192, 328

Lekció

Mk 7,31–37; 2Kor 3,4–11

Illusztráció

Egy Edisonról készült videóban találkoztam azzal, hogy ki akarták csapni az iskolából. Tanára zárt borítékban vele küldte el véleményét az édesanyjának. Azt ajánlotta, a fia gyenge képességei miatt vegye ki az iskolából, és írassa be egy neki való, gyengébb képességűeknek fenntartott intézménybe. Az édesanyja „felolvasta” érdeklődő fiának a levelet. Csak épp másképp, „félreolvasva”. Fiát különlegesnek, egyedi képességekkel rendelkezőnek írta le. Az édesanya mást látott a gyermekében, mint a tanár. Fia pedig ráhagyatkozva a benne bízó édesanyja szavaira, a világ egyik legnagyobb felfedezőjévé lett.

Felhasznált és ajánlott irodalom

ALEXANDER, Pat – ALEXANDER, David (szerk.) 2014.

Scolar kézikönyv a Bibliához. Ford. Hazai Péter et al. Scholar Kiadó, Budapest.

Biblia. Magyarázó jegyzetekkel. Magyar Bibliatársulat – Kálvin Kiadó, Budapest, 2018.

RÓZSA Huba 2025. *Bevezetés az Ószövetség könyveibe.* Szent István Társulat, Budapest.

SOGGIN J., Alberto 1999. *Bevezetés az Ószövetségbe.* Ford. Hoffmann Béla – Vig István. Kálvin Kiadó, Budapest.

WEBB, Barry 2018. *Ézsaiás könyve.* Ford. Bádonyi Márta. Harmat Kiadó, Budapest. (A Biblia ma.)

■ SZIGETHY SZILÁRD

Szentháromság ünnepe után 13. vasárnap

► 1Móz 4,1–16

„Hát őrzője vagyok én a testvéremnek?” – Igen, őrzője vagy!

A vasárnap jellege

E vasárnapon lekióként hangzik az irgalmas samaritanus példázata (Lk 10,23–37). A diakóniában amolyan *locus classicus*ként tanítjuk ezt a példázatot. A kollektaimádságokban (*Liturgikus könyv* 1: 297. o.) a cselekvő szeretetért könyörgünk: „Min-

denható, irgalmas Isten, készítsd fel szívünket a jó cselekvésre és egymás szeretetére...” Ehhez képest igét hirdetünk Kain és Ábel ősi történetéből kiindulva! Éppen ezért az előkészítő mottójaként a hírhedt kaini kérdést választottam, amelyben benne van minden, ami e vasárnap legfontosabb teológiai mondanivalójának ellenpontja. Már a címben sem

várokztatom az olvasót, ab ovo igyekszem az igehirdetéshez irányt adni. A minket hallgató gyülekezetet erősíteniünk kell abban, hogy a felebaráti szeretet érző könyörületet (*compassio*) és tevőleges segítségnyújtást jelent. Érthető módon fogalmaz a kortárs német evangélikus lelkész könyvében: „Diakónia, amit Jézus Krisztus kereszthalála és feltámadása után cselekednünk kell.” (ZELLFELDER-HELD 2002, 26. o.) Az Édenből kirekesztett, de Jézus Krisztus által megváltott ember és az egyház népe hitvalló felismerése: igen, őrzői vagyunk egymásnak, és a kaini gyilkos indulat helyett a krisztusi indulat továbbadására hívtunk el.

A textusról

1. vers: A történet folytatódik az Édenen kívül; az ember „megismerte”¹ (וָיָדָעַ) feleségét. Az élet továbbadása isteni parancsának (1Móz 1,28; 2,24) engedelmeskedik az emberpár, és a Teremtőtől rendelt szexualitás és családi élet kezdete rejlik e kifejezés mögött. Kain nevének eredete bizonytalan. Írásmagyarázók hipotézisei mellett fogadjuk el, hogy az emberiség történetének hajnalára tehető a név (כַּיִן), de az egész szöveg eredete is az „archaikus (*sethi*) aranykorba” (HAMVAS 2025, 31. o.) nyúlik vissza. Különös exegetikai vitát generált Éva kijelentése, miszerint a férfiembert (אָדָם) az Úrtól kapta. Az anya adja a nevet, amely szintén ősi, matriarchális nyomra utal. Éva a szuverén Isten (Jahve) segítségét ismeri el kijelentésében. Fontos teológiai felismerés: az Édenből kiűzött ember kapcsolata nem veszett el a Teremtővel, nem süllyedt állati sorba, csak a „szerelmes”, teljes bizalmon alapuló viszony romlott meg a bűn miatt, és az élet küzdelmessé és esendővé lett.

2. vers: Ábel (חָבֶל) nevének jelentése 'lélegzet', 'pára', ami beszédesen az emberi élet mulandóságára utal. Ábellet megjelenik a civilizációs dif-

ferenciálódás és a munkamegosztás (növénytermesztés és állattenyésztés), ugyanakkor a versenyes lehetőség és annak destruktív hatása is. Ábel juhok őrzője (רֹעֶה צֹאן – pásztor) volt, míg Kain Ádám hivatását üzte (1Móz 3,23). A pásztorkodással kapcsolatos metaforák a Szentírásban a leggyakoribbak (Zsolt 23), és az üdvösségtörténetben is fontosak (Jézus mondja: „*Én vagyok a jó pásztor*” [Jn 10,11].) Izgalmas az idő múlására való utalás.

3. vers: Az eredeti szövegben a „nap végén” kifejezés áll (יְהִי מִכֶּן יָמִים), ami a múltó időt jelzi. Az Édenen kívül az ember az idő szorításában él, de a szófordulat utalhat a két fiú felnőtté válására és az istenkapcsolatuk fejlődésére is. Ennek jele az áldozat (ajándék = מִנְחָה), a munka gyümölcéből adott felajánlás. Az áldozatbemutató istentisztelet, amely párbeszéd, vagyis a fogadó fél (Jahve) válasza (elfogadás vagy elutasítás) döntő. Miért Ábel áldozata volt kedves az Úrnak? Ezzel kapcsolatban megoszlanak a zsidó és a keresztény hittudósok véleményei. A rabbik Jahve szuverén hatalmát hangsúlyozzák, a Zsidókhoz írt levél írója a hit által felajánlott ábeli áldozatot tartja értékesebbnek (Zsid 11,4). Abban egyetértés mutatkozik, hogy nem az áldozat minősége okozza a feszültséget, mert Kain is a javát vitte. Luther szembeállítja Kain elbizakodottságát Ábel alázatával: „Így gondolta: én vagyok az elsőszülött, nekem jár a hatalom, én hozom a legjobb áldozatot; ezért Isten meg fogja nézni az én áldozatomat, és jobban fog tetszeni neki, mint a testvéremé. Ábel viszont így gondolta: én vagyok a kisebb, ő a jobb, sok előnye van velem szemben, ő hozta a legjobb áldozatot, ezért Isten pusztán kegyelemből fog rátekinteni az én áldozatomra.”² A reformátori teológia alapján mondhatjuk: Isten viszonyulása rávilágít a szív állapotának fontosságára az istentiszteletben, és az áldozat mögötti hozzáállást és hitet értékeli.

4. vers: Mindenesetre az elsőszülöttségnek (elsőszülött bárányok mint áldozat) üdvtörténeti jelentősége van.

¹ Ebben az értelemben az Ószövetségben csak emberre vonatkozóan, állatokkal kapcsolatban soha nem használják ezt a kifejezést. (F. Delitzsch in: WESTERMANN 1983, 381–435. o.)

² Predigt über Gen 4. WA 24: 127–128. Idézi RUPPRECHT 1963, 176–188. o.

5. vers: Isten „letekintése” és Kain elutasítása okozta a krízist, egyfajta próbatételt, amely Kainban – emberileg nézve akár jogosan (Westermann) – erős töltetű indulatot ébresztett (קַיִן). Megjelenik a bűn hatásaként – a szégyenérzet (1Móz 3,10) után – a másik negatív érzés: a harag és az irigységből feltörő düh. Mindez a lelki hanyatlás jele, és a gyilkolás ebben az önreflexióra képtelen lelkiállapotban veszi kezdetét. Nyilván e folyamatot pszichológiai és pasztorális teológiai szempontból is lehet elemezni. Az ősi történet megmutatja, hogy az Édenen kívül rekedt ember Istenhez való kapcsolatának lelki síkja törékeny, és a bűn Isten ellen hangoló ereje mérgezően járja át a személyiséget.

6–7. vers: Isten szól – közvetve vagy Ádámon keresztül (Luther) Kainhoz: „Miért vagy haragos?” Isten leírja Kain lelkiállapotát. Az elborult arc³ és lehorgasztott fej Kain zavarodottságát⁴ jelzi. Az ókori keleti kontextusban nagy szerepet tulajdonítottak az arckifejezésnek, az arcot a szív ajtajának is tekintették. Isten a tiszta szívből eredő áldozatra és az ebből fakadó jó cselekvésre inti Kaint, de a dühtől elhomályosult és mélabúba süllyedő Kain veszélyhelyzetére is figyelmeztet. Ha nem jól cselekszik, akkor a bűn (חַטָּה)⁵ leszállásba helyezkedik az emberi lét küszöbén (ajtó előtt: לְפָנֶיךָ), mint ahogy a vadállat⁶ vár a zsákmányára. Sőt vágyakozik (תַּשְׁקֶה) utána, ahogy a nő a férje után (1Móz 3,16), és akár fékezhetetlen erőként tör rá. Uralkodj rajta! (כָּשֶׁל) Ez az uralom azonban nem önerőből merít, hanem csak a Kaint megszólító Istennel helyreállított kapcsolatból eredhet.

³ „Így a 2–3. fejezetben a szégyenérzet, a 4. fejezetben pedig az irigység [kerül előtérbe]. A Jahvista mindkét esetet – helyesen – pszichoszomatikus jelenségnek tekinti, az egész embert megrázó folyamatnak, amely testi változásokban nyilvánul meg. Kain reakciója kettős: Kain »haragra lobbant« (A. Dillmann), egészen átforrósodott. »Lángoló irigységről« beszélhetünk.” WESTERMANN 1983, 405. o.

⁴ „...nem akar többé Istenre nézni.” Uo.

⁵ *Hattath* (bűn) – sokféle jelentéssel bír. Itt a bűn aktív elvét értjük alatta.

⁶ Párhuzamos kép 1Pt 5,8-ban a sátánról mint ordító oroszlánról.

8. vers: Míg Isten megszólítása a mentő szeretet hangja, addig Kain Ábelhez intézett szava a gyilkosság előkészítése. Ábel teljesen háttérbe szorul, hangja sincs: áldozattá lesz. A mező Kain élettere, de most a mező a szent helytől való távolságot szimbolizálja („Menjünk ki...!”),⁷ és az átok helye lesz, mert ott kint Kain „ráugrott”, és megölte Ábelt. Az első gyilkosság zajlott le, amely minden gyilkosság és háború előképe. A kaini indulatból feltörő gyilkos tett a személyiségtorzu-
lás ősi lélektani leírása.

9. vers: E versben Isten kérdésére – „*Hol van Ábel, a testvéred?*” – a vágyakozó bűn romlott fája megtermi újabb mérgező gyümölcsét, a hazugságot: „*Nem tudom...*” Az írásmagyarázók egyet-
értének abban, hogy a bűnbeesés után az Édenen kívül rekedt ember életében szintet lép a bűn hatása, és a gyilkosság és hazugság áradata indul el a történelemben.

10. vers: „*Mit tettél...?*” – Ismerős a kérdés, mert Évának is ezt tette fel az Isten (1Móz 3,13). Ábel már nem szól hozzám, de a kiontott vére (קַיִן) kiált hozzám (קָרָא).⁸ Szintén archaikus hiedelem jelenik meg, amely szerint a holtak vére Istenhez kiált. Nem lehet az emberi élet kioltását semmissé tenni, és hiába menekül el Kain a tethelyről, Isten ítélete utoléri. Átkozott (אָרָר) lesz,⁹ és az átok kiterjed a földjére (אֶרֶץ) is, amely elveszíti termőerejét. Őt jel (אִיָּמָה) óvja ugyan (tabu), de csak földönfutóként élhet az Édentől keletre. Távolság Ádámától és Évától, akik – Ábel emlékét őrizve – új fiúnak adtak életet, akit Sétnek neveztek el.

⁷ „Egyszerűen azt jelenti: odakint, ahol a tettnek nincsenek tanúi (sok értelmező szerint).” WESTERMANN 1983, 411. o.

⁸ „Kain meg akarta ölni Ábelt, de nem sikerült; az elvesztett élet kiált. Ez az egyik legmonumentálisabb mondat a Bibliában, nem szorul magyarázatra, és évezredek során minden generáció számára érvényes marad. A mondat legfontosabb szava a »hozzám«. [...] »Mit tettél?« [...] Ez a mondat, amely az emberiség egész történelmére érvényes, védelmébe veszi az embert mint Isten teremtményét a másik emberrel szemben.” Uo. 414. o.

⁹ „A 3. fejezetben sem az ember, sem a nő nem átkozott, csak a kígyó. A 4. fejezetben azonban az ember, Kain az átkozott.” Uo. 416. o.

Gondolatok az igehirdetéshez

Az Istennek kedves istentisztelet

Az egyház népe is az Édenen kívül él, a kaini indultól átitatott, bűntől terhelt világban. A helyes istentisztelet első lépése a bűnvallás és az ábeli lelkület: Isten pusztán kegyelemből tekint le rám (fogadja el áldozatomat). A gyónásban helyes önismeretre jutunk: Isten irgalmára szorulunk. A feloldozásban a megváltás erőterébe kerülünk, és Isten szava egyedül Jézus Krisztusért a Lélek által felszabadít, és elveszi a szégyen, irigység, hazugság és gyilkos indulat (Mt 5,21–22) megkötöző erejét. Micsoda szent és életet mentő ajándéka Istennek a gyónás!

Hit által, kegyelemből: kaini indulat helyett krisztusi szeretet (agapé)

Két antik képet hívunk segítségül. Romulus és Remus antik története is a kaini indulatot idézi meg, ahol végül testvér testvér vérére ontja. Ezzel szemben a szkíta harcosok ábrázolásán a két alak egymás hátának dőlve, támaszt nyújtva feszítik meg ijukat, és egymást védelmezik. „Háttestvérként” élnek. A testvéri szeretet prekrisztianus ábrázolásaként is tekinthetünk e képre. Az irgalmas samaritánus felismerte, hogy a félholt embertársát csak ő mentheti meg, így lett felebaráttá, Isten mentő, őrző, védő szeretetének cselekvőjévé és támasszá.

„Hát őrzője vagyok én a testvéremnek?” – Igen őrzője, pásztora vagy a testvérednek!

Kain cinikus kérdése már az előkészítő elején provokál minket. Jakab (2,17) írja, hogy „a hit is, ha cselekedetei nincsenek, halott önmagában”. A neki kedves istentiszteletre Isten rátekin, és a Szentháromság erőterébe kerül egyéni és közösségi életünk. A szakralitás megtermi gyümölcsét, és megszületik az erkölcs és a jó cselekvése. A génjeinkben örökölt kaini indulat (harag, düh, Istentől való elfordulás, szégyen, irigység, gyilkos hajlam) és a sátán emberfeletti ereje a kereszten legyőzött. Krisztus vére nem kiált a földből, ha-

nem megváltott és megtisztít minden bűntől (1Jn 1,7). Édentől keletről, a távolból is van visszaút az atyai házba a feltámadott Úr pásztori hangjára figyelve, az örök élet reménységével. A visszaúton járnak előttünk, velünk, és sokan erőtlenekek, lélekben félholtak, kifosztottak, és elnyelte őket a bűn vágya. Segítségre vágnak! Igen, őrzői vagyunk egymásnak, sőt pásztorai, akik óvjuk az életet és áldjuk a Szentháromság Isten szent nevét.

További javaslatok az istentisztelethez

Énekek

EÉ 455, 470, 473

ÚÉ 119

Illusztráció

KÉP

Kiss István fadaragó mester domborműve:
Szkíta íjászok (kissi.hu/szkita-ijaszok/)

REGÉNY

John Steinbeck: *Édentől keletre*
A regényből Elia Kazan forgatott filmet James Dean főszereplésével (1955).

VERS

Dsida Jenő: *Valami eltörött* (részlet)

Valahol valami eltörött,
valahol valami nincsen rendjén.
...Künn a határban Kain zokog
a holt Ábel fölött.

Felhasznált irodalom

HAMVAS Béla 2025. *Seth. Kereszténység és hagyomány.*
Medio Kiadó, Budapest.

RUPPRECHT, Walter 1963. 13. Sonntag nach Trinitatis.
In: BREIT, Herbert – WESTERMANN, Claus (szerk.):
Calwer Predigthilfen. 2. köt. *Die alttestamentlichen
Texte der vierten Reihe*. Calwer Verlag, Stuttgart.
176–188. o.
ZELFELDER-HELD, Paul-Hermann 2002. *Solidarische*

*Gemeinde. Ein Praxisbuch für diakonische Gemein-
deentwicklung*. Freimund Verlag, Neuendettelsau.
WESTERMANN, Claus 1983. *Genesis*. I/1. köt. *Genesis
1–11*. 3. kiad. Neukirchener Verlag, Neukirchen-
Vluyn. (Biblischer Kommentar Altes Testament I/1.)

■ GREGERSEN-LABOSSA GYÖRGY

Szentháromság ünnepe után 14. vasárnap

► 1Móz 28,10–22

Isten kegyelme felülírja...

A vasárnap jellege

Jánossy Lajos szerint Szentháromság ünnepe után a „10. vasárnaptól 23.-ig terjedő időszak üzenetét így fejezhetjük ki: az egyház fejlődése és isteni erőinek kibontakozása – megigazítás és megújítás, megvilágosítás és megszentelés az élet különböző megnyilatkozásaiban és vonatkozásaiban. Mindez harc, küzdelem és szenvedés között megy végbe a Krisztus-test tagjainak még az ó- és új ember tusakodását, összeütközéseit mutató életében.” (JÁNOSY 1944, 53. o.) A Szentháromság ünnepe utáni 14. vasárnap ígéiben mindez világosan megjelenik. Az evangélium (Lk 17,11–19) felhívja a figyelmünket arra, hogy „[a] megváltó kegyelemben részesülés Szentlélektől való gyümölcstermése a hálaadás”. Az epistolában (Gal 5,16–24) „az apostol az őember cselekedeteivel szemben azoknak a Szentlélekből való új életét rajzolja elénk, »akik Krisztuséi«, s akikkel együtt nekünk is ugyancsak van okunk a hálaadásra. (Zsolt 103,2!)” (JÁNOSY 1944, 53. o.) Az ószövetségi textus pedig Jákób történetén keresztül mutatja be, hogy Isten kegyelmének következménye a bizalom és a hála.

Amit a textusról tudni kell

Bétel környéke már Ábrahám számára is fontossá vált, hiszen Bétel és Aj között épített oltárt az Űr-

nak (1Móz 12,8), és visszatért oda a szégyenteljes egyiptomi epizód után is (1Móz 13,3–4), hiszen ott még nem romlottak el a dolgok. A Bétel és Aj között épített oltár „tulajdonképpen JHVH és az ősatya kapcsolatának az eredeti tartalmát hordozza és spirituális erőforrásként őrzi” (VARGA 2020, 114. o.). Ábrahám, aki a róla szóló történetek alapján mintha mindig úton lenne, utazásai és életének fordulatai során megtanulja „azt az igazságot, hogy végső soron nincs egyebünk, nincs más biztonság és bizonyosság, csak ez az Isten által egyszer kimondott, majd újra és újra megerősített ígéret: megáldalak, és áldás leszel” (Uo. 115. o.).

Jákób, Ábrahám unokája ugyanezt a vándorló életet öröklí, és számára is meghatározó helyszínné válik Bétel. Miután elorozta az elsőszülöttségi jogot és áldást bátyjától, Jákób menekülni kényszerül. „Magára marad éjszakára, egyedül kell megvívnia belső harcait, ám ekkor megtapasztalja, hogy még sincs egyedül, és nem is lesz soha. Az álmában megjelenő Istennek ez a legmegfoghatóbb ígérete Jákób számára: »Mert én veled vagyok, megőrizlek téged, akárhova mégy, és visszahozlak erre a földre. Bizony, nem hagylak el, amíg nem teljesítem, amit megígértem neked.« (28,15).” (Uo. 115. o.)

Isten elképesztő kegyelmének a megnyilvánulása, hogy a családja miatt menekülni kényszerülő Jákób meglátogatja álmában, kapcsolatot kezdemé-

nyez vele, és biztosítja arról, hogy az Ábrahámnak és Izsáknak kijelentett áldás az övé. „Jáknóbnak ez a látomása áldott megmutatása mindannak az isteni kegyelemnek, amelyet az Úr néki mint Izráelnek szánt. Már láttunk egyet-mást Jákób igazi jelleméből, láttunk valamit állapotából is, amely mindkettő olyan volt, hogy Jákób számára áldást csak az isteni kegyelem adhatott.” (MACKINTOSH 2000, 164. o.)

Jákób reakciója azonban mélyen emberi: először bizonytalanul értelmezi a történeteket, amelyek félelmet szülnek benne, majd a szent oszlop felállítása után fogadalmat tesz, amelyben feltételeket szab Istennek. *„Ha velem lesz Isten, és megőriz ezen az úton, amelyen most járok, ha ad nekem ételül kenyeret és öltözetül ruhát, és épségben visszatérek apám házába, akkor az Úr lesz az én Istenem.”* A hálaadás lehetősége az utolsó félmondatban fogalmazódik meg: *„...bármit adsz nekem, a tizedét neked adom.”*

A perikópa megértése

A bűnös ember és a szent Isten kapcsolódását Jákób álmában egy létra vagy lépcső segíti: *„Egy lépcső állt a földön, amelynek teteje az égig ért, és Isten angyalai jártak azon fel és le. Odafönt pedig az Úr állt.”* Akár létra, akár lépcső, mindenképpen Isten ajándéka. *„Nem más ez, mint Isten háza és a menny kapuja.”* Erre visszhangoznak Jézus szavai: *„Bizony, bizony, mondom nektek: meglátjátok a megnyílt eget és az Isten angyalait, amint felszállnak, és leszállnak az Emberfiára.”* (Jn 1,51)

Jákób álmának létráját láthatjuk Jézus Krisztus előképének. Jézus mondja: *„Én vagyok az út, az igazság és az élet; senki sem mehet az Atyához, csakis énáltalam.”* (Jn 14,6) De ez a létra lehet Krisztus keresztségének az előképe is. A Galátákhöz írt levél például az Ábrahámnak, Izsáknak és Jáknóbnak adott ígéretről eljut Krisztus keresztségéig. *„Mivel pedig előre látta az Írás, hogy Isten a népeket hit által igazítja meg, előre hirdette ezt az evangéliumot Ábrahámnak: »Általad nyer áldást a*

föld minden népe.« [...] Krisztus megváltott minket a törvény átkától úgy, hogy átokká lett értünk – mert meg van írva: »Átkozott, aki fán függ« – azért, hogy Ábrahám áldása Jézus Krisztusban a népeké legyen, és hogy a Lélek ígérését hit által megkapjuk.” (Gal 3,8.13–14) De Jákób létráját értelmezhetjük Jézus mennybemenetelének előképeként is. A lényeg végül is ugyanaz: Jézus hozta el az üdvösséget nekünk, ő nyitotta meg a menny kapuját előttünk kereszthalálával és feltámadásával.

Az evangélium és a textus is felveti a hála kérését. Hálát adunk-e Istennek az ígéretekért, az ígéretek megvalósulásáért, az áldásért, a gyógyulásért, a megváltásért imával, énekkel, Jézus Krisztus hirdetésével és az életünkkel?

Igehirdetési vázlat

A vasárnap jellege, az olvasmányok és a textus bőven biztosítanak témát az igehirdetéshez. A kérdés az, hogy inkább az ősatyák, különösen Jákób élettörténetében merülünk-e el, vagy a Bételben töltött éjszaka álma indít el a keresztfelé, vagy az egyházi esztendő adott időszaka és a vasárnap jellege vezet bennünket.

Az egyetlen biztos pont: Isten

Jákób, ahogyan nagyapja, Ábrahám, vándorló életet élt. Először azért kelt útra, mert menekülni kényszerült Ézsau haragja elől. Másodszor azért, mert Isten megparancsolta neki, hogy térjen haza szülőföldjére. Azután Szukkótban telepedett le, majd Sikemben, aztán az Úr Bételbe hívta. Jákób eljutott még apjához is Mamréba, és megadatott neki, hogy bátyjával együtt temesse el Izsákot. Végül idős korában Jákób József kérésére Egyiptomba költözött. Egyetlen állandóság volt az életében: Isten ígérete és áldása.

Egy kapcsolat kezdete

Az az éjszaka Bételben Jákób életének végzetes éjszakája lehetett volna, de legalábbis életének

egyik legborzasztóbb éjszakája. Meghatározhatta volna a lelkiismeret-furdalás, a rettegés és aggódás, az otthon elvesztésének fájdalma, a szeretett családtagok hiánya. Ehelyett az az éjszaka a legfontosabb kapcsolat kezdete lett számára: Isten megszólította Jákóbot, és életre szóló ígéretet tett neki álmában. Létrát látott, amely összekapcsolta a földet az éggel. Létrát látott, amely összekötötte őt az Istennel. Így kapcsolja össze Krisztus keresztye is az eget és a földet. Így köt össze bennünket a Fiúisten az Atyaistennel.

Isten formál

Talán azt várnánk, hogy Jákób teljes bizalommal és békességgel fogadja Isten bejelentkezését és ígéreteit. Ehelyett reggelre a félelem fészkelte be magát szívébe, és kételkedve idézte fel Isten ígéreteit. Annyira emberi reakció! Úgy tűnik azonban, Istent még ez sem zavarta. Végigvitte tervét, és addig formálta Jákóbot, míg Izráel nem lett belőle.

Csodálatos látni azt a változást, amely Jákób hitében végigment. A Bételben megszólított, félelemmel és kétségekkel teli fiatalember jó húsz évvel később a Jabbók-gázlónál bátran tusakodik az Úrral, és a végén azt mondja: „*Nem bocsátkoztam, amíg meg nem áldasz.*” (1Móz 32,27)

Amikor pedig Jákób évtizedekkel később Isten parancsára visszatért Bételbe, megszületett benne a hála is. „*Induljunk, menjünk föl Bételbe! Oltárt akarok ott készíteni az Istennek, aki meghallgatott, amikor nyomorúságban voltam, és velem volt az úton, amelyen jártam. [...] Így érkezett meg Jákób Lúzbába, azaz Bételbe, amely Kánaán földjén van, az egész néppel együtt, amely vele volt. Oltárt épített ott, és elnevezte azt a helyet Él-Bételnek, mert ott jelentette ki magát neki az Isten, amikor bátyja elől menekült.*” (1Móz 35,1.3.6–7)

Bennünket is így formál a Szentlélek Isten, még emberi gyarlóságok közepette is, hogy ne a test cselekedetei, hanem a Lélek gyümölcsei jelenjenek meg az életünkben.

További javaslatok az istentisztelethez

Lekció

Gal 5,16–24; Lk 17,11–19

Énekek

EÉ 225/461, 47

Különösen illeszkedhet az igehirdetéshez Scholz László szövegéből a 3. versszak (EÉ 225) és Sztáray Mihály szövegéből a 2–5. versszak (EÉ 47).

Illusztrációk

ÉNEK

Az *Evangelikus énekeskönyv* 521-es énekének szövegét is textusunk ihlette. A szövegíró Sarah Fuller Flower Adams (1805–1848) angol költő és himnuszszerző volt, akinek leghíresebb szerzeménye a *Hadd menjek, Istenem*. A Titanic süllyedésekor a zenekar ennek az éneknek a dallamát játszotta.

KÉP

Marc Chagall több alkalommal is megörökítette Jákób álmát, többször is ihletet merített a textusból:

Jákób álma című festmény <http://www.naput-online.hu/wp-content/uploads/2024/02/c5.jpg>.

Jákób álma című üveglak: <http://www.naput-online.hu/wp-content/uploads/2024/02/c6.jpg>.

Egy másik *Jákób álma* című festmény: <https://mutargy.com/mutargy/festmeny-grafika/marc-chagall-1887-1985-jakob-almal/>.

Felhasznált irodalom

JÁNOSSY Lajos 1944. *Az egyházi év útmutatása*. Magánkiadás, Sopron.

MACKINTOSH, C. H. 2000. *Elmélkedések Mózes 1. 2. 3.*

könyvről, 1. köt. Ford. Kádár Imre. GVB, Dillenburg.

VARGA Gyöngyi 2020. *Nomád teológia*. Luther Kiadó, Budapest.

Szentháromság ünnepe után 15. vasárnap

► 1Móz 2,4b–15

Az ember helye a teremtésben

A vasárnap jellege

A Szentháromság ünnepe utáni 15. vasárnap liturgiai jellegét leginkább a gondviselő Isten jelenlétének felismerése és megerősítése határozza meg. „Szentháromság ünnepével lezárul a liturgikus évnek az a fele, amely a kinyilatkoztatás történelmi eseményeit vonultatja fel. [...] Az itt kezdődő hosszú sorozat egyes vasárnapjai kibontják mindazt, ami az üdvösség történetéből és a Szentháromság misztériumából következik az egyes keresztény ember és az egyház közösségének életében.” (HAFENSCHER 2010, 332. o).

A vasárnap liturgikus lekcói (Mt 6,24–34; Gal 5,25–6,10) rámutatnak az Isten gondoskodásába vett hit fontosságára. Jézus szavai szerint Isten még a legapróbb teremtményeiről is gondoskodik, és ebből fakad az ígélet, hogy az ember számára sem lehet kérdéses az isteni törődés valósága. Pál apostol pedig a Galata levélben arra buzdít, hogy a Lélek szerint éljünk, ezzel megerősítve az Istenben való bizalom alapját.

Ennek a vasárnapnak az igehirdetői feladata tehát, hogy újra felébressze a gyülekezet figyelmét, és rámutasson arra az Úrra, aki valóban mindennap gondunkat viseli.

Amit a textusról tudni kell

Az 1Móz 2,4b–15 szakasz a jahvista teremtéstörténet része, amely kiegészíti az első teremtéstörténetet egy személyesebb, antropocentrikusabb narratívával. Ennek a textusnak kiemelten fontos elemei az ember teremtése és az embernek adott felelősség, különösen a kert gondozása kapcsán.

7. vers: „Az Úristen megformálta az embert [אָדָם] a föld porából [אֶדְמָה], és élet leheletét

[נִשְׁמַת חַיִּים] lehelte orrába, így lett az ember élő-lénnyé [נֶפֶשׁ חַיָּה].”

Ebben a versben az אָדָם szó szorosan kapcsolódik az אֶדְמָה (adamah 'föld', 'talaj') szóhoz, kifejezve az ember eredendő és elválaszthatatlan kapcsolatát a természettel. Az élet lehelete (נִשְׁמַת חַיִּים) különösen jelentős, mivel Isten személyes, intim kapcsolatot fejez ki az emberrel: Isten saját életéből lehel az emberbe. A *nefes chajah* (נֶפֶשׁ חַיָּה) kifejezés az ember lényegi élő voltát, lelkét, teljes lényét hangsúlyozza.

8–9. vers: Az emberi teremtés része, hogy olyan környezetet is kapjon, ahol boldogan élhet. Ebbe a környezetbe ismét az emberi jellemzőkkel „ültetett” az Isten fákat és helyezett el mindent, ami kell az embernek az életben maradáshoz, sőt a gyönyörködéshez is.

10–14. vers: Ezek a versek egyrészt jelzik, hogy az emberi élethez mennyire fontos a víz, és hogy az Éden-kertnek is fontos része volt, hiszen öntözte az Úr a fákat és növényeket. Ezenkívül jól behatárolhatóvá teszi számunkra, földrajzilag melyik területen is járunk pontosan, hiszen ezeket a folyókat ma is ismerjük.

15. vers: „Az Úristen fogta az embert, elhelyezte az Éden kertjében, hogy művelje [עָבַד] és őrizze [שָׁמַר] azt.”

Az עָבַד (avad) szó jelentése sokrétű: nem csupán fizikai munkát jelent, hanem szolgálatot, sőt bizonyos kontextusokban istentiszteleti szolgálatot is jelenthet. Így az ember kertművelése egyszerre fizikai tevékenység és Istennel való kapcsolatának kifejezése. A שָׁמַר (shamar) szó jelentése pedig aktív, éber őrzést jelent. Nem passzív figyelemről, hanem aktív gondviselésről, felelősségről szól. Mindkét kifejezés hangsúlyozza az ember hivatását a teremtett világ iránt, amely nem pusztán feladat, hanem egyfajta szent megbízás Istentől.

től. Valamint különösen fontos a mai világban a „fenntartható” gondolkodás, amelynek szellemében elengedhetetlen, hogy ne a régies fordítás szerinti „hajtsd hatalmad alá” vagy „urald” szavakat használjuk, hanem a „pásztorold” kifejezést.

A perikópa megértése

A második teremtéstörténet (1Móz 2,4b–15) teológiai szempontból hangsúlyozza az ember és Isten közötti bensőséges kapcsolatot, valamint az ember felelősségét a teremtet világ iránt. Az Úristen nem csupán megalkotja az embert, hanem közvetlenül bevonja őt a teremtet világ művelésébe és gondozásába (1Móz 2,15). Ez a kettős feladat (עֲבַד – avad, שָׁמַר – shamar) egyúttal spirituális és etikai dimenziót is hordoz: az ember munkája nemcsak feladat, hanem Isten iránti szolgálat is (BRUEGGEMANN 2010).

Béres Tamás (BÉRES – OROSZ – SZABÓNÉ MÁT-RAI – PETRI 2008) rámutat arra, hogy az ember kertbe helyezése a teremtet világ iránti gondoskodás és az emberi méltóság teológiai alapját is hordozza.

Igehirdetési vázlat

Bevezetés – Az ember helye a teremtésben

1Móz 2,4b–15 rámutat: az ember nem a véletlen műve, hanem Isten tervének része. Azt a tervet tárja elénk, amelyet érezhetünk a mindennapokban, az újrakezdésben, a kertművelésben. Az embernek nagyon szoros kapcsolata van nemcsak Istennel, hanem a földdel is, amelyen él. Azt kell ápolnia és őriznie a tőle telhető legjobb módon. Az őszi ültetések idején megélhetjük, hogy nemcsak a tanév, hanem az aktív időszak is fontos az ember életében. Nem azt mondta az Úr, hogy nyaralj a földön, hanem hogy gondozd. Megtalálom-e ebben az én feladatomat?

Isten ajándéka: a kert

Isten maga ülteti el a kertet, és az embert helyezi oda (1Móz 2,8). A kert nemcsak esztétikai hely,

hanem az élet teljességének szimbóluma: közösség Istennel, harmónia a világgal. Ma a „kert” tágabb értelemben a világ is: Isten mindent nekünk adott ajándékba (Zsolt 68,20). A probléma azonban, hogy az ember nem vigyázott és azóta sem vigyáz erre a világra.

Az lenne ugyan az Istentől kapott feladatunk, hogy tápláljuk és bővelkedjünk a világunkban. Ehelyett túlhajtjuk, és csodálkozunk, ha valami nem megy, mert a fáknek vagy a földnek már nincs ereje teremni. A kertet nemcsak aratni, szüretelni kell, hanem nagyon sok időt és energiát is kell rá fordítani. Azt hiszem, ezt mindenki megérti, aki próbált már akár csak egy paradicsompalántát ültetni, még ha az az emeletes ház teraszán volt is egy cserépben.

Emberi feladat: Istennel élni békességben

Isten az embert nemcsak elhelyezi a kertben, hanem megbízást is ad: „művelje és őrizze azt” (1Móz 2,15). Nagyon fontos különbség van az „uralkodj rajta” és az „őrizd meg” között. Uralkodhatunk a szó nemes értelmében ugyan a földön és az állatokon, ahogyan tesszük is akár az otthonainkban élő macskákon és kutyákon, de semmiképpen sem annak értelmében, hogy egyoldalúan kihasznál-nánk őket. Teremtett állapotunk mindenképpen Istenhez köt bennünket, mint becsületes pásztorokat a gazdához. Ez a szerződéses viszonyunk első körben az Ószövetség soraiból érezhető, amely felbonthatatlan szövetség a kiválasztott nép és Isten között. És mégis oly sokszor felbomlik, mint ahogyan a mi feladatunk a földdel kapcsolatban is oly sokszor elbukik. Legalábbis az egyik oldalról. Isten ugyanis új szövetséget ad számunkra Jézusban, amely által rámutat, hogy a bukásaink után is lehet vele élni békességben. Ez a feladat Istennel való kapcsolatunk része, szolgálat és gondoskodás. Felelősségünk van a teremtet világért – környezetünkért, egymásért, magunkért is.

Isten nekünk adta . . .

Az Éden képe az egész teremtet világra vonatkozik – Isten nekünk adta, hogy benne éljünk, és felelő-

sen gondoskodjunk róla. A globalizáció és a klímaválság korában különösen aktuális: mit jelent ma „művelni és őrizni” a világot? Jelen korunk nehézségei mások, mint régebben voltak, és mégis az állandó, hogy az ember újra és újra hibázik. És mégis örömmel mondhatjuk, hogy Isten nekünk adta...

...az Éden-kertet annak idején, ahol élehetünk volna szépen, teljességben, ha szót fogadunk, és megtartjuk parancsolatait. Ebben gondolt ránk, és mindent megadott, hogy örök életünk lehessen.

...és az ő szent Fiát! Akit úgy adott, mint új lehetőséget, amely által ismét hozzá léphetünk. Érezhetjük, hogy újra és újra megadja mindazt, amire szükségünk van, hogy vele élhessünk.

Első nekifutásra is mindent megadott nekünk, de elszűrtük. Második nekifutásra biztosra ment, és olyan áldozatot hozott, amellyel már csak az tud eltávolodni tőle, aki ténylegesen ellene dönt. Isten nemcsak kertet adott, hanem önmagát is adta Jézus Krisztusban (Jn 3,16). Krisztusban új szövetséget kötött velünk, amely túlmutat az Éden kertjén, az örök közösség felé mutat (Ef 2,19).

Az Éden kertjéből az örök mennyország felé

A teremtet világ gondozása nem öncél, hanem előképe a mennyei közösségnek, ahová Krisztus hív. A kertben elindult kapcsolat Istennel a mennyben teljeseedik ki (Jel 21,1–5). Ezt megélni elképesztő, mint ahogyan azt is, ha az ember elültet egy kis cserjét, és jó pár évvel később gyümölcsöt termő fa lesz belőle.

Isten ma is új kezdetet kínál számunkra: hív az örök „kertbe”, ahol minden könnyet letöröl, és ahol helyreáll a teremtés rendje. Ő az „élet lehelete” (נִשְׁמַת חַיִּים – nismat chajim) újra – megújulás, feltámadás és örök élet ígérete.

Befejezés – Meghívás az isteni közösségbe

Isten ma is nekünk adja a „kertet” – a világot, és önmagát Jézus Krisztusban. Válaszunk lehet: szolgálat, gondoskodás és hálás elfogadás.

További javaslatok az istentisztelethez

Lekció

Mt 6,24–34; Gal 5,25–6,10

Énekek

EÉ 250, 253, 487

Imádság

Mindenható mennyei Atyánk! Köszönjük, hogy megalkottad a földet, és vele minden élőlényt. Köszönjük, hogy hatalmas kezed mindennap áldás felettünk, amely lehetővé teszi életünket. Hálát adunk neked mindazért a sok jóért, amelyet érzékszerveinkkel ezen a világon megtapasztalhatunk miattad. Kérünk, adj nekünk erőt, hogy valóban őrizzük a ránk bízottakat, még ha sokszor nagyon fárasztó is. Áldj meg minket teremtő Szentlelked által, hogy áldássá lehessünk általa. Ámen.

Illusztráció

Ha az őszi ültetések során kezünkbe akad olyan növény, amely bevizsgálható a templomba illusztráció gyanánt, azt szerintem érdemes ekkorra már első hajtásként bevizni.

Amennyiben a lelkésznek közelebbi élménye, esetleg története van a pásztorolásról, azt is beemelheti a megőrizni (שָׁמַר – shamar) ige kapcsán. Nálunk Tótkomlóson például különösen nehéz, hogy nagy nyájunk van (több mint háromszáz anyajuh), amekkorát nem lehet egyszerre legeltetni, és ezáltal is érezhetjük, hogy milyen nehéz feladat a felelős pásztorolás. Az eleje a nyájnak szalad a finom falatokért, a hátulja pedig lemarad, mert elmélázik. Javasolom megnézésre a következő videót: *Egy délután a legelőn Sáfiaán László juhásszal* (<https://youtu.be/yZfhjkQzRss&t=3441s>).

Felhasznált irodalom

HAFENSCHER Károly 2010. *Liturgika. A keresztyén istentisztelet protestáns megközelítésben, ökumenikus*

szellemben. Luther Kiadó – Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem Egyházzene Tanszék, Budapest.
BÉRES Tamás – OROSZ Gábor Viktor – SZABÓNÉ MÁT-
RAI Marianna – PETRI Gábor (szerk.) 2008. *A te-
remtés ünnepe. Tanulmányok, képek, liturgikus szö-
vegek.* Luther Kiadó, Budapest.

BRUEGGEMANN, Walter 2010. *Genesis.* Westminster
John Knox Press, Louisville.

JÁNOSSY Lajos 2008. *Az egyházi év útmutatása.* Fra-
ternitás Magyarországi Evangélikus Lelkészek Kö-
zössége, Veszprém.

■ KUTYEJ DÁNIEL SÁMUEL

Szentháromság ünnepe után 16. vasárnap

► JSir 3,22–33

„De. Mégis. Csak.”

A vasárnap jellege

Szentháromság ünnepe utáni tizenhatodik vasár-
nap hálaadó vasárnap. „Életünk el van rejtve Krisz-
tusban”: ez a vasárnap fő témája. Az istentisztelet
több pontján előkerül a halált legyőző és a halálból
életet fakasztó Jézus képe. Erre erősít rá az evan-
gélium a naini ifjú feltámasztásának történetével.

A Szentháromság utáni vasárnapok kibontják
az üdvtörténet következményeit: mi az, ami meg-
látszódik akár az egyes ember, akár az egész kö-
zösség létében? A 10–17. vasárnapok pedig spe-
ciálisan szólnak arról, hogy az isteni elhívás ma-
ga után hozza a megigazítást is.

Idén ebbe különlegesen beleágyazható az ara-
tási és szüreti hálaadás is, hisz sok helyütt épp az
első októberi vasárnapon ünneplik ezt.

Amit a textusról tudni kell

Jeremiás siralmainak első két fejezete után, amely
tipikusan közösségi siratóénekeket tartalmaz (a
héber betűk sorrendjében kezdődő sorokkal, hu-
szonkettes ritmikával), a 3. fejezet immár más
hangot üt meg. Itt már egy egyéni panaszének
szólal meg, a maga általános megnevezésén túl
egyértelmű himnemű verzióban: „*Én vagyok az*

a férfi, aki...” Az addigi nőnemű formában (Jeru-
zsálemnek ugyanis az a megszemélyesítési gya-
korlata) áradó kesergés most átmegy egy másik
stílusba, amit már az is mutat, hogy e rész nem
a megszokott jalkiáltással kezdődik. A fejezetben
váltakozva kerülnek elő vegyesen az egyéni és kö-
zösségi jajsavak: az 1–22. és 52–66. versek szaka-
sza a személyes panaszokat hozza, a 40–42. ver-
sek átvezetése után a 43–51. újra az első két fejezet
formáit hozza elő. Kiírt textusunk és az azt követő
pár vers pedig egy különös átkötés, amely liturgi-
kai célból kerülhetett bele szerkesztői közbeékelés-
ként. Itt már nem a jajongás a főszereplő, hanem a
bizakodás, tele nevelési szándékkal és figyelmeztet-
tetéssel, miszerint itt az ideje meghunyászkodni az
Úr előtt. Ugyan konkrét szituációk nem kerülnek
elő, de az egész megénekelt jelképsokaságból ki-
érezhető az üldözöttség és az ezzel járó szenvedés.

A sajátos ének közbülső részében (22–39.
versek) a szerző rátalál a bizalom hangjára azzal,
ahogy ráébred a naponként megújuló isteni hűség-
re (*heszed* – a szövetségi hűség szava). Olyan e rész,
benne textusunk is, mintha a bölcsességirodalom
része lenne, ami abból is kitűnik, ahogy arról szól,
hogy a népnek az Úr mindegyik arcát érzékelnie
kell: vagyis mind a szerető, mind a büntető olda-
lát. Jelzi, hogy mindegyikben ott van Isten tanítói
szándéka, amellyel arra nevel, hogy minden kö-

rülmények között rádöbbenjünk az órá utaltságunkra; illetve egyik és másik elteltével is legyen erőnk. Legyen erőforrás abban, ahogy a rossz és a büntetés elmúlta után újfent a boldogság járhatja át a szívünket. Épp ezért nem érdemes siránkoznunk – de erről már textusunk után olvashatunk...

A perikópa megértése

Az ember szeretné megúszni a terheket. E szemlélettel szemben Jeremiás azt állítja, hogy „jó” (a 25–27. versek ezzel a szóval is kezdődnek: *tób*), ha az ember igát cipel, sőt ha egész ifjúkorától hordozza. Ezáltal válhat erőssé a hívő, tehát azzal, hogy nem elkerülni szeretné a próbákat, hanem pont hogy meg akar állni azokban. A kereszténységünk immár a jézusi „könnyű” iga fényében is megélheti ennek sajátosságát. És miközben így cipekedünk, nincs más dolgunk, mint várni az Úr szabadítására. E várakozás mögötti bizalmunk alapja persze nem a saját elhordozó képességünk, hanem az Isten felénk való hűsége és az, hogy az Úr minden igazságtalannak tűnő élethelyzetet majd korrigálni fog. Nem szabad hát felháborodnunk az Isten megengedő gondolkodásmódján, nem lehet saját igazságainkat hangoztatni vele szemben, nem kell senkit és semmit bosszulnunk, viszontbüntetnünk, elégtételeket vennünk. Egy dolgunk van: vágyni az Isten szabadítására. Magára a nagy megváltásra már nem is kell várnunk, hisz azt Jézusban megkaptuk; de a várakozás ettől még életünk része.

Igehirdetési vázlat

De...

Életünk kedvező alakulásakor, a felemelő pillanatokkal elhalmozva, a sikerkovácsolásunk eredményeit is megélve meglegyint a kísértés, hogy a boldogulást természetesnek tekintsük. Tán kezdetkor még némi Istentől megáldottságot vélünk emögött, sablonosan még hálát is rebegünk a „szerencsén-

kért”, de aztán ezek az érzések elkopnak, az áldások hétköznapiakká válnak. Könnyű a sikerekért magunkat éltetőn megszokni a jót, és már csak mellesleg emlegetni kiegészítőként az áldó hatalmak oltalmát. A végén pedig már úgy véljük, valójában mi találtuk fel a spanyolviaszt. Ilyenkor jön a nagy DE, amikor az Úr csavar egyet a sorsunkon, pont azért, hogy észrevegyük. Ilyenkor szokott ránk rakni némi súlyt és pár minket negatívan érintő szerencsétlenséget. Büntet, tanít, bosszul, edz? Ki így érzi, ki úgy. Ilyenkor csak az igazán hívő ember gondol arra, hogy azért mégiscsak szereti őt el nem fogyó irgalommal az Úr. Amikor tehát a sínen lévő élet istentelenül elkényelmesül, akkor Isten biztos közbeavatkozik. És nem érdekli, ha lázadunk, jajgatunk, siránkozzunk, őt káromoljuk, kétségbeesve kesergünk, mert úgy véli, hogy még ez is jobb az előző önfényező állapotnál, elvégre legalább ilyenkor hozzá fordulunk. Ezután igencsak komoly lelki erőt képvisel az, aki viszont mindig egyik élethelyzetében felfedezi az isteni szándékot: jóban-rosszban, egészségben-betegségben is, hogy a házasság évében ilyen stílusosan fogalmazunk.

Mégis...

Jeremiás siralmaiból elsőre az jöhetne le, hogy a bajban csak ennyi szokott felszakadni belőlünk: „Jaj!” Akár őszinteségből, akár elvárt segítséggel, akár rutinból tesszük, mindegy, hisz e szó a legősztönösebb fájdalommegnyilvánulásunk. Az már extra lépcsőfok, ahogy Kölcsey jajong a himnuszunkban, az önmarcangoló vád előbbihez hasonló zokszavával: „Hajh, de bűneink miatt / Gyúlt harag kebledben, / S elsújtád villámidat / Dörgő fellegetben.” És amikor már tényleg csak a remény maradt, és nincs más kiút, akkor érhet meg a nagy MÉGIS. Vagyis élő hittel kimondani: jaj, Isten, segíts, nélküled tehetetlen vagyok! Akkor igazán nagy a baj, amikor az ember már jajgatni sem tud. Textusunkig a próféta már túl van ezen a magára maradoottságon, az egykori isteni fény elhalványulásának érzetén, a könnyáztatta, vigasztalan éjszakai sírásokon. Már csak a tény maradt,

hogy Jeruzsálem elpusztult, a jövő emberileg kilátástalan, és mintha már az Isten se lenne sehol. Ilyenkor csúszik ki az ember száján a „tényleg jó az Isten?”; de mily ritkán az, hogy: „Mit Isten tesz, mind jó nekem...” A „jajgatok egy sort” érzéséig hamar megérkezünk (micsoda áldás, hogy Isten még ezeket is érzékeli és meghallgatja); de vajon eljutunk-e oda, hogy a szavunk, érzéseink és gondolatunk végkicsengése MÉGIS az legyen, hogy mindezek mellett és ellenére is bizton állítjuk: jó az Isten. Ám legyen az első reakció a „jaj”; de azt folytassa a mégis érzése. És ne csak olyan optimizmusból jöjjön ez, hogy a felhők felett mindig kék az ég, vagy hogy ennél mélyebbre már úgyse süllyedhetünk (merthogy de), hanem azért, mert a temérdek rossz után most már felfelé vezet út.

Csak...

„Csak az Úrnak nagy kegyelme, / Hogy még nincsen végünk...” Amikor ezt megsejti az ember, ott történik meg az áttörés. Ráébred, hogy mégiscsak „*nagy a te hűséged*”, és hogy „*jó csendben várni az Úr szabadítására*”. Túl a kiáltó, panaszló, eget ostromló hangon. A belül zokogó üres csendben: a „már megszólalni sem tudok” fájalmának csendjében. Nem beletörődés ez és nem is mazochizmus, nem önáltatás és nem is hamis illúzió, nem belemagyarázás és nem is csakazértiskodás. Nem egy utolsó ütkőkartya vagy szalmaszál, nem egy újabb kiügyeskedés, hogy „áh, ő majd segít!”. Nem, ez a hit, hogy Isten szeretet; hogy szeret minket az Úr. A még így is magához vonzás hite, a meg nem érdemeltség hite, a „mégiscsak látok ebben értelmet” hit.

Szeret... csak... – e szeretet nem pihe-puhaság és nem a nyálasan csöpögős érzelmek világa, hanem a feltétlen odaadás, az elfogadás, a vezetés és a kapcsolaterősítés varázsa. Erre is egy „jaj” sóhaja reagálhat, de mennyire más az, mint a panaszok jaja!

„Csak!” A felnőtt szokott így lerázóan válaszolni a mindig kérdező gyermeknek. Isten viszont nem akar lerázni: nála így van, és kész. Ő igazságtalan lett a Fiával, hogy velünk ne kelljen csak igazságosnak lennie. Végünk kellene legyen, de ott

a sansz: az önmagát mindig dzsókerként bedobó, értünk könyörgő Egyszülött. Miatta engedi Isten a folytatást: hogy a konkoly és a búza még mindig együtt növekedhessék; és hogy jó Gazdaként még az utolsó napi turnusban is elhívjon, felvéve a téblábolókat a szőlőjébe. Jézus még a halálos ágyon, még a huszonnegyedik órában is tud csodát tenni – csak... Ebben bízhat a lejtőn lefelé tartó ember. Miatta nem kell a kilátástalanok, a tengődők és beletörődők közé tartoznia, hanem van kapaszkodója. És ez nem optimizmus, még csak nem is lényeglátás, nem elvarázsoltság és nem is olcsó cinikus-szkeptikus legyintés! Ez biztos tudat, stabil érzés, egyértelmű gondolat és elhívés: szeret az Úr.

További javaslatok az istentisztelethez

Lekció

Lk 7,11–17; Ef 2,13–21. Az aratási és szüreti hálaadás miatt ez a textus is mértékadó lehet: 1Tim 4,4–5 a lekcioival együtt: Lk 12,13–21; 5Móz 26,1–11.

Énekek

EÉ 446, 265, 348

ÚÉ 16

EKE 84

Illusztrációk

1. Nikosz Kazantzakis mesél egy alkalommal az iszlám dervis és a keresztény pap beszélgetéséről. A pap megkérdi a muzulmán kollégát, hogy ők Allahot hogy szólítják, milyen névvel-titullussal illetik. A dervis válasza: „Isten nagyságát nem lehet egy névbe belekényszeríteni, belepréselni. Egy név Istennek olyasmi lenne, mint egy börtön. Isten szabad.” A pap tovább értetlenkedik: de mégis, hogy szólítják a Mindenhatót? „Jaj!” – válaszolja a dervis. Lehetne ez az egyik legkézenfekvőbb imádságos megszólításunk.

2. A Szent István Társulat bibliafordításának jegyzeteiben olvasható, hogy aki az Istenhez emeli

a tekintetét, annak mindig van reménye. A bölcs ezért azt is tudja, hogy a panaszkodás önmagában semmit sem használ, hiszen csak a bizalom és az alázat az, ami utat készíthet egy jobb jövőnek.

3. Apám emlegette: „Fiam, ha csak igazságot akarsz magadnak, azt a pokolban fogod megtalálni.” Sokáig nem értettem e mondatát, elvégre pont hogy az isteni igazságot kerestem, és értelemszerűen a mennyben kívántam meglegelni. Később értettem meg, hogy ha Isten igazul akarna velem bánni, akkor csakis rosszat érdemelnék itt és odaát is. A joggal kijáró igazság maga volna a pokolra alászállás.

4. Aratási hálaadáskor, szüreti köszönetünk ünnepén arra is gondolhatunk, hogy mennyire nem természetes, hogy jó lett a termés, hogy kedvező volt az időjárás, hogy tudtunk annyit betakarítani, amennyit sikerült. És hogy mindezért az Istennek tartozunk hálával, mert még mindig szeret minket.

5. Megfér az öröm a szenvedések között, ha már látom a célját (lásd 2Kor 12,10).

Felhasznált irodalom

- BROWN, R. E. – FITZMYER, Joseph A. – MURPHY, Roland E. (szerk.) 2002. *Jeromos Bibliakommentár*. 1. köt. *Az Ószövetség könyveinek magyarázata*. Ford. Aranyi Erzsébet et al. Szent Jeromos Katolikus Bibliatársulat, Budapest.
- DARBY, J. N. 2005. *A Biblia könyveinek áttekintése*. 1. köt. *Ószövetség*. Evangéliumi Kiadó, Budapest.
- GABELEIN, Arno C. 2002. *Ószövetségi kommentár*. Evangéliumi Kiadó és Iratmisszió, Budapest.
- HAFENSCHER Károly 2010. *Liturgika. A keresztény istentisztelet protestáns megközelítésben, ökumenikus szellemben*. Luther Kiadó – Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem Egyházzene Tanszék, Budapest.
- JÁNOSSY Lajos 1944. *Az egyházi év útmutatása*. Magánkiadás, Sopron.
- WAAL, Cornelis van der 1992. *Ézsaiás könyve – Dániel könyve*. Iránytű Kiadó, Gödöllő. (Sola Scriptura. Kutassátok az Írásokat! 5.)
- WALVOORD, John F. – ZUCK, Roy B. (szerk.) 2012. *Ézsaiás – Ezékiel*. Ford. Hargitai Róbert – Köves Gábor. Keresztyén Ismeretterjesztő Alapítvány, Budapest. (A Biblia ismerete kommentársorozat 4.)

■ GABNAI SÁNDOR

Szentháromság ünnepe után 17. vasárnap

► Ézs 49,1–6

Isten Szolgája mindannyiunk világossága

Az egyházi év adott vasárnapjához

A vasárnap mottója: „Egyek vagyunk Krisztusban”. Az evangéliumi lekción – Jézus meggyógyít egy vízkórost szombaton és a főhelyek válogatása (Lk 14,1–11) – summája a 11. vers, amely előre vetíti az ószövetségi textus fő üzenetét az alázat és a szolgálat témakörében. A levélbeli lekción – az elhíváshoz méltó élet a hit nagykorúságában és egységében (Ef 4,1–6) – két mondata a megszentelődés és az egység gondolatai köré épül (JÁNOSY 2008, 55. o.).

Amit a textusról tudni kell

Ézsaiás próféta könyvének három nagy egysége közül igénk a másodikban, a deuteró-ézsaiási szakaszban (40–55) olvasható. Kr. e. 538-ban a perzsa király, Círus (Kürosz/Kurus) nyugati hódításainak részeként elfoglalta az Újbabiloni Birodalom fővárosát, ahol őt szabadítóként fogadták. A birodalom felemelkedésének kezdetén Círus az elfoglalt területek népeit maga mellé akarta állítani, ezért lehetővé tette a fogságba hurcoltak hazatérését, a lerombolt templom újjáépítését. Birodalmi kontroll alatt ugyan, de

szabad vallásgyakorlatot biztosított. Círus révén új életet kezdhetnek, de nem elsősorban a Babilonból való szabadulás van a középpontban, hanem az, amit Babilon képvisel: az Isten elleni lázadásból, az Istennel való szembenállásból való kimenetel az Isten igazsága alatti élet szabadságába. Ézs 49,1–6 az *ebed Jahve* énekek második eleme (42,1–4; 49,1–6; 50,4–9; 52,13–53,12). Az első és negyedik énekben az Úr bemutatja szeretett szolgáját. Ez a második ének a harmadikkal együtt az egyes szám első személyben megszólaló szolga beszéde, aki Isten kiválasztottjaként hirdeti meg a szabadulás üzenetét, az énekben szól önmagáról, lelki küzdelmeiről is.

A szerző a szintetikus paralelizmusok költői eszközével teszi hangsúlyossá mondanivalóját: két vagy több egymást követő tagmondat vagy verssor párhuzamos szerkezetben fejezi ki a gondolatokat, és a második tagmondat továbbfejleszti, kiegészíti vagy megerősíti az első mondanivalóját.

A „szigetek” a megszólítottak, csakúgy, mint 41,1-ben. Ez a metafora az egyik kulcskifejezés a szövegben. Ez jelenthet utalást a Földközi-tengeri görög szigetvilágra, de a népek, nemzetek említése az Izraelen kívüli távoli népek irányába mozdítja az értelmezést (vö. 40,15; 41,1,5; 42,4,10; 51,5).

Az anyaméhén belüli, születés előtti elhívással folytatódik az 1. vers. A születés előtti isteni szándék fejeződik ki ebben, a szolga és Isten kiemelt kapcsolatára vonatkozik a név szerinti „emlegetés” is, hasonlóképpen az 5. versben olvasottakhoz (vö. Jer 1,5; Gal 1,15).

A kard és a nyíl esetében a korabeli támadó-fegyverek képe jelenik meg. Az éles és hegyes jelzők a harcra kész állapotot mutatják. A szájnak ezekkel a fegyverekkel való azonosítása mások meggyőzésének képességét jelzi.

Az Úr megszólítja a szolgát, akit Izraellel azonosít. A „*rajta mutatom meg dicsőségemet*” kifejezés utalhat Isten cselekvésére, céljára, aki dicsőségét Izrael létében akarja megmutatni, ugyanakkor utalhat az emberi cselekvésre is, hiszen Izrael léte kiábrázolhatja Isten dicsőségét.

A 4. versben olvasható üresség, hiábavalóság

gondolata az Ószövetségben még sok más helyen is megjelenik. A teljes feleslegesség kifejezései éles kontrasztban állnak az utolsó energiák megmozgatását is latba vető erőfeszítéssel, amely az Istentől kapott küldetés végrehajtását jellemzi. A feloldást a vers második fele adja meg: ha az Úr céljaiért munkálkodó ember ügye Istennél van, akkor annak igazságossága garantált. Itt jogi kifejezéseket olvashatunk ’peres ügy, törvénykezés, ítélethozatal, jogszolgáltatás’ értelemben. A RÚF a ’munka, munkabér, jutalom’ jelentést használja, a jogi értelmezési lehetőség ez esetben figyelmen kívül marad.

Az 5. vers eleji „most pedig” kifejezés egy új állapot kezdetére utal, amely a 6. versben bontakozik ki. A kiválasztott szolga eredeti feladata Izrael visszavezetése az Úrhoz Isten erejével. A „kevés, csekély” kifejezés itt nem a szolgára, hanem az eddig rábízott feladatokra vonatkozik (vö. Mt 25,21). A népek kifejezés a szakasz elején említett szigetek, távoli nemzetek párhuzamaként jelenik meg. Nekik is szól a szabadítás ígérete, nem mellékesen, hanem nagy nyomattal. Az Úr szolgája énekekben megjelenő próféciaik előrevetítik egy szenvedő, majd megdicsőülő szolga alakját, akit Isten küld a világba, aki a megszólítottak világosságává lesz.

Több egyházatyánál (Jeromos [342–420], Augustinus [354–430], Sevillai Izidor [556–636]) felmerült a gondolat, hogy Ézsaiást az ötödik evangélistának kellene hívni, nem pedig prófétának, mert olyan pontosan ír Krisztusról és az egyházról, mintha a történelmet „vetette volna papírra”.

A perikópa megértése

A zsidó és a keresztény írásmagyarázók között is vitatott, hogy ki is az Úr szolgája. A kollektív értelmezés szerint a választott népre alkalmazták ezt a próféciát. Mások azt vallották, hogy itt egy személyről van szó. Felmerült, hogy a próféta önmagáról beszél, vagy Círusról van szó, többen vallották még a zsidó írásmagyarázók közül is, hogy ez egy messiási prófécia. Jézus Krisztus földi szolgálatának idején

végig úgy nyilatkozott, hogy ő az Úr szolgálja, aki nem azért jött, hogy a maga akaratát cselekedje, hanem annak az akaratát, aki elküldte őt.

Az Atya Jézus megkeresztelésekor és a megdicsőülés hegyén is így szólt: ez az én szeretett Fiam, akiben gyönyörködöm. Ebben a kijelentésben visszhangzott a már az első *ebed Jahve* énekben is fellelhető epizód, miszerint az Úr bemutatja szolgáját, akit szív szerint kedvel. A második énekben, textusunkban nem az Úr mutatja be szolgáját, mint az előbbben, hanem a szolga szól magáról és feladatáról.

Az ige tanúsága szerint a szolga küzd, hogy a választott népet megmentse, de az átütő eredmény elmarad. Ez okozta az ő lelki gyötrelmét (vö. Jn 5,39; Mt 15,8). Jézus Krisztus a földön töltött harminchárom esztendejét a népért való küzdelemben élte, és fájó volt számára az érdektelenség, a visszautasítás. Amikor Jézus siratja Jeruzsálemet, jelzi, hogy mennyire a szíven viseli népe sorsát: ő egybe akarta gyűjteni népét. Az Atya vigasztalása, ha Izrael nem is gyűjti egybe – bár lesznek, akik hozzá térnek –, akkor is megbecsült az ő szemében. Sőt Isten terve még távolabbra vezet. Nemcsak ennek a népnek, hanem minden nép világosságává teszi őt.

Gondolatok az igehirdetéshez

Elszigeteltségből szabadságra

Némely televíziós kvízműsorban álruhában jelennek meg ismert emberek, akiknek csak a hangjukat hallhatjuk, esetleg a kezüket láthatjuk. A műsorvezető titokzatos vendégei ők. Az a feladat, hogy az egymással versengő csapatok egy rövid megmutatók alapján mielőbb azonosítsák a hírességeket.

Ézsaiás próféta is bemutat egy titokzatos személyt, akit az Úr szolgájaként említ. A próféta négy éneken keresztül közli a szolga identitásának különböző aspektusait. Isten legnagyobb mentőakciója ez a küldetés az egész emberiség megmentésére Jézus Krisztus által. Ezek a szolgai énekek is segítették az első keresztényeket, hogy Jézust és az ő megváltói munkáját megismerjék a ma-

ga valójában. Pál az ézsaiási énekek által is értelmezhetette saját szerepét, felismerve, hogy küldetése van a pogányok felé (ApCsel 13,47).

Olyan személyt mutat be Ézsaiás, aki megtestesíti mindazt, amit a történelmi Izraelnek a világ számára kellett volna jelentenie. Isten új terve az emberiség megváltására készen állt, hogy a megfelelő időben megérkezzen a felkelő fény a magasságból, hogy világítsa azokat, akik sötétségben és a halál árnyékában lakoznak (Lk 2,78–79). Évszázadokkal azelőtt, hogy megszületett az egyetlen személy, aki alkalmas volt betölteni az isteni küldetést, a terv már készen állt. A Názáreti érkezése, szavai, tettei azóta is globális méretű figyelmet követelnek, szavai átütő erőt képviselnek, túléles nyílvevesszőként találják szíven az embert, lényünk legmélyebb bugyraiba hatolnak. Nem katonai erővel vagy a művészet eszközeivel, hanem az igazság erejével hódít. Az ő szava igazság. Ezek a szavak forgatták fel a mi életünket is, amikor sok más lehetőség közül hallgattunk a hívásra, és Urunk követésére szántuk életünket.

Önközpontúságból szolgálatra

Van-e fáradozásunknak gyümölcse? Sok tekintetben szomorú a helyzet körülöttünk. Fogyunk, csökkenő tendenciát mutatnak a számok. Száz évvel ezelőtt a világegyház kevesebb mint 20%-a volt az ún. Nyugaton kívül. Ma már ez a szám 70%. Van növekedés, csak nem Európában. Szomorú az európai tendencia, de örömdetes, hogy távoli népekhez is eljut az örömhír. Itt a keresztény világszemléletet egyre többen tartják kínosnak, némely társadalmi elvárással össze nem illeszthetőnek. Világviszonylatban tényként kezelendő az a kijelentés, hogy a keresztény emberek a legüldözöttebbek bolygónkon. Mégis mi vagyunk a legkiváltságosabbak. Az ige hűségére, kitartásra sarkall (1Kor 4,1–2).

Isten ígéje meg akar szólítani minden embert. Mindnyájunk története más és mégis hasonló. Az ember felismeri a Lélek munkája nyomán, hogy sötétségben leledzik. Értelmi képességektől függetlenül sötétségben él, ha nincs kapcsolata Teremtőjével. Isten Lelkének munkája önismeretre

és arra a felismerésre vezet, hogy nem mehetnek tovább úgy a dolgok, ahogy eddig, irányváltásra van szükség. Amíg az emberre nem szakad rá az élő Isten színe előtti nyomorúsága, addig számára Jézus Krisztus csak terapeuta, nem pedig Megváltó. Jézus Krisztust mint Szabadítót megkerülni nem lehet. Sokan csak a lelkigondozót keresik benne, hogy simítgassa megszokott életük karcait, de ő ennél többet kínál, teljes gyógyulást, felülről kapott áldást, lelki békességet, szívbeli örömet.

Hiábavalóságokból örökké való értékekre

Féltjük személyes világunkat, félünk, hogy be ne cserkészenek minket, le ne leplezzenek, ki ne mozdítsanak a komfortzónánkból. Pedig az igazi változásnak, jobbulásnak ez a feltétele. Feltűnő, hogy az ismert, népszerű pszichológus előadásaira rendszerint minden jegy elkel. Az ismétlődő előadásaira ugyancsak. Az emberek érzik, hogy változásra van szükség az életben, ezért érdeklődnek annyian, sokan a pszichológiától várnak segítséget. A szakember nemrégiben a komfortzónánkból való kilépés szükségességéről beszélt. Csakúgy, mint második magyar asztronautánk, aki e sorok írásakor a világűrben végzi küldetését. Sokan kíváncsiak ismert emberek szavaira. Átütő változást azonban emberi szó nem, csak Isten igéje tud hozni. Az ige fényében úgy fogalmazhatnánk, hogy felülről kapott erővel tudnánk kilépni elszigetelt, magunk körül forgó életünkből, és nyitni egymás felé, nyitni Isten felé. Az utóbbi hozza magával az előbbi. Ő eljött hozzánk, ki akar emelni az önközpontúság sötétségéből, hogy életünk ne legyen hiábavaló, hogy embertársaink javára mi is szolgálatban éljünk és Isten dicsőségére az ő világosságában járjunk.

Ezen a vasárnapon nagyívű bibliai összefüggésekre mutathatunk rá, melynek része a mi kicsi életünk is. Mint egykori szigetlakók szólhattunk minden jelen lévő emberhez, hiszen a hívás

mindenki felé hangzik – kivétel nélkül. A távoliakhoz azért, hogy megtérjenek hozzá, a közeliakhoz azért, hogy napról napra mélyebben ismerjék meg őt, akinél a Szentírás összes sora összefut.

Illusztráció

VERS

Weöres Sándor: *Rongyszőnyeg* (13)

Én is világot hódítani jöttem
s magamat meg nem hódíthatom.

Csak ostromolhatom nehéz kövekkel
vagy ámíthatom és becsaphatom.

Valaha én is úr akartam lenni
ó bár jó szolgálhatnék!

De jaj, szolgál csak egy van: az Isten
s uraktól nyüzsgő a végtelenség.

FILM

Bábel. Francia-amerikai-mexikói filmdráma, 143 perc, 2006. Rendezte: Alejandro González Inárritu

Felhasznált irodalom

- JÁNOSSY Lajos 2008. *Az egyházi év útmutatása*. 2., jav. kiad. Fraternitás Magyarországi Evangélikus Lelkészek Közossége, Veszprém.
- PÁKOZDY László Márton 1942. *Az Ebed Jahweh Deuterojesaja teológiájában. Az Úr Szenvedő Szolgája Ézsaiás könyve 40–55 fejezetében*. Debrecen.
- RÓZSA Huba 2016. *Bevezetés az Ószövetség könyveibe*. Szent István Társulat, Budapest.
- ZSENGELLÉR József 2022. Szentháromság után 17. vasárnap. Ézsaiás 49,1–6. A szigetek meghódítása: személyes küldetés? *Igazság és Élet*, 4. sz. 596–606. o.

■ MESTERHÁZY ZSUZSANNA

Szentháromság ünnepe után 18. vasárnap

► 1Kor 1,4–9

Ha hiszel valakiben, megkészserezed az erejét

A vasárnap jellege

A Szentháromság ünnepe utáni 18. vasárnapon az *Agenda* a vasárnap jellegét így határozza meg: „Járjunk elhívatusunkhoz méltóan szeretetben!”

Miközben az óegyházi evangélium (Mt 22,34–46) a Krisztus-hit egybetartozását állítja elének a felebarát szeretetével, addig az epistola (alapigénk) felmutatja, miként él a keresztény ember, járva azt az utat, amelyen Isten vezeti népét, felkészítve, odavonva Krisztus napjára. E tekintetben az egyház már a végidőkre tekint előre (JÁNOSSY 2008, 56. o.).

Amit a textusról tudni kell

Az ókori levélírás formai követelményei szerint az üdvözlés után következnie kellett egy olyan résznek, amelyben a szerző dicsérte a címzettet. Pál leveleinek többségében azonban módosítja ezt az irodalmi formát oly módon, hogy dicséret helyett hálaadást mond. Ehhez pedig egy olyan szabványos kifejezést használ, mint amelyet itt is találunk: „Mindig hálát adok az én Istenemnek érte-tek” (lásd 1Kor 1,4; Róm 1,8; Fil 1,3; Kol 1,3; 1Thessz 1,2; 2Thessz 1,3). Ebben az esetben Pál háláját fejezi ki azért, hogy a korinthusi hívők megtapasztalták Isten kegyelmét Krisztusban. Ez több, mint valami homályos jámborság. Pál ebben az esetben inkább valami egészen konkrét dologra gondol. A korinthusi hívők „meggazdagodtak [Krisztusban]” (1Kor 1,5), úgyhogy „nem hiányzik nektek semmi lelki ajándék, amíg várjátok a mi Urunk Jézus Krisztus megjelenését” (1Kor 1,7). Pál kifejezetten két ajándékot nevez meg, a beszédet és a tudást, amelyekből a korinthusi gyülekezet bőségesen részesült.

A perikópa megértése

Fontos megjegyezni, hogy Pál meg van győződve arról, hogy a korinthusi hívők megkapták azokat a lelki erőforrásokat, amelyekre szükségük van földi hivatásuk betöltéséhez. Isten elhívta őket, és megadta nekik azokat az ajándékokat, amelyek lehetővé teszik számukra, hogy „feddhetetlenek legyenek a mi Urunk Jézus Krisztus napjára” (1Kor 1,8). Bár a feddhetlenné válás ideje még nem jött el, a keresztények máris hozzáférhetnek azokhoz az ajándékokhoz, amelyek majd azon a napon beteljesednek rajtuk.

Nehéz elképzelni, hogy minden korinthusi keresztény úgy érezte, hogy munkája különleges, Isten által az ő számára rendelt foglalkozás. Többségük rabszolga vagy egyszerű kétékezi munkás volt. Pál valószínűleg azt akarja ezzel mondani, hogy függetlenül attól, hogy valakinek a foglalkozása különleges-e vagy sem, Isten mindenkinek megadja azokat az ajándékokat, amelyek ahhoz szükségesek, hogy munkájuk hozzájáruljon Istennek a világra irányuló tervéhez. Akármennyire jelentéktelennek tűnik az, amit végeznek, akármennyire vágynak egy másik munkára, mégis az, amit aktuálisan végezniük kell, fontos Isten számára.

Ha azonban tudjuk, hogy a levél hogyan folytatódik – nevezetesen Pál vallási ellenfeleivel és a gyülekezeten belüli megosztottságokkal, a különböző nézetek és hitirányzatok, valamint a gazdagok és a szegények közötti vitákkal –, akkor meglepő, hogy az apostol itt ennyire pozitív. Az evangélium története alapján elgondolkodhatunk azon, hogy Pál nem hiteltelen-e, vajon komolyan gondolja-e, amit mond? Kicsit olyan itt, mint egy jó coach és motivációs tréner, aki a hit erejéből akarja jóra, az egymás iránti együttélésre ösztönözni az embereket.

Igehirdetési vázlat

Megadni a tiszteletet

Minél jobban belegondolunk a mai helyzetünkbe, a kapcsolatok összetettségébe, annál izgalmasabbnak találom Pál bevezető teológiai gondolatát és hozzáállását, amely elsősre kihagyhatónak, feleslegesnek tűnik.

Jens JUNGINGER lelkész idézi újságíró ismerőst, aki rendszeresen kap dühös üzeneteket: „Legtöbbször egyszerűen csak a törlésre kattintok. De a hatás megmarad” – teszi hozzá (2019). Amit egyesek gondolnak róla, és amit neki kívánnak, azt néha a legcsúnyább formában közlik vele, minden társadalmi rétegből. Címmel rendelkező és cím nélküli emberek. „Ez tényleg durva” – mondja. A dühös kommentek száma, sűrűsége, brutalitása és csúnyasága hatalmasra nőtt. Valamikor eltűnt egy gát.

A sértő, embertelen, becsmérlő kommentek bátor tabudöntésnek számítanak, amivel tapsot lehet szerezni. Újra lehet durvának és őszintének lenni. És egyesek igazán büszkék erre. Azt mondják: hiszen van véleménynyilvánítási szabadság! Eddig ismeretlen, tapintatlan, csúnya vitakultúra került felszínre. A drezdai költő, Durs Grünbein szerint senki sem tudja, hogyan lehetne kijutni ebből a labirintusból. Itt az ideje, hogy kiutat találjunk ebből a politikában, a társadalomban és a vallásban megjelenő, minden tiszteletet mellőző hozzáállásból, és elgondolkodjunk az erős indulatok kezeléséről.

Pál apostol megoldás lehet erre, csak kövesük, mit és hogyan ír, illetve mond.

Ha biztosak az alapok, jöhet a vihar

Jézus sziklára alapozott házának a hasonlata kívánczik ide (Mt 7,24–27). Pál itt nagyon kedves módon készíti fel a korinthusi keresztényeket arra a kemény kritikára és feddésre, amelyet levelében még tartogat számukra. Lényegében azt mondja: bármi is történjék, kérlek, legyetek tisztában azzal, hogy Isten kísér titeket, és szilárd alapon álltok, még akkor is, ha olyan dolgok próbálják elvenni a hiteteket, mint például a viták, az

irigység, a véleménykülönbségek, a kétségek, az önbizalomhiány és a másokban való kételkedés.

Ehhez mi még hozzáadhatnánk a betegséget, a szenvedést, a halált és a nélkülözést is. Annyi minden van, ami elveheti az emberektől a hitet, az életbe vetett bizalmat, és ilyenkor jó, ha valaki rámutat arra, hogy mindez még mindig megvan, akkor is, ha éppen úgy érezzük, most a legnehezebb.

Ez olyan, mint egy figyelmeztetés, hogy másfelé is mehetek, bár évekig csak a jól ismert útvonalon mentem. És néha szükség van erre a figyelmeztetésre, hogy visszataláljunk a saját utunkhoz. És ehhez néha ki kell lépniünk a komfortzónánkból.

Martin Heidegger figyelmeztetése nem kerülhető meg: biztos, hogy a saját halálotat halod majd, de vajon a saját életedet éled?

„Hányini lehet, kiszállni nem érdemes”

Így fogalmazott egyszer idős lelkésztársunk „az egyház hajója” hasonlat kapcsán. De az ironián túl nézzük Pál apostolt: Pál egyértelműen kimondja, hogy Isten egyszer s mindenkorra Jézus Krisztus közösségébe hívta népét. Ebből a közösségből, az élet és a szeretet erejéből senki sem eshet ki, és ezt a közösséget érezni lehet, így szükség esetén korrigálhatjuk az utunkat, és visszafordulhatunk. Vagy újba kezdhethetünk. Például hatvanévesen állást váltani? Ki az az örült, aki belevág?

Isten mit akar? Visszavezetni az embereket saját életútjukra. Visszaadja nekik az értelmet, és megmutatja, miért érdemes élni. A szívünk mélyében támaszt igényt, így gondoskodik arról, hogy a magunk eredeti (ifjúkori) elvárásainak megfelelően éljünk, és megmutatja nekünk és minden embernek, hogy ez mit jelent. Aki Istent szilárd alapnak tekinti – ahogyan a prédikáció szövege is állítja –, komolyan veszi, és mindig visszatér hozzá, az ebből a támaszból fogja megtalálni a saját rendeltetését, a szívének vágyát, és aszerint fog élni.

Hogy is mondta Eckhart mester: „Mi az, ami az örök igazságra elvezetett téged? Válasz: Az, hogy mindig arra mentem, amerre menni akartam.”

Hálaadás

Ezért hálát adok Istennek ezért a megrázó kegyelemért. Felkelti a figyelmemet, és ösztönöz. Hálát adok Jézusnak, ennek a zseniális barát-nak és embertársnak. Hálát adok a zavarba ejtő, elgondolkodtató írónak, Pálnak. Ő megnyert engem.

A nyelvével valóban inspiráló, reményteljes bizonyosságot tud átadni nekem: Isten segít nektek, hogy a végsőig szilárdan álljatok ezen az alapon. Így azon a napon, amikor Urunk, Jézus Krisztus eljön, nem emelhet vádat senki ellenetek.

Isten hűséges. Ő maga hívott titeket közösségre az ő Fiával, Jézus Krisztussal, a mi Urunkkal.

További javaslatok az istentisztelethez

Ha ez a nap egyben az aratási hálaadás ünnepe is, akkor az alábbi áldást mondhatjuk:

„Isten, a mi Urunk Jézus Krisztus Atyja, aki minden jószág és növekedés forrása vagy, áraszd áldásodat minden teremtményedre és reánk, gyermekeidre, hogy a te dicsőségedre és minden nép jólétére használjuk fel ajándékaidat. Ámen.”

Illusztráció

„A méltóság olyasmi, amit másoktól kapunk meg, ott van a szemükben, egyfajta tisztelet. És ha az ember nem kapja meg, gyűlni kezd benne a harag. Ezt én nagyon is jól tudom. Az a harag meg is ölheti az embert... azért dühösek, mert nincs emberi méltóságuk. Ami olyasmi, amit másoktól kapunk meg, így ez nehéz ügy. Úgy értem, ki kell érdemelni, de végső soron mások adják meg az embernek.”

Kim Stanley Robinson (1952–) amerikai író

Felhasznált irodalom

JÁNOSI Lajos 2008. *Az egyházi év útmutatása*. Fraternitás, Veszprém.

JUNGINGER, Jens 2019. Gottes-Ahnung – ein Weg aus dem Labyrinth? Predigt zu 1. Korinther 1,4-9 von Jens. *Predigten*, február 3. <https://predigten.evangelisch.de/predigt/gottes-ahnung-ein-weg-aus-dem-labyrinth-predigt-zu-1-korinther-14-9-von-jens-junginger>.

Predigt zu 1. Kor 1,4-9. *Evangelische Kirchengemeinde Meerholz-Hailer*, 2019. február 3. <https://www.meerholz-hailer.de/index.php/worte/predigten/265-predigt-zu-1-kor-1-4-9-am-3-2-2019>.

WHITE, Joel R. 2011. 1 Corinthians and Work. *Theology of Work*, <https://www.theologyofwork.org/new-testament/1-corinthians/>.

■ RÉZ-NAGY ZOLTÁN

Szentháromság ünnepe után 19. vasárnap

► Ef 4,17–28

Levetve a régít, felvéve az újat, a Krisztusban megújuló élet

A vasárnap jellege

Szentháromság ünnepe utáni 19. vasárnap ebben az évben bibliavasárnap is egyben. Sokan valószínűleg az utóbbihoz tartozó igét választanák, de ha majd megnézik, meggondolják magukat, mert ez alkalmasabbnak tűnik arra, hogy bemutassa,

mennyire hasznos eszköz a Szentírás „a tanításra, a feddésre, a megjobbításra, az igazságban való nevelésre” (2Tim 3,16b).

A Szentháromság ünnepe utáni vasárnapok a keresztyén élet különféle aspektusait tárják elénk. A mostani témája a Pröhle-agenda szerint: „Munkában!” A kötelező lekió (Mt 9,1–8) elsősorban

a bűnbocsánatáról, Jézus bennünk végzett munkájáról szól, a textus pedig arról, hogy az Úr mire indít minket ezzel.

Amit a textusról tudni kell

Efezus, Asia római provincia fővárosa kereskedelmi és vallási központ volt, ami elsősorban Artemisz templomához kötődött. Ezen a sötét lelki háttérrel ragyogtatta fel az Úr az evangéliumot Pál apostolon keresztül, és hívta életre a gyülekezetet (ApCsel 18–20). A későbbiekben Pál leveleiben olvashatunk róluk, de a gyülekezet jövőjéről Jézus nekik szánt levelét is ismerhetjük (Jel 2,1–7).

Az Efezusi levél első három fejezete az evangélium történetéről szól, a másik három fejezet pedig arról, hogyan kapcsolódik ez az életünkhöz. Balikó Zoltán a levél fő üzenetét egészen személyes kérdésként adja elénk, akik most is igehirdetésre készülünk: „Az efezusi levél központi témája az, hogy az Egyház Krisztus teste, s ezért benne láthatóvá kell lennie Krisztusnak. Mit tettél ezért? Mivel álltál útjában? Tudod-e, hogy ma is, miközben soraimat olvasod, az Úr föléd hajol, és a régi bizalommal és szeretettel ismétli: »én reátok bízom!«” (BALIKÓ 1985, 8. o.) Ezért fontos jól megértenünk, hogy mit akart az Úr mondani annak idején, és mit akar most is szólni rajtunk keresztül.

A perikópa megértése

Textusunk, amely már a gyakorlati útmutatásokról szóló fejezetben van, három fő részre osztható. A görögben az első mondat a 17–19. versekben arról az istentelen állapotról szól, amelyből kihívta őket az Úr. A második mondat a 20–24. versekben a Krisztusban való új életet tárja elénk. A 25–28. versek pedig ennek a létnek a gyakorlati kérdéseit mutatják be.

Pál az Úr nevében (ἐν κυρίῳ) tesz bizonysgot arról, hogy azok, akik megtértek, többé már nem élhetnek¹ úgy, mint a vallásos, de az igaz Isten nélkül élő pogányok (ἔθνη). Az efezusiak jól értették, amikor a hiábavaló gondolkodásból fakadó kicsapongásról² írt nekik, hiszen abból szabadította meg őket az Úr. A görög mondat logikai szerkezetét feltárva mindez a szív megkeményedéséből³ fakad, ami a tudatlanságon át elsötétített⁴ elméhez és az Istentől való elidegenedtséghez⁵ vezet. Így jutunk el a hiábavaló gondolkodáshoz, amely erkölcstelenséget eredményez (vö. Róm 1,18kk).

„*Ti azonban...*” – folytatja az apostol, és emlékezteti őket arra, hogy amikor az evangéliumot nemcsak Krisztusról, hanem a tanításban tőle meghallották (αὐτὸν ἠκούσατε), levetközték az őembert, felöltözték az új embert, és elkezdődött bennük a megújulás (vö. Kol 3,5–10). A magyar fordításban itt is felszólításokat olvasunk, pedig a görögben infinitívuszok követik egymást. Az ἐνδύσασθαι (‘felöltözni’) és ἀποθέμενοι (‘letenni’) igék esetében mediális aorisztosz alakokról van szó, amelyek a múltbeli különleges alkalmat fejezik ki, az ἀνανεοῦσθαι (‘megújulni’) passzív imperfektuma a folyamatosságra utal.⁶ Ez a divinum passivum a mediális alakokkal együtt azt mutatja be, hogy Isten cselekszik bennünk, de nem nélkülünk.

Látjuk tehát, hogy Pál a nyelvtani elemek felhasználásával milyen precízen fejezi ki azt a cso-

¹ περιπατεῖν – ’jární’. Nem imperatívusz, hanem infinitívusz alakban van. Olyan kijelentés, amely tettekre serkentő hatással bír.

² ἀσέλγεια – ’bujaságnak’ fordították itt, de ez a szó ma már nem adja vissza azt a féktelen szexualitást, perverziót, amit jelöl ez a kifejezés (vö. Róm 13,13).

³ Α πώρωσις jelent ’érzékletlenséget’, ’megátalkodottságot’, ami a bűnből fakad.

⁴ Α ἐσκοτωμένοι passzív participium perfektum alakja múltban bekövetkezett eseményre utal, amelynek a hatása érződik.

⁵ ἀπὸλλοτριωμένοι – itt is ugyanaz a nyelvtani alak (vö. Ef 2,12).

⁶ Az őember romlottságát leíró participium (φθειρόμενοι) imperfektuma is ennek a folyamatos megújulásnak a szükségességét mutatja be.

dálatos szabadítást, amelyet Jézus kereszthalálával és feltámadásával, a hirdetett és befogadott ígén keresztül elvégzett. Ezeknek a bővebb elemzése szétfeszíti ennek az előkészítőnek a megadott kereteit, de fontos, hogy a tartalmat úgy tudjuk átadni a szószéken, hogy a valóság (ἀλήθεια), mely megfogalmazódik ebben az igében, érthető és változásra serkentő legyen. Így azok a teológiai kérdések, amelyek itt előjönnek az egyszerre igaz és bűnös emberről és a megszentelődésről, ne pusztán szép elméletté, hanem életté legyenek. Pál példát ad, hogy ezeket a fennkölt gondolatokat hogyan lehet aprópénzre váltani konkrét helyzetekben a hétköznapiakban.

Igehirdetési vázlat

A régi, istentelen gondolkodásmódból fakadó élet Pál levelén keresztül betekintve a Római Birodalom második legfontosabb városának, Efezusnak a társadalmi életébe, hasonló dolgok tárulnak elénk, mint amiről naponta olvashatunk online. Pál levezeti, hogy a kicsapongás, aminek eltompulva⁷ kiszolgáltatottá⁸ magukat, végső soron a bűn miatt érzéketlenné vált szívből, azaz a gondolataink, akaratunk, érzelmeink központjából indul ki. Innen ered a tudatlanság, amelynek időszakait ugyan elnézte Isten, „*de most azt hirdeti az embereknek, hogy mindenki mindenütt térjen meg*” (ApCsel 17,30). Innen jön, hogy az ember elméje elborult, teljesen elidegenedett az Istentől, és már a létevel sem akar számolni, nemhogy rá figyelni. Ebből az üres gondolkodásmódból fakad ez a féktelen élet, amely összefonódik a nyereségvágygal.⁹ Ezt zúdítják ránk „szórakoztató” műsorokban, videóban a celebek, influenszerek.

A világi pszichológusok szerint is romboló, mégis nagy biznissz, a pornográfáról nem is beszélve.

Ebben a részben tehát a ma is aktuális közegét tárja elénk az ige, de nem azért, hogy csámcsogjunk ezen, hanem hogy észrevegyük az erre való hajlamot magunkban (Mk 7,21–23), akkor is, ha nem mutatkozik meg olyan nyilvánvalóan. Ebből hívott ki az Úr, és nem élhetek tovább ebben, ha már engedtem neki. Ha mégis felfedezem ezeket az indulatokat, tetteket magamban, akkor ne a Biblia tanítását, a teológiát próbáljam igazítani az istentelen életvitelhez, hanem fordítva. Fontos látni, hogy a tettek mindig valamilyen gondolkodásmódból fakadnak, ezért a megoldást is a megtérés, az értelem megváltozása jelenti.

Levetve a régit, felvéve az újat: a Krisztusban megújuló élet Pál emlékezteti az efezusiakat arra, amikor Jézus szabadításáról hallottak, és elfogadták azt. Ezt átöltözként írja le. A régit mint mocskos szennyest levették, amikor megvallották Isten nélkülségüket, de ez csak egyik oldala az eseményeknek. A nem kedves büntől már szívesen szabadulna az ember, de a másik oldal is szükséges: hogy felöltözzék az új embert, aki Isten tiszta teremtménye.

Azzal kell azonban szembesülnünk ez után a gyökeres fordulat után is, hogy az óember a csáló vágyaival,¹⁰ a maga folyamatos romlottságával jelen van az életünkben. Ezért folyamatos megújulásra van szükségünk lelkünkben és elménkben (vö. Róm 12,2).¹¹

Az átöltözés felületes tevékenységnek tűnik. „Nem a ruha teszi az embert” – mondjuk, pedig az öltözet meghatározza a hozzáállást és a viselkedést a hétköznapiakban is. Itt az új ember felöltözése azt jelképezi, hogy a belül végbement megújulás láthatóvá válik. Nem elég kereszténynek látszani, annak is kell lenni – szoktuk mondani, de ez for-

⁷ ἀπηλγηγότες – a RÚF ezt a particípium perfektumot körülírja: „erkölcsi érzékük eltompult”.

⁸ παρέδωκαν – Jézus átadásának és elárulásának is ez a szava.

⁹ πλεονεξία – ezt ’mohóságnak’ fordítja a RÚF, de ez is megszelídített kifejezés más.

¹⁰ ἐπιθυμίας τῆς ἀπάτης – a RÚF „csalárd” kifejezése is talán kissé archaikus, a „gonosz kívánság” kiegészíti a szó jelentését.

¹¹ τῷ πνεύματι τοῦ νοῦς – „elméteknek lelke” (Károli). Itt is a νοῦς szó szerepel, amellyel a 17. versben a hiábavaló gondolkodást írta le.

dítva is igaz. Elképesztő károkat okoznak a misszióban azok az önmagukat hívőnek valló emberek, akiknek a tettei krisztustalanok. Nagy a felelősség rajtunk, akik az ő nevéből vagyunk elnevezve. Különösen ránk, lelkészekre helyeződik nagy nyomás, hogy milyen istenképet mutatunk mások felé.

Konkrét alkalmazás

Ahhoz, hogy szembesüljünk valós állapotunkkal, bele kell néznünk Isten igéjének tükrébe. Sokszor félünk konkrét bűnök említésétől, hogy ne moralizáljunk, ne ítélkezzünk, de Pál nem szív-bajoskodik ezen a téren. Nevén kell neveznünk a bűnöket, mernünk kell szólni a közösségünkre jellemzőkről is, mások kiprédikálása nélkül. Elsősorban magunkat megvizsgálva: Uram, én hogy állok ezekkel előtted?

A hívőknek szánt példák sorából a perikópánkba három fért bele. Az első a hazugság, amelyet le kell vetkőzni, mert ez az ördögi tulajdonság (Jn 8,44) az alapvető bizalmat mérgezi meg Istennel és embertársainkkal való kapcsolatunkban. Ezért is hivatkozik Pál arra, hogy összetartozunk, és ahogy nem egészséges az, ha a szervezetünkön belül nem megfelelő ingerületek áramolnak, úgy a Krisztus testében (1Kor 12,12–27) végképp. Réssen kell lennünk, mert könnyen belecsúszunk hátrításba, magunk mentegetésébe, és elindulunk egy lejtőn, amelyen aztán nehéz megállni.

A következő téma a harag. Olyan könnyű haragra lobbanni, de van az a szent harag, a gonoszság miatt, ami jézusi (Mk 3,5). Ha ez van bennünk, az helyénvaló. John Stott írja: „...azt mondom, hogy a mai világban nagy szükség lenne több keresztyén haragra. Mi, emberek kiegyezünk a bűnnel, amit Isten sohasem tesz.” (STOTT 1994, 156. o.) De az is igaz, hogy a mi haragunkba könnyen vegyül önzőség és egyéb gonosz indulatok (vö. Jak 1,19k). Ezért mondja Pál a zsoltárossal együtt (Zsolt 4,5): „*Haragudhattok, de ne vétkezzetek.*”¹² Minél hamarabb rendezzük az Úrral és egymás-

sal ügyeinket! Nehogy úgy járjunk, mint az a házaspár, akik összeeszeszték, és sértődötten feküdtek le, a férj a nappaliban, a feleség a hálószobában. Amikor reggel ment volna az asszony, hogy megbeszélje a nézeteltérést, párját holtan találta... Helyet se adjunk a rágalmazónak (διάβολος), mert megtéveszt ezen a téren is.

Végül a lopás következik, amelybe beletartoznak az ügyeskedések, amikor „megoldjuk okosban”, mert „minek nekünk a számla, ha olcsóbb”, meg „el lehet azt hozni, mindenki azt csinálja”... De nemcsak a tilalom jelenik meg, hanem a krisztusi többlet: azért dolgozzunk, hogy a másoknak tudjunk segíteni. Ez önző társadalmunkban különösen hasznos útmutatás.

Fontos tehát, hogy Isten munkája, amelyet igéjében elvégez bennünk, a mindennapokban láthatóvá váljon, és az emberek vele találkozhasanak rajtunk keresztül. Ehhez le kell vetni és fel kell venni dolgokat. Te átlőtöltél már?

További javaslatok az istentisztelethez

Énekek

EKE 14, 211, 301; EÉ 431

Illusztráció

Lifehouse: *Everything* (<https://youtu.be/uFRYd-GihOl4>)

Felhasznált és ajánlott irodalom

BALIKÓ Zoltán 1985. *Az efezusi levél*. A Magyarországi Evangélikus Egyház Sajtóosztálya, Budapest.

Áttekintés: Efezus. *BibleProject – Hungarian/Magyarország*, <https://youtu.be/o9fiJ9V31JU>. (Megtekintés: 2025. június 25.)

STOTT, John 1994. *Az efezusi levél*. Harmat, Budapest.

■ MALIK PÉTER KÁROLY

¹² Mindkettő imperatívusz.

TARTALOM

Mécses a te igéd

SINKÓ GÁBOR VILMOS: <i>Kitől kapunk segítséget mindeddig?</i>	421
---	-----

Tanulmányok

A Tanulmányok rovatot
szerkesztette:
Pángyánszky Ágnes –
Seres-Busi Etelka

PERCZE SÁNDOR – VARGA GYÖNGYI: <i>Lelkész-lelkigyakorlat. A lelkészek továbbképzési programjában megvalósuló spirituális, hivatásgondozó programok</i>	423
JOHANN GYULA – KORÁNYI ANDRÁS – PÁNGYÁNSZKY ÁGNES: <i>„Elküldte őket maga előtt kettesével...” Az Evangélikus Hittudományi Egyetem mentorlelkészi és hivatásgondozási szakirányú képzésének bemutatása</i>	429
NAGY KRISZTINA – PÁNGYÁNSZKY ÁGNES – SERES-BUSI ETELKA: <i>A mentorálás transzformatív ereje a hittanárok és a lelkészek pályafejlődésének támogatásában. Elméleti keretek, gyakorlati kihívások és az egyházi kontextus</i>	438
SERES-BUSI ETELKA – NAGY KRISZTINA – BALOGNÉ VINCZE KATALIN: <i>A mentorálási folyamat belső dinamikája. Dilemmák megjelenése a hittanár mentorjelöltek portfólióiban</i>	451

Figyelő

Lmk-előkészítők	
GYÖRI GÁBOR DÁVID: <i>Mit jelent a „misszió” és mit nem? Egy erodálódó kifejezés bibliai mélysége</i>	463
FABINY TAMÁS – SZIKRA BENEDEK: <i>A jövő reménysége. Zsidó–keresztény párbeszéd a 21. században</i>	468
MOLNÁR LILLA: <i>Isten és a sátán párbeszéde Jób könyvében</i>	473
PINTÉR MELINDA: <i>Hogyan használjuk (jól) a mesterséges intelligenciát a gyakorlatban?</i>	477
KOVÁCS BARBARA – HAJDUCH-SZMOLA PATRIK: <i>Lelkész az influenzaszerek korában. Miben legyen/lehet példakép a gyülekezet vezetője?</i>	482
SEBEN GLÓRIA: <i>A lekipásztori beszélgetés gyakorlata. Kompetenciahatáraink és lehetőségeink (a különböző életkorú hívek között)</i>	487
CSEPREGI ZOLTÁN: <i>Pietizmus régen és ma</i>	493
PÁNGYÁNSZKY ÁGNES: <i>Homiletikai irányok. Prédikációink tartalmi és formai megújulása</i>	497
GOMBKÖTŐ BEÁTA: <i>Még mindig van különbség? Férfiak és nők egyházi szerepeinek megítélése, alakulása, helyzete, kihívása és jövője Dorothee Sölle feminista teológiájának tükrében</i>	501
FÁBRI GYÖRGY: <i>Prófétai hang és a társadalmi igazságtalanság</i>	507

Az igehirdető műhelye

P. NAGY KRISZTINA: <i>Szentháromság ünnepe után 11. vasárnap (2Sám 12,1–15a)</i>	512
SZIGETHY SZILÁRD: <i>Szentháromság ünnepe után 12. vasárnap (Ézs 29,17–24)</i>	515
GREGERSEN-LABOSSA GYÖRGY: <i>Szentháromság ünnepe után 13. vasárnap (1Móz 4,1–16)</i>	518
LÁZÁRNÉ TÓTH SZILVIA: <i>Szentháromság ünnepe után 14. vasárnap (1Móz 28,10–22)</i>	522
KUTYEJ DÁNIEL SÁMUEL: <i>Szentháromság ünnepe után 15. vasárnap (1Móz 2,4b–15)</i>	525
GABNAI SÁNDOR: <i>Szentháromság ünnepe után 16. vasárnap (JSir 3,22–33)</i>	528
MESTERHÁZY ZSUZSANNA: <i>Szentháromság ünnepe után 17. vasárnap (Ézs 49,1–6)</i>	531
RÉZ-NAGY ZOLTÁN: <i>Szentháromság ünnepe után 18. vasárnap (1Kor 1,4–9)</i>	535
MALIK PÉTER KÁROLY: <i>Szentháromság ünnepe után 19. vasárnap (Ef 4,17–28)</i>	537

